Rättsvetenskapliga studier
vid Karlstads universitet | NR 7

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke

En civilrättslig studie

Germaine Hillerström

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke

En civilrättslig studie

Germaine Hillerström

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Juridik – Civilrätt

DOKTORSAVHANDLING | Karlstad University Studies | 2025:23

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke

En civilrättslig studie

Germaine Hillerström

DOKTORSAVHANDLING | Karlstad University Studies | 2025:23

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke
- En civilrättslig studie

Germaine Hillerström

DOKTORSAVHANDLING

Karlstad University Studies | 2025:23

Rättsvetenskapliga studier vid Karlstads universitet Nr 7

urn:nbn:se:kau:diva-104037

ISSN 1403-8099

ISBN 978-91-7867-580-7 (tryck)

ISBN 978-91-7867-581-4 (pdf)

https://doi.org/10.59217/ohyp4584

© Författaren

Distribution:
Karlstads universitet
Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap
Handelshögskolan
SE-651 88 Karlstad
+46 54 700 10 00

Tryck: Universitetstryckeriet, Karlstad 2025

WWW.KAU.SE

Com amor para

Maria Salvadora
&
Hildebrando da Conceição (in memoriam)

Förord

Efter alla år på forskarutbildningen känns det overkligt att jag nu ska skriva förordet! Denna resa har varit lång av flera skäl, bland annat eftersom jag har bytt avhandlingsämne två gånger och dessutom ändrat skrivspråk från engelska till svenska. Jag är oerhört tacksam för alla som på olika sätt har hejat på mig och stöttat mig i att slutföra min avhandling. Särskilt vill jag nämna några personer som haft stor betydelse för att detta arbete ens blivit möjligt. Vissa av er kanske blir förvånade över att ni nämns här, men ert stöd har varit ovärderligt vid olika tidpunkter under avhandlingsarbetet. Man vet aldrig hur mycket någons ord och handlingar kan betyda för någon annan!

Först och främst vill jag tacka mina handledare Stefan Olsson och Jane Stoll. Stefan, du är anledningen till att jag började doktorera och till att jag inte hoppade av resan när den blev väldigt tung. Tack för att du har läst och kommenterat mitt manus, för att du har uppmuntrat mig att fortsätta skriva när jag har velat ge upp och, framför allt, ett stort tack för din stöttning och för att du stod vid min sida under svåra tider. Det har betytt väldigt mycket för mig!

Jane, du blev min bihandledare efter halvtidsseminariet och du har med ditt stora engagemang bidragit till att jag fortsatt att skriva. Tack för dina synpunkter på mitt manus och för att du har hejat på mig! Du har inte ”bara” varit handledare utan även tagit på dig rollerna som mamma och kurator när jag har behövt emotionellt stöd! Det hade inte blivit någon avhandling utan ditt stöd! Du är underbar!

När jag lämnade mitt liv som advokat i Rio de Janeiro kändes det avlägset att jag skulle fortsätta jobba med juridik i Sverige, även om förhoppningen om detta alltid fanns. Jag har under hela mitt vuxna liv i någon utsträckning undervisat barn och hade därför hoppats på att få jobb som lärare i Sverige. Jag flyttade från Rio till en liten by i Värmland och där läste jag svenska för invandrare (SFI). Jag kunde inte i min vildaste fantasi drömma om att jag skulle skriva en bok på svenska, ett språk som jag lärde mig som vuxen.

Livet kan ta oväntade vändningar och efter bara ett par år i Sverige började jag undervisa i rättsvetenskap vid Karlstads universitet. Det kändes fantastiskt att jag fick ett jobb där jag kunde förena min bakgrund som lärare och jurist! Berättelsen om hur jag började doktorera är lång, men för att göra en lång historia kort kan jag nämna att min

huvudhandledare, professor Stefan Olsson, frågade mig en dag för många år sedan om jag inte ville doktorera, och jag svarade *visst, det vore spännande!* På den tiden var Stefan ännu inte professor, och Karlstads universitet hade inte någon forskarutbildning i rättsvetenskap. Av denna anledning antogs jag först till forskarutbildningen vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Professor Rolf Dotevall ställde vänligen upp som min huvudhandledare och på det viset började mitt äventyr som forskarstuderande vid sidan av min tjänst som universitetsadjunkt i Karlstad. Stort tack Rolf för att du gjorde det möjligt för mig att påbörja min resa som forskarstuderande!

Under min forskarutbildning har jag mötts av motstånd av olika slag, och jag är oerhört tacksam för alla som har hjälpt mig hantera och lösa olika problem. Jag vill rikta ett varmt och stort tack till fakultetsledningen vid Karlstads universitet, särskilt professor Patrik Larsson, före detta dekan, som skapade förutsättningar för att jag skulle kunna skriva klart min avhandling.

Vid sidan av mina handledare har flera personer läst hela eller delar av mitt manus, gett värdefull och konstruktiv feedback. Ett stort och varmt tack till professor Erika P. Björkdahl som var granskare vid mitt textseminarium och som tog sig tid att läsa, kommentera och ge förslag på hur jag kunde driva arbetet framåt! Stort tack, Erika! Jag vill också framföra ett innerligt tack till Torbjörn Odlöw, som har läst och kommenterat mitt manus i olika omgångar, bland annat som granskare vid mitt slutseminarium. Stort tack Torbjörn, för ditt stöd, dina synpunkter och trevliga samtal!

Jag vill också framföra mitt tack till professor Christina Ramberg som agerade som särskild granskare vid ett av mina seminarier! Det var tack vare dina synpunkter som jag bestämde mig för att ändra avhandlingens inriktning och fokusera på frågor relaterade till avtal ingångna av barn i den digitala miljön och också för att byta skrivspråk till svenska. Fram till det seminariet var det ingen tvekan om att jag skulle skriva avhandlingen på engelska, eftersom jag ansåg att jag var bättre på engelska än på svenska på grund av att jag hade gått min gymnasieutbildning i USA.

Att skriva avhandlingen på svenska har varit en stor utmaning och jag har så klart behövt hjälp med språket! Jag vill rikta ett varmt tack till er underbara kollegor, Leif Lönnqvist, David Johansson, Per-Ola Wiklander, Åsa Ågren och Andreas Prochazka för att ni har läst, rättat

språk och lämnat synpunkter på hela eller delar av mitt manus! Ett innerligt tack ska också riktas till Gullvi Nilsson som har språkgranskat hela manuskriptet!

Under mitt sista år på forskarutbildningen hade jag förmånen att delta i Institute of European Comparative Law (IECL) Research Masterclass, University of Oxford. Jag är oerhört tacksam för all feedback jag fick på mitt projekt och det är vissa personer som jag vill tacka särskilt. Professor Matthew Dyson, thank you so much for the opportunity to take part in the IECL Research Masterclass and for your feedback on my project. I am grateful for everything I have learned about "comparative calibration" and hopefully it will be useful in my next project! Professor Ariel Ezrachi, I am so grateful for the time you devoted to providing written feedback on how I could improve the structure of my doctoral thesis. Many thanks for your kindness and valuable comments! I would also like to thank Professor Laura Carlson for your support and for discussing the aims of my study. Thank you Laura!

Ett stort tack till alla mina kollegor på avdelningen för juridik vid Karlstads universitet! Jag vill särskilt tacka Cyril Holm för att du uppmuntrade mig att åka till Oxford. Det var så lärorikt och inspirerande att vara där. Stort tack också för att du alltid gör ditt bästa för att hjälpa mig när jag har olika frågor. Tack också till professor Jack Ågren för ditt stöd och för att du hjälpte mig att reda ut mina funderingar. Stort tack, Nick Dimitrievski, för din vänskap och ditt stöd!

Ett varmt tack till Sebastian Lindroos-Moll för att du omfördelade mina arbetsuppgifter på ett sätt vid slutspurten som gjorde att jag kunde få tid att skriva klart avhandlingen de sista månaderna. Tack för ditt stöd också, Sebastian! Tack även till Therese Derbert som hjälpte till med vissa administrativa uppgifter när jag höll på att färdigställa mitt manus!

Ett stort tack till Malin Wik för att du har tagit dig tid att läsa och ge värdefulla synpunkter på de tekniska termer jag använde när jag beskrev den digitala miljön! Jag vill också rikta ett varmt tack till Marcus Bjerknes som hjälpte mig att hitta alla användarvillkor till Apples olika enheter – mitt i semestern!

Jag vill också rikta ett tack till professor John Sören Pettersson som visade stort engagemang för mitt projekt när jag antogs till forskarutbildningen.

Ett stort tack till alla som har deltagit vid mina seminarier under forskarutbildningen. Jag vill rikta ett särskilt tack till professor Jan Kellgren som kommenterade mitt metodavsnitt inför slutseminariet.

Tack till alla mina doktorandkollegor. Tack för att ni alltid hejat på mig! Även om man har vänner utanför jobbet, är det ovärderligt att kunna prata med andra som verkligen förstår vad det innebär att doktorera! Ett stort tack, särskilt till Johan Holmgren, som hjälpte mig med den sista delen av korrekturen.

Det finns vissa personer som jag vill rikta ett extra tack till! Först och främst ett varmt tack till Andreas Prochazka. Tack Andreas för att du har varit min vän och kollega under alla dessa år. Måste även tacka för alla skratt! Du har alltid inspirerat mig med ditt driv och engagemang för undervisning och din förmåga att hjälpa mig och andra att få nya perspektiv på saker och ting! Tack för din generositet att alltid diskutera mina forskningsfunderingar, lämna förslag till förbättring och för att du hjälper mig med så mycket! Framför allt tack för att du alltid uppmuntrar mig till att tro på mig själv!

Ett särskilt varmt tack till Åsa Ågren. Jag är helt övertygad om att det inte hade blivit någon avhandling utan ditt stöd! Du har läst och kommenterat stora delar av min text vid olika omgångar. För detta är jag oerhört tacksam! Du är den kollega som stått mig närmast under forskarutbildningen. Det var med dig jag delade min oro, mina frustrationer och min ångest! Tack för dina råd, ditt stöd och alla trevliga samtal!

David Johansson, stort tack för att du har varit villig att diskutera mitt projekt, svarat på alla mina frågor och stöttat mig i att stärka mitt självförtroende! Tack också för ditt tålamod och hjälp när det var dags för korrektur av avhandlingen.

Ett stort och varmt tack till bibliotekarierna Berit Hjort och Ann Dyrman. Berit var alltid väldigt hjälpsam, särskilt när jag sökte internationella rättskällor. Sedan Berit gick i pension har Ann med samma generositet och engagemang fortsatt att hjälpa mig hitta det jag söker. Ni har varit fantastiska!

För generös finansiering av min forskarutbildning tackar jag Handelshögskolan vid Karlstads universitet som gav mig förmånen att doktorera inom ramen för min tjänst som universitetsadjunkt. För tryckbidrag tackar jag Emil Hejnes fond för rättsvetenskaplig forskning.

Jag vill även tacka min dotter Julia som ritade omslaget till avhandlingen.

Varmt tack till mina vänner som stöttat mig under alla dessa år. Special thanks to Nanci Reed and Abraham H.! Tack, Lena Wikström, för att du alltid funnits där, redo att lyssna! *Obrigada* Beth Russo!

Slutligen vill jag rikta ett mycket stort och kärleksfullt tack till min familj. Först och främst vill jag tacka min man Torbjörn och vår dotter Julia för allt stöd och all kärlek! Jag hade inte skrivit klart avhandlingen utan ert stöd. Stort tack till min moster Germaine Wells som alltid stöttat mig. *Obrigada tia!* Också tack till dig mamma, jag tror inte att någon har hejat på mig så mycket som du för att jag skulle jobba på och att bli klar med avhandlingen. *Obrigada por tudo, mãe!* Denna bok tillägnas dig och min pappas minne.

Karlstad 2025-05-05
Germaine Hillerström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD 3

FÖRKORTNINGAR 16

1 BAKGRUND 18

1.1 INLEDNING 18
1.2 UNDERSÖKNINGSPROBLEM 20
1.3 AVHANDLINGENS SYFTEN 27
1.4 STUDIENS AVGRÄNSNINGAR OCH FOKUS 30
1.5 METODOLOGISK SYN OCH MATERIAL 35
1.5.1 Om metodvalet 35
1.5.2 Om innebörden av barnrättsperspektiv i studien 36
1.5.3 Konsumentens sårbarhet i den digitala miljön och risk för överskuldsättning 38
1.5.4 Studiens tillvägagångssätt och typfallen 39
1.5.5 Om materialet 44
1.5.5.1 Inledning 44
1.5.5.2 Om tolkningen av EU-rättsligt material i avhandlingen 48
1.5.5.3 Om användningen av ARN:s rekommendationer i avhandlingen 50
1.5.5.4 Om begreppen i en tvärrättsvetenskaplig studie 54
1.6 FORSKNINGSLÄGET OCH TIDIGARE FORSKNING 55
1.7 TERMINOLOGI 56
1.8 DISPOSITION 58

2 OM DEN DIGITALA AVTALSMILJÖN 60

2.1 INLEDNING 60
2.2 DIGITALT INNEHÅLL OCH DIGITALA TJÄNSTER ENLIGT OLIKA AFFÄRSMODELLER 61
2.3 OM AVTALSMEKANISMEN FÖR AVTAL OM TILLHANDAHÅLLANDE AV DIGITALT INNEHÅLL OCH DIGITALA TJÄNSTER 65
2.3.1 Tekniska förutsättningar för avtalsslut 65
2.3.2 Avtalsslut via en digital distributionsplattform 66
2.3.2.1 Juridiska krav på godkännande av avtalsvillkor för tjänster 66
2.3.2.2 Registrering av användarkonto för användare som är 13 år eller äldre 68
2.3.2.3 Registrering av användarkonto för användare som är under 13 år 70
2.3.2.4 Om tidpunkten för avtalsbundenhet 71
2.3.2.5 Avtals subjektiva begränsningar 74

2.3.3 Avtalsslut via tillhandahållarens webbplats 75
2.4 OM PARTERNAS AVTALSFÖRPLIKTELSER 77
2.4.1 Vad kännetecknar digitalt innehåll som avtalsföremål? 77
2.4.2 Klassificering av avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster 79
2.4.3 När avtal kräver att konsumenten tillhandahåller sina personuppgifter 83
2.4.3.1 Inledning 83
2.4.3.2 Tillhandahållande av personuppgifter som är nödvändigt för avtalsfullgörelse eller för att vidta åtgärder innan avtalsslut 84
2.4.2.3 Tillhandahållande av personuppgifter på grund av samtycke 85
2.5 OM SAMTYCKE TILL INSAMLING AV KONSUMENTENS PERSONUPPGIFTER ... 86
2.5.1 Samtyckets kriterier 86
2.5.1.1 Inledning 86
2.5.1.2 Frivilligt samtycke 88
2.5.1.3 Specifikt samtycke 88
2.5.1.4 Informerat samtycke 89
2.5.1.5 Otvetydigt samtycke 91
2.5.2 Barns samtycke i dataskyddslagen 92
2.5.3 Samtycke eller godkännande av föräldraansvarig 97
2.6 OM KONSUMENTRÄTTSLIGA FRÅGOR I DEN DIGITALA MILJÖN 99
2.6.1 Digital asymmetri och barns sårbarhet 99
2.6.2 Om mikrotransaktioner och mörka mönster 103
2.7 OM REGLER OCH REKOMMENDATIONER FÖR ATT SKYDDA BARN I DEN DIGITALA MILJÖN 108
2.7.1 Barns EU-rättsliga skydd 108
2.7.2 Om barnkonventionen och FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 113
2.7.3 OECD:s Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment 117
2.8 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER 119

3 OM FÖRÄLDRAANSVARETS RÄTTSLIGA RAMAR OCH BARNS AVTALSAUTONOMI I FYSISK MILJÖ 121

3.1 INLEDNING 121
3.2 OM BARNS STÄLLFÖRETRÄDARE 122
3.2.1 Om uppdelningen av ställföreträdarskap för barn 122
3.2.2 Om förmynderskapet 124
3.3 OM BARNS RÄTTSSTÄLLNING 128
3.3.1 Om barns rättskapacitet och rättshandlingsförmåga 128

3.3.2 Om synen på barn i barnkonventionen 130
3.4 BEHÖRIGHETSGRUNDER FÖR UNDERÅRIGS AVTALSBUNDENHET 133
3.4.1 Inledning 133
3.4.2 Underårig får ingå avtal med förmyndares samtycke 134
3.4.2.1 Inledning 134
3.4.2.2 Om förmyndarens underförstådda samtycke 137
3.4.2.3 Om underårigs avtalsbundenhet och motparts rätt att frånträda avtalet 146
3.4.3 Underårig som har flyttat hemifrån får ingå avtal för det dagliga hushållet 153
3.4.4 Underårig får ingå avtal med egna förvärvade medel 154
3.4.5 Underårig som har tagit emot egendom från tredje man får ingå avtal med denna egendom 157
3.4.6 Underårig som driver rörelse får ingå avtal inom ramen för rörelsen 158
3.5 OM UNDERÅRIGS ERSÄTTNINGSSKYLDIGHET NÄR DENNES OBEHÖRIGA AVTAL ÅTERGÅR 159
3.5.1 Inledning 159
3.5.2 Om principen om obehörig vinst, nyttoåterkravsläran och nytta i FB 160
3.5.3 Om underårigs ersättning för avtalsnytta i 9 kap. 7 § 1 st. FB . 164
3.5.4 Om underårigs ersättningsskyldighet enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB 173
3.6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER OM FÖRHÅLLANDET MELLAN BARNS AUTONOMI OCH FÖRMYNDARENS ANSVAR VID BARNS FYSISKA AVTALSSLUT .. 176

4 SYFTEN BAKOM UNDERÅRIGAS BEGRÄNSADE RÄTTSHANDLINGSFÖRMÅGA 179

4.1 INLEDNING 179
4.2 FÖRÄNDRINGAR I FÖRMYNDERSKAPSRÄTTEN ÖVER TID 179
4.2.1 Förändringar i förmynderskapsrätten fram till 1980-talet 179
4.2.2 1995 års förmynderskapsreform 181
4.2.3 2008 års förmynderskapsreform 183
4.3 HUR SKYDDAS UNDERÅRIGA OCH VARFÖR? 185
4.3.1 Skydd för underårigas tillgångar 186
4.3.1.1 Skydd för underårigs tillgångar genom förmyndarförvaltning 186
4.3.1.2 Skydd för bevarandet av underårigs fasta egendom 188
4.3.2 Skydd för underårigas bristande omdöme i samband med avtal 192
4.3.2.1 Varför kan skyddet för jämnåriga se olika ut? 192

4.3.2.2 Skydd mot underårigs skuldsättning 197
4.3.2.3 Skydd för underårig genom begränsning av följderna vid obehöriga avtal 199
4.3.3 Skydd för underårigs utbildning och uppfostran..... 201
4.4 SAMMANFATTANDE KOMMENTAR OCH ANALYS..... 203

5 ARN:S SYN PÅ FÖRMYNDARENS SAMTYCKE OCH UNDERÅRIGAS AVTAL OM DIGITALA TJÄNSTER 207

5.1 INLEDNING 207
5.2 AVTALSSITUATIONER SOM MEDFÖR ATT FÖRMYNDAREN BLIR BETALNINGSSKYLDIG 208
5.2.1 Förmyndaren var inblandad i skapandet av användarkontot samt hade anslutit ett eget betalningsmedel till användarkontot 208
5.2.2 Förmyndaren har anslutit ett betalningsmedel till ett användarkonto samt godkänt liknande köp som den underårige gjort tidigare 209
5.2.3 Förmyndaren uppfyller inte sin bevisbörda avseende att avtalet ingåtts med avvikelser från den normala inköpsproceduren..... 212
5.2.4 Förmyndarens underförstådda samtycke föreligger på grund av det enskilda köpets värde 217
5.2.5 Förmyndare som har godkänt leverantörens användarvillkor ska aktivera/får inte stänga av den tekniska funktionen med föräldrakontroll 219
5.2.6 Förmyndaren har skapat fel typ av användarkonto för den underårige..... 221
5.2.7 Förmyndaren lånar ut sin mobiltelefon till den underårige..... 222
5.3 FAKTORER SOM INTE MEDFÖR BETALNINGSSKYLDIGHET FÖR FÖRMYNDAREN 223
5.3.1 Inledning 223
5.3.2 Förmyndarens grad av aktivitet i samband med snabb reklamation 224
5.3.3 För korta tidsintervaller mellan köp gjorda av små barn i relation till avtalsprestationens värde..... 226
5.3.4 Köpets totala värde indikerar att förmyndarens samtycke inte förelåg..... 228
5.3.5 Den tekniska kontrollen har inte fungerat vid köpen..... 229
5.4 ANALYS AV ARN:S BESLUT BETRÄFFANDE UNDERÅRIGS AVTALSBUNDENHET 230
5.4.1 Inledning 230
5.4.2 Förmyndarens avtalsfullgörelse i den underåriges ställe..... 232

5.4.3 Om förmyndarens bevisbörda för att undgå betalningsskyldighet 234
5.4.4 Goodwill-ersättning till förmyndaren efter reklamation 238
5.4.5 Förmyndaren åläggs krav på att kunna hantera tekniken 239
5.6 AVSLUTANDE REFLEKTIONER 240

6. FÖRMYNDARENS BETALNINGSANSVAR FÖR UNDERÅRIGAS AVTAL OM DIGITALA TJÄNSTER UTAN UTTRYCKLIGT SAMTYCKE – TRE TYPFALL 245

6.1 INLEDNING 245
6.2 KORT OM VILJEFÖRKLARINGAR, RÄTTSHANDLINGAR OCH AVTALSBUNDENHET 247
6.3 TYPFALL 1-A FÖRMYNDAREN LÅNAR UT SIN ELEKTRONISKA ENHET TILL DEN UNDERÅRIGE SÅ ATT DENNE KAN ANVÄNDA EN DIGITAL TJÄNST 250
6.3.1 Bakgrund 250
6.3.2 Om avtalsmekanismen i typfall 1-a 251
6.3.3 Skapandet av ett användarkonto samt registreringen av ett betalningsmedel som avtalsgrundande rättsfaktum i typfall 1-a 252
6.3.4 Om en underårigs behöriga eller obehöriga användning av förmyndarens användarkonto i typfall 1-a 253
6.3.4.1 Inledning 253
6.3.4.2 Om underårigs behöriga användning av förmyndarens användarkonto på grund av speciell ställningsfullmakt 256
6.3.4.3 Om underårigs behöriga användning av förmyndarens användarkonto på grund av tillitsfullmakt 262
6.3.4.4 Om underårigs befogenhetsöverskridande vid speciella ställningsfullmakter 269
6.3.4.5 Om underårigs befogenhetsöverskridande vid tillitsfullmakt 272
6.3.4.6 Föräldrars ansvar på grund av bristande tillsynsplikt 276
6.3.4.7 Avslutande reflektioner om typfall 1-a 278
6.4 TYPFALL 1-B DEN UNDERÅRIGE ANVÄNDER OLOVLIGEN FÖRMYNDARENS KORTUPPGIFTER FÖR ATT SKAFFA DIGITALT INNEHÅLL 282
6.4.1 Bakgrund 282
6.4.2 Om förmyndarens ansvar vid underårigs obehöriga användning av dennes kortuppgifter 283
6.4.3 Avslutande reflektioner om typfall 1-b 289
6.5 TYPFALL 1-C FÖRMYNDAREN HAR REGISTRERAT ETT EGET BETALNINGSMEDEL TILL DEN UNDERÅRIGES ANVÄNDARKONTO 290
6.5.1. Bakgrund 290

6.5.2 Två motiveringar som talar för att förmyndaren är betalningsskyldig.....291
6.5.3 Avslutande reflektioner om typfall 1-c.....294
6.6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER OCH ANALYS.....295

7. BARNS RÄTTSLIGA SKYDD VID AVTALSSLUT FÖR DIGITALA TJÄNSTER.....300

7.1 INLEDNING.....300
7.2 DET RÄTTSLIGA SKYDDET FÖR BARNS PERSONUPPGIFTER.....301
7.2.1 Bakgrund.....301
7.2.2 Förfarandena kring samtycke till lämnande samt behandlingen av barns personuppgifter ska innefatta principen om barnets bästa 305
7.2.2.1 Om principen om barnets bästa i den digitala miljön.....305
7.2.2.2 Barnets bästa och digital uppfostran.....308
7.2.2.3 Föräldrars digitala kompetens – en grund till barnets bästa 312
7.2.2.4 Barnets bästa och barnvänliga användarvillkor.....314
7.2.2.5 Barnets bästa och tjänstens design.....316
7.2.2.6 Barnets bästa kräver ett solidariskt ansvar i den digitala miljön.....332
7.2.3 Samtycke som rättslig grund skyddar inte barns personuppgifter på ett tillfredsställande sätt.....334
7.3 DET RÄTTSLIGA SKYDDET FÖR UNDERÅRIGA NÄR ETT AVTAL KRÄVER EN MOTPRESTATION I PENNINGVEDERLAG.....338
7.3.1 Typfall 2-a – Underåriga som är under sexton år har registrerat ett eget bankkort till sitt användarkonto för att skaffa digitalt innehåll 338
7.3.1.1 Bakgrund.....338
7.3.1.2 Underårig är avtalspart och kan vara ansvarig för avtalsfullgörelsen när hans eller hennes eget bankkort är anslutet till användarkontot.....340
7.3.1.3 Förhållandet mellan rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke och mikrotransaktioner.....342
7.3.2 Typfall 2-b Underårig som är minst sexton år har ingått avtal med egna intjänade medel.....349
7.3.2.1 Bakgrund.....349
7.3.2.2 Den underårige är avtalspart och ansvarig för avtalsfullgörelsen när avtal ingås med egna intjänade pengar.....349
7.3.2.3 Om tillämpningen av 9 kap. 3 § 2 st. FB när avtalsföremålet är digitalt innehåll.....350

7.3.3 Typfall 2-c Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll har ogiltigförklarats. Kan den underårige bli ersättningsskyldig? *353*
7.3.3.1 Bakgrund 353
7.3.3.2 Kan digitalt innehåll medföra avtalsnytta för underåriga? 353
7.4 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER OCH REFLEKTIONER 358
7.4.1 Om underårigas rättsliga skydd när avtal kräver ett samtycke för insamling av barns personuppgifter *358*
7.4.2 Om underårigas rättsliga skydd när avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag *360*

8. AVSLUTNING 365

8.1 FRÅN ANALOGT TILL DIGITALT AVTALSSLUT 365
8.2 AVHANDLINGENS SYFTEN OCH UTVÄRDERINGEN AV ANGREPPSSÄTTET 366
8.3 OM TILLÄMPNINGEN AV RÄTTSGRUNDSATSEN OM FÖRMYNDARENS UNDERFÖRSTÅDDA SAMTYCKE PÅ AVTALSSITUATIONER OM TILLHANDAHÅLLANDE AV DIGITALT INNEHÅLL I ARN:S BESLUT 368
8.4 OM DE RÄTTSLIGA KONSEKVENSERNA AV UNDERÅRIGAS AVTAL FÖR FÖRMYNDARNA 371
8.4.1 Om behörig och obehörig användning av förmyndarens elektroniska enhet *371*
8.4.2 Förmyndarna löper en stor risk att drabbas av ekonomisk förlust och skuldsättning *374*
8.5 OM DET RÄTTSLIGA SKYDDET FÖR UNDERÅRIGA NÄR DE INGÅR AVTAL OM DIGITALA TJÄNSTER 376
8.5.1 När barns avtal kräver insamling av deras personuppgifter *376*
8.5.1.1 Bra skydd i teorin, men sämre i praktiken! 376
8.5.1.2 Principen om barnets bästa kräver att barn skyddas genom tjänstens design 377
8.5.1.3 Principen om barnets bästa kräver digitala färdigheter hos föräldrar 378
8.5.2 När underårigas avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag *380*
8.5.2.1 När de underåriga själva blir betalningsskyldiga för de avtal som de har ingått 380
8.5.2.2 Risken för frekventa mikrotransaktioner 382
8.5.2.3 Om underårigs avtalsnytta i samband med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster 383
8.5.2.4 Frekventa mikrotransaktioner riskerar underminera barns skydd under 9 kap. FB 384
8.6 FÖRHÅLLANDET MELLAN BARNS AUTONOMI OCH FÖRÄLDRARNAS ANSVAR NÄR UNDERÅRIGA INGÅR AVTAL OM DIGITALA TJÄNSTER 386

8.7 REFLEKTIONER *DE LEGE FERENDA* 389
8.7.1 Om familjens sårbarhet i den digitala miljön – kan vissa avtal vara oskäliga eller ogiltiga? *389*
8.7.2 Vilka åtgärder bör införas? *391*
8.7.2.1 Förslag till tillägg till 9 kap. FB 391
8.7.2.2 Barn och deras föräldrar måste skaffa digitala färdigheter 392
8.7.2.3 Digitala tjänsters utformning ska vara en nödvändig prioritet 392
8.7.3 Framtidsblick *393*

SUMMARY **394**

FROM ANALOG TO DIGITAL CONTRACTING 394
THE AIMS OF THE STUDY AND THE EVALUATION APPROACH 395
THE STRUCTURE OF THE THESIS 398
THE FINDINGS OF THE STUDY 399

KÄLLFÖRTECKNING **402**

Förkortningar

A.a. s.	anfört arbete sida
A. bet. s.	anfört betänkande sida
A. prop. s.	anförd proposition sida
A.st.	anfört/-da stycke(n)/ställe(n)
app	Applikation
ARN	Allmänna reklamationsnämnden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen)
BIK	Better internet for kids (Ett bättre internet för barn)
BIK+	Better internet for kids+ (Ett bättre internet för barn+)
DAL	Lag (2005:59) om distansavtal och avtal utanför affärslokaler
Ds	Departementsserien
COPPA	Children's Online Privacy Protection Act
EDPB	European Data Protection Board (Europeiska dataskyddsstyrelsen)
EKMR	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
f.	och följande sida (eller motsvarande)
ff.	och följande sidor (eller motsvarande)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FOMO	Fear of missing out
FN	Förenta nationerna
GDPR	General Data Protection Regulation (Dataskyddsförordning)
GFörmL	Förmynderskapslag (1924:320)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
ICO	Storbritanniens Information Commissioner's Office
iOS	Apples operativsystem

JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
KO	Konsumentombudsmannen
KommL	Kommissionslag (2009:865)
KöpL	Köplag (1990:931)
KKöpL	Konsumentköplag (2022:260)
LOB	Lag (2010:751) om betaltjänster
MD	Marknadsdomstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv. Avdelning I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv. Avdelning II
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
s.	sida
st.	stycke/ställe
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätt
TTL	TikTok Technology Limited
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
WHO	Världshälsoorganisationen
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
Änr	Ärendenummer från Allmänna reklamationsnämnden

1 Bakgrund

1.1 Inledning

I samband med att digitaliseringen ökade under 2000-talet och digitala tjänster och digitalt innehåll[1] började erbjudas med direkt överföring till konsumentens elektroniska enheter, såsom smartphones, datorer och surfplattor, ökade konsumtionen av spel, filmer, musik m.m. bland en särskild grupp, nämligen barn.[2] Konsumenter kan få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster både från digitala butiker, s.k. digitala distributionsplattformer, och från webbplatser.[3] Under covid-19-pandemin ökade barns användning av internet och digitala tjänster.[4]

Digitaliseringen har möjliggjort att distributionen av digitala tjänster och digitalt innehåll kan ske till en låg kostnad. Det har till exempel anförts att ”marginalkostnaderna för att tillhandahålla vissa typer av digitala tjänster såsom musik, nyheter, tv och film samt datorprogram till ytterligare en kund är nära till noll”.[5] Detta har bidragit till att leverantörer av digitalt innehåll och digitala tjänster har skapat nya affärsmodeller för sin distribution.[6] De nya modellerna har inneburit att konsumenter kan få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster till ett lågt pris och i vissa fall helt kostnadsfritt. De nya affärsmodellerna har i sin tur gett upphov till nya avtalsförpliktelser i parternas rättsförhållande.[7]

---

[1] Digitala tjänster och digitalt innehåll definieras i avsnitt 1.4.

[2] Begreppet e-handel har använts sedan internets genombrott under 1990-talet. På den tiden var det produkter, dvs. lösa saker, som marknadsfördes och såldes via hemsidor. Jfr. Bryde Andersen, IT-retten s. 92.

[3] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster och om ändring av direktiv 2000/31/EG förklaras i artikel 1-m med att ett *online-gränssnitt* kan vara en webbplats. ”Onlinegränssnitt: programvara, inbegripet en webbplats eller en del av en sådan, och applikationer, inbegripet mobilappar”.

[4] OECD (2020), “Combatting COVID-19’s effect on children”, OECD Policy Responses to Coronavirus, (COVID-19) s. 19 ff.

[5] Bergman, Felländer & Åsbrink, Handelns betydelse då, nu och i framtiden (rapport från Handelns ekonomiska råd) s. 40.

[6] Se skäl 1 av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster och om ändring av direktiv 2000/31/EG.

[7] Se t.ex. Kotsios, Paying with Data s. 21 f. Jfr Munukka, Harmonizing Digital Contract Law in Sweden s. 203.

Statens medieråd[8] har undersökt mediavanorna bland barn och unga i åldersgruppen 9–18 år sedan 2005 och barn mellan 0–8 år sedan 2010. Enligt statistiken från Mediemyndigheten har nästan alla barn i åldersspektrum 9–17 år en egen mobiltelefon.[9] Sedan 2016 använder mer än 80% av barn som är 12 år eller äldre mobilen dagligen.[10] Även barnen i åldersspektrum 0–8 år har tillgång till en egen eller delad elektronisk enhet.[11] De elektroniska enheterna används i olika syften, till exempel för att spela spel, få tillgång till streamingtjänster och sociala medier.[12] Även om digitala spel fortfarande är en populär aktivitet har det digitala spelandet minskat både bland yngre och äldre barn.[13] Barn i åldrarna 13–16 år spelar digitala spel både i mobilen och på dator och konsol.[14] Bland de yngre barnen, 5–8 år, är digitala spel populärast.[15]

För att vara konsument krävs att man har en inkomst. Studier visar att många unga[16] kan försörja sig själva först i tjugoårsåldern.[17] Barns förmåga att konsumera är därför många gånger beroende av gåvor från sina föräldrar och andra anhöriga.[18] I den digitala miljön[19] är det dock möjligt att vara konsument utan att behöva betala ett penningvederlag för vissa typer av tjänster.[20] Tjänster som förefaller vara helt

---

[8] Sedan 1 januari 2024 blev Statens medieråd tillsammans med Myndighet för press, radio och tv en ny statlig myndighet, nämligen Mediemyndigheten. Se Mediemyndighetens webbplats.

[9] Mediemyndighetens rapport, Mediekonsumtion – Medieutveckling 2024 s. 13. Se även SOU 2018:1 s. 260 ff.

[10] Mediemyndighetens rapport, Mediekonsumtion – Medieutveckling 2024 s. 15. Se även dåvarande Statens medieråds rapport, Unga och medier 2023 s. 7.

[11] Statens medieråds rapport, Småungar och medier 2023 s. 8.

[12] Mediemyndighetens rapport, Mediekonsumtion – Medieutveckling 2024 s. 14.

[13] Statens medieråds rapporter, Unga & medier 2023 s. 10 och Småungar & medier 2023 s. 12.

[14] Statens medieråds rapport, Unga & medier 2023 s. 10.

[15] Statens medieråds rapport, Småungar och medier 2023 s. 11.

[16] Begreppet ’unga’ avser unga personer över arton år.

[17] Bjurström, Ungdomar och konsumtion. Betydelsen av smak, stil och identitet s. 47.

[18] Johansson har klassificerat barnets inkomster i fyra olika kategorier, nämligen: fördelningspengar, gåvopengar, lönepengar och kollektiva pengar. Se Johansson, Barn i konsumtionssamhället s. 39 ff.

[19] I artikel 2 p. 9 i direktiv (EU) 2019/770 i vissa aspekter på avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster definieras digital miljö som hårdvara, programvara och eventuella nätanslutningar.

[20] Dunkels, Unga på nätet – om nätkulturer och ungas strategier s. 69.

kostnadsfria är i själva verket inte gratis, utan konsumenterna *”betalar”*[21] med sin uppmärksamhet och genom att samtycka till att olika aktörer samlar in *personuppgifter*[22] om dem och deras köpbeteenden *som en motprestation*.[23]

1.2 Undersökningsproblem

Under våren 2011 spelade två syskon 6 och 7 år gamla spelet Smurf Village på sina surfplattor. Trots att spelet var kostnadsfritt för nedladdning kunde barnen köpa ’smurfbär’ för riktiga pengar. Barnen spelade Smurf Village på en bilresa mellan Göteborg och Stockholm och köpte smurfbär för 50 000 kr.[24] Barnen behövde aldrig ange föräldrarnas lösenord som var kopplade till den digitala butiken för att köpa smurfbären. Den förälder som hade laddat ned spelet upptäckte att barnen hade köpt smurfbären i spelet när hon tog emot ett flertal mejl med kvitto på pengar som hade dragits från hennes kreditkort. Föräldrarna kände inte till att det fanns en inbyggd teknisk funktion i surfplattan som kunde aktiveras för att varje köp skulle godkännas innan det slutfördes. Fallet prövades aldrig av domstol på grund av att parterna kom fram till en förlikning som innebar att förmyndaren fick tillbaka den betalda summan.

I ett annat fall som Allmänna reklamationsnämnden (ARN) behandlade, Änr 2023-06685, ingick en elvaåring mer än 700 avtal under några månader. Den underårige i fallet köpte Robux, som är den

---

[21] Lagstiftaren använder dock inte ordet betala kopplat till personuppgifter. Jfr t.ex. 1 kap. 7 § konsumentköplagen (2022:260) som stadgar följande: ”lagen gäller även avtal där en näringsidkare mot betalning ska tillhandahålla eller utveckla ett digitalt innehåll eller en digital tjänst till en konsument. Detsamma gäller om konsumenten *ska tillhandahålla sina personuppgifter* …” [Egen kursivering].

[22] I artikel 4 punkt 1 i GDPR definieras personuppgifter som ”varje upplysning som avser en identifierad eller identifierbar fysisk person (nedan kallad registrerad), varvid en identifierbar fysisk person som är en person som direkt eller indirekt kan identifieras särskilt med hänvisning till en identifierare som ett namn, ett identifikationsnummer, en lokaliseringsuppgift eller onlineidentifikatorer eller en eller flera faktorer som är specifika för den fysiska personens fysiska, fysiologiska, genetiska, psykiska, ekonomiska, kulturella eller sociala identitet”.

[23] Lagstiftaren använder dock inte ordet betala kopplat till personuppgifter. Jfr t.ex. 1 kap. 7 § konsumentköplagen (2022:260) som stadgar följande: ”lagen gäller även avtal där en näringsidkare mot betalning ska tillhandahålla eller utveckla ett digitalt innehåll eller en digital tjänst till en konsument. Detsamma gäller om konsumenten *ska tillhandahålla sina personuppgifter* ...” [Egen kursivering].

[24] Se artikeln, *Familjen Attviks nota för barnens nätspel: 50 000 kr*. Publicerad i Expressen 7/4/2011.

virtuella valutan i spelet Roblox, för cirka 140 000 kr. Det tog flera månader innan barnets föräldrar upptäckte att den underårige hade spenderat så mycket pengar i digitala spel. Nämnden konstaterade att föräldern på ett indirekt sätt hade samtyckt till de olika avtalen och därmed var betalningsskyldig.

Fallen ovan visar hur enkelt det kan vara för barn att ingå avtal i den digitala miljön. En rapport från Sveriges konsumenter ”App, App, App – 240 barnappar granskade fulspel, lotteri och tveksam etik”, som publicerades under 2019, bekräftar bilden av att svenska barn är vanliga konsumenter av digitalt innehåll.[25] I rapporten uppmärksammades bl.a. problemet med att många appar[26] som riktar sig till små barn marknadsförs som gratis, fast det i själva verket finns möjlighet för barnet att göra så kallade *in app köp*, där omyndiga kan köpa olika saker. Det barnen ”köper” i spelet är helt enkelt digitalt innehåll.[27]

Det råder ingen tvekan om att barn är vanliga konsumenter av digitalt innehåll och digitala tjänster. Problemet är att trots att barn anses vara ekonomiska aktörer[28] har de en begränsad rättslig handlingsförmåga.[29] Att ha rättslig handlingsförmåga innebär förmåga att med rättslig verkan företa bindande rättshandlingar för egen räkning, till exempel förmåga att ingå ett avtal.[30] De underåriga får med vissa få undantag ingå avtal, förutsatt att deras förmyndare har samtyckt till det enligt bestämmelserna i 9 kap. 1 och 6 §§ föräldrabalken (1949:381) (FB).[31]

---

[25] Sveriges konsumenter är en obunden, ideell organisation som jobbar för att stärka konsumentens rättigheter.

[26] App är förkortning för applikation eller *application software*. Det är en mjuk- eller programvara som används för att en elektronisk enhet ska kunna utföra särskilda uppgifter. Se Leidö, Realizing the Single Software Market s. 549. Se Wolk, Datorprogramalster i upphovsrätten s. 15 och 40 ff. Se även Ds 2012:31 s. 51.

[27] Det handlar i själva verket inte om ett köpeavtal där äganderätten till en egendom överförs till köparen tillsammans med egendomen. Ett sådant avtal utgör ett licensavtal, vilket förklaras under avsnitt 2.4.2.

[28] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 39.

[29] Singer har förklarat att underårigas rättshandlingsförmåga inte skiljer sig från vuxnas utan att det begränsas i vissa situationer för att skydda dem när de inte är tillräckligt mogna för att fatta egna beslut. Se Singer, Barnets bästa s. 314.

[30] Odlöw, Ställföreträdare för vuxna – Kamrer eller handledare? s. 24 ff. Se även Westman, Förmynderskap s. 17 f.

[31] Barns förmyndare är i regel barnets föräldrar och som ansvarar för barnets ekonomi. Se Schiratzki, Barnrättens grunder s. 84 ff.

Mot bakgrund av det ovan anförda identifieras *ett första undersökningsproblem* som är relaterat till de oklarheter som råder kring de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för underåriga och deras föräldrar på grund av underårigas avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. De avtal som underåriga ingår kan i vissa fall innebära en ekonomisk förlust för dem själva och för deras föräldrar.[32] Det finns ett behov av att klargöra om det är den underårige konsumenten eller dennes förmyndare som blir bunden av avtal som den underårige ingår. Det är den underåriges förmyndare som på ett direkt eller indirekt sätt bestämmer den underåriges rättsliga handlingsförmåga. Underårigs avtalsbundenhet kan trots allt uppstå i vissa fall på grund av förmyndarens underförstådda samtycke.[33] Det är dock oklart hur långt förmyndarens underförstådda samtycke sträcker sig i den digitala miljön.

Vidare är det viktigt att påpeka att FB trädde i kraft 1950 och att många av bestämmelserna angående underårigas rättshandlingsförmåga i 9 kap. FB bygger på den upphävda förmynderskapslagen (1924:320) GFörmL. Bestämmelserna i 9 kap. 6 och 7 §§ FB skyddar underåriga genom att de undgår avtalsbundenhet när förmyndarens samtycke inte föreligger. När underåriga har ingått avtal utan att vara behöriga begränsas dessutom deras ersättningsansvar till att endast omfatta ersättning för avtalsnyttan, förutsatt att de inte vilselett sina motparter.[34] Det finns en risk att regelverket som är från förra seklet inte fungerar på ett tillfredsställande sätt idag, när det tillämpas på digitala avtalsslut. I departementsserien *App to date,* Ds 2012:31, ansågs dock att 9 kap. FB ger ett tillfredsställande rättsligt skydd för underåriga vad gäller avtal som kommer till stånd i den digitala miljön.[35] Den digitala miljön har utvecklats sedan utredningen *App to date* skrevs för tretton år sedan. *Ett andra undersökningsproblem* som identifieras i denna kontext är huruvida bestämmelserna i 9 kap. FB fungerar tillfredsställande för att skydda underåriga i den digitala miljön.

---

[32] Jfr Livingstone & Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children s. 7.

[33] NJA II 1924 s. 316 f.

[34] Se Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 148. I 9 kap. 7 § FB stadgas andra typer av ersättningsskyldighet, men i denna studie analyseras enbart underårigs ersättningsskyldighet på grund av avtalsnytta. Se avsnitt 3.5.

[35] Ds 2012:31 s. 155.

Barn anses vara sårbara konsumenter på grund av att de inte besitter den kognitiva förmåga som krävs för att uppfatta vissa typer av situationer och risker.[36] I den digitala miljön kan underårigas sårbarhet öka på grund av att de exponeras för olika typer av risker.[37] En EU-undersökning har identifierat fyra olika typer av risker som barn löper i den digitala miljön: risker relaterade till innehåll (*content*), kontakt (*contact*), uppförande (*conduct*) och avtal (*contract*).[38] Med avtalsrisk avses att den underårige konsumenten antingen är part i, och/eller utnyttjas av, ett potentiellt skadligt avtal på grund av att barn i regel inte förstår komplexiteten i den digitala miljön.[39] Avtalsriskerna kan vara relaterade till de affärsmetoder som företagen använder i den digitala miljön eller kopplade till kommersialiseringen av barns personuppgifter.[40]

Som nämnts ovan i avsnitt 1.1 erbjuds vissa digitala tjänster till underåriga konsumenter utan att kräva en motprestation i form av betalning av ett penningvederlag. I stället kräver vissa typer av digitala tjänster en annan typ av motprestation, nämligen samtycke till insamling av barns personuppgifter.[41] I vissa fall är det barn som ska ge sitt samtycke till insamlingen av deras personuppgifter, i andra fall är det föräldrarna.[42] Skydd av personuppgifter är en grundläggande

---

[36] SOU 2018:1 s. 261. Se även Consumer Vulnerability in the Digital Age, OECD Digital Economy Papers (June 2023) No. 355 s. 21.

[37] Livingstone & Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children s. 5.

[38] A.a. s. 3.

[39] Stoilova, Rahali & Livingstone, Classifying and responding to online risk to children s. 4 och Livingstone & Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children s. 7.

[40] Livingstone & Stoilova, a.a. s. 6.

[41] Munukka, Harmonising Digital Contract Law in Sweden s. 202 f.

[42] Genom att läsa artikel 2 punkt 7 och artikel 3 punkt 1 i direktiv (EU) 2019/770 i vissa aspekter på avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster kan det förstås att lagstiftaren inte anser tillhandahållande av personuppgifter som en betalning utan som en motprestation. Artikel 2 punkt 7 stadgar följande: ”Pris: penningbelopp eller digital värdeprestation som ska betalas som en motprestation för tillhandahållande av digitalt innehåll eller en digital tjänst” och artikel 3 punkt 1 stadgar att ”detta direktiv ska tillämpas på varje avtal där näringsidkaren tillhandahåller eller åtar sig att tillhandahålla digitalt innehåll eller en digital tjänst till konsumenten och konsumenten betala eller åtar sig att betala ett pris”. I artikel 3 punkt 1 2 st. fortsätter lagstiftaren med följande: ”Detta direktiv ska också tillämpas där näringsidkaren tillhandahåller eller åtar sig att tillhandahålla digitalt innehåll eller en digital tjänst till konsumenten och konsumenten tillhandahåller eller åtar sig att tillhandahålla personuppgifter till näringsidkaren…”.

rättighet enligt artikel 8 i Europeiska Unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2012/C/326/02).

Ofta är samtycke till insamling av konsumentens personuppgifter den enda vägen för underåriga konsumenter att få tillgång till digitala tjänster.[43] Det som många konsumenter inte känner till är att när de registrerar sina personuppgifter för att få tillgång till sådana tjänster kan deras personuppgifter samlas in för att säljas vidare till andra företag.[44] Konsumenters personuppgifter har ett ekonomiskt värde.[45] Det är vanligt att konsumentens information används för att skapa en konsumentprofil.[46] Konsumentprofilen används sedan för att marknadsföra olika produkter och tjänster till den specifika konsumenten.[47] Eftersom konsumentprofiler kan vara lättillgängliga, individualiserar vissa företag prissättningen av varor och tjänster till konsumenten.[48]

Affärsidén bakom många digitala tjänster är att konsumenterna betalar med sin uppmärksamhet.[49] Ju längre tid barn använder digitala tjänster, exempelvis sociala medier och spel, desto större chans har företagen att samla information om dem. Ofta är det konsumentens tid på de olika plattformarna som genererar företagets vinst.[50] Många utvecklare av digitalt innehåll och digitala tjänster gör designen i sina

---

[43] I artikel 4 punkt 2 GDPR definieras behandling som ”en åtgärd eller kombination av åtgärder beträffande personuppgifter eller uppsättningar av personuppgifter, oberoende av om de utförs automatiserat eller ej, såsom insamling, registrering, organisering, strukturering, lagring, bearbetning eller ändring, framtagning, läsning, användning, utlämning genom överföring, spridning eller tillhandahållandet på annat sätt, justering eller sammanförande, begränsning, radering eller förstöring”.

[44] Kotsios, Paying with Data s. 23.

[45] A.a. s. 398 ff.

[46] I artikel 4 punkt 4 GDPR definieras profilering som ”varje form av automatisk behandling av personuppgifter som består i att dessa personuppgifter används för att bedöma vissa personliga egenskaper hos en fysisk person, i synnerhet för att analysera eller förutsäga denna fysiska persons arbetsprestationer, ekonomiska situation, hälsa, personliga preferenser, intressen, pålitlighet, beteende, vistelseort eller förflyttningar”.

[47] Digitalisering och konsumentintresset – en litteraturöversikt (Konsumentverket Rapport 2016:12) s. 45–47.

[48] A.a. s. 11.

[49] Europaparlamentets resolution av den 12 december 2023 om beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad (2023/2043(INI)) punkt A. Denna resolution benämns i den fortsatta framställningen resolution om beroende design av onlinetjänster (2023/2043(INI)).Se även Zuboff, Övervakningskapitalismen vid maktens nya frontlinjer s. 250 ff.

[50] Se 5Rights Foundations rapport, Pathways: How digital design puts children at risk s. 21 ff.

produkter och tjänster beroendeframkallande för att konsumenter ska använda dem så länge som möjligt i applikationen, på hemsidan etc., med syftet att samla data eller personuppgifter om konsumenten.[51] Barns preferenser och information kan vara värda pengar när deras personuppgifter kommer till olika företags kännedom.[52] Det som är gemensamt för dessa affärsmodeller är att målet med tjänsterna är att monetarisera personuppgifter.[53] Tidigare har betydelsen uppmärksammats av att bredda konsumentskyddet i allmänhet för att även omfatta de affärsbeslut som konsumenterna tar genom att betala med sitt engagemang och sin uppmärksamhet i stället för att betala ett pris.[54]

Förordningen (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter, om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG[55] (allmän dataskyddsförordning), GDPR, som trädde i kraft i Sverige i maj 2018, reglerar bland annat frågor om hur behandlingen av personuppgifter ska göras på ett rättsligt sätt. En av de rättsliga grunderna för att personuppgifter ska kunna behandlas är genom att, som nämnts ovan, konsumenter samtycker till behandlingen.

I skäl 38 i GDPR anges att ”barns personuppgifter förtjänar ett särskilt skydd, eftersom barn kan vara mindre medvetna om risker, skyddsåtgärder och rättigheter”.[56] Med hänsyn till att barns personuppgifter behöver särskilt skydd, framgår av artikel 8 i GDPR att det är först när barn har fyllt sexton år som han eller hon får, på egen hand, samtycka till behandlingen av dennes personuppgifter när de blir erbjudna informationssamhällets tjänster, exempelvis en digital tjänst.[57]. I GDPR tillåts emellertid medlemsstaterna att bestämma en lägre åldersgräns, men inte lägre än 13 år. Under förberedelserna inför att

---

[51] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043(INI)) punkt A. Se även Zuboff, Övervakningskapitalismen vid maktens nya frontlinjer s. 250 ff.

[52] Hartung, The children’s rights-by-design standard for data use by tech companies s. 3.

[53] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043(INI)) punkt A.

[54] The European Consumer Organisation’s report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 10.

[55] Förordning (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter, om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG benämns dataskyddsförordning och förkortas GDPR i den fortsatta framställningen.

[56] Se även prop. 2017/18:105 s. 67.

[57] I GDPR används uttrycket ”informationssamhällets tjänster” i stället för ”digitala tjänster”. Se även a. prop. s. 20.

GDPR skulle träda i kraft insåg den svenska regeringen att det var nödvändigt att utfärda en ny lag med kompletterande bestämmelser, nämligen lag (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning.[58] [59] När dataskyddslagen antogs hade det dock bestämts i lagens 2 kap. 4 § att samtycke från den som har föräldraansvar för barnet endast behövs för barn som inte har fyllt 13 år.

Under lagstiftningsprocessen att anta dataskyddslagen var det flera remissinstanser såsom Barnens Rätt i Samhället, Svenskt Näringsliv och Sveriges elevkårer som ansåg att det var viktigt att ålderströskeln skulle läggas vid 13 år. Dessa remissinstanser hade bland annat följande argument: ”[…] det finns en överhängande risk att den åldersgräns som införs i praktiken innebär en begränsning i användningen av olika nättjänster för barn och unga”[60] och ”Sverige har en tradition av att skapa låga trösklar för att möjliggöra ungas engagemang och deltagande som samhällsmedborgare och att det därför är viktigt att fortsatt värna det demokratiska värdet av att ge barn och unga rätt till självbestämmande liksom yttrande- och informationsfrihet”.[61] Andra remissinstanser såsom Stiftelsen för internetinfrastruktur och Lärarnas riksförbund var tveksamma till att ändra åldersgränsen till 13 år på grund av att det ansågs vara en låg ålder.[62]

Det är rimligt att underåriga konsumenter erhåller en likvärdig skyddsnivå när de ingår avtal för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster, oavsett om den underåriges avtalsprestation sker genom betalning av ett penningvederlag eller genom samtycke till behandlingen av dennes personuppgifter. En olämplig insamling av barns personuppgifter kan dessutom i vissa situationer medföra ett intrång i deras integritet.

Vidare måste det uppmärksammas att principen om barnets bästa, som regleras i artikel 3 lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, *barnkonventionen*, är ett dynamiskt begrepp. För att vara säker på att principen efterlevs måste hänsyn tas till olika faktorer beroende på kontexten.[63] FN:s barnrättskommitté

---

[58] Lag (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning benämns i den fortsatta framställningen dataskyddslag.

[59] Se prop. 2017/18:105 s. 22.

[60] A. prop. s. 64.

[61] A. prop. s. 65.

[62] A. prop. s. 66.

[63] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 1.

har i sin allmänna kommentar nr 25 uttalat att principen om barnets bästa gäller även i den digitala miljön.[64] Det är oklart vilka åtgärder som krävs från barnet själv, från tillhandahållaren av den digitala tjänsten och från barns föräldrar för att principen om barnets bästa ska efterlevas i den digitala miljön. Ett *tredje undersökningsproblem* handlar om huruvida barn erhåller ett tillfredsställande skydd, där den enda avtalsförpliktelse som krävs från deras sida är samtycke till insamling av deras personuppgifter.

1.3 Avhandlingens syften

I denna avhandling ligger fokus på barn–föräldraförhållandet relaterat till barns digitala avtalsslut i avtal där avtalsföremålet är digitalt innehåll och digitala tjänster.[65] På grund av att barn har en begränsad rättslig handlingsförmåga och därför en begränsad autonomi att rättshandla, behöver barnet i vissa fall förälders tillåtelse för att kunna företa rättshandlingar.[66] Barnets ofullständiga autonomi innebär att föräldrarna kan bära de rättsliga och ekonomiska konsekvenserna av barnets digitala avtal i vissa situationer.

Avhandlingens övergripande syfte är att analysera dels förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi, när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, dels det rättsliga skydd som barn erhåller vid avtals ingående.

Förenklat handlar avhandlingens övergripande syfte om huruvida den digitala avtalsmiljön påverkar det sätt på vilket barns autonomi och föräldrars ansvar kommer till uttryck, när barn ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster.

Begreppet autonomi kan både avse medbestämmanderätt och självbestämmanderätt.[67] På grund av att barn inte har den

---

[64] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12.

[65] Utöver begreppet avtalsslut används även begreppet avtalssituationer. Med avtalssituationer i denna avhandling avses vissa omständigheter, särskilt de omständigheter relaterade till föräldrarnas och underårigas uppträdande innan avtalsslutet som tillmäts betydelse vid fastställandet av vem som är bunden av avtal som underårig har ingått.

[66] Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 28 ff.

[67] Mattsson, Barnet och rättsprocessen: Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård s. 150. Se även Johnstone, om begreppet autonomi i Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU: Dilemman mellan autonomi och sårbarhet s. 28 ff samt s. 135 ff.

förståndsutveckling som krävs för att förstå konsekvenserna av sitt handlande, har barn en begränsad autonomi i flera frågor som rör dem.[68] Barn förväntas ha gradvis stigande autonomi.[69] Med autonomi i denna studie menas barns förmåga att agera med självbestämmanderätt vid digitala avtalsslut, utan att föräldrarna kan hindra eller kräva återgång av avtal som underåriga ingår för egen räkning. Med föräldrars ansvar menas både de fall där lagstiftningen ålägger föräldrarna en förpliktelse att vidta en åtgärd för att säkerställa efterlevnaden av barnets rättsliga skydd i en särskild situation och de fall där barnet företar digitala rättshandlingar som medför ekonomiska konsekvenser för föräldrarna.

Omständigheter i anslutning till det digitala avtalsslutet kan uppfattas och tolkas på andra sätt än de normalt görs i den fysiska miljön. Genom att ställa rättsverkningarna av underårigas avtal när de köper lösa saker i fysiska butiker mot rättsverkningarna av underårigas avtal för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster, kan det konstateras huruvida underåriga är mer eller mindre autonoma, när de ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll, än vid fysiska avtalsslut. Dessutom kan analysen visa vilket ansvar föräldrarna har när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

För att konkretisera det övergripande syftet med avhandlingen har två delsyften formulerats.

Avhandlingens första delsyfte är att analysera de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för föräldrarna och de underåriga själva när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan föräldrarnas uttryckliga samtycke. Med andra ord handlar avhandlingens första delsyfte om en analys av de rättsverkningar av avtal som underåriga ingår för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster.

Avtalsbundenhet står i fokus i denna avhandling. Frågan om avtalsbundenhet är direkt relaterad till avhandlingens första delsyfte. Genom att identifiera om det är de underåriga själva eller deras föräldrar som blir bundna av de avtal som underåriga ingår för att skaffa digitalt

---

[68] Mattsson, Barnet och rättsprocessen: Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård s. 150. Jfr Schiratzki, Barnrättens grunder s. 31.

[69] 6 kap. 11 § FB. Se även Mattsson, a.a. s. 153 ff.

innehåll och digitala tjänster, kommer barns autonomi respektive föräldrars ansvar i avtalssituationer i den digitala miljön att klarläggas.

Avhandlingens andra delsyfte är att analysera huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

För att kunna uttala sig om det skydd som underåriga konsumenter erhåller när de ingår avtal för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster måste en uppdelning göras mellan vilken typ av motprestation som underårigs motpart kräver i avtalsförhållandet, det vill säga en motprestation i form av ett penningvederlag eller genom samtycke till insamling av barns personuppgifter.

Det regelverk som tillämpas på underårigas avtal där de betalar ett pris i penningvederlag för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster är 9 kap. FB. Det rättsliga skydd som underåriga erhåller enligt 9 kap. FB består i att deras förmyndare kan kräva att underårigas avtal återgår när förmyndarnas samtycke inte föreligger enligt 9 kap. 6 och 7 §§ FB. Dessutom begränsas underårigas ersättningsskyldighet i 9 kap. 7 § 1 st. FB till att enbart omfatta avtalsnyttan, när avtalet har ogiltigförklarats och underåriga inte kan återbära den mottagna egendomen.

Nionde kapitlet FB, som reglerar underårigas rättshandlingsförmåga, härrör från en tid då det svenska samhället såg ut på ett annat sätt. Regleringen i 9 kap. 1 och 6 §§ FB, som tillåter tolkning av förmyndarens underförstådda samtycke, var utformad för att tillämpas på avtalsslut, där den underårige normalt sett handlar fysiska föremål och både den underårige och säljaren är i varandras närvaro vid avtalsslutet. Avtalsslut mellan närvarande parter (*contractus inter praesentes*) möjliggjorde ett tillfälle för säljaren att bilda sig en uppfattning om huruvida avtalsparten var myndig eller åtminstone hade behörighet att ingå avtal. Underårigas medkontrahent kan dock inte åberopa god tro beträffande den underåriges behörighet att ingå avtal för att göra avtalet gällande.[70] I den digitala miljön kan avtalsparterna inte vara helt säkra på vem som företar rättshandlingen, eftersom avtalet inte ingås i parternas fysiska närvaro. Dessutom väcker det digitala innehållets karaktär frågan hur 9 kap. 7 § 1 st. FB fungerar när bestämmelsen tillämpas på avtalsföremål som utgörs av digitalt innehåll.

---

[70] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 26.

Beträffande skyddet för underåriga konsumenter när deras personuppgifter krävs för tillgång till digitalt innehåll eller digitala tjänster är det i huvudsak GDPR och dataskyddslagen som reglerar hur behandlingen av barns personuppgifter får ske på lagligt sätt. Dessutom finns det vissa bestämmelser i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster och om ändring av direktiv 2000/31/EG[71] som rör skydd för minderåriga när de ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Det som menas med skydd i de avtal som kräver tillhandahållande av barns personuppgifter handlar om att skydda barns personuppgifter och integritet i samband med avtalsslutet.

Vidare bör det påpekas att även när det gäller frågan huruvida barn erhåller ett tillfredsställande skydd, när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster genom samtycke till insamling av deras personuppgifter, iakttas principen om barnets bästa.[72] Denna princip förväntas beaktas i alla avtalsrättsliga situationer, oavsett om underårigs motprestation sker genom betalning av ett penningvederlag eller genom samtycke till insamling av barns personuppgifter.[73] I studiens andra delsyfte analyseras därför även vilka åtgärder som måste vidtas av föräldrarna och tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster för att principen om barnets bästa ska efterlevas i den digitala miljön.

1.4 Studiens avgränsningar och fokus

Avhandlingens övergripande syfte är att analysera dels förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi, när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, dels det rättsliga skydd som barn erhåller vid avtals ingående.

Det är förståelsen för hur barns företagande av digitala rättshandlingar kan utlösa rättsverkningar för barnet själv och för dennes förmyndare som är i fokus. Ambitionen är att belysa barn–förälderförhållandet i en ny kontext, nämligen den digitala miljön. Utifrån denna

---

[71] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster och om ändring av direktiv 2000/31/EG benämns i den fortsatta framställningen förordningen om digitala tjänster.

[72] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12.

[73] A.st.

beskrivning kan det vara befogat att diskutera avhandlingens klassificering, vilket kräver att flera aspekter tas i beaktande.

Inledningsvis bör nämnas att en rättsvetenskaplig studie kan avgränsas på längden eller på bredden.[74] I denna studie görs avgränsningen på bredden, det vill säga studien tar ett bredare grepp för att på ett mer allmänt plan systematisera olika frågor som berör barn och föräldrars förhållande, när barn ingår avtal i den digitala miljön och där avtalsföremålet är digitalt innehåll.[75] Det finns därför i denna studie inte någon ambition att få fram specialiserade och fördjupade kunskaper som vid en avgränsning på längden.[76]

Analysen av rättsliga frågor relaterade till barn och förhållandet till deras föräldrar innebär att avhandlingen har en barnrättslig inriktning.[77] En aspekt som kännetecknar sådana studier är att de brukar vara tvärrättsvetenskapliga.[78] De rättsområden som berörs i denna studie är avtalsrätt, familjerätt, konsumenträtt och dataskyddsrätt.

Även om avhandlingen berör olika rättsområden, är sättet att närma sig forskningsproblemet av avtalsrättslig karaktär. Kärnan i studien är därmed avtalsrättslig och handlar i huvudsak om avtalsbundenhet i samband med avtals ingående för tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

Intresset för forskningsproblemet har växt fram på grund av de ekonomiska förpliktelser som underårigas avtal kan medföra och som kan illustreras genom följande frågor: Hur kan avtal som underåriga ingår och som kräver betalning av flera tusen kronor vara bindande med tanke på att 9 kap. 1 § FB stadgar att underåriga saknar rättshandlingsförmåga? Föräldrarna har i regel inte kännedom om att avtalen har ingåtts. Dessutom är det inte rimligt att föräldrarna skulle ha gett sitt samtycke till olika köp för flera tusentals kronor. Vad räknas som ett underförstått samtycke i sådana avtalssituationer? Hur kan förmyndarens betalningsansvar uppstå i avtalssituationer när underåriga företar rättshandlingar för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster?

---

[74] Se Unnersjö, Regress s. 22.

[75] Leviner, Barnrätt som ämne, tema eller perspektiv? s. 204.

[76] Jfr Unnersjö, a.a. s. 22.

[77] Jfr Leviner, a.a. s. 204. Jfr Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 35 f.

[78] Kankaanpää Thell, Från föräldrars ansvar till ansvarsfrihet för föräldrar s. 8. Jfr Leviner, a.a. s. 204.

Fokus i studien ligger på underårigas avtal, där digitalt innehåll och digitala tjänster tillhandahålls i utbyte mot ett penningvederlag. Förhoppningen är att avhandlingen kommer att bringa klarhet i vem som är betalningsskyldig när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Vidare är ambitionen att identifiera rättsliga förklaringar till varför förmyndarnas betalningsskyldighet kan uppstå när underåriga har ingått avtalen. Därutöver finns det en nyfikenhet att analysera om det rättsliga skyddet för underåriga är tillfredsställande vid ingående av sådana avtal. Bakgrunden till den delen av undersökningen är det faktum att, som nämnts ovan, bestämmelserna i 9 kap. FB med några undantag har varit desamma sedan 1924 års GFörmL. Det finns en risk att lagstiftning från förra seklet inte ger ett tillfredsställande skydd för underåriga när den tillämpas på avtalssituationer i den digitala miljön och där avtalsföremålet är digitalt innehåll.

I avhandlingens andra delsyfte analyseras huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. Angående denna del av avhandlingen är det viktigt att framhålla att i *avhandlingen görs antagandet att underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd vid fysiska avtalsslut*.[79] Det finns således ingen ambition att analysera huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd vid fysiska avtalsslut, även om jämförelser med sådana avtalsslut kommer att göras i analysen.

Även om fokus i studien ligger på avtal som kräver att underårig fullgör sin avtalsprestation genom att betala ett penningvederlag, kan det inte bortses från det faktum att i vissa avtal fullgör den underårige sin avtalsförpliktelse i den digitala miljön genom att tillhandahålla sina personuppgifter. När barns personuppgifter är valutan[80] för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster regleras frågan inom andra rättsområden. Det handlar om frågor om skydd för personuppgifter och skydd för barns integritet.

---

[79] I Ds 2012:31 s. 155 framförs att ”[…] underåriga synes ha ett tillfredsställande skydd i praxis, att det inte framkommit några påtagliga olägenheter för näringsidkaren och att gällande rätt med någon möda kan utläsas ur förarbetena till 9 kap. 6 § föräldrabalken”.

[80] Se Viviane Reding, ”Vice President of the European Commission, EU Justice Commissioner – The EU Data Protection Reform 2012: Making Europe the Standard Setter for Modern Data Protection Rules in the Digital Age Innovation Conference, Digital, Life” (European Commission, 22 January, 2012).

Det är viktigt att framhålla att frågor relaterade till skydd för barns personuppgifter inte analyseras lika djupt som frågor relaterade till de avtal som kräver en avtalsprestation från den underårige i form av penningvederlag. Förklaringen till detta är att det i alla studier är nödvändigt att avgränsa forskningsuppgiften. Det är inte möjligt att nå samma djup i analysen i varje del. Jag anser dock att studien inte skulle vara fullständig om dessa frågor inte berördes alls. Mot bakgrund av detta görs det också en avgränsning mot problematiken kring barns känsliga personuppgifter.

Avhandlingen berör inte alla typer av avtal som underåriga ingår i den digitala miljön, utan enbart avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

I 1 kap. 2 § konsumentköplagen (2022:260) (KköpL) har digitalt innehåll definierats som ”data som framställs och tillhandahålls i digital form.” Enligt samma paragraf anses en digital tjänst vara ”en tjänst som gör det möjligt för konsumenten att skapa, bearbeta, lagra eller få tillgång till uppgifter i digital form, eller att utbyta uppgifter eller interagera på annat sätt med uppgifter i digital form som laddas upp eller skapas av konsumenten eller av andra användare av tjänsten”. Med andra ord, avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll presenterar avtalsobjektet mer eller mindre som en typ av ’digital produkt’ som är färdig att upplevas. När avtalet handlar om en digital tjänst brukar konsumenten få möjlighet att exempelvis använda sin kreativitet för att skapa och bearbeta digitalt innehåll.

I skäl 30 till Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/2161 om ändring av rådets direktiv 93/13 EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 98/6/EG, 2005/29/EG och 2011/83/ EU vad gäller bättre upprätthållande och modernisering av unionens konsumentskyddsregler, *konsumentdirektivet*, förklaras skillnaden mellan avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och avtal digitala tjänster. När det gäller avtal om digitala tjänster fullgör tjänstens leverantörer sin avtalsförpliktelse genom att tillhandahålla det digitala innehållet kontinuerligt. Även om många avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll innebär att tillhandahållaren fullgör sin avtalsförpliktelse vid ett tillfälle, kan vissa avtal också innebära ett kontinuerligt tillhandahållande på samma sätt som vid avtal om digitala tjänster.[81] Det

[81] Skäl 30 konsumentskyddsdirektivet (EU) 2019/2161 och Kuttenkeuler, (1 oktober 2022, Version 1E, 2022, JUNO) kommentaren till 1 kap. 2 § DAL.

kan därför vara svårt att skilja dessa avtal åt. Några exempel på avtal om digitala tjänster är video- och ljuddelningstjänster och annan fillagring, ordbehandling eller spel som erbjuds i molntjänster, molnlagring, webbaserad e-post, sociala medier och molnapplikationer.[82] Köp av datorprogram, musik, spel och applikationer är några exempel på avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll. Det bör i detta sammanhang förtydligas att studiens resultat inte påverkas av den legala distinktion som görs mellan digitalt innehåll och digitala tjänster.

Vilket digitalt innehåll och vilka digitala tjänster avses i denna studie? För det första gäller det digitala innehåll och de digitala tjänster som tillgängliggörs via digitala distributionsplattformar, exempelvis Apples App store, men också via tillhandahållarens webbplats. Det som kännetecknar dessa avtal är att konsumenten i regel behöver skapa ett användarkonto för att kunna ingå avtal. Sex olika typfall har skapats för att analysera rättsverkningarna av underårigas avtal.[83] Typfall 1-a, 1-b, 1-c, 2-a och 2-b, som handlar om frågor om avtalsbundenhet, rör avtalsslut genom användning av ett personligt konto anslutet till en digital distributionsplattform.[84] Typfall 2-c handlar om underårigs ersättningsskyldighet när avtalet ogiltigförklaras. För det andra ligger fokus i avhandlingen *på avtal som underåriga ingår för att köpa digitala spel*, det vill säga spel som kan spelas i mobiltelefoner, på surfplatta, dator och spelkonsol. Studiens resultat kan även relateras till andra typer av avtal där konsumenten köper digitalt innehåll och digitala tjänster som inte är spel, exempelvis, utbildningstjänster eller streamingtjänster för musik och filmer. I detta sammanhang måste det förtydligas att de avtal som underåriga ingår för att få tillgång till ett digitalt spel inte handlar om *gambling* utan om *gaming*.[85]

Slutligen bör nämnas att beträffande den delen av studien som handlar om avtal som kräver insamling av barns personuppgifter för tillgång till olika tjänster, kan resultaten tillämpas även på avtal som underåriga ingår för att använda sociala medier, exempelvis Metas tjänster (Instagram och Facebook) samt TikTok.

---

[82] Skäl 30 konsumentskyddsdirektivet (EU) 2019/2161.

[83] Typfallen beskrivs i avsnitt 1.5.4.

[84] Begreppet digital distributionsplattform definieras i avsnitt 2.2.

[85] Gambling handlar om spel med pengar, exempelvis nätcasino, där syftet är att spela för att vinna pengar.

1.5 Metodologisk syn och material

1.5.1 Om metodvalet

Den valda metoden för denna studie är rättsdogmatisk med fokus på systematisering.[86] Det övergripande syftet med denna typ av studier kräver en analys av rättsligt material som sträcker sig över olika rättsområden. Av denna anledning kan det konstateras att studien är tvärrättsvetenskaplig eller interdisciplinär.[87] Ambitionen är att systematisera olika avtalssituationer och identifiera de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för underåriga och deras förmyndare när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Vidare ingår i avhandlingens andra delsyfte att analysera huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. För att kunna uttala sig om huruvida det rättsliga skydd som barn erhåller i dessa avtalssituationer är tillfredsställande, måste gällande rätt först fastställas. Fastställande av gällande rätt kopplat till avhandlingens andra delsyfte innebär en systematisering av olika typer av rättsregler kopplade till barnet.

Systematiseringen kring det rättsliga skyddet för barn i den digitala miljön bygger bland annat på att se samspelet mellan å ena sidan bestämmelserna i 9 kap. FB som har som syfte att ge ett ekonomiskt skydd åt underåriga och, å andra sidan, GDPR och dataskyddslagen, som bland annat syftar till att skydda underårigas personuppgifter och integritet. Analysen kommer att göra det möjligt att klarlägga hur autonoma barn är när de ingår avtal att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster. Genom att bearbeta, tolka och systematisera materialet kommer ny kunskap om förhållandet mellan barn och föräldrar att genereras.[88] Förhållandet mellan barn och deras motpart beaktas i viss mån, särskilt angående underårigas motparts rätt att erhålla ersättning för avtalsnytta när underårigas avtal återgår och när deras motpart samlar in barns personuppgifter. Det primära fokuset i avhandlingen ligger på barns relation till föräldrarna och inte på barns relation till tillhandahållaren av det digitala innehållet.

---

[86] Peczenic, Vad är rätt: Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation s. 312.

[87] Leviner, Barnrätt som ämne, tema eller perspektiv? s. 195.

[88] Lavin, Om förvaltningsrättslig forskning – en replik s. 72.

Intresset för att studera de frågor som undersöks i denna studie har väckts av ett samhällsproblem som visar att underåriga ofta ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster utan att deras föräldrar känner till transaktionerna. Avhandlingen har därmed en problem- och intresseorienterad ansats.[89]

1.5.2 Om innebörden av barnrättsperspektiv i studien

Den valda rättsvetenskapliga metoden för studien är den rättsdogmatiska, vilket nämnts ovan i avsnitt 1.5.1. Centralt i avhandlingen är förhållandet mellan barns autonomi och föräldrarnas ansvar för underårigas rättshandlingar.

Schiratzki hävdar att barnrätt kan indelas i en äldre rätt, där ”barnet var avhängigt vuxnas legala relationer”, och en modern barnrätt, där barnets unika behov står i fokus.[90] I studien uppmärksammas barnets förhållande till vuxna. I detta sammanhang är det viktigt att analysera hur barnens ställföreträdare, det vill säga förmyndarnas och vårdnadshavarnas, bestämmanderätt påverkas av barnrättspolitiken. I den digitala miljön kan förmyndarna och vårdnadshavarna vara i större behov av att skyddas än underåriga.

Det faktum att förhållandet mellan barn och föräldrar är i fokus gör att studien har ett barnrättsperspektiv. Leviner menar att i de studier som ”enbart” är rättsdogmatiska, men som berör det barnrättsliga fältet, bör författaren förtydliga sitt förhållningssätt till barnrätt.[91]

Som tidigare förklarats under 1.2 ovan härrör bestämmelserna i 9 kap. FB från en tid då hela regleringen kring den underåriges ekonomiska angelägenheter synliggjorde ett maktförhållande, där barnet ansågs vara den svagare parten på grund av sitt bristande omdöme, och där förmyndarna ansågs veta vad som är bäst för den underårige.[92] Utgångspunkten i 9 kap. 1 § FB är att barnet inte är autonomt. Samtidigt måste det beaktas att artikel 5 och 12 i lag (2018:1197) om Förenta

---

[89] Westerberg, Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet s. 427 ff.

[90] Schiratzki, Barnrättens grunder s. 13 och Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 15.

[91] Leviner, Barnrätt som ämne, tema eller perspektiv? s. 205.

[92] Jfr Schiratzki, Barnrättens grunder s. 31 ff.

nationernas konvention om barnets rättigheter, *barnkonventionen*[93] reglerar barnets medbestämmanderätt inom familjen samt barnets stigande autonomi med hänsyn till barnets ålder och mognad.[94] Vidare handlar denna avhandling om en jämförelse mellan underårigas avtalsrättsliga autonomi när de fullgör en avtalsförpliktelse med penningvederlag och när de gör det genom att samtycka till insamling av deras personuppgifter. Barn äger och kan i viss utsträckning bestämma över sina personuppgifter innan de blir myndiga.[95]

Genom att studera tillämpningen av 9 kap. FB och GDPR på avtalssituationer där underåriga företar rättshandlingar för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster är det möjligt att identifiera i vilka situationer föräldrarna kan påverka och hindra rättsverkningar av underårigas avtal. Dessutom kan det också identifieras under vilka omständigheter underårigas avtal kan medföra rättsliga konsekvenser och ansvar för deras föräldrar.

Barnrättsinriktningen i denna studie innebär att olika aspekter kring underårigas avtalsslut om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster analyseras för att få förståelse om barns rättigheter och föräldrarnas ansvar i en ny miljö, den digitala miljön. Ett delsyfte i avhandlingen är att analysera huruvida det rättsliga skyddet för barn vid företagande av digitala rättshandlingar är tillfredsställande. Detta delsyfte är varken ämnat att förbättra barns villkor eller förklara hur balansen ska uppnås mellan deras autonomi och deras skyddsbehov, även om detta blir en naturlig följd av studiens resultat.[96] Avsikten är i stället att fastställa gällande rätt om hur barns autonomi står i förhållande till deras föräldrars rättsliga ansvar när det kommer till underårigas avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

---

[93] Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter benämns i den fortsatta framställningen barnkonventionen.

[94] Mattsson, Barnet och rättsprocessen: Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård s. 129 f.

[95] 2 kap. 4 § dataskyddslag.

[96] Jfr Hanson & Peleg, Waiting for Children's Rights Theory s. 30.

1.5.3 Konsumentens sårbarhet i den digitala miljön och risk för överskuldsättning

Fokus i denna avhandling ligger på förhållandet mellan barn och deras föräldrar i den a*vtalsrättsliga digitala miljön*. Den digitala miljön har utvecklats snabbt under de senaste åren och har bland annat inneburit att det är enkelt för underåriga konsumenter att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster. Det förekommer att utvecklare av dessa tjänster använder psykosociala mönster för att utnyttja konsumenters sårbarhet.[97] Genom att använda sig av beroendeframkallande design i digitalt innehåll och digitala tjänster kan tillhandahållarna bidra till att maktobalansen i konsumentavtal förstärks.[98] Detta bidrar i sin tur till en digital miljö som kännetecknas av digital asymmetri och orättvisa.[99] De egenskaper som är unika för den digitala avtalsmiljön måste beaktas för att uppnå en full förståelse av de avtalssituationer som är föremål för denna studie samt i vilken kontext regelverket tillämpas.

I den digitala miljön är det utvecklarna av digitalt innehåll och digitala tjänster samt de distributionsplattformar som tillhandahåller sådana tjänster som bestämmer hur miljön ser ut samt avtalsvillkoren i konsumentavtal. I avsnitt 1.2 ovan nämndes att de avtal som underåriga konsumenter ingår i den digitala miljön kan medföra negativa konsekvenser för barnen själva likaväl som för deras förälder. På grund av maktobalans mellan parterna i den digitala miljön anses konsumenter i allmänhet, inklusive myndiga konsumenter, vara sårbara.[100] Maktobalansen mellan konsumenterna och tillhandahållarna av tjänsterna beror både på interna och externa faktorer, vilket citatet nedan belyser:

> "Such internal factors can include insufficient digital literacy, personal biases, limited cognitive capacity or plain information overload.

---

[97] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043(INI)) punkt J. Se Brignull, Deceptive Patterns: Exposing the Tricks Tech Companies Use to Control You s. 24 ff. Se Haidt, The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood is Causing an Epidemic of Mental Illness s. 3 ff.

[98] Europaparlamentets resolution av den 12 december 2023 om beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad (2023/2043(INI)) punkt K. Se Brignull a.a. s. 31 ff.

[99] The European Consumer Organisation's report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 3.

[100] Jfr a.a. s. 8.

> External factors may include the digitally mediated relationship, the digital choice environments, the knowledge gap, limited control over data through user interfaces, the design of digital consumer environments, the lack of interoperability, the way default settings are configured, etc."[101]

De underåriga konsumenternas avtal kan innebära skuldsättning eller ekonomisk förlust för dem själva eller deras förälder.[102] Problemet här är att de negativa ekonomiska effekterna av de avtal som underåriga ingår kan ha ett direkt samband med hur utvecklarna och tillhandahållarna av tjänsterna har skapat den digitala miljön. Det kan därför diskuteras om de ekonomiska effekterna av de avtal som underåriga konsumenter ingår ska bäras av tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster med hänsyn till värderingar som rättvisa och skälighet.[103] Dessa värderingar kommer därför att beaktas i genomförandet av denna studie som en del av *de lege ferenda* resonemanget.

1.5.4 Studiens tillvägagångssätt och typfallen

Avhandlingens övergripande syfte utmynnar i två olika delsyften. *Det första delsyftet avser* en analys av rättsverkningar av avtal som ingås av underåriga utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Detta delsyfte är föranlett av komplexiteten i avtalsmekanismen för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster.

Avtalsmekanismen för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster är komplex. Därför är det inte möjligt att tillämpa den modell för avtalsslut genom utbyte av anbud och accept som behandlas i lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL) för att bestämma underårigs eller förmyndares avtalsbundenhet. Med anledning härav krävs andra metoder för att kunna peka på vad som utlöser avtalsverkningar vid avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

Ett utbyte av viljeförklaringar är inte det enda sättet att utlösa avtalsverkningar. I vissa fall krävs att hänsyn tas till "att yttre omständigheter i särskilda mönster", vilket Grönfors benämner avtalsgrundande

---

[101] The European Consumer Organisation's report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 8.

[102] Jfr Livingstone & Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children s. 7.

[103] Jfr Sandgren, En social avtalsrätt – Del I s. 461.

rättsfakta, tillmäts betydelse för att besvara frågan om avtalsbundenhet.[104]

För att kunna avgöra frågan om föräldrarnas och underårigas avtalsbundenhet söks olika argumentationsmönster eller avtalsgrundande rättsfakta vid avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. I denna studie har fem olika avtalssituationer valts som verktyg för att analysera hur avtalsbundenhet kan uppkomma för föräldrarna och underåriga i den digitala miljön.[105] Dessa avtalssituationer benämns typfall och beskrivs nedan. De typfall som analyseras i denna avhandling handlar om avtal som kräver en motprestation i form av penningvederlag. Med anledning härav är barnets förmyndare den ställföreträdare som måste samtycka till underårigas avtal enligt 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Barnets förmyndare är i regel barnets båda föräldrar, varför begreppet förmyndare används i typfallen i stället för förälder.

De typfall som visar förmyndarnas avtalsbundenhet eller betalningsskyldighet för avtal som underåriga har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke är typfall 1-a, 1-b och 1-c. De typfall som är relaterade till underårigas avtalsbundenhet är 2-a och 2-b. Typfall 2-c är också relaterat till underåriga, men berör i stället den underåriges ersättningsskyldighet.

De typfall som används i studien är följande:

Typfall 1-a
Förmyndaren har skapat ett användarkonto i sin elektroniska enhet, registrerat ett betalningsmedel kopplat till användarkontot och lånat ut sin elektroniska enhet till den underårige så att denne kan köpa digitalt innehåll för en viss summa pengar. Den underårige köper dock digitalt innehåll för en större summa än vad förmyndaren har tillåtit.

Typfall 1-b
Den underårige har kommit åt förmyndarens kortuppgifter och genom olovlig användning köpt digitalt innehåll utan förmyndarens kännedom.

Typfall 1-c

---

[104] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 31.

[105] Det sjätte typfallet, typfall 2-c, handlar om frågan om underårigs ersättningsskyldighet.

Den underårige har ett eget användarkonto i sin elektroniska enhet. Förmyndaren har registrerat ett eget betalningsmedel till den underåriges användarkonto. Den underårige köper digitalt innehåll för en större summa pengar än vad förmyndaren har tillåtit.

Typfall 2-a
En underårig som är under sexton år har skapat ett eget användarkonto och registrerat ett eget bankkort kopplat till sitt användarkonto. Den underårige köper digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke.

Typfall 2-b
En underårig som är sexton år eller äldre har ett eget användarkonto. Den underårige har köpt digitalt innehåll för en stor summa pengar med medel som han eller hon har tjänat på egen hand.

Typfall 2-c
Ett avtal som en underårig har ingått utan förmyndarens samtycke har ogiltigförklarats. Kan den underårige bli ersättningsskyldig på grund av avtalsnytta när avtalsföremålet är ett digitalt innehåll eller en digital tjänst?

Avhandlingen innehåller en studie av Allmänna reklamationsnämndens (ARN) rekommendationer i tvister där underåriga har ingått avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster.[106] Typfall 1-a, 1-b och 1-c har konstruerats med beaktande av de avtalssituationer som är mest förekommande bland ARN:s ärenden. Övriga typfall har konstruerats utifrån en studie av bestämmelserna i 9 kap. FB.

Avhandlingens *andra delsyfte* är att analysera huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande rättsligt skydd när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. Det krävs måttstockar eller analysverktyg för att kunna uttala sig angående det skydd som underåriga erhåller i sådana avtalssituationer.

En måttstock som används i denna analys är de syften som ligger till grund för regleringen av underårigas rättsliga handlingsförmåga och

[106] Se kapitel 5.

förmyndarens förvaltning av underårigas tillgångar.[107] Först identifieras syften med regelverket i kapitel 4. När regleringen i 9 kap. FB tillämpas på typfall 2-a, 2-b och 2-c analyseras resultatet för att sedan ställa resultatet mot de syften med regelverket som redan identifierats. Om resultatet av tillämpningen av regelverket i 9 kap. FB på avtalssituationer, där barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, är förenligt med lagstiftningens syfte, är detta en stark indikation på att det rättsliga skydd som underåriga erhåller i dessa avtal är tillfredsställande. Lagstiftningens syften är enbart en av de måttstockar som används i analysen.

En annan måttstock som används i avhandlingens andra delsyfte är en jämförelse med det utfall som regleringen i 9 kap. FB får när denna reglering tillämpas på avtalssituationer där barn ingår avtal i den fysiska miljön och där avtalsföremålet är en lös sak.

Ytterligare en måttstock som används vid analysen av FB är FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25. Kommentaren ger konkreta riktlinjer för vilka aspekter som är relevanta för att skydda barn i den digitala miljön.[108]

Analysen skulle dock inte vara fullständig och korrekt utan att beakta vissa *faktorer*. Det som menas med faktorer i denna avhandling är vissa omständigheter eller ramar som påverkar analysen. De faktorer som beaktas i avhandlingen är:

1) hur det svenska samhället ser ut under 2020-talet
2) affärsmodellerna och avtalsmekanismen i den digitala miljön[109]
3) den digitala asymmetrin i denna avtalsmiljö[110] samt

[107] Anledningen till att även förarbeten som ligger till grund för förmynderskapsrätten analyseras är det faktum att bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB, som stadgar att underåriga inte på egen hand får ingå avtal, också avser förvaltningen av underårigas tillgångar.

[108] Se avsnitt 1.5.5. för hur den allmänna kommentaren används i avhandlingen.

[109] Affärsmodellerna introduceras i avsnitt 2.2.

[110] Dessa faktorer presenteras i avsnitt 2.2 och 2.6.

4) EU:s förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet[111] samt EU-kommissionens strategi Better Internet for Kids (BIK+) [112]

Vad gäller analysen av huruvida barn erhåller ett tillfredsställande skydd när samtycke till insamling av deras personuppgifter utgör motprestation för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster, görs den utifrån diskussionen om principen om barnets bästa i avtalssituationer i den digitala miljön.

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 är en viktig källa när det gäller avhandlingens andra delsyfte. Den allmänna kommentaren används både som måttstock och som en integrerad del av analysen. Som måttstock används den allmänna kommentaren för en jämförelse med relevant lagtext, doktrin och annat material såsom *soft law,* det vill säga material som kan användas för vägledning i olika frågor men som inte är juridiskt bindande, för att fastställa om skyddet som barn erhåller när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är förenligt med principen om barnets bästa. Som en integrerad del visar kommentaren hur barnkonventionen ska tolkas i den digitala miljön.[113]

När avhandlingens båda delsyften är uppnådda är det möjligt att besvara avhandlingens övergripande syfte, nämligen hur förhållandet ser ut mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster samt det rättsliga skydd som barn erhåller vid ingående av dessa avtal.

---

[111] Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet, 2023/C/23/01 och regeringskansliets faktapromemoria 2021/22:FPM65. I avsnitt 1.5.5.2 och 2.7.1 redogörs för dokumentets innehåll.

[112] Se Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final. I avsnitt 1.5.5.2 och 2.7.1 redogörs för dokumentets innehåll.

[113] Dotevall, Avtal s. 32 ff.

1.5.5 Om materialet

1.5.5.1 Inledning

Det material som i huvudsak används i avhandlingen är relevant rättsligt material, såsom lagtext, förarbeten, prejudikat och rättsvetenskaplig litteratur. Det råder dock brist på rättsfall som berör rättsverkningar av underårigas avtal, och därför analyseras även hovrättsavgöranden samt beslut från ARN i denna avhandling.

Inom doktrin råder en viss uppfattning att en forskare som tillämpar den rättsdogmatiska metoden är bunden av vissa typer av rättskällor.[114] Lavin anser dock att rättsvetenskapliga forskare kan vara mer generösa i valet av vilket material som används i deras undersökningar, så länge materialet leder till att studiens syfte uppnås.[115] Om man inte får använda de rättskällor som är relevanta för att genomföra sin undersökning därför att man måste hålla sig till traditionella rättskällor, finns det en risk enligt Lavin att man ”hämmar den rättsvetenskapliga utvecklingen”.[116] Jag håller med Lavin om att även material som traditionellt sett anses vara av en lägre valör i juridisk argumentation kan användas i studien, förutsatt att det bidrar till studiens genomförande. Dessutom har Schiratzki framfört att det förekommer att rättskällor av lägre valör används för att ”ge en fylligare bild av rättsläget”.[117] Jag anser att användningen av andra rättskällor utöver de mer traditionella i rättsdogmatiska undersökningar inte gör denna studie mindre rättsdogmatisk.[118]

De förarbeten som ligger till grund för bestämmelserna i 9 kap. FB är de som ursprungligen låg till grund för regleringen i 1924 års GFörmL. Lagberedningens kommentarer till 1924 års GFörmL är därför en viktig rättskälla att analysera i denna studie. Prop. 1924:53 *med förslag till lag om förmynderskap m.m.*, som ligger till grund för 1924 års GFörmL, innehåller dock inte motiven till lagstiftningen i sin

---

[114] Jfr Peczenic, Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation s. 315 f. och Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap – Del I s. 17.

[115] Lavin, Om förvaltningsrättslig forskning – en replik s. 73.

[116] A.st.

[117] Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 17.

[118] Jfr Peczenic, a.a. s. 316.

helhet. Av denna anledning används i stället NJA II 1924, även om man i vetenskapliga arbeten i vanliga fall undviker att referera till NJA II.[119]

Vissa äldre rättsfall har använts i studien. Detta kan förklaras med att de regler som står i fokus i undersökningen, nämligen reglerna om underårigs rättshandlingsförmåga och förmyndares förvaltningsplikt gällande underårigas tillgångar, som ovan nämnts bygger på upphävd lagstiftning, nämligen 1924 års GFörmL samt 1734 års lag. Det förklaras i propositionen till FB att även om det var viktigt att revidera det sakliga innehållet i rättsreglerna, var motivet bakom balkens tillkomst att enbart göra en formell bearbetning av vissa regler med syfte att systematisera ”Sveriges rikes lag” på ett bättre sätt.[120]

Angående användningen av rättsfallen i studien vill jag framhålla att vissa rättsfall som använts för att bygga den argumentation som kretsar kring barns avtalsbundenhet, ersättningsskyldighet eller barn som företar en rättshandling i förälderns ställe, handlar om avtal som har ingåtts mellan vuxna avtalsparter. Är det då möjligt att göra en jämförelse och dra slutsatser från liknande avtalssituationer, där det i vissa fall är en underårig som företar en rättshandling och i andra fall en vuxen? Det finns två kriterier som möjliggör denna jämförelse. För det första har vissa jämförelser gjorts mellan underåriga och vuxna som har en ställföreträdare i form av en förvaltare. En person som har ställts under förvaltarskap har liksom en underårig en begränsad rättshandlingsförmåga.[121] En vuxen person, som av någon anledning inte kan bedöma konsekvenserna av sina handlingar, kan i viss utsträckning vara jämförbar med ett barn.[122] För det andra handlar dessa rättsfall om vuxnas avtalsslut i den digitala miljön. Den digitala avtalsmiljön är densamma oavsett om det är underåriga eller vuxna som ingår avtal. Oavsett vem som företar rättshandlingen, innebär den digitala miljön vissa utmaningar för att bedöma en individs avtalsbundenhet.

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer har använts och betraktats som relevanta rättskällor i denna studie, även om de inte är juridiskt bindande.[123] I förarbetena har det uttalats att de allmänna kommentarerna ”med tiden har fått en relativt stark ställning som

---

[119] Bernitz, m fl., Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder s. 147.

[120] Prop. 1949:93 s. 198 ff.

[121] Se 11 kap. 7 § 2 st. och 8 § FB.

[122] Se Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 147.

[123] Se prop. 2017/18:186 s. 84 och Ds 2019:23 s. 47.

tolkningsmedel".[124] Mot denna bakgrund har regeringen anfört att de allmänna kommentarerna "kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtagande i Sverige."[125] FN:s barnrättskommitté har utfärdat allmän kommentar nr 25, som särskilt behandlar tolkningen av barnkonventionen i den digitala miljön. Med hänsyn till att allmän kommentar nr 25 specifikt handlar om barns deltagande i den digitala miljön, har denna rättskälla använts och behandlats som att den har en högre valör än andra källor av *soft law*-karaktär, det vill säga som inte juridiskt bindande.[126]

Vad gäller problematiken med skydd för barns personuppgifter kan sägas att detta problem inte är unikt för det svenska samhället. I den delen av studien har därför internationell litteratur och internationella rapporter använts liksom uppförandekoder från andra länder. Dessa uppförandekoder har som syfte att visa hur tillhandahållare av digitala tjänster förväntas agera för att beakta barns rättigheter i den digitala miljön. I detta sammanhang kan den uppförandekod nämnas som det brittiska Information Commissioner's Office (ICO) utfärdade år 2020, nämligen, *Age appropriate design: a code of practices for online services,* även kallad *Children's code*.[127] ICO började bearbeta Children's code efter GDPR trädde i kraft och innan Brexit. Children's code var den första uppförandekoden av den sorten som utfärdades i syfte att underlätta för tillhandahållarna av digitala tjänster att följa regleringen i GDPR.[128] Här kan även nämnas Irlands Data Protection Commission's dokument *Children Front and Centre: Fundamentals for a Child-Oriented Approach to Data Processing*[129] samt den franska *Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés*[130] åtta

---

[124] Prop. 2017/18:186 s. 84.

[125] A. prop. s. 84.

[126] A. prop. s. 84.

[127] https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/code-standards/ hämtad 5/12/2024.

[128] Se Executary Summary, the Children's code, https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/executive-summary/ hämtad 5/12/2024.

[129] Se https://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2021-12/Fundamentals%20for%20a%20Child-Oriented%20Approach%20to%20Data%20Processing_FINAL_EN.pdf hämtad 5/12/2024.

[130] Se https://www.cnil.fr/en/digital-rights-children, hämtad 22/08/2023.

rekommendationer för att säkerställa underårigas skydd i den digitala miljön. Vidare har uppförandekoden, *Child Rights by Design: Guidance for Innovators of Digital Products and Services Used by Children*[131], som publicerats av 5Rights Foundation[132] och Digital Futures Commission[133] år 2023 använts.

Apples App Store och Google Play är digitala distributionsplattformar, där konsumenter kan *köpa* digitalt innehåll. Dessa digitala distributionsplattformar är utvecklade av Apple och Google. Konsumentens möjlighet att köpa digitalt innehåll i sådana digitala butiker är beroende av vilket operativsystem som används i dennes surfplatta, smartphone eller dator.[134] I kapitel 2 redogörs för hur digitalt innehåll och digitala tjänster distribueras i den digitala miljön samt avtalsmekanismen för dessa avtal.[135] För att förklara hur avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll kan komma till stånd används Apples användarvillkor. Syftet med att använda dessa avtalsvillkor i avhandlingen har enbart varit att illustrera vissa typer av problem som kan identifieras i dessa avtalsvillkor. Däremot granskas avtalsvillkoren inte i sin helhet. Förutom villkoren för Apples Media Services inkluderas även användarvillkor för Apples elektroniska enheter och dess supporttjänster. Vidare används Roblox, TikToks och Instagrams användarvillkor för att belysa olika aspekter av parternas rättsförhållanden.

I denna avhandling används, såsom tidigare förklarats, flera elektroniska källor, inklusive olika typer av användarvillkor, uppförandekoder samt andra relevanta dokument från internationella organisationer. För att underlätta för läsaren anges webbplatsens länk i en fotnot vid den första hänvisningen till en elektronisk källa eller när en källa endast refereras till en gång i ett kapitel. Vid upprepade hänvisningar till samma avtal inom ett kapitel inkluderas endast avtalsnamn och

---

[131] Se https://digitalfuturescommission.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/CRbD_report-FINAL-Online.pdf hämtad 29/04/2025.

[132] 5Rights Foundation är en internationell icke-statlig organisation (NGO) som arbetar med och för barn för att förbättra deras upplevelser i den digitala miljön. 5Rights Foundation samarbetar med olika EU-organ i frågor relaterade till barn i den digitala miljön. Se https://5rightsfoundation.com/european-union/ hämtad 25 november 2024.

[133] Digital Futures Commission var ett forskningsinitiativ som fokuserade på att sätta barns rättigheter i centrum för digital innovation, och det leddes av Professor Sonia Livingstone. Se https://digitalfuturescommission.org.uk, hämtad 08/05/2025.

[134] I avsnitt 2.2 redogörs för köpprocessen på de digitala plattformarna.

[135] Se avsnitt 2.2 och 2.3.

version i fotnoten, medan den fullständiga länken återfinns i källförteckningen.

Övriga webbkällor, såsom tidningsartiklar, anges enbart i källförteckningen och inkluderas inte i fotnoterna. Denna referenshantering syftar till att upprätthålla en tydlig fotnotering och undvika att dessa blir överlastade och svåröverskådliga.

Slutligen är det viktigt att framhålla att denna avhandling innehåller ett antal blockcitat för att säkerställa transparens gentemot läsaren.

1.5.5.2 Om tolkningen av EU-rättsligt material i avhandlingen

Valet att analysera konsekvenserna av att underåriga kan ingå avtal om digitalt innehåll och digitala tjänster innebär att aspekter från flera rättsområden måste beaktas. Konsumenträtt och dataskyddsrätt är några av de rättsområden som berörs i denna avhandling och som har sina rötter i EU-rätt. EU-rätt är resultatet av internationella överenskommelser mellan olika länder.[136] Som EU-medlemsstat är ett land bundet av EU:s samlade regelverk. Analysen av de EU-rättsliga akterna har gjorts med beaktande av EU:s målsättningar.

Inom EU:s sekundärrätt har såväl förordningar som direktiv och beslut använts.[137] Utöver det har även andra typer av dokument använts, till exempel Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet[138], rekommendationer, strategier och rapporter som har skrivits på uppdrag av EU:s institutioner. I vissa fall kan EU:s rekommendationer skapa rättsverkningar trots att de inte är juridiskt bindande.[139] Även om en del av det använda materialet är av *soft law*-karaktär kan de vara betydelsefulla.[140]

Vidare har riktlinjer använts utgivna av Europeiska dataskyddsstyrelsen och den dåvarande Artikel 29-gruppen[141] vad gäller frågor som

---

[136] Granmar, Economic Globalisation and the Rule of Law s. 494.

[137] Bernitz m.fl., Finna rätt s. 68 f.

[138] Se Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet, 2023/C/23/01 och regeringskansliets faktapromemoria 2021/22:FPM65.

[139] Kotsios, Paying with Data s. 47 ff.

[140] Bernitz m.fl., a.a. s. 70.

[141] I den fortsatta framställningen används även förkortningen WP29 som står för den engelska översättningen av Artikel 29 gruppen, nämligen Article 29-Working Party.

rör skyddet för privatlivet och för personuppgifter.[142] Europeiska dataskyddsstyrelsen är ett unionsorgan och fungerar bland annat som tillsynsmyndighet.[143]

Vad gäller EU-rättsligt material är det viktigt att uppmärksamma att EU har haft en strategi för en inre marknad i Europa i många år.[144] I strategin för 2015 anges följande:

> ”En digital inre marknad är en marknad där varor, personer, tjänster och kapital kan röra sig fritt och där privatpersoner och företag, oberoende av nationalitet och bostadsort, obehindrat kan använda sig av nättjänster under rättvisa konkurrensförhållanden och med ett gott konsument- och personuppgiftsskydd. Med en digital inre marknad kommer Europa att behålla sin ställning som världsledande i den digitala ekonomin vilket hjälper europeiska företag att växa globalt.”[145]

Det är många olika typer av dokument som EU har utfärdat med anledning av strategin om en digital inre marknad i Europa. Dessutom måste det påpekas att barnfrågor relaterade till den digitala miljön har varit en stående punkt på EU-kommissionens agenda sedan 2012, när strategin för ett bättre internet för barn (Better internet för kids, BIK) utfärdades för första gången.[146] Under de senaste åren har frågor kopplade till skyddet för barn i den digitala miljön fått mer uppmärksamhet. Med hänsyn till EU:s arbete med en vision för digital omställning[147] till

---

[142] Se artiklar 68–76 GDPR om Europeiska dataskyddsstyrelsen. I den fortsatta framställningen används även förkortningen EDPB med avseende på Europeiska dataskyddsstyrelsen. Förkortningen står för European Data Protection Board.

[143] Se EDPB:s uppgifter i artikel 70 GDPR.

[144] Se Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, En strategi för en inre digital marknad i Europa, COM(2015) 192 final och Europaparlamentets och rådets beslut (EU) 2022/2481 om inrättande av policyprogrammet för det digitala decenniet 2030.

[145] COM(2015) 192 final s. 3.

[146] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Strategy for a Better Internet for Children, COM(2012) 196 final s. 2.

[147] Se Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, COM(2021) 118 final och Europaparlamentets och rådets beslut (EU) 2022/2481 om inrättande av policyprogrammet för det digitala decenniet 2030, skäl 10 om EU:s digitala kompass 2030 som omfattar fyra huvudpunkter: 1) en befolkning med digitala färdigheter och en högkvalificerad digital yrkesår, 2)

2030 och ambitionen att ha en digital inre marknad som fungerar på ett bra sätt, uppdaterade EU-kommissionen strategin för ett bättre internet för barn (BIK+) under år 2022.[148]

I denna studie har dessa EU-rättsliga dokument oavsett om de är juridiskt bindande eller inte varit relevanta och betydelsefulla för att bygga argumentationen dels på grund av att de följer EU:s målsättning, dels på grund av ämnets specificitet för studien.

1.5.5.3 Om användningen av ARN:s rekommendationer i avhandlingen

I avhandlingen används rekommendationer från ARN. Det är därför viktigt att ge en kort bakgrund till ARN samt förklara av vilka anledningar och hur nämndens rekommendationer används i undersökningen.

Allmänna reklamationsnämnden är en statlig myndighet som grundades av Statens konsumentråd år 1968.[149] Myndigheten skulle enbart finnas temporärt för att öka konsumentskyddet genom att konsumenter skulle ha ytterligare alternativ till domstolsprövning när de hamnat i konflikt med näringsidkare, men den lever kvar än idag.[150] Det bestämdes år 1981 att ARN skulle bli en permanent myndighet.[151] Myndighetens uppdrag bestäms i förordning (2015:739) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden. Myndigheten ansvarar för att rekommendera lösningar i olika typer av tvister, bland annat mellan konsumenter och näringsidkare angående avtal om köp av varor, tjänster eller annan nyttighet.[152] Utöver det ska ARN enligt förordningens fjärde paragraf informera konsumenter och näringsidkare om nämndens praxis, stödja den kommunala konsumentverksamheten och utbildningen samt genomföra förtroendeskapande åtgärder i förhållande till näringslivet.

---

säkra, högpresterande och hållbara digitala infrastrukturer, 3) digital omställning av företag och 4) digitalisering av offentliga tjänster.

[148] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final s. 2 och COM(2021) 118 final s. 4.

[149] SOU 1978:40 s. 25.

[150] Se a. bet. s. 25 och 30.

[151] SOU 2014:47 s. 61.

[152] Se 3 § i förordning (2015:739) för ARN:s fullständiga ansvarsområde.

Det finns inga avgöranden från Högsta domstolen som berör studiens huvudfrågor. Visserligen finns det två avgöranden från dåvarande Marknadsdomstolen som till viss del berör problemet. Emellertid ger dessa inte några tydliga svar på hur situationen kring underårigas avtal i den digitala miljön utan förmyndarens uttryckliga samtycke ska hanteras.[153] Vidare finns det endast ett avgörande från Svea hovrätt som berör betydelsen av förmyndarens underförstådda samtycke för ett avtals giltighet som underåriga har ingått i en fysisk butik.[154] Dessutom är det vanligt att konsumenttvister aldrig hamnar hos domstol utan löses av ARN, som enligt 4 § lagen (2015:671) om alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden är en myndighet för alternativ tvistlösning.

Mot bakgrund av det ovan anförda blev det nödvändigt att tillåta andra typer av material i studien. Det ska uppmärksammas att det inte är helt ovanligt att ARN:s beslut studeras i avhandlingar. I detta sammanhang kan följande nämnas: Jürgen Lufts[155], Erika Björkdahls[156] och Ann-Sofie Henriksons[157] avhandlingar, där ARN:s avgörande har analyserats i någon utsträckning.

Eklund har analyserat förhållandet mellan ARN:s verksamhet och de kriterier som är kopplade till rättsskipning, det vill säga domstolens verksamhet.[158] Eklund har konstaterat att ARN:s verksamhet uppfyller de flesta kriterier för att anses syssla med rättsskipning utifrån ett funktionellt domstolsbegrepp.[159] Nämndens rekommendationer kan inte överklagas och därför vinner de enbart negativ rättskraft enligt 7 § förordning (2015:739) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden, eftersom myndigheten inte prövar tvister som redan prövats tidigare av myndigheten eller som omfattas av en rekommendation som getts i ett ärende om grupptalan. Nämndens rekommendationer är inte bindande och skapar därför inte trygghet och förutsebarhet för

---

[153] Se MD 2012:14, KO mot Stardoll AB och MD 2013:9, KO mot Sulake Sverige AB.

[154] RH 1988:82.

[155] Titeln på Jürgen Lufts avhandling är Konsumentköp av personbilar: En studie i formulärutvecklingen inom Göteborgsområdet 1971–76.

[156] Titeln på Erika Björkdahls avhandling är Lojalitet och kontraktsliknande förhållanden: En civilrättslig studie av förutsättningarna för ansvar vid förhandlingar eller andra kontakter mellan avtalsmässigt obundna parter.

[157] Titeln på Ann-Sofie Henriksons avhandling är Överskuldsatt och skyldig: en rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning.

[158] Artikeln Sysslar Allmänna reklamationsnämnden (ARN) med rättsskipning? Ingår i Vänbok till Lena Olsen s. 111–126.

[159] Eklund, Sysslar Allmänna reklamationsnämnden (ARN) med rättsskipning? s. 126.

parterna i tvisten, vilket innebär att de inte vinner positiv rättskraft.[160] Nämndens rekommendationer kan inte överklagas[161], men de får omprövas i de fall som stadgas i 35 § i förordning (2015:739) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden.

I SOU 2014:47, *Förbättrad tvistlösning på konsumentområdet – Ny EU-lagstiftning och en översyn av det svenska systemet*, bedömdes att ARN:s verksamhet i huvudsak är väl fungerande och det konstaterades dessutom att nämndens beslut i hög grad följs av näringsidkarna.[162]

Eftersom ARN inte helt uppfyller kriteriet för rättskraft och med hänsyn till att av 11 kap. 5 § kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform, regeringsformen (RF), framgår att det enbart är domstolar som får avgöra tvister, har Eklund dragit slutsatsen att ARN formellt inte sysslar med rättsskipning.[163]

Eklund har framfört att ARN uppfyller två viktiga funktioner i det svenska samhället. För det första avlastar ARN rättsväsendet med hänsyn till att nämnden lämnar rekommendationer i ett stort antal konsumenttvister.[164] För det andra erbjuder ARN ett enkelt sätt för konsumenter att få ett besked i de tvister de har hamnat i.[165]

En viktig aspekt som bör nämnas i detta sammanhang är det faktum att i många av de tvister som behandlas i denna studie är konsumenterna uppenbart i en underlägsen ställning i förhållande till deras motpart, Apple eller Google.[166] Om tvisten skulle avgöras i allmän domstol och konsumenten skulle förlora, skulle denne ha en hög kostnad för att betala rättegångskostnaderna. Att få en rekommendation från ARN är i regel det närmaste konsumenter kan komma för att få tillgång till rättvis juridisk prövning. Detta stärker anledningen till att använda ARN:s rekommendationer i studien.

Allmänna reklamationsnämndens rekommendationer används i två olika syften. För det första för att illustrera hur de avtalssituationer och de omständigheter som föregår ett avtalsslut som leder till tvister

---

[160] Eklund, Sysslar Allmänna reklamationsnämnden (ARN) med rättsskipning? s. 124.

[161] 37 § förordning (2015:739) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden.

[162] SOU 2014:47 s. 26. Se även Sinander, Gör Allmänna reklamationsnämnden till en riktig domstol i EU-rättens namn s. 593 f.

[163] Eklund, a.a. s. 125 f.

[164] A.a. s. 126.

[165] A.st.

[166] Se kapitel 5.

mellan parterna kan uppstå. Analysen av avtalssituationerna i ARN:s rekommendationer har gett inspiration till konstruktionen av typfallen. Det andra syftet med att använda ARN:s rekommendationer är att visa hur en svensk myndighet som den enda rättstillämparen har tagit ställning till den problematik som kretsar kring rättsverkningar av underårigas avtal utan förmyndares uttryckliga samtycke.

Analysen av ARN:s rekommendationer i kapitel 5 är att betrakta som en empirisk undersökning. Det handlar enbart om *en studie av ARN:s rekommendationer*. Det finns inte någon ambition att hävda att ARN:s rekommendationer utgör gällande rätt, eftersom en sådan analys inte är nödvändig för att uppnå studiens delsyften. Nämndens rekommendationer är dock intressanta att analysera på grund av att de ger en bild av hur rättstillämparen löser tvister relaterade till barn som har ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke, även om nämndens uttalanden inte har en högre status än rekommendationer.

Referaten kring omständigheterna i ARN:s beslut i kapitel 5 och 6 kan vara ganska långa. Detta motiveras med att beskrivningen av omständigheterna i samband med avtalsslutet och de omständigheter som föregår avtalsslutet är viktig för att ge en indikation på huruvida förmyndarens uppträdande kan tolkas som att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger. Dessutom kan dessa omständigheter ligga till grund för det som Grönfors har kallat avtalsgrundande rättsfakta.[167]

I studien har ARN:s rekommendationer använts i fall där underåriga har ingått avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster under åren 2011–2023. I andra delar av studien förekommer även rekommendationer från tidigare år som inte är relaterade till tvister kopplade till underårigas avtalsslut i den digitala miljön.

Sökningsfunktionen i ARN är begränsad. Sökningarna har gjorts av tjänstemän på ARN. Några gånger per år mellan 2018–2024 kontaktade jag ARN och begärde att få ut ärenden relaterade till underårigas avtal i den digitala miljön. Nämnden kan dock inte garantera att jag har fått ut alla rekommendationer om ämnet. Många av de relevanta omständigheter som kretsar kring avtalsslutet och som ARN använder för att motivera sina beslut återkommer ofta i olika rekommendationer. Av denna anledning har inte samtliga beslut tagits med.

---

[167] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 31.

1.5.5.4 Om begreppen i en tvärrättsvetenskaplig studie

Att studien är tvärrättsvetenskaplig innebär vissa utmaningar vad gäller användningen av olika begrepp. Titeln på avhandlingen är *Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke*. Avhandlingen handlar om förhållandet mellan föräldrars ansvar och barns gradvis stigande autonomi samt hur barns och föräldrars uppträdande i avtalssituationer kan medföra rättsverkningar för den ena eller den andra. Icke-jurister borde lätt kunna förstå vilka som avses i studien när de läser titeln. Juristerna vet dock att begreppet *förälder* kan avse olika personer i rättslig mening. Dessutom är ställföreträdarskapet för barn uppdelat mellan förmyndare och vårdnadshavare.[168] Förmyndaren ansvarar enligt 12 kap. 1 § FB för förvaltningen av underårigas tillgångar och underårigas ekonomi. Vårdnadshavare ansvarar för barns omvårdnad och barns personliga förhållanden enligt vad som stadgas i 6 kap. FB. I denna studie används begreppet *förälder* eller *föräldrar* för att beteckna den person eller de personer som har någon typ av *ansvar* för barnet eller barnets tillgångar.

En aspekt som skiljer underårigas avtal i den digitala miljön från avtal som ingås i fysiska butiker är det faktum att i den digitala miljön är det möjligt att utöver att kunna fullgöra sin avtalsprestation genom betalning av ett penningvederlag kan den underårige, i vissa fall, också fullgöra sin avtalsförpliktelse genom att samtycka till insamling av sina personuppgifter.

Skillnaden när det gäller *med vad* barnet fullgör sin avtalsförpliktelse påverkar diskussionen eller förhållandet mellan barnet och en särskild ställföreträdare. När den underårige fullgör sin avtalsförpliktelse med ett penningvederlag är det förmyndaren som är ”rätt” ställföreträdare. Det innebär att förhållandet mellan föräldrar och barn i denna kontext avser förhållandet mellan barnet och dennes förmyndare.

När barnet fullgör sin avtalsförpliktelse genom att samtycka till insamling av sina personuppgifter gäller bestämmelserna i GDPR och dataskyddslagen. I 2 kap. 4 § dataskyddslagen stadgas att när barnet inte är tillräckligt gammalt för att samtycka till insamlingen av sina personuppgifter på egen hand krävs att barnets *förälder* eller *den som*

[168] Schiratzki, Barnrättens grunder s. 84 ff.

har föräldraansvar samtycker till eller godkänner insamlingen av barnets personuppgifter Om det inte finns någon särskild anledning att skilja mellan förmyndaren och den som har föräldraansvar används begreppet förälder med båda dessa innebörder.

Vidare är det viktigt att förtydliga att av artikel 1 i barnkonventionen framgår att varje människa som är under arton år är ett *barn*. Utgångspunkten i denna studie är att begreppet *barn* används med avseende på de personer som är under arton år. I FB används dock två begrepp med avseende på barn. Det första begreppet är *barn*, vilket framgår av rubriken i FB:s första kapitel och även av de flesta bestämmelser. När det talas om barn och barns rättshandlingsförmåga används begreppet *underårig,* vilket framgår av rubriken i 9 kap. FB, ”Om underårigs omyndighet”. Vidare i förordningen om digitala tjänster används dock ett annat begrepp för att avse personer under arton år, nämligen *minderårig*. Jag försöker så gott det går att använda samma begrepp som i lagstiftningen i de olika kontexterna. I vissa fall är det dock svårt att använda ”rätt” begrepp av olika anledningar. Det är viktigt att förklara att *barn*, *underårig* och *minderårig* inte avser olika begrepp.

1.6 Forskningsläget och tidigare forskning

Denna avhandling fyller en forskningslucka på flera olika sätt. I studien sätts en strålkastare på ett regelverk som är avsett att tillämpas på analoga avtalsslut för att analysera och konstatera om det fortfarande fungerar när det tillämpas på underårigas digitala avtalsslut**,** där avtalsföremålet antigen är digitalt innehåll eller digitala tjänster. Dessutom lyfter studien frågor relaterade till barns och föräldrars samtycke till behandling av barns personuppgifter när detta är en förutsättning för att få tillgång till ett digitalt innehåll eller en digital tjänst.

Det saknas svensk rättsvetenskaplig forskning där underårigas rättshandlingsförmåga har analyserats kopplat till digitala avtalsslut. Inte i någon studie har det undersökts vilka konsekvenser underårigas avtal medför för de underåriga själva och deras föräldrar när avtal ingås i den digitala miljön. Mot bakgrund av detta kan det hävdas att denna tvärrättsvetenskapliga avhandling samlar kunskap från olika rättsområden**,** nämligen avtalsrätt, familjerätt, dataskyddsrätt och konsumenträtt, för att för första gången systematisera frågor relaterade till förhållandet mellan barn och föräldrar i den digitala avtalsmiljön.

Nedan redogörs för olika rättsvetenskapliga studier som fokuserar på underårigas rättshandlingsförmåga och konsumentskydd i den digitala miljön, teman som behandlas i denna studie.

I början av 2000-talet publicerades några studier om barns rättigheter och rättsliga handlingsförmåga. Projektet mynnade ut i fyra antologier: *Barns makt* (red. Olsen, Lena), Iustus Förlag (2004), *Barn och rätt: Bidrag från forskarkolleger tillägnade Åke Saldeen* (red. Hollander, Anna, Nygren, Rolf & Olsen, Lena), Iustus Förlag (2004), *Barnet som subjekt och aktör – En rättslig studie om barn i familjehem*, Mattsson, Titti, Iustus Förlag (2006) samt *Barn som aktörer – en slutpunkt* (red. Olsen, Lena & Saldeen, Åke), Iustus Förlag (2008). Lotta Dahlstrand, som ingick i projektet, undersökte 9:e kapitlet FB i syfte att ”undersöka vilka möjligheter till deltagande och inflytande som barn har i ekonomiska frågor enligt svensk rätt och hur den svenska lagstiftningen och tillämpningen därav förhåller sig till barnkonventionens krav”.[169] Dahlstrands undersökning inkluderade inte problematiken med digitala avtalsslut. Förutom antologierna har Lena Olsen även skrivit boken *Barnet, marknadsföringen och rätten*, Norstedts Akademiska Förlag (2006), inom ramen för forskningsprojektet ”Barn som aktörer”.[170] Föreliggande avhandling kan anses till en viss del vara en fortsättning på Olsens och Dahlstrands studier. Jag anser att avhandlingen bidrar med ny kunskap, eftersom reglerna i 9:e kapitlet FB analyseras när de tillämpas på underårigas digitala avtalsslut och där avtalsföremålet är digitalt innehåll.

Andreas Kotsios analyserade konsumentskyddet relaterat till betalning av digitala produkter och tjänster med personuppgifter i sin avhandling *Paying with Data: A Study on EU Consumer Law and the Protection of Personal Data*, Uppsala universitet 2022. Studien har dock inte någon inriktning på barn, men kan vara värdefull som vägledning i allmänna frågor om konsumentskyddet i den digitala miljön.

1.7 Terminologi

Distinktionen mellan avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är inte relevant för avhandlingens syfte, vilket förklarats under avsnitt 1.4 ovan. I texten har både digitalt innehåll och digitala tjänster använts, men när meningarna ”blir tunga” på grund av

[169] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 14.

[170] Olsen, Barnet, marknadsföringen och rätten s. 10.

upprepning används begreppet ”digitala tjänster” för att beteckna båda.

Ett köpeavtal medför att köparen blir ägare av den sålda varan.[171] I denna framställning blir den underårige konsumenten inte ägare av det digitala innehållet. Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är rätteligen licensavtal.[172] För enkelhets skull benämns dessa avtal ibland *avtal för att skaffa, avtal för att köpa* eller *avtal för att få tillgång till* digitalt innehåll och digitala tjänster. Det finns annars en risk att den rätta benämningen på dessa avtal i den löpande texten skulle tynga läsningen. När det föreligger någon speciell anledning att förtydliga vilken avtalstyp som åsyftas, benämns avtalsföremålet med rätt namn.

Begreppen elektronisk miljö och digital miljö brukar användas som synonymer. Inom doktrin finns det författare som skriver om en elektronisk miljö, medan andra skriver om begreppet i pluralis, det vill säga elektroniska eller digitala miljöer. I denna avhandling används begreppet digital miljö i singularis.

Utgångspunkten för förståelsen av den digitala miljön i denna studie är att konsumenter av digitalt innehåll och digitala tjänster kan få tillgång till den på olika sätt, exempelvis genom användning av en smartphone, dator eller surfplatta. Utöver det krävs internetuppkoppling. Oavsett på vilket sätt konsumenten får tillgång till den digitala miljön upplevs miljön i sig på samma sätt. Det digitala innehållet, som är avtalsföremålet i de avtal som studeras i denna avhandling, behåller sina egenskaper oavsett vilken elektronisk enhet som används. Sammanfattningsvis kan konstateras att det inte finns olika digitala miljöer utan en miljö med ingång på olika sätt.

Avtalsbundenhet är ett huvudtema i denna avhandling. De flesta avtal är onerösa och tvåsidiga och därför har den underårige en motpart i det rättsliga förhållandet.[173] I studien används begreppen *säljare*, *medkontrahent*, *motpart*, *företag, näringsidkare, leverantör* och *tillhandahållare* med syfte på underårigas avtalspart.

---

[171] Heidbrink, Kontraktsbrottspåföljder: Lärobok i den allmänna kontraktsrättens metod och påföljdslära s. 53.

[172] Leidö, Realizing the Single Software Market s. 111 ff.

[173] Hellner, Hager & H. Persson, Speciell avtalsrätt II – kontraktsrätt s. 296.

1.8 Disposition

Avhandlingen är indelad i åtta kapitel. I det första kapitlet presenteras en bakgrund till undersökningens problemområde samt avhandlingens syften och metodologiska frågor.

Som redan nämnts ovan kan ett avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster antingen kräva en avtalsprestation i form av ett penningvederlag eller samtycke till insamling av barns personuppgifter. Det var därför möjligt att disponera avhandlingen på två olika sätt. Ett sätt var att låta avtalsprestationen styra avhandlingens disposition. Det andra var att skriva kapitlen utifrån de parter som ansvarar för avtalsfullgörelsen. I avhandlingen har jag valt att skriva kapitlen utifrån föräldrars och barns ansvar för att fullgöra avtalsförpliktelsen. Detta val har gjorts utifrån att det återspeglar formuleringen i både det övergripande syftet och avhandlingens första delsyfte. Med hänsyn till att barn i regel inte har autonomi för att ingå avtal på egen hand, är det naturligt att föräldrarnas ansvar för barns avtal också diskuteras när barn ansvarar för avtalsförpliktelserna. Detta görs i kapitel sju, som handlar om barns ansvar för avtalsfullgörelse och om barns rättsliga skydd när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

Kapitel två, tre och fyra lägger grunden för avhandlingen. Kapitel två och tre är relevanta för att läsaren ska få en förståelse för den digitala miljön och för det regelverk som styr förhållandet mellan föräldrars ansvar och barns autonomi när det gäller barns fysiska avtalsslut. Det är viktigt att understryka att analysen i dessa kapitel inte är uttömmande utan fyller funktionen att bygga en utgångspunkt för studien som börjar i kapitel fem.

I kapitel två beskrivs vissa aspekter av den digitala avtalsmiljön som är viktiga för läsaren att känna till för att få en bättre förståelse för studiens huvudfrågor. Här redogörs för de affärsmodeller och avtalsmekanismer som tillhandahållare av digitalt innehåll och digitala tjänster använder för att erbjuda dessa. Vidare innehåller kapitlet en kort diskussion om konsumentens och tillhandahållarens avtalsförpliktelser. Slutligen innehåller kapitlet ett avsnitt om regler och rekommendationer rörande skyddet för barn i den digitala miljön.

I kapitel tre analyseras grunden för förhållandet mellan föräldrarnas ansvar och barns skyddsbehov samt barns autonomi när det gäller att företa rättshandlingar utanför den digitala miljön. Fokus i kapitel tre ligger på behörighetsgrunderna för underåriga att ingå avtal, det vill

säga bestämmelserna i 9 kap. FB och barns rättshandlingsförmåga. Kapitlet innehåller även ett avsnitt om barnkonventionens viktigaste artiklar för denna studie. Dessutom behandlas rättsverkningar av underårigas obehöriga avtal.

I kapitel fyra analyseras syftena med 9 kap. FB och regleringen kring förmyndarens förvaltning av underårigas tillgångar. I kapitlet identifieras därför de verktyg som kommer att användas i analysen av materialet för att dra en slutsats om huruvida barn erhåller ett tillfredsställande skydd när de ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster, där barns avtalsprestation består av betalning av ett penningvederlag.

Kapitel fem omfattar den empiriska undersökningen. Här analyseras ARN:s beslut som rör underåriga som har ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Kapitlet innehåller en analys av de beslut där ARN motiverar förmyndarens betalningsskyldighet med dennes indirekta samtycke.

Kapitel sex ägnas åt avhandlingens första delsyfte, det vill säga analysen av de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för förmyndare när underåriga ingår avtal utan dennes uttryckliga samtycke. I kapitlet analyseras typfall 1-a, 1-b och 1-c.

Kapitel sju kretsar kring typfall 2-a, 2-b och 2-c. Utöver det ägnas kapitlet åt analysen av det rättsliga skydd som barn erhåller när de ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster. I kapitlet analyseras barns skydd både när deras motprestation är betalning av ett penningvederlag och när deras personuppgifter ska samlas in för att få tillgång till den digitala tjänsten.

I kapitel åtta sammanfattas avhandlingens delsyften och forskningsresultat kring avhandlingens övergripande syfte presenteras.

2 Om den digitala avtalsmiljön

2.1 Inledning

Syftet med detta kapitel är att introducera den digitala avtalsmiljön för läsaren. Tanken är dock inte att förklara all bakomliggande teknik i denna miljö. Målet är i stället att i kommande kapitel skapa en förståelse för vad denna miljö, som inte existerade när regelverket i 9 kap. FB trädde i kraft, kännetecknas av och hur avtalsmekanismen i den fungerar. Med andra ord, det är viktigt att förstå hur den digitala miljön ser ut för att förstå konsekvenserna av att regler som var skapade för att tillämpas på fysiskt avtalsslut tillämpas på avtalssituationer i en ny miljö och med nya utgångspunkter.

Under 1990-talet var det vanligt att digitalt innehåll distribuerades till konsumenter lagrat på CD-skivor, en distribution som i början av 2000-talet i stället skedde på USB-minne.[174] Konsumenter betalade ett pris och fick ett fysiskt medium som innehöll det digitala innehållet. När digitalt innehåll distribuerades i form av ett fysiskt medium köpte konsumenterna i själva verket en licens och fick en registreringskod som fungerade som en licensnyckel för att få tillgång till mjukvaran.[175] Numera får konsumenter ofta tillgång till digitalt innehåll genom nedladdning och streaming via internet.

Betydelsen av prestationernas karaktär när näringsidkare tillhandahåller digitalt innehåll till konsumenter uppmärksammades i svensk rätt under början av 2000-talet. Trots att nödvändigheten av att förstärka konsumentskyddet vid sådana avtal (avtal om nättjänster[176] eller avtal om internettjänster[177] som det kallades då) uppmärksammades tidigt, tog det lång tid innan konsumentskyddet i samband med dessa avtal reglerades. Denna fördröjning av regleringen av påföljder för parternas avtalsbrott, när konsumenter ingick avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, berodde dels på att det fanns en ambition att ha en teknikneutral lagstiftning, dels på att det fanns en osäkerhet rörande vilken typ av avtal det var frågan om.[178] Detta

---

[174] En konsument kan fortfarande köpa digitalt innehåll i ett fysiskt medium, men det var vanligare på 1990-talet. Se Leidö, Realizing the Single Software Market s. 24 ff.

[175] Lehrberg, Elektronisk fullgörelse s. 79.

[176] Ds 2007:29 s. 105 f.

[177] Ds 2008:55 s. 96.

[178] Ds 2009:13 s. 205 f.

gjorde det svårt att lagstifta om påföljder vid tillhandahållarens kontraktsbrott, såsom vid dröjsmål med leveransen av det digitala innehållet och dess kvalitetsbrister.[179] I skäl 12 av Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/2161 om bättre upprätthållande och modernisering av unionens konsumentskyddsregler förklaras att varje medlemsstats rättssystem har frihet att bestämma den rättsliga klassificeringen av avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, såsom köpeavtal, tjänsteavtal etc.[180] Från och med 2022 har konsumenter ett stadgat rättsligt skydd under konsumentköplagen (2022:260) när det digitala innehållet eller den digitala tjänsten brister i kvalitet.[181]

Inledningsvis redogörs för de nya affärsmodeller som används för att erbjuda digitalt innehåll och digitala tjänster till konsumenter. Kapitlet innehåller även en genomgång av avtalsmekanismen för dessa avtal liksom vissa aspekter av parternas avtalsförpliktelser. Vidare redogörs för konsumenträttsliga faktorer som är unika för den digitala avtalsmiljön och som kan påverka underåriga konsumenters affärsbeslut. Kapitlet avslutas med en genomgång av regleringen och rekommendationer som syftar till att skydda underåriga konsumenter i den digitala miljön.

2.2 Digitalt innehåll och digitala tjänster enligt olika affärsmodeller

Konsumenter kan få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster både via webbplatser och genom att besöka digitala distributionsplattformar. Ofta när konsumenter använder exempelvis en surfplatta eller en smartphone för att få tillgång till digitalt innehåll är det vanligt att detta görs genom besök på en digital distributionsplattform.

En digital distributionsplattform används i huvudsak för att distribuera digitalt innehåll, digitala tjänster och mobila applikationer. Ett digitalt innehåll eller en digital tjänst tillhandahålls via en applikation,

---

[179] Se Ds 2007:29, Ds 2008:55 och Ds 2009:13.

[180] Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/2161 om ändring av rådets direktiv 93/13/ EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 98/6/EG, 2005/29/EG och 2011/83/EU vad gäller bättre upprätthållande och modernisering av unionens konsumentskyddsregler. I den fortsatta framställningen benämns direktivet konsumentskyddsdirektivet.

[181] Se 9 kap. KköpL.

som är en mjukvara.[182] Apples App Store är därför exempel på en digital distributionsplattform som tillhandahåller olika typer av appar.

Jansens och Bloemendals definition av 'app store' är "an online curated marketplace that allows developers to sell and distribute their products to actors within one or more multisided software platform ecosystems".[183]

Tillhandahållandet av digitalt innehåll och digitala tjänster kan ske enligt olika affärsmodeller.[184] Digitalt innehåll och digitala tjänster erbjuds i form av licenser.[185] Det är utvecklaren av det digitala innehållet som under processen att skapa mjukvaran bestämmer vilken affärsmodell som kommer att användas när mjukvaran ska erbjudas till konsumenter. De affärsmodeller som förekommer är: gratis innehåll, betalt innehåll och *freemiums*[186].[187]

När leverantörer erbjuder digitalt innehåll och digitala tjänster genom att använda sig av den första affärsmodellen är innehållet kostnadsfritt. När konsumenten exempelvis laddar ned kostnadsfria appar betalar denne inte något penningvederlag för det digitala innehållet utan betalar antingen genom sin användning av tjänsterna eller genom tillhandahållande av sina personuppgifter.[188] När barns uppmärksamhet riktas mot vissa typer av webbplatser, varor, spel etc, kan företag samla information om barnets preferenser och sälja denna information vidare till andra företag.[189] Beträffande kostnadsfritt digitalt innehåll och digitala tjänster där konsumenter fullgör sin avtalsprestation genom tillhandahållande av sina personuppgifter krävs att tillhandahållandet sker enligt rättsliga grunder. Detta regleras inte i

---

[182] Leidö, Realizing the Single Software Market s. 102.

[183] Jansen & Bloemendal, Defining App Stores: The Role of Curated Marketplaces in Software Ecosystems i Software Business: From Physical Products to Software Services and Solutions s. 195. Med 'developers' i citatet ovan kan avses många olika företag och organisationer som saluför sina produkter på en och samma plattform, som tillhandahålls av en aktör som t.ex. Apple.

[184] Ds 2012:31 s. 53 ff.

[185] Arnerstål & Tonell, Licensavtalets anatomi s. 18.

[186] Innebörden av freemiums förklaras längre ned i avsnittet.

[187] Ibland används termen *open source* synonymt med free software. Se defintionen av *open source* i Leidö, a.a. s. 554.

[188] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 5.

[189] Gelin & Pettersson, Internet är trasigt: Silicon Valley och demokratins kris s. 99 ff.

konsumentlagstiftningen utan i GDPR. Enligt artikel 6 GDPR får ett företag behandla konsumentens personuppgifter under förutsättning att konsumenten har lämnat sitt samtycke till detta, eller om behandlingen av konsumentens personuppgifter är nödvändig för fullgörelse av ett avtal eller för att den digitala plattformen behöver sådan information innan avtalsslutet.

Vissa tjänster och innehåll som erbjuds till konsumenter kräver att de betalar ett penningvederlag, så kallat betalt innehåll. Konsumenten betalar för att uppleva det digitala innehållet i olika former genom att spela ett spel, lyssna på musik, se en film etc. När utvecklaren väljer denna affärsmodell för distribution av det digitala innehållet anser denne att innehållet kommer att vara så pass populärt bland vissa grupper att de kommer att välja att ladda ner innehållet eller skaffa tjänsten, trots betalning av ett penningvederlag.[190]

Freemiums har blivit ett populärt sätt för utvecklare och företag som driver digitala distributionsplattformar att distribuera digitalt innehåll. Affärsmodellen innebär att konsumenten exempelvis får ladda ner en app utan att betala ett penningvederlag, men konsumenten kan ändå behöva betala genom att godkänna insamlingen av sina personuppgifter.[191] Denna affärsmodell är också vanlig inom uppmärksamhetsekonomin.[192] Skillnaden mellan *freemiums* och gratis eller kostnadsfria appar är att i *freemium* har konsumenten, efter den kostnadsfria nedladdningen, möjlighet att köpa extra digitalt innehåll mot betalning av ett penningvederlag. Sådana typer av köp brukar kallas *köp inuti appen* eller *köp inuti spel*.[193]

Många konsumenter lockas av erbjudandet att ladda ner digitalt innehåll utan att behöva betala ett penningvederlag. Modellen med *freemiums* har inspirerats av *feature-limited software,* som var en vanlig distributionsform för mjukvaror under 1980-talet.[194] *Feature-limited*

---

[190] Seufert, Freemium Economics: Leveraging Analytics and User Segmentation to Drive Revenue s. 7.

[191] Se Allison för freemiums i video games, The High Cost of Free-To-Play Games: Consumer Protection in the New Digital Playground s. 450 ff.

[192] Gelin & Pettersson, Internet är trasigt: Silicon Valley och demokratins kris s. 111.

[193] Se t.ex. Villkor för Apple Media Services, P. Ytterligare villkor för App Store (Exklusive Apple Arcade-Appar), Köp inuti appar. Version september 2024. https://www.apple.com/legal/internet-services/itunes/se/terms.html hämtad 27/01/2025.

[194] Seufert, a.a. s.1.

software fungerade på samma sätt som *freemiums*, men det digitala innehållet distribuerades i ett fysiskt medium.

En taktik som kan användas i samband med distribution av *freemiums* är virality, som är en typ av mekanism som används för att bjuda in andra potentiella användare av appen.[195] När en konsument har laddat ner ett spel, skickas en inbjudan till en av dennes vänner att börja använda appen. Denna inbjudan skickas via e-postmeddelande eller som en notis när konsumentens vänner är inloggade på sociala medier.[196] Ett exempel på *virality* är att när en konsument som har laddat ner appen håller på att spela, skickas en uppmaning eller ett meddelande till hans eller hennes vän som är inloggad på Facebook (Meta tjänster) att börja spela till exempel Candy Crush Saga[197], ett digitalt spel som erbjuds av King-spel.[198]

Av TikToks användarvillkor framgår att:

> ”Vi tar inte någon avgift för användning av de flesta av plattformens funktioner. I stället betalar vissa privatpersoner och företag oss för att visa annonser på plattformen, och vi kan också ta ut provision från säljare av produkter som säljs i TikTok Shop.”[199]

En konsument som laddar ner en app eller skaffar en digital tjänst utan att betala ett penningbelopp kan i regel använda appens eller tjänstens mest grundläggande funktioner. Med andra ord kan det påstås att konsumentens upplevelse av appen är starkt begränsad i jämförelse med upplevelsen hos en konsument som betalar ett penningvederlag för fler funktioner i appen. Vill konsumenten uppleva mer eller maximera appens funktioner krävs att denne betalar ett penningvederlag för extra innehåll eller för en premiumvariant av tjänsten.[200]

---

[195] Seufert, Freemium Economics: Leveraging Analytics and User Segmentation to Drive Revenue s.169. Vissa aspekter av virality har förändrats. Tillhandahållarna av digitala tjänster har utvecklat strategier genom exempelvis att använda AI för att locka konsumenter till deras tjänster.

[196] Seufert, a.a. s.169.

[197] Se Candy Crush Sagas webbplats.

[198] Seufert, a.a. s. 169.

[199] Användarvillkor 4.1 i TikToks användarvillkor. Version november 2024. https://www.tiktok.com/legal/page/eea/terms-of-service/sv, hämtad 20/04/2025.

[200] Se t.ex. användarvillkor 3 Robux and Roblox Premium Membership i Roblox Terms of Use, https://en.help.roblox.com/hc/en-us/articles/115004647846-Roblox-Terms-of-Use, hämtad 4/02/2025. Version februari 2025.

Som nämnts ovan är *köp inuti appar* eller *köp inuti spel* en term som avser köp av extra digitalt innehåll inom samma app eller program. Extra innehåll kan exempelvis vara köp av extra liv i ett spel, spelvaluta, upplåsning av det fullständiga spelet mm.[201]

Normalt sett brukar konsumenter få information *om köp inuti* tjänsten i samband med att han eller hon påbörjar nedladdningen. Det finns olika typer av *köp inuti appar*: påfyllningsbara, ej påfyllningsbara, prenumerationer som inte kan förnyas och prenumerationer som förnyas automatiskt.

När konsumenten gör ett *köp inuti appen* betalar han eller hon för det digitala innehållet. Denna gång betalar man med ett penningvederlag. Det bör också framhållas att om *köpet inuti appen* avser påfyllningsbart digitalt innehåll, innebär det att, om appen installeras i en ny elektronisk enhet eller om konsumenten tar bort appen och installerar den på nytt, försvinner det extra digitala innehållet. Å andra sidan kan konsumenten köpa extra innehåll som inte är påfyllningsbart, vilket betyder att konsumenten kan överföra det till andra av sina elektroniska enheter.

Andra varianter av *köp inuti appar* är en prenumeration på det digitala innehållet under en viss tidsperiod. Vissa prenumerationer förnyas automatiskt i slutet av perioden, medan andra kan förnyas på konsumentens begäran. Tidsperioder för sådana prenumerationer kan vara korta såsom en vecka eller så långa som ett år.

2.3 Om avtalsmekanismen för avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster

2.3.1 Tekniska förutsättningar för avtalsslut

De avtal som har digitalt innehåll och digitala tjänster som avtalsföremål skiljer sig från andra avtal på grund av att de kräver vissa tekniska förutsättningar för att avtalet ska kunna ingås. En konsument kan enbart sluta avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster när han eller hon är *utrustad med ett särskilt medium*, det vill säga en elektronisk enhet, såsom en smartphone, dator, spelkonsol eller surfplatta, samt har *internetuppkoppling*.

---

[201] Se t.ex. användarvillkor 4, Virtual Content, UGC Subscriptions and the Roblox Economy i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.

Tillgång till internet får konsumenten normalt sett genom fiber, TV-kabel eller mobilt bredband. Tillhandahållarna av det digitala innehållet eller den digitala tjänsten ansvarar därför inte för uppkopplingen till internet. Möjligheten att kunna ingå avtal är dock beroende av att internetleveransen fungerar på ett tillfredsställande sätt. Förfogandet eller nyttjandet av det digitala innehållet kräver dock inte alltid tillgång till internet. Om det digitala innehållet eller tjänsten tillåter interaktion såsom i ett spel, där spelarna kan kommunicera med varandra i den virtuella världen, kan spelare enbart uppleva det när de är uppkopplade mot internet.

Utrustade med en elektronisk enhet och med internetuppkoppling kan konsumenter ’besöka’ en webbplats eller en digital distributionsplattform som båda tillhandahålls av en näringsidkare och på det sättet få tillgång till det digitala innehållet eller den digitala tjänsten.

2.3.2 Avtalsslut via en digital distributionsplattform

2.3.2.1 Juridiska krav på godkännande av avtalsvillkor för tjänster

Under avsnitt 2.3.1 ovan förklarades att för att kunna sluta avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster krävs vissa tekniska förutsättningar. Utöver de tekniska förutsättningarna, det vill säga tillgång till en elektronisk enhet och internetuppkoppling, kan konsumenter enbart ingå dessa avtal om de har godkänt vissa användaravtal.

En konsument som köper en smartphone, surfplatta eller dator måste inledningsvis godkänna ett programlicensavtal för operativsystemet[202] för dessa enheter. I ingressen till dessa avtal[203] uppmuntras konsumenter att läsa avtalsvillkoren för programlicensavtal innan den elektroniska enheten börjar användas och innan konsumenten laddar ned mjukvaruuppdateringen.

---

[202] I Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/1925 om öppna och rättvisa marknader inom den digitala sektorn och om ändring av direktiv (EU) 2019/1937 och (EU) 2020/1828 (förordningen kommer i den fortsatta framställningen att benämnas förordningen om digitala marknader) definieras operativsystem i artikel 2, punkt 10 som: ”en systemprogramvara som kontrollerar maskinvarans eller programvarans grundläggande funktioner och gör det möjligt för programvaruapplikationer att köras på den”.

[203] Observera att det är olika programlicensavtal som gäller beroende på vilken enhet som konsumenter har köpt.

Dessa programlicensavtal för operativsystemen består av standardiserade avtalsvillkor. Normalt sett blir ett standardavtal bindande förutsatt att det har inkorporerats med det individuella avtalet.[204] Denna metod att ansluta sig till ett online standardiserat avtal kallas *click-wrap* eller *web-wrap*.[205] Konsumenten får inte börja ladda ner, installera eller få tillgång till det digitala innehållet innan han eller hon klickar i en viss ruta med någon av följande lydelser: ”jag accepterar”, ”jag godkänner dessa avtalsvillkor” eller liknande. I den digitala miljön blir parterna bundna av avtalet i och med att avtalsvillkoren godkänns. Det är svårt att skilja mellan avtalsslutet och inkorporeringen av avtalsvillkoren, eftersom båda moment sker samtidigt i sådana avtal.

Skulle konsumenten inte godkänna avtalsvillkoren för en elektronisk enhet som denne nyligen köpt, uppmuntras konsumenten att göra ett återköp, förutsatt att returrätt gäller för köpeavtalet.[206] Detta innebär att om den elektroniska enheten inte har köpts på distans där normalt sett konsumenter erbjuds en ångerrätt enligt lag (2005:59) om distansavtal och avtal utanför affärslokaler (DAL), eller om säljaren inte erbjuder öppet köp har konsumenten inget annat alternativ än att behålla den elektroniska enheten. Konsumenten kommer dock inte att kunna använda den, eftersom de standardiserade villkoren inte tillåter att parterna förhandlar villkoren för deras avtalsförhållande.

Det är viktigt att påpeka att i regel är upplevelsen av det digitala innehållet och de digitala tjänsterna beroende av den senaste versionen av mjukvaran.[207] Detta innebär att en konsument som har varit innehavare av en elektronisk enhet under en viss period men som inte godkänner uppdateringen av användarvillkoren för nedladdning av mjukvaran inte kommer att kunna fortsätta använda sin elektroniska enhet.

En konsument som godkänner programlicensavtal för iOS eller macOS, som är de operativsystem som krävs för användning av Apples smartphones och datorer, måste godkänna åtminstone ytterligare ett avtal, om denne väljer att använda Apples digitala tjänster, genom att

---

[204] Bernitz, Standardavtalsrätt s. 62.

[205] Leidö, Realizing the Single Software Market s. 197 och Nuth, E-commerce Contracting: The Effective Formation of Online Contracts s. 143 ff.

[206] Se t.ex. ingressen till användarvillkoren för iOS18 och iPadOS18, https://www.apple.com/legal/sla/docs/iOS18_iPadOS18.pdf, hämtad 26/11/2024.

[207] Jfr 4 kap. 15 § KKöpL.

skapa ett användarkonto. I iOS 18, som är ett licensavtal som iPhones användare måste godkänna, står i användarvillkor 5 (a):

> "Use of these Services may require Internet access and use of certain Services may require an Apple Account, may require you to accept additional terms and may be subject to additional fees. By using this software in connection with an Apple Account, or other Apple Services, you agree to the applicable terms of services, such as the latest Apple Media Services Terms and Conditions for the country or region in which you access such Services."[208]

Ett problem med dessa användarvillkor är att de i regel är omfattande. Villkoren för Apple Media Services, som reglerar parternas avtalsprestationer, består av arton sidor i januari 2025. Ofta önskar konsumenterna att snabbt få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster och läser därför inte avtalsvillkoren. I förordningen om digitala tjänster ställer lagstiftaren krav på att användarvillkoren för leverantörernas förmedlingstjänster[209] ska "vara formulerade i tydliga, klara, lättbegripliga och entydiga ordalag och finnas allmänt tillgängliga i ett lättillgängligt och maskinläsbart format".[210] Utöver det krävs i förordningens artikel 14 punkt 3, att när förmedlingstjänster riktas "till minderåriga eller till övervägande del används av dem ska leverantören av den förmedlartjänsten förklara villkoren och eventuella begränsningar för användningen av tjänsten på ett sätt som minderåriga kan förstå".

2.3.2.2 Registrering av användarkonto för användare som är 13 år eller äldre

När konsumenter skaffar digitalt innehåll via en digital distributionsplattform, exempelvis Apples App store, kan ett användarkonto behöva registreras. Apples användarkonto kallas Apple-konto men kallades

---

[208] Se användarvillkor 5 i iOS 18, iPadOS 18. Version december 2024.
[209] Enligt artikel 1-g i förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster:
i) En tjänst för enbart vidarefordran (mere conduit) som består av överföring i ett kommunikationsnät av information som tillhandahållits av en tjänstemottagare, eller tillhandahållande av tillgång till ett kommunikationsnät.
ii) En cachningstjänst som består av överföring i ett kommunikationsnät av information som tillhandahållits av en tjänstemottagare, som innefattar automatisk, mellanliggande och tillfällig lagring av informationen och som utförs enbart för att effektivisera den vidare överföringen av informationen till andra tjänstemottagare på deras begäran.
iii) En värdtjänst som består av lagring av information som tillhandahålls av en tjänstemottagare och som sker på dennes begäran.
[210] Artikel 14, punkt 1 i förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

tidigare Apple-ID.[211] Enligt användarvillkor C i Villkoren för Apple Media Services kan användarkontot användas i hela Apples ekosystem.[212] Apple har krav på en minimiålder på 13 år (eller motsvarande ålder i konsumentens hemland) för att en underårig ska kunna skapa ett konto på egen hand.[213] Det är vanligt att användarvillkor för digitala tjänster har en åldersgräns på 13 år på grund av att de i regel följer den amerikanska Children's Online Privacy Protecion Act (COPPA), som stadgar i 6501 § (1) att de som är under 13 år är barn.[214]

Till Apple-konton kan innehavaren sedan registrera flera olika betalningsmetoder. Genom att ansluta en betalningsmetod till kontot (såsom bankkort, presentkort mm) godkänner konsumenten att Apple får lagra och debitera dessa betalningsmedel när konsumenten ingår framtida transaktioner eller avtal.[215] Detta är ett viktigt steg i avtalsmekanismen. Det är nämligen genom att skapa ett användarkonto och registrera en betalningsmetod som konsumenten binder sig och åtar sig ett betalningsansvar för framtida avtal, såsom användarvillkoret nedan anger:

> ”Ditt konto är värdefullt, och du är ansvarig för att upprätthålla dess konfidentialitet och säkerhet. Apple ansvarar inte ansvarig för några förluster som uppstår på grund av obehörig användning av ditt konto.”[216]

Det är också möjligt att i samband med avtalsslut verifiera sig på andra sätt, såsom med konsumentens fingeravtryck eller ansiktsigenkänning, förutsatt att konsumenten har aktiverat en Touch ID- eller Face ID-funktion. Konsumenten måste bekräfta sin identitet innan han eller hon gör ett *köp inuti appen* ”separat från all autenticering för att få annat innehåll”. När konsumenten har angett sitt lösenord eller använt Touch ID eller Face ID för att ladda ner ett visst digitalt innehåll, är det

---

[211] Villkor för Apple Media Services, C. Regler för användning av tjänster och innehåll. Version september 2024.
[212] A.st.
[213] A.st.
[214] Se COPPA https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid%3AUSC-prelim-title15-section6501&edition=prelim hämtad 20/04/2025.
[215] Villkor för Apple Media Services, B. Betalningar, skatter och återbetalningar. Version september 2024.
[216] Villkor för Apple Media Services, C. Konto. Version september 2024.

möjligt att konsumenten får göra *köp inuti appen* under en period av femton minuter utan att behöva ange sitt Apple-ID varje gång.[217]

2.3.2.3 Registrering av användarkonto för användare som är under 13 år

Barn under 13 år är inte förbjudna att ha ett användarkonto, men det krävs att en vuxen person som är den underåriges förälder eller vårdnadshavare skapar ett konto åt den underårige.[218] Enligt Villkor för Apple Media Services ska den vuxne som önskar skapa ett användarkonto för ett barn som är under 13 år använda sig av funktionen ”familjedelning”, som är en typ av föräldrakontroll. Den vuxne ansvarige för familjedelningen kallas ”samordnaren” i Villkor för Apple Media Services.[219]

Genom att använda familjedelning godkänner samordnaren att betala för alla transaktioner, det vill säga alla avtal som en familjemedlem som är ansluten till tjänsten ingår, med undantag för de gånger då en butikskredit är ansluten till den underåriges konto.[220] Samordnaren har möjlighet att dela tillämpligt innehåll (funktionen kallas ”köpdelning”) med upp till sex familjemedlemmar.

Samordnaren godkänner:

1) att betala för sådana transaktioner;
2) att transaktioner initierade av familjemedlemmar är auktoriserade; och
3) att ransaktioner kommer att debiteras till godkända betalningsmetoder på det sätt som anges i avsnitt B ovan. Samordnaren är ansvarig för att följa sina betalningsmetodkontrakt och tar alla risker relaterade till att dela åtkomst till sina godkända betalningsmetoder med familjemedlemmar.[221]

Vidare framgår av villkoren att ”familjemedlemmar agerar som ombud för samordnaren när samordnarens godkända betalningsmetoder används”.[222] Samordnaren kan också nyttja en funktion som kallas ”be

---

[217] Villkor för Apple Media Services, P. Ytterligare villkor för App Store (Exclusive Apple Arcade-Appar), Köp inuti appar. Version 2024.
[218] Villkor för Apple Media Services, N. Familjedelning. Version september 2024.
[219] A.st.
[220] A.st.
[221] A.st.
[222] A.st.

om köp".[223] Genom att använda denna funktion har samordnaren möjlighet att godkänna alla avtal som initieras av en familjemedlem som är under arton år. Samordnaren kan godkänna eller neka en förfrågan om det av den underårige initierade köpet genom att använda sin egen elektroniska enhet.[224] Denna funktion är aktiverad som standard för alla medlemmar som är under tretton år, men kan aktiveras för de som är över tretton och som ännu inte är myndiga.[225] När funktionen är inaktiverad efter det att en familjemedlem fyllt arton år kan den inte längre aktiveras.

Funktionen familjedelning tillåter att en person får tillhöra en familj åt gången. Det är möjligt att ansluta sig till en familj max två gånger per år.[226]

Utöver funktionen familjedelning, där föräldrarna kan använda sina egna elektroniska enheter för att förhindra barns köp när barn använder sina egna elektroniska enheter, erbjuds även en föräldrakontroll som föräldrarna kan aktivera på barnets egen elektroniska enhet.[227] Genom aktivering av föräldrakontrollen kan föräldrarna hindra att barn installerar nya appar och gör *köp inuti appar*.[228]

2.3.2.4 Om tidpunkten för avtalsbundenhet

Under avsnitt 2.3.2.1 ovan förklarades att en konsument som önskar skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster måste godkänna ett antal användaravtal. Det första avtalet mellan Apple och användaren av den elektroniska enheten kommer till stånd så snart konsumenten godkänner avtalsvillkoren för operativsystemet i fråga. Godkännande av dessa avtalsvillkor innebär dock inte någon förpliktelse av ekonomisk karaktär för konsumenten. Konsumenter som väljer att använda Apples digitala tjänster blir också bundna av Villkor för Apples Media Services.[229] Dessa villkor innebär en reglering av parternas avtalsförpliktelser, utan

---

[223] Villkor för Apple Media Services, N. Familjedelning. Version september 2024.

[224] Se Apple Support, https://support.apple.com/sv-se/105055 hämtad 2/02/2025.Version december 2024.

[225] Villkor för Apple Media Services, N. Familjedelning. Version september 2024.

[226] A.st.

[227] Se Apple Support. Version december 2024.

[228] A.st.

[229] Se t.ex. användarvillkor 5 i iOS 18, iPadOS 18. Version december 2024.

att detta steg i avtalsmekanismen medför något ekonomiskt åtagande för konsumenten. Genom att använda Itunes och App Store har konsumenter möjlighet att få tillgång till såväl kostnadsfritt som betalt digitalt innehåll. Konsumenter har därigenom möjlighet att enbart skaffa kostnadsfritt digitalt innehåll.

Avtalsmekanismen för avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster innebär vissa utmaningar när det gäller att tillämpa modellen för avtalsslut i AvtL, även om lagen är teknikneutral.[230] I ett sådant fall är det viktigt att söka andra rättsfakta som avtalsslut grundas på.[231] Ett sätt att hantera detta på är genom att bestämma avtalsbundenhet utifrån ett konkludent handlande.[232] I NJA 1981 s. 323 hade Högsta domstolen (HD) att ta ställning till om ett parkeringsavtal hade kommit till stånd vid uppställningen av ett fordon vid en avgiftsbelagd parkeringsplats. Högsta domstolen anförde att:

> ”För att ett avtal av visst innehåll skall anses ingånget på detta sätt, genom en persons faktiska handlande, bör det emellertid krävas, att de anslagna avtalsvillkoren är så tydligt utformade att de inte rimligen kan missförstås.”[233]

När en konsument skapar ett användarkonto och väljer att registrera ett betalningsmedel, kommer det valda betalningsmedlet att användas när betaltjänsten anskaffas.

I avtalsvillkor B i Villkor för Apple Media Services förklaras följande:

> ”Du kan skaffa Innehåll på våra Tjänster gratis eller mot en avgift, varav endera kallas en ”Transaktion”. Genom varje Transaktion förvärvar du en licens att endast använda innehållet. Varje Transaktion är ett elektroniskt kontrakt mellan dig och Apple och/eller dig och den enhet som tillhandahåller Innehållet på våra Tjänster.”[234]

---

[230] Grönfors & Dotevall, Avtalslagen – en kommentar (1 maj 2023, version 6, JUNO), kommentaren till 1 kap. 1 § under rubriken Direkt avtalsgrundande rättsfakta.

[231] A.st.

[232] A.st.

[233] NJA 1981 s. 323 på s. 326.

[234] Villkor för Apple Media Services, B. Betalningar, skatter och återbetalningar. Version september 2024.

Av avtalsvillkoret ovan framgår att varje transaktion är ett enskilt avtal som konsumenten ingår. Beställningen av det digitala innehållet eller den digitala tjänsten är bindande utan krav på någon accept från tillhandahållarens sida.[235] Konsumenten har redan godkänt alla framtida transaktioner som görs via det skapade användarkontot.

Det digitala innehållet och de digitala tjänster som tillgängliggörs på en digital distributionsplattform eller på en leverantörs webbplats kan ses som ett stående anbud.[236] När konsumenten klickar på ikonen för att starta nedladdningen, anger sitt lösenord eller verifierar sig på valt sätt registreras köpet i konsumentens konto. Om det digitala innehållet eller den digitala tjänsten erbjuds mot betalning av ett penningvederlag, dras priset från det betalningsmedel som konsumenten har anslutit till sitt konto, om ett sådant har valts.[237] När en konsument klickar på en app för att ladda ner ett innehåll och/eller verifierar sig, anses dessa moment utgöra konsumentens accept, som gör att båda parter blir bundna av avtalet.

Denna avtalsmodell påminner om en blandning mellan ett föravtal och ett ramavtal. Grönfors har påpekat att det är flera punkter på en tidsaxel att ta hänsyn till för att bestämma uppkomsten av avtalsbundenhet när det gäller ramavtal och föravtal.[238] Dessa avtal är i själva verket olika rättsfigurer, eftersom ett föravtal är ”fristående från det eventuellt tillkommande avtalet”.[239] Grönfors har uttalat sig att Adlercreutz och Gorton förefaller ha en annan åsikt, eftersom de hävdar att avropsavtal (ramavtal) kan ses som ett föravtal.[240]

Ett föravtal är en bindande utfästelse om att ingå avtal i framtiden.[241] Ett ramavtal innebär att under en avtalsperiod ska en part kunna beställa varor och tjänster av den andra parten och att båda parter blir bundna genom de olika beställningarna, eftersom deras förhållande

---

[235] Jfr Dotevall, Avtal s. 86 och Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 121.

[236] Jfr Dotevall, a.a. s. 86.

[237] Villkor för Apple Media Services, B. Betalningar, skatter och återbetalningar. Version september 2024.

[238] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 78.

[239] A.st.

[240] Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s. 108.

[241] A.a. s. 104.

ofta redan är reglerat på förhand.[242] Dotevall anser att avtalsmekanismen för ramavtal också kan ses som ett stående anbud.[243]

Det som är viktigt att uppmärksamma i detta sammanhang är att Apple uppmuntrar konsumenter att skapa ett användarkonto och ansluta en betalningsmetod till användarkontot. Så fort en konsument skaffar ett användarkonto för att få tillgång tilldigitalt innehåll eller digitala tjänster från en digital distributionsplattform blir konsumenten bunden av sin motparts användarvillkor och därmed ansvarig för fullgörelse av alla avtal som ingås från det användarkontot. Dessutom friskriver Apple sig från alla förluster som uppstår vid en eventuell obehörig användning av användarkontot.[244] Mot bakgrund av det anförda kan konstateras att när en konsument använder sitt användarkonto för att skaffa digitalt innehåll eller digitala tjänster, kommer avtal till stånd vid den tidpunkt då beställningen görs, utan att en accept från tillhandahållaren krävs.

2.3.2.5 Avtals subjektiva begränsningar

Avtalslagens modell för avtalsbundenhet bygger på ett utbyte av sammanstämmande viljeförklaringar.[245] Av 1 § AvtL framgår att anbudsgivaren är bunden av sitt anbud och att acceptgivaren är bunden av sin accept. Även om undantag från huvudregeln förekommer (trepartsavtal), är utgångspunkten i svensk avtalsrätt därför ett tvåpartsförhållande, där avtalet enbart binder de två parter som har utbytt viljeförklaringar, nämligen anbudsgivare och anbudstagare.[246]

Partsbindningsmönstret är inte alltid klart när avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är i fokus. Enligt Villkor för Apple Media Services, när en konsument skaffar ett digitalt innehåll eller digital tjänst kan konsumentens medkontrahent antingen vara Apple själv eller en tredje part som tillhandahåller innehållet.[247] Det kan tänkas att konsumenten många gånger tar för givet att avtalsparten är Apple. För att förebygga problemet med konsumentens osäkerhet om vem som är motpart i rättsförhållandet, ställer lagstiftaren

---

[242] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 121.

[243] Dotevall, Avtal s. 86.

[244] Villkor för Apple Media Services, C. Konto. Version september 2024.

[245] NJA II 1915 s. 162.

[246] Dotevall, a.a. s. 135 ff.

[247] Villkor för Apple Media Services, A. Inledning. Version september 2024.

krav. Som redan nämnts under avsnitt 2.3.2.1 ovan, ställs krav på att leverantörer av förmedlingstjänster, såsom Apples App Store, ska lämna tydlig och lättbegriplig information om detta enligt artikel 14 i förordningen om digitala tjänster. Det kan också vara möjligt att en konsument som köper en tjänst via en digital distributionsplattform såsom Apples App store, och som köper samma tjänst via tillhandahållarens webbplats, kommer att binda sig till olika avtalsparter.

2.3.3 Avtalsslut via tillhandahållarens webbplats

Det också möjligt för konsumenter att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster via tillhandahållarnas webbplatser. Avtalsmekanismen för konsumenter som använder sig av en tillhandahållares webbplats för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster liknar den som gäller för avtal som ingås via en digital distributionsplattform. Normalt sett krävs att konsumenter skapar ett användarkonto för att kunna få tillgång till det digitala innehållet eller tjänsten på samma sätt som exempelvis görs i den tjänst som Roblox och TikTok erbjuder och som förklaras nedan.

Det är vanligt att i användarvillkor för digitala tjänster anges att minimiåldern för att använda tjänsten är 13 år, men undantag förekommer. Till exempel har plattformen Roblox inte någon sådan minimiåldersgräns.[248] En underårig kan dock inte sluta avtal med Roblox. Av deras användarvillkor framgår följande:

> "Please read the Roblox terms carefully before beginning to use the services, as they set forth a legally binding agreement between you and Roblox. By using the services, you affirm that you have reached the legal age of majority in your jurisdiction and state of residence, and understand, accept and agree to be bound and abide by the Roblox terms. If you do not agree to the Roblox terms, you must not use the services.
> If you are under the legal age of majority (a "minor") in your jurisdiction or state of residence, before using the services, your parent or legal guardian must read and consent to the Roblox terms. By permitting a minor to use the services, a minor's parent or guardian becomes subject to the Roblox terms and agrees to be responsible for all of the

[248] Se Roblox Terms of Use, användarvillkor 7 b. Version februari 2025.

> minor's activities on the services, including the purchase of any virtual content."[249]

Om användaren är omyndig och barnets förälder eller förmyndare godkänner att den underårige använder tjänsten, ansvarar denne för betalning av alla köp som den underårige gör i spelet. Roblox användarvillkor består av cirka 50 sidor (inklusive olika bilagor som gäller olika länder) i februari 2025, vilket gör det svårt för föräldrar och underåriga att läsa och förstå alla villkor.

I användarvillkor 2 a i Roblox Terms of Use krävs att konsumenten skapar ett användarkonto för att använda vissa funktioner av tjänsten.[250] När konsumenten använder Roblox kan denne köpa virtuellt (digitalt) innehåll eller virtuella upplevelser.[251] För att köpa virtuellt innehåll krävs att konsumenten köper Robux, som är den officiella valutan i Roblox Services.[252] Av Roblox användarvillkor framgår att Robux inte har något motsvarande värde i verklig valuta.[253] Olika betalningsmetoder kan användas för att skaffa Robux, bland annat genom att teckna ett abonnemang.[254] Enligt Roblox användarvillkor kommer avtal till stånd vid den tidpunkt då användaren klickar på "Pay Now" eller liknande alternativ och transaktionen slutförs med framgång.[255]

I TikToks användarvillkor däremot regleras under avtalsvillkor 4.3 att minimiåldern för att använda deras tjänst är 13 år.[256] Som användare av TikTok kan man skapa ett användarkonto, men man kan använda vissa av TikToks grundläggande funktioner även om man inte har skapat ett användarkonto. Plattformen samlar personuppgifter även om dessa användare.[257] Under avtalsvillkor 4.1 förklaras att deras

---

[249] Se introduktion i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[250] Se Roblox Terms of Use.Version februari 2025.
[251] Se användarvillkor 4 i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[252] Se användarvillkor 3 i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[253] Se användarvillkor 4b i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[254] Se användarvillkor 3 och 4 samt p. 3, Purchase of Robux and virtual items i Appendix C (European Union/European Economic Area and the United Kingdom) i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[255] Se punkt 3, Purchase of Robux and virtual items i Appendix C (European Union/European Economic Area and the United Kingdom) i Roblox Terms of Use. Version februari 2025.
[256] Se TikToks användarvillkor. Version november 2024.
[257] Se TikToks användarvillkor 4.2. Version november 2024.

integritetspolicy och cookiespolicy är viktiga dokument som användarna rekommenderas att läsa, men de utgör inte en del av TikToks användarvillkor.[258]

2.4 Om parternas avtalsförpliktelser

2.4.1 Vad kännetecknar digitalt innehåll som avtalsföremål?

I avsnitt 1.3 ovan förklarades skillnaden mellan avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och avtal om digitala tjänster. I avsnittet förklarades att digitalt innehåll är data som produceras och tillhandahålls i digital form och därmed utgör information.[259] Lehrberg har definierat digitala objekt som ”filer som består av en strukturerad mängd data, representerade av tecken”.[260] Digitalt innehåll som direkt överförs till konsumentens elektroniska enhet har, som nämnts ovan, av lagstiftaren ibland kallats nättjänster[261] eller internettjänster[262]. Andersen har refererat till ”digitale informationsydelser”.[263] Det har påpekats att vid överföring av musik, filmer, spel eller digitalt innehåll i annan form, är det som överförs i själva verket koder eller någon slags information.[264] När digitalt innehåll överförs i form av dataspel eller en app är det digitala innehållet i stället en mjukvara.[265] Ett annat begrepp som avser mjukvara är datorprogram. I ingressen till Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/24/EG om rättsligt skydd för datorprogram[266] förklaras att datorprogram (skäl 7) är:

> ”[...] alla former av program, inbegripet sådana som är införlivade med hårdvara. Termen innefattar även förberedande designarbete som leder till utvecklingen av ett datorprogram, under förutsättning att det förberedande arbetet är av sådan art att det kan resultera i ett datorprogram i ett senare skede.”

---

[258] Se TikToks användarvillkor 4.1.Version november 2024.

[259] Bryde Andersen, IT-retten s. 841ff och Olsen, Konsumenters förvärv av digitala audiovisuella medieprodukter – några synpunkter s. 657.

[260] Lehrberg, Elektronisk fullgörelse s. 74.

[261] Ds 2007:29 s. 124 ff.

[262] Ds 2008:55 s. 159.

[263] Bryde Andersen, a.a. s. 841 ff.

[264] Lehrberg, a.a. s. 90.

[265] Leidö, Realizing the Single Software Market s. 102.

[266] Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/24/EG om rättsligt skydd för datorprogram benämns i den fortsatta framställningen direktivet om rättsligt skydd för datorprogram.

Edvardsson har förklarat att definitionen av datorprogram i direktivet om rättsligt skydd för datorprogram omfattar tre kategorier av objekt som betraktas som mjukvara eller datorprogram: källkod, objektkod och designarbete.[267]

En av de egenskaper som är mest anmärkningsvärd beträffande det digitala innehållets karaktär är att det *kan reproduceras i obegränsad omfattning*. Utvecklaren av det digitala innehållet har kostnader för att tillverka innehållets första version, men alla andra kopior av det digitala innehållet sker utan några stora insatser och till en låg kostnad.[268]

Vid jämförelse med tillverkning och försäljning av fysiska föremål, kan det konstateras att skillnaderna för en näringsidkare att tillverka dessa avtalsföremål är stora. En näringsidkare har kostnader för att tillverka, lagra och transportera varor eller fysiska föremål till butiker eller hem till konsumenten. När ett digitalt innehåll skapas är tillverkningskostnaderna för det ursprungliga innehållet ofta höga eller mycket höga.[269] Kostnaderna för att reproducera det skapade digitala innehållet kan dock ske till en låg kostnad. När det digitala innehållet levereras till konsumentens elektroniska enhet lämnar det i själva verket inte säljarens eller utvecklarens server[270] eller liknande medium.[271] Till skillnad från fysiska produkter, som tillverkas och normalt sett transporteras till köparen eller åtminstone till säljarens affär, där köparen hämtar dem, finns det digitala innehållet kvar hos säljaren trots att spelet, filmen eller musiken har levererats till konsumentens smartphone eller surfplatta. Lehrberg har påpekat att varje gång ett digitalt innehåll levereras till olika konsumenter tillskapas nya digitala objekt, vars informationsinnehåll är identiskt med det ursprungliga innehållet.[272]

---

[267] Edvardsson, Johnssén & Vall, It-avtal och utkontraktering av it, i Rättsinformatik: Juridiken i det digitala informationssamhället s. 453. Se artikeln för en förklaring av de olika typer av verk som avser datorprogram.

[268] Lehrberg, Elektronisk fullgörelse s. 98.

[269] Leidö, Realizing the Single Software Market s. 21.

[270] Det finns olika affärsmodeller för distribution av det digitala innehållet. Ibland ingår konsumenten avtal direkt med tillverkaren och andra gånger ingås avtal med en plattform som t.ex. Apple som tillhandahåller det digitala innehållet som har utvecklats av en tredje part.

[271] Lehrberg, a.a. s. 94 f.

[272] A.a. s. 98.

En annan aspekt av det digitala innehållet är att *det inte är förbrukningsbart,* det vill säga det slits inte och kvaliteten försämras inte.[273] Att påstå att det digitala innehållet inte är förbrukningsbart innebär att dess kvalitet inte på något sätt förändras. Även om konsumenten lyssnar på ett visst musikstycke hundra gånger eller spelar samma spel femtio gånger, behåller det digitala innehållet samma kvalitet som när det tillhandahölls till konsumenten. Eftersom det digitala innehållet inte är förbrukningsbart, kan möjligheten att nyttja det likställas med faktisk konsumtion. Dessutom måste det beaktas att så fort leveransen har skett har i vissa fall leverantören av det digitala innehållet inte något ekonomiskt intresse av att få tillbaka det, eftersom den ursprungliga versionen finns kvar hos leverantören. Nuförtiden finns dock möjlighet för konsumenter att bearbeta digitalt innehåll tillsammans med andra konsumenter i vissa miljöer, såsom i vissa dataspel. I dessa situationer, där det digitala innehållet är aggregerat med andras, kan näringsidkaren ha ett intresse av konsumentens digitala innehåll, eftersom det påverkar hela affärsidén.[274]

2.4.2 Klassificering av avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster

I svensk rätt diskuterades under många år klassificeringen av avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, huruvida det mest liknade avtal om köp av en vara eller avtal om köp av en tjänst.[275] Av Ds 2009:13, *Konsumenttjänster m.m.*, som handlar om frågor relaterade till utvidgningen av konsumenttjänstlag (1985:716), framgår att avtalen mest liknar köp av varor.[276] Det skulle sedan dröja flera år innan konsumenter erhöll ett rättsligt skydd vid avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. Konsumentköplagen från 2022 reglerar i kapitel 9 påföljder för parternas kontraktsbrott vid dessa avtal.

Erbjudande om digitalt innehåll och digitala tjänster sker i regel genom licensiering av immateriella tillgångar. Av Villkor för Apple Media Services framgår att de appar som tillgängliggörs genom App Store inte

---

[273] Lehrberg, Elektronisk fullgörelse s. 99.
[274] Prop. 2021/22:85 s. 292.
[275] Ds 2009:13 s. 205 f.
[276] Ds 2009:13 s. 205 f.

är sålda utan licensierade till konsumenten.[277] I vissa transaktioner agerar Apple som agent för en app som tillhandahålls av en tredje part, medan i andra är Apple tillhandahållaren.[278] Licenstagaren blir aldrig ägare av det digitala innehållet, utan licensgivaren brukar normalt sett ha ensamrätt till det digitala innehållet och licenstagaren får genom licensavtalet enbart en nyttjanderätt till avtalsobjektet.[279] Licensavtal skiljer sig från köpeavtal framförallt på grund av att i ett köpeavtal innefattar överlåtelsen av egendom från säljaren till köparen inte enbart den fysiska överlåtelsen. I regel är överlåtelsen av egendomen förenad med överlåtelsen av äganderätten till egendomen.[280] Licensgivaren förblir innehavare av det digitala innehållet och tillåter att licenstagaren får en begränsad förfoganderätt över avtalsföremålet.[281] Upplåtelsen av den immateriella rättigheten kan antingen vara exklusiv eller icke-exklusiv. I det senare fallet måste nyttjanderätten delas med någon annan.[282] Begränsningarna i konsumentens möjlighet att förfoga över det digitala innehållet är orsakade av att immateriella tillgångar i regel är skyddade i lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk[283], upphovsrättslagen (URL).

Licensavtalen kan vara formulerade på olika sätt beroende på om avtalet gäller tillhandahållande av digitalt innehåll eller digitala tjänster. När det gäller exempelvis tillhandahållande av appar genom Apples App Store är Apple eller Appleleverantören licensgivare och konsumenten licenstagare. Beträffande licensens omfattning framgår följande av Villkor för Apple Media Services:

> ”[…]Licensgivaren ger dig en icke-överlåtbar licens att använda den Licensierade applikationen på alla Apple-märkta produkter som du äger eller kontrollerar och som tillåts av Användningsreglerna. Villkoren i detta Standard slutanvändarlicensavtal reglerar allt innehåll, material eller tjänster som är tillgängliga från eller köps inom den

[277] Villkor för Apple Media Services, P. Ytterligare villkor för App Store (Exklusive Apple Arcade-Appar), Licensavtal för slutanvändare för licensierad applikation. Version september 2024.

[278] A.st.

[279] Arnerstål & Tonell, Licensavtalets anatomi s. 21.

[280] Lehrberg, Elektronisk fullgörelse s. 176.

[281] Arnerstål & Tonell, a.a. s. 21.

[282] A.st.

[283] Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk benämns upphovsrättslagen (URL) i den fortsatta framställningen.

> Licensierade applikationen samt uppgraderingar som tillhandahålls av Licensgivaren som ersätter eller kompletterar den ursprungliga Licensierade applikationen, såvida inte en sådan uppgradering åtföljs av ett Anpassat slutanvändarlicensavtal. Förutom vad som anges i Användningsreglerna får du inte distribuera eller göra den Licensierade applikationen tillgänglig över ett nätverk där den kan användas av flera enheter samtidigt. Du får inte överföra, omdistribuera eller underlicensiera den Licensierade applikationen förutom vad som uttryckligen tillåts i detta Avtal, och om du säljer din Apple-enhet till en tredje part måste du ta bort den Licensierade applikationen från Apple-enheten innan du gör det. Du får inte kopiera (förutom vad som är tillåtet enligt denna licens och Användningsreglerna), dekonstruera, disassemblera, försöka härleda källkoden till, modifiera eller skapa härledda produkter av den Licensierade applikationen, alla uppdateringar eller någon del därav (utom om och endast i den utsträcking som någon ovanstående begränsning är förbjuden enligt tillämplig lag eller i den utsträckning som kan tillåtas av licensvillkoren för användning av alla komponenter med öppen källkod som ingår i den Licensierade applikationen).”[284]

I vissa avtal kan parternas roller vara omvända. I dessa avtal kan konsumenten vara licensgivaren och licenstagaren vara tillhandahållaren av digitala tjänster, som exempelvis framgår av TikToks och Instagrams användarvillkor.

> ”Genom att skapa, lägga upp eller på annat sätt göra innehåll tillgängligt på plattformen beviljar du TikTok en:
> icke-exklusiv (vilket innebär att du kan licensiera ditt innehåll till andra), royaltyfri (vilket innebär att vi inte betalar dig för denna licens), överlåtbar (vilket innebär att vi kan ge de rättigheter som du ger oss till någon annan), underlicensierbar (vilket innebär att vi kan licensiera ditt innehåll till andra, t.ex. till tjänsteleverantörer som hjälper oss att tillhandahålla plattformen eller till betrodda tredje parter som har ingått avtal med oss för att driva, utveckla och tillhandahålla plattformen) och världsomspännande (vilket innebär att licensen gäller var som helst i världen) licens att använda ditt innehåll, inklusive att återge (t.ex. kopiera), anpassa eller skapa härledda verk (t.ex. översätta och/eller skapa undertexter) samt utföra och kommunicera ditt innehåll till allmänheten (t.ex. visa det) i syfte att driva, utveckla och

[284] Se Villkor för Apple Media Services, P. Licensavtal för slutanvändare för licensierad applikation. Version september 2024.

> tillhandahålla plattformen, i enlighet med dina plattformsinställningar."[285]
>
> "Dina rättigheter till ditt innehåll påverkas inte. Vi gör inga anspråk på äganderätten till ditt innehåll som du publicerar i eller via tjänsten och du är fri att dela ditt innehåll med vem du vill och var du vill. Vi behöver emellertid vissa rättsliga tillstånd från dig [kallas "licens"] för att kunna tillhandahålla tjänsten. När du delar, publicerar eller laddar upp innehåll som omfattas av immateriella rättigheter (till exempel foton eller videor) i eller i samband med vår tjänst, ger du oss härmed en icke-exklusiv, royaltyfri, överlåtbar, underlicensierbar och världstäckande licens att vara värd för, använda, distribuera, modifiera, köra, kopiera, offentligt framföra eller visa, översätta och skapa härledda verk av ditt innehåll i [enlighet med dina integritets- och applikationsinställningar]."[286]

Det är vanligt att parternas avtalsförhållande i dessa avtal gäller tills vidare och att båda parter när som helst får säga upp avtalet.[287] Plattformarna äger i regel rätt att säga upp avtalet eller avstänga konsumenten från tjänsterna om denne bryter mot plattformarnas användarvillkor.[288] Konsumenten är dock skyldig att betala för belopp som är kopplade till dennes Apple-konto.[289] Vid eventuella avtalsändringar kommer konsumenten att bli kontaktad. Skulle konsumenten vägra att godkänna de nya villkoren, äger Apple rätt att säga upp avtalet och/eller begränsa konsumentens rätt att göra framtida köp av vissa tjänster.[290]

Vidare är det vanligt att amerikansk lagstiftningska gäller i tvister relaterade till dessa avtal. I Villkor för Apple Media Services anges att om konsumenten är bosatt i ett EU-land, ska tillämplig lag för lösning av tvisten vara den i konsumentens land.[291]

---

[285] Se TikToks användarvillkor 4.9 Äganderätt till innehåll och beviljande av licenser. Version november 2024.

[286] Se Instagrams användarvillkor 4.3, https://help.instagram.com/581066165581870 hämtad 27/01/2025.

[287] Se t.ex. Villkor för Apple Media Services, P. Ytterligare villkor för App Store (Exklusive Apple Arcade-Appar), Licensavtal för slutanvändare för licensierad applikation punkt c. Version september 2024.

[288] Se t.ex. Villkor för Apple Media Services, F. Uppsägning av och avstängning från tjänster. Version september 2024.

[289] Se t.ex. Villkor för Apple Media Services, F. Version september 2024.

[290] Se t ex. Villkor för Apple Services, U. Diverse villkor som gäller för alla tjänster, Kontraktsförändringar. Version 2024.

[291] A.st.

2.4.3 När avtal kräver att konsumenten tillhandahåller sina personuppgifter

2.4.3.1 Inledning

Som förklarades ovan i avsnitt 2.2, kan tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster ske såväl genom att konsumenten betalar ett penningvederlag som att denne tillhandahåller sina personuppgifter. Att tillhandahålla personuppgifter som en motprestation är ett ganska nytt fenomen. Det har tidigare diskuterats huruvida ett avtalsförhållande kan uppstå genom att konsumenter tillhandahåller sina personuppgifter för att få tillgång till ett digitalt innehåll eller en digital tjänst.[292] Diskussionen handlade framför allt om vilka möjligheter en tillhandahållare av digitala tjänster har tillgång till, om konsumenten begår ett avtalsbrott genom att inte tillhandahålla sina personuppgifter.[293] Det råder inte längre något tvivel om att avtal kan uppstå genom konsumentens tillhandahållande av personuppgifter. Det har vidare konstaterats att om konsumenten inte tillhandahåller sina personuppgifter, skulle tillhandahållaren av tjänsten enbart dra tillbaka sin fullgörelse.[294]

När avtalsfullgörelse sker genom tillhandahållande av konsumentens personuppgifter, måste tillhandahållandet av tjänsten beakta bestämmelserna i GDPR, som syftar till att skydda behandlingen av fysiska personers personuppgifter.[295] Som förklarats ovan i avsnitt 2.2, krävs en rättslig grund enligt artikel 6 GDPR för att en individs personuppgifter ska kunna behandlas, närmare bestämt för att behandlingen ska vara laglig. De rättsliga grunder som tillåter att en konsuments personuppgifter behandlas vid avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster förklaras nedan. Dessa grunder är individens eget samtycke till behandlingen eller att behandlingen är nödvändig för att fullgöra ett avtal, i vilket den registrerade är part, eller för att vidta åtgärder på begäran av den registrerade innan ett sådant avtal ingås.

---

[292] Munukka, Harmonising Digital Contract Law in Sweden s. 202 f.
[293] A.a. s. 203.
[294] A.st.
[295] Artikel 1 GDPR.

2.4.3.2 Tillhandahållande av personuppgifter som är nödvändigt för avtalsfullgörelse eller för att vidta åtgärder innan avtalsslut

Enligt artikel 6.1.b GDPR kan tillhandahållande av en individs personuppgifter ske av två anledningar. Det första alternativet är att behandlingen av någons personuppgifter kan ske på grund av att det är nödvändigt för att fullgöra ett avtal i vilket konsumenten är part. Det andra gäller åtgärder som vidtas innan ett avtalsslut, oavsett hur avtalet finansieras.[296]

För att fastställa om en personuppgift är nödvändig för att fullgöra ett avtal krävs först att syftet med avtalet identifieras, eftersom behandlingen alltid sker utifrån ett visst ändamål.[297] Utöver det sker insamlingen av personuppgifter med beaktande av uppgiftsminimeringsskyldigheten, som regleras i GDPR:s artikel 5.1.c.[298] I samband med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster samt användningen av standardiserade villkor kan fler uppgifter än de som är nödvändiga för avtalsfullgörelse lätt samlas.[299] Europeiska dataskyddsstyrelsen har påpekat att kravet på nödvändighet för att fullgöra ett avtal ”kräver helt klart något utöver en avtalsklausul”.[300] Den personuppgiftsansvarige[301] behöver inte vara avtalspart men ska däremot

---

[296] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 5.

[297] Artikel 29-arbetsgruppen för skydd av personuppgifter, yttrande 6/2014 om begreppet den registeransvariges berättigade intressen i artikel 7 i direktiv 95/46/EG antaget den 9 april 2014 s. 18.

[298] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 6.

[299] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 6.

[300] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 9.

[301] I artikel 4 punkt 7 GDPR definieras personuppgiftsansvarig som ”en fysisk eller juridisk person, offentlig myndighet, institution eller annat organ som ensamt eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen och medlen för behandlingen av personuppgifter; om ändamålen och medlen för behandlingen bestäms av unionsrätten eller medlemsstaternas nationella rätt kan den personuppgiftsansvarige eller de särskilda kriterierna för hur denne ska utses föreskrivas i unionsrätten eller i medlemsstaternas nationella rätt”.

vara ansvarig för avtalsfullgörelse.[302] Artikel 6.1.b GDPR kräver dock att konsumenten är avtalspart.[303] Information om den registrerade, exempelvis namn och adress i faktureringssyfte, innefattar begreppet ”nödvändigt” i artikeln.[304]

Eftersom denna rättsliga grund bygger på ett avtal, räcker det inte att enbart beakta regleringen i GDPR, om avtalsparten är underårig.[305] När det är ett barn som tillhandahåller sina personuppgifter för att fullgöra ett avtal, krävs även att regleringen i 9 kap. FB också tillämpas, eftersom underåriga har en begränsad rättslig handlingsförmåga, vilket gör att de inte får ingå vilka avtal som helst. Med andra ord, den underårige måste ha behörighet att ingå avtal utifrån bestämmelserna i 9 kap. FB.

Det andra alternativet i artikel 6.1.b GDPR är att insamlingen av personuppgifter sker innan avtalsslutet på grund av att konsumenten själv tar initiativet att begära att företaget ska vidta vissa åtgärder för att ett eventuellt avtal ska kunna ingås, vilket medför att konsumentens personuppgifter måste behandlas.[306]

2.4.2.3 Tillhandahållande av personuppgifter på grund av samtycke

Konsumentens digitala samtycke för att få tillgång till digitala tjänster regleras i artikel 6 a GDPR. Samtycket är ett verktyg genom vilket en individ eller en personuppgiftsinnehavare kan ha kontroll över och bestämmanderätt över sina personuppgifter. Samtycket ger uttryck för två idéer: autonomi och frihet.[307] Många av de affärsrelationer mellan tillhandahållare av digitala tjänster och konsumenter bygger på samtycke.[308]

---

[302] Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR), m.m. – En kommentar s.154.

[303] A.a. s. 154.

[304] Artikel 29-arbetsgruppen för skydd av personuppgifter, yttrande 6/2014 om begreppet den registeransvariges berättigade intressen i artikel 7 i direktiv 95/46/EG antaget den 9 april 2014 s. 19 samt Öman, a.a. s. 155.

[305] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019 s. 6.

[306] Öman, a.a. s.155.

[307] van Der Hof, I agree…or do I? A Rights-Based Analysis of the Law on Children’s Consent in the Digital World s. 419.

[308] Richards & Hartzog, The Pathologies of Digital Consent s. 1463.

Artikel 29-gruppen, som var en arbetsgrupp inom EU med uppgift att ta fram riktlinjer för tillämpningen av dataskyddsdirektivet, förklarade att samtycke är relaterat till tre olika dimensioner: kontroll, öppenhet och aktivitet/tid.[309]

Att samtycke bygger på kontroll innebär att den som ger sitt samtycke har kontroll och bestämmanderätt över sina personuppgifter.[310] Med öppenhet menas att den som ger sitt samtycke måste erhålla nödvändig information för att fatta sitt beslut om huruvida han eller hon vill samtycka till behandlingen av sina personuppgifter.[311] Öppenhet är därför relaterat till det faktum att samtycket måste vara informerat. Aktivitet/tid är relaterat till på vilket sätt samtycket ges för att det ska betraktas som giltigt.[312] I GDPR används andra termer som bygger på dessa tre förutsättningar och som är nödvändiga för att ett samtycke ska bli giltigt.[313] Europeiska dataskyddsstyrelsen har dock förklarat att artikel 29-gruppens yttrande WP187 fortfarande är viktigt och aktuellt för förståelsen av samtycke i GDPR.[314]

2.5 Om samtycke till insamling av konsumentens personuppgifter

2.5.1 Samtyckets kriterier

2.5.1.1 Inledning

Dataskyddsförordningen ställer upp vissa kriterier för att ett samtycke ska vara giltigt. Begreppet ”samtycke” bygger på fyra olika grunder, vilka framgår av definitionen i artikel 4 p. 11 GDPR: ”varje slag av frivillig, specifik, informerad och otvetydig viljeyttring, genom vilken den registrerade, antingen genom ett uttalande eller genom en entydig

---

[309] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 (WP187) on the definition of consent s. 8 f. Kontroll, öppenhet och aktivitet/tid är min egen översättning till ”control, transparency och activity/timing).

[310] A.st.

[311] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 (WP187) on the definition of consent s. 9.

[312] A.st.

[313] Under avsnitt 2.5.1 redogörs för samtyckeskriterier enligt GDPR.

[314] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679 s. 5.

bekräftande handling, godtar behandling av personuppgifter som rör honom eller henne".

Samtycket är, som nämnts ovan, en av de rättsliga grunder som krävs för att ett företag eller en myndighet ska kunna få behandla en persons personuppgifter.[315] I artikel 5 b GDPR stadgas bl.a. att insamlingen av personuppgifter ska ske "för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och inte senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål". Insamlingen ska enligt artikel 5 c GDPR "vara adekvat, relevant och inte för omfattande i förhållande till de ändamål för vilka de behandlas". Ett annat krav som anges för behandlingen av personuppgifter är att "de ska behandlas på ett lagligt, korrekt och öppet sätt i förhållande till den registrerade" i enlighet med 5 a GDPR. Vidare ska behandlingen av personuppgifter "vara riktiga och om nödvändigt uppdaterade" enligt 5 d GDPR.

I artikel 7 GPDR presenteras några förutsättningar för behandlingen av personuppgifter när den registrerade har gett sitt samtycke. Av artikelns första punkt framgår att det är den personuppgiftsansvarige som bär bevisbördan för att den registrerade har lämnat sitt samtycke till insamlingen. Utöver det förklaras i artikelns andra punkt att, om samtycket lämnas i skriftlig form och det är flera frågor som behandlas i samma dokument, ska den registrerade i en "begriplig och lätt tillgänglig form, med användning av klart och tydligt språk" kunna särskilja mellan dessa frågor.

I enlighet med artikel 7 p. 3 GDPR ska den enskilde när som helst kunna återkalla sitt samtycke. Om det är lätt att samtycka till insamlingen av personuppgifter exempelvis genom en svajp, ska det vara lika lätt för konsumenten att återkalla sitt samtycke.[316] Dessutom får inte den personuppgiftsansvarige ta betalt för konsumentens återkallelse.[317] Det är viktigt att påpeka att om en förälder lämnar sitt samtycke till att en underårig registreras enligt artikel 8.1 GDPR, är det enbart den underårige som har rätt att återkalla samtycket.[318]

---

[315] Artikel 6 GDPR.

[316] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 114 s. 24.

[317] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 114 s. 25.

[318] Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR), m.m. – En kommentar s. 220.

2.5.1.2 Frivilligt samtycke

Samtyckets första förutsättning är att det ska vara frivilligt. Att samtycket ska vara frivilligt innebär att den person vars uppgifter blir registrerade ska ha ytterligare en valmöjlighet, nämligen att inte samtycka.[319] En på förhand ifylld ruta med samtycke räknas inte som ett frivilligt samtycke enligt skäl 32 GDPR. Om konsumenten inte får möjlighet att återkalla sitt samtycke, anses samtycket inte vara frivilligt.[320] Utöver det förklaras i skäl 43 GDPR att när en offentlig myndighet är den personuppgiftsansvarige, får det inte råda en ”betydande ojämlikhet mellan den registrerade och den personuppgiftansavarige”. I sådana fall kan det finnas stor sannolikhet att samtycket inte är frivilligt.[321] Även om denna förklaring inte är begränsad till offentliga myndigheter, är det oklart i vilken utsträckning detta gäller när en näringsidkare behandlar konsumentens personuppgifter. Det är dock klart att ett samtycke är ogiltigt om det konstateras att det finns inslag av ”tvång, påtryckningar eller oförmåga att utöva fri vilja”.[322]

I artikel 7 p. 4 GDPR förklaras att personuppgifter som har behandlats och som inte var nödvändiga för avtalets genomförande ska vara avgörande för bedömningen av huruvida samtycket har varit frivilligt. Det har framhållits att om de personuppgifter som ett företag önskar behandla inte är nödvändiga för en avtalsfullgörelse, är samtycket inte den korrekta rättsliga grunden för behandlingen av personuppgifterna.[323]

2.5.1.3 Specifikt samtycke

Den andra förutsättningen som GDPR ställer upp för det digitala samtyckets giltighet är att samtycket ska vara specifikt. Med specifikt menas att den registrerade ska kunna få insyn i för vilka ändamål som

---

[319] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1 s. 8.

[320] Skäl 42 GDPR.

[321] Skäl 43 GDPR.

[322] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 24 s. 10.

[323] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1, p. 31 s. 10.

dennes personuppgifter blir insamlade.[324] Med andra ord kan det påstås att ett allmänt samtycke inte är giltigt.[325] Att samtycket ska vara specifikt är starkt relaterat till det faktum att det också ska vara informerat.[326] I riktlinjer om samtycke enligt GDPR anges följande punkter som nödvändiga för att samtycket ska vara specifikt:

i. Specificering av ändamål som ett skydd mot funktionsglidning.
ii. Granularitet vid begäran om samtycke.
iii. Ett tydligt särskiljande av information som rör erhållandet av samtycke för uppgiftsbehandling från annan typ av information.[327]

Punkterna i och ii ovan visar att, för att den personuppgiftsansvarige ska uppfylla lagens krav om att samtycket ska vara specifikt, krävs granularitet av samtycket. Detta innebär att om det finns flera olika ändamål med insamlingen av konsumentens personuppgifter, måste konsumenten samtycka till insamlingen för varje separat ändamål.[328]

2.5.1.4 Informerat samtycke

Den tredje förutsättningen för att ett samtycke ska vara giltigt enligt GDPR är tillhandahållande av den information som konsumenten måste erhålla för att fatta sitt beslut om samtycke. Informationens kvalitet, tillgänglighet och synlighet är centrala i bedömningen av huruvida samtycket är informerat eller inte.[329]

Enligt Europeiska dataskyddsstyrelsen utgör följande information minimikraven för att ett samtycke ska anses vara informerat och därmed giltigt:

---

[324] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 55 s. 14.
[325] Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR) m.m. – En kommentar s. 93.
[326] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 (WP187) on the definition of consent s. 17.
[327] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 55 s. 14.
[328] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 44 s. 13.
[329] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 (WP187) on the definition of consent s. 20.

i. Den personuppgiftsansvariges identitet.
ii. Syftet med var och en av de behandlingar för vilka samtycke begärs.
iii. Vilken (typ av) information som kommer att samlas in och användas.
iv. Förekomsten av rätten att återkalla samtycket.
v. Information om användningen av uppgifterna för automatiserat beslutsfattande i enlighet med artikel 22.2c i förekommande fall.
vi. Eventuella risker med överföring av personuppgifter i avsaknad av ett lämpligt beslut och lämpliga skyddsåtgärder, såsom anges i artikel 46.[330]

Artikel 7 p. 2 GDPR stadgar att samtycke ska ges på ett klart och tydligt sätt och om det ges i skrift i en förklaring som innehåller andra frågor enligt artikel 5 c GDPR ska det kunna särskiljas från övrig information och på det viset kunna identifieras på ett lätt sätt. Företaget måste därför tänka på vilket sätt de kan göra den relevanta informationen lätt tillgänglig för underåriga konsumenter.[331] Den personuppgiftsansvarige förväntas också lämna information på ett lätt förståeligt språk för att säkerställa att den registrerade förstår vad han eller hon samtycker till.[332] I dataskyddsstyrelsens riktlinjer från 2020 förklaras även att integritetspolicyer inte får vara långa och ”fulla med juridisk jargong” och, om det gäller information till barn, ska informationen vara anpassad till deras förståelse.[333] Vidare är det inte tillåtit att använda redan ifyllda rutor som ett sätt att samtycka till behandlingen av personuppgifter. Det samtycke som lämnas genom att acceptera en leverantörs användarvillkor är inte heller ett giltigt sätt att lämna sitt samtycke.[334] Utöver det är det viktigt att påpeka att den information som den

[330] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1, p. 64 s. 15 f.
[331] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1, p. 70 s. 16.
[332] Article 29 Data Protection Working Party, Guidelines on Consent under Regulation 2016/679 (WP259) s. 14.
[333] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679 version 1.1, p. 67 och 70 s. 17.
[334] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1, p. 79 och 81 s. 18.

personuppgiftsansvarige ska ge till konsumenten ska tillhandahållas innan samtycke ges.[335]

2.5.1.5 Otvetydigt samtycke

Den fjärde förutsättningen för att ett samtycke ska vara giltigt enligt GDPR är att det ska vara otvetydigt. Med otvetydigt samtycke menas att samtycket ska vara klart och att den registrerade har lämnat sitt samtycke av egen fri vilja.[336] I det redan upphävda direktivet 95/46/EC om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter, definierades samtycke i artikeln som ”varje slag av frivillig, särskild och informerad viljeyttring genom vilken den registrerade godtar behandling av personuppgifter som rör honom”. Kravet att samtycket ska vara otvetydigt återfinns nu i stället i direktivets artikel 7 a. Otvetydighet är relaterat till aspekten att samtyckets avgivare är aktiv i sin handling för att lämna sitt samtycke.[337] I den digitala miljön krävs att den personuppgiftsansvarige hittar lämpliga åtgärder för att undvika ”klicktrötthet” hos den registrerade.[338] Ett förslag från dataskyddsstyrelsen i detta avseende var att samtycket skulle lämnas via webbläsarinställningar.[339]

Att samtycket ska vara otvetydigt kräver att den personuppgiftsansvarige har skyldighet att skapa lämpliga sätt för konsumenten (den registrerade) att lämna sitt samtycke, och därför bär personuppgiftsansvariga bevisbördan för att samtycke ha lämnats.[340]

---

[335] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 62 s. 15.

[336] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 on the definition of consent (WP187) s. 21 och Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR), m.m. – En kommentar s. 86.

[337] Article 29 Data Protection Working Party, Guidelines on Consent under Regulation 2016/679 (WP259) s. 16.

[338] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679, version 1.1, p. 87 och 89 s. 20.

[339] A.st.

[340] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 on the definition of consent s. 21.

2.5.2 Barns samtycke i dataskyddslagen

Dataskyddsförordningen innehåller särskilda regler för behandling av barns personuppgifter, eftersom barn anses vara en sårbar grupp.[341]

Enligt artikel 8.1 GDPR kan en underårig som har fyllt 16 år på egen hand samtycka till behandling av sina personuppgifter vid erbjudande om informationssamhällets tjänster som görs direkt till barn. I artikel 4.25 GPDR förklaras att GDPR avser definition av informationssamhällets tjänster i artikel 1.1 b i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/1535 om ett informationsförfarande beträffande tekniska föreskrifter och föreskrifter för informationssamhällets tjänster (kodifiering). Det som menas med informationssamhällets tjänster är därför ”tjänster som vanligtvis utförs mot ersättning på distans, på elektronisk väg och på individuell begäran av en tjänstemottagare”.[342] Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster omfattas ofta av denna definition, även om vissa av dessa tjänster inte sker mot betalning av ett penningvederlag.

Det är inte helt klart vad som menas med uttrycket ”direkt till barn”. I propositionen till dataskyddslagen förklaras att begreppet kan tolkas på olika sätt. För det första kan det tänkas att begreppet ”direkt till barn” syftar på tjänster som endast riktar sig till barn.[343] För det andra kan det vara användarens ålder som kommer att avgöra om det handlar om en sådan tjänst. För det tredje är en möjlig tolkning att tjänsten kan användas av ett barn.[344] Det framgår av propositionen att den tredje förklaringen förefaller vara den korrekta för att göra en bedömning av uttrycket ”direkt till barn”. Detta beror på att tjänsteleverantörerna kan påverka presentationen av en tjänst och därmed kommer tjänstens utformning och innehåll att kunna identifieras som en tjänst som kan användas av barn.[345] Det har också påpekats att om en leverantör av en informationssamhällstjänst i tjänstens information klargör att tjänsten

---

[341] Skäl 38 GDPR.

[342] Artikel 1.1b i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/1535 om ett informationsförfarande beträffande tekniska föreskrifter och beträffande föreskrifter för informationssamhällets tjänster.

[343] Prop. 2017/18:105 s. 68 f.

[344] A. prop. s. 68 f.

[345] A. prop. s. 69.

enbart är riktad till vuxna och tjänstens innehåll är förenlig med detta, omfattas inte tjänsten av begreppet ”direkt till barn”.[346]

Medlemsstaterna hade möjlighet att välja ålder i intervallen 13–16 år för att barnet på egen hand ska kunna samtycka till insamlingen av sina personuppgifter.[347] I Sverige stadgades i dataskyddslagen, som innehåller kompletterande bestämmelser till GDPR, att en trettonåring kan samtycka till behandlingen av sina personuppgifter.[348] Valet av 13 år som minimiålder för att på egen hand samtycka till behandling av sina personuppgifter skiljer sig från myndighetsåldern i Sverige, som är arton år enligt 9 kap. 1 § FB. Remissinstanser, såsom Barnens Rätt i Samhället, Dataspelbranschen och Surfa Lugnt, ansåg att 13 år var en lämplig gräns, att informationssamhällets tjänster har haft stort genomslag i ungas liv och att en hög åldersgräns skulle innebära en viss inskränkning i de ungas frihet att använda olika tjänster samt en begränsning av deras sociala och kulturella samvaro.[349] Dessutom påpekades att detta perspektiv främjades av barnkonventionen.[350] Andra remissinstanser såsom Datainspektionen framförde att unga inte förstår innebörden eller konsekvenserna av sitt samtycke.[351] Barnombudsmannen menade att 15 år var en lämplig ålder för att barnet ska kunna samtycka till behandlingen av sina personuppgifter, med hänsyn tagen till att 15 år är en vanlig ålder för underårigas samtycke i olika sammanhang i Sverige.[352] Vidare påpekades betydelsen av balansen mellan underårigas självbestämmande och deras skydd på nätet.[353] Av skäl 38 till GDPR framgår att ”barns personuppgifter förtjänar särskilt skydd, eftersom barn kan vara mindre medvetna om berörda risker, följder och skyddsåtgärder om sina rättigheter när det gäller behandling av personuppgifter”.

---

[346] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1, p. 130 s. 27.
[347] Se avsnitt 1.2.
[348] 2 kap. 4 § dataskyddslagen.
[349] Prop. 2017/18:105 s. 64 och 71.
[350] A. prop. s. 71.
[351] A. prop. s. 66.
[352] SOU 2017:39 s. 152.
[353] A. bet. s. 152.

Om den underårige är under 13 år krävs enligt 2 kap. 4 § dataskyddslagen att den person som har föräldraansvaret för barnet samtycker till eller godkänner behandlingen av den underåriges personuppgifter. Det ska framhållas att det enbart är barn som bor i Sverige som omfattas av bestämmelsen i 2 kap. 4 § dataskyddslagen.[354] Vidare krävs att det företag som ska samla in personuppgifter om den underårige gör rimliga ansträngningar för att verifiera om samtycket har lämnats av ett barn som har fyllt 13 år eller har godkänts av berörd person, det vill säga den person som har föräldraansvaret för barnet. I bedömningen av vad som anses vara rimlig ansträngning ska hänsyn tas till tillgänglig teknik. Europeiska dataskyddsstyrelsen har framfört att företag inte ska begära mer information än vad som behövs i verifieringsprocessen.[355]

Dataskyddsförordningen ställer vissa krav på de företag och plattformar som erbjuder digitala tjänster till barn. De är skyldiga att hämta barns samtycke eller samtycke från den som har föräldraansvar för den underårige på ”rätt sätt”. Det framgår dock inte helt klart av GDPR vad som är ”rätt sätt” att erbjuda tjänster och verifiera att samtycket har lämnats av rätt person. För att underlätta detta har flera länder i Europa utfärdat riktlinjer för hur underårigas personuppgifter ska behandlas samt hur underåriga ska skyddas i den digitala miljön.

Storbritanniens Information Commissioner’s Office (ICO) utfärdade en *Age appropriate design code*, också kallad the *Children’s Code,* i september 2020.[356] *Age appropriate design code* innehåller 15 olika standarder som olika aktörer måste beakta när de erbjuder

---

[354] Prop. 2017/18:105 s.191.

[355] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679, version 1.1 punkt 136–137 s. 28.

[356] Age appropriate design code utfärdades i enlighet med GDPR och började bearbetas innan Storbritannien lämnade EU. Se avsnitt ”About this code”, i Age appropriate design code s. 12 f. Se https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/standards-of-age-appropriate-design/ hämtad 26/11/2024.

digitala tjänster till barn.[357] [358] Detta är ett sätt att bidra till att barns personuppgifter skyddas i den digitala miljön. Irlands Data Protection Commission har också utfärdat ett liknande dokument, nämligen *Children Front and Centre: Fundamentals for a Child-Oriented Approach to Data Processing*. Det irländska dokumentet består av 14 olika ”fundamentals”, som olika aktörer bör beakta när de behandlar underårigas personuppgifter i både den digitala miljön och offline.[359] Den franska *Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés* har också utfärdat 8 rekommendationer för att säkerställa barns skydd i den digitala miljön.[360] Design av olika digitala plattformar och information om informationssamhällets tjänster som är åldersanspassad förefaller vara viktiga verktyg i arbetet för att förtydliga artikel 8.1 GDPR. Även EU har konstaterat att det finns ett behov av att skapa ett liknande dokument för att vägleda tillämpningen av GDPR. I december 2022 inrättade EU-kommissionen en arbetsgrupp[361] för att skapa en *EU-uppförandekod för åldersanpassad utformning*.[362]

Det ska framhållas att i förordningen om digitala tjänster, som tillämpas på förmedlingstjänster, till exempel via digitala

---

[357] Age appropriate design code utfärdades i enlighet med GDPR och började bearbetas innan Storbritannien lämnade EU. Se avsnitt ”About this code”, i Age appropriate design code s. 12 f.

[358] De 15 standarderna i Age appropriate design code är: 1) Best interests of the child, 2) Data protection impact assessments, 3) Age appropriate application, 4) Transparency, 5) Detrimental use of data, 6) Policies and community standards, 7) Default settings, 8) Data minimization, 9) Data sharing, 10) Geolocation, 11) Parental controls, 12) Profiling, 13) Nudge techniques, 14) Connected toys and devices, 15) Online tools.

[359] De 14 “fundamentals” är: 1) Floor of protection, 2) Clear consent, 3) Zero interference, 4) Know your audience, 5) Information in every instance, 6) Child-oriented transparency, 7) Let children have their say, 8) Consent doesn't change childhood, 8) Your platform, our responsibility, 9) Don't shut out child users or downgrade their experience, 11) Minimum user ages aren't an excuse, 12) Prohibition on profiling, 13) Do a DPIA, 14) Bake it in. Se https://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2021-12/Fundamentals%20for%20a%20Child-Oriented%20Approach%20to%20Data%20Processing_FINAL_EN.pdf hämtad 26/11/2024.

[360] Se https://www.cnil.fr/en/topics/digital-rights-children hämtad 26/11/2024.

[361] Se EU-kommissionens dokument Special Group on the EU Code of Conduct on Age-Appropriate Design, Terms of Reference från 7/12/2022.

[362] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final s. 10.

distributionsplattformar såsom App Store, och som erbjuds till tjänstemottagare som har sitt etableringsställe eller befinner sig i unionen, stadgas i artikel 14 att de allmänna villkoren för en förmedlingstjänst[363] som riktar sig till underåriga eller som till övervägande del används av dem ska vara utformade på ett sätt som gör att barn förstår villkorens innebörd.

EU:s uppförandekod för åldersanpassad utformning[364] är en del av Better internet for kids strategy (BIK+)[365] och bygger på förordningen om digitala tjänster. Dessutom är den förenlig med GDPR samt EU:s direktiv om audiovisuella tjänster[366]. Syftet med EU:s uppförandekod är ”att säkerställa barns integritet, säkerhet och trygghet när de använder digitala produkter och tjänster”.[367] I övrigt är det värt att påpeka att det finns ett EU-förslag att införa en europeisk elektronisk identitet, vilket skulle underlätta efterlevnaden av de bestämmelser om verifieringskontroll av barn och av den som har föräldraansvar i samband med att digitalt samtycke ges.[368]

---

[363] I förordningen om digitala tjänster, artikel 3, definieras förmedlingstjänst såsom ”en av följande informationssamhällestjänster: i) en tjänst för *enbart vidarefordran (mere conduit)* som består av överföring i ett kommunikationsnät av information som tillhandahållits av en tjänstemottagare, eller tillhandahållande av tillgång till ett kommunikationsnät. ii) *en cachningstjänst* som består av överföring i ett kommunikationsnät av information som tillhandahålls av en tjänstemottagare, som innefattar automatisk, mellanliggande och tillfällig lagring av informationen och som utförs enbart för att effektivisera den vidare överföringen av informationen till andra tjänstemottagare på deras begäran. iii) en *värdtjänst* som består av lagring av information som tillhandahålls av en tjänstemottagare och som sker på dennes begäran”.

[364] EU:s uppförandekod för åldersanpassad utformning benämns EU:s uppförandekod i den fortsatta framställningen.

[365] Under avsnitt 2.7.1 redogörs för EU:s Better internet for kids strategy.

[366] Den reviderade versionen av EU:s direktiv om audiovisuella media är Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1808 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster (direktivet om audiovisuella medietjänster), mot bakgrund av ändrade marknadsförhållanden (AVMSD).

[367] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final s. 10.

[368] Se Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending the Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing a framework for a European Digital Identity, COM(2021) 281 final.

Vidare är det viktigt att påpeka att i artikel 8 p. 3 GDPR stadgas att ”punkt 1 ska inte påverka tillämpningen av allmän avtalsrätt i medlemsstaterna, såsom bestämmelser om giltigheten, upprättandet eller effekten av avtal som gäller ett barn”. Detta medför att vid eventuella tvister kan såväl GDPR som inhemska avtalsrättsliga bestämmelser tillämpas för att reda ut huruvida ett avtal som en underårig har ingått är bindande.

2.5.3 Samtycke eller godkännande av föräldraansvarig

För att ett samtycke ska vara giltigt krävs att den registrerade har förmåga att lämna sitt samtycke.[369] Ett barn som inte har fyllt 13 år kan därför inte lämna sitt samtycke på egen hand. I ett sådant fall krävs att den person som har föräldraansvar antingen samtycker till eller godkänner att barnets personuppgifter behandlas. I förarbetena till dataskyddslagen och i Europeiska dataskyddstyrelsens riktlinjer förklaras att vårdnadshavaren eller en annan person som har funktionen att fullgöra vårdnadshavarens skyldigheter bör betraktas som föräldraansvarig.[370] Som nämnts ovan under 2.5.2 ska den personuppgiftsansvarige göra rimliga ansträngningar för att kontrollera att samtycke till eller godkännande av behandlingen av barns personuppgifter ges av rätt person. Emellertid finns det inte någon bestämmelse i GDPR som reglerar att den personuppgiftsansvarige kan kräva ytterligare information för det fall att det är oklart om det är rätt person.[371]

Innan en förälder skapar ett Apple-konto till sitt barn måste föräldern verifiera sig, eftersom det samtidigt innebär att föräldern godkänner att Apple samlar in barnets personuppgifter.[372] Apple upplyser föräldrarna om att detta godkännande gäller enbart för de köp eller andra avtal där Apple är barnets motpart.[373] Av Apples Meddelande om familjeintegritet för barn framgår att det är viktigt att föräldrar granskar

---

[369] Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 15/2011 on the definition of consent s. 34.

[370] Prop. 2017/18:105 s. 191. Se även Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679 p. 136.

[371] Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR), m.m. – En kommentar s. 224.

[372] Se Meddelande om familjeintegritet för barn https://www.apple.com/se/legal/privacy/se/parent-disclosure/ hämtad 2/02/2025. Version januari 2025.

[373] A.st.

villkoren för tjänst som erbjuds av tredje part för att kunna ta ställning till om de godkänner behandlingen av barnets personuppgifter.[374] Det kan vara svårt för föräldrar att sätta sig in i dessa villkor och skilja mellan vilka appar och tjänster som erbjuds av Apple och vilka som erbjuds av tredje part. Genom att föräldrar godkänner att deras barns personuppgifter insamlas, godkänner de följande:

> ”Som en del av processen i att skapa ett Apple-konto åt ditt barn ber vi dig att tillhandahålla den information som behövs för att skapa ett konto, vilket kan omfatta barnets fullständiga namn, födelsedatum, ett lösenord, svar på tre säkerhetsfrågor, ett telefonnummer och det land ni är bosatta i. Ditt barns födelsedatum används för att avgöra vilka tjänster som är kvalificerade och föreslå föräldrakontroll.
>
> Vi kan samla in annan information från ditt barn som i vissa fall har definierats som personuppgifter enligt COPPA. Till exempel, när ditt barn är inloggat på sitt Apple-konto kan vi samla in sådant som enhetsidentifierare, cookies, IP-adresser och de geografiska platser och tidszoner där hens Apple-enhet används, inklusive exakt plats för supporttjänster till exempel Hitta. Vi kan även samla in information om barnets aktiviteter och interaktioner på våra webbplatser, i appar, produkter och tjänster, inklusive innehåll från tredjepartsutvecklare. Ytterligare detaljer om vår insamling av information finns i Apples integritetspolicy.”[375]

Av sista villkoret i Apples Meddelande om familjeintegritet för barn framgår följande:

> ”När du klickar på Godkänn samtycker du till att Apple samlar in, använder och delar ditt barns information i enlighet med Apples integritetspolicy och detta Meddelande.
> Obs! Detta samtycke gäller inte för datainsamlingsmetoder för tredje part. Tredje part, inklusive utvecklare av appar som laddas ner av en familjemedlem och som sedan blir tillgängliga för barnet via Familjedelning, som kan samla in, använda eller lämna ut barnets information ansvarar för att få separat verifierbart föräldrasamtycke. Vi uppmanar dig att be ditt barn fråga dig innan barnet beviljar tredje part åtkomst till personuppgifter.
> Obs! Apple släpper regelbundet programvaruuppdateringar för sina enheter. När en uppdatering släpps blir den tillgänglig för nedladdning på berörd enhet, till exempel den enhet ditt barn använder sitt Apple-konto på. Vi rekommenderar att du startar uppdateringen och läser igenom och

[374] Se Meddelande om familjeintegritet för barn. Version januari 2025.

[375] A.st. Se även Apples integritetspolicy https://www.apple.com/legal/privacy/se/ hämtad 2/02/2025. Version januari 2025.

> godkänner de tillämpliga villkoren, till exempel villkoren för iOS, macOS och visionOS, på dessa enheter."[376]

Utifrån ovannämnda villkor kan konstateras att enligt Apples användarvillkor förväntas barnen be sina föräldrar om lov att få dela sina personuppgifter med tillhandahållare som betraktas som tredje part. Det bör understrykas att det är flera och långa avtalsvillkor som konsumenter bör läsa igenom innan de börjar använda Apples digitala distributionsplattform. En slutsats som kan dras av detta är att tillhandahållarna av digitala tjänster ålägger både föräldrar och barn ett ansvar att kunna identifiera vilka tjänster som erbjuds av tredje part. Eftersom det är svårt att orientera sig i dessa användarvillkor, finns det en risk att föräldrar och barn inte är medvetna om vad deras samtycke eller godkännande av barns personuppgifter innebär.

2.6 Om konsumenträttsliga frågor i den digitala miljön

2.6.1 Digital asymmetri och barns sårbarhet

Barn anses vara sårbara konsumenter.[377] Det har förklarats att sårbara konsumenter:

> "löper en större risk att uppleva misslyckade köp; har begränsade möjligheter att maximera sitt välbefinnande; har svårigheter att hitta eller ta åt sig information; har sämre förutsättningar att köpa, välja eller få tillgång till lämpliga varor; och tjänster och är lättpåverkad av vissa marknadsföringsmetoder."[378]

Barn anses vara sårbara konsumenter på grund av deras bristande erfarenheter, vilket gör att de i jämförelse med vuxna bland annat anses vara lättare att påverka med reklam och andra kommersiella budskap.[379]

I den digitala miljön är de flesta konsumenter sårbara på grund av att tillhandahållarna av digitalt innehåll och de digitala

---

[376] Se Meddelande om familjeintegritet för barn (samtycke till Apples insamling, användning och utlämning av ditt barns information). Version januari 2025.
[377] SOU 2018:1 s. 259.
[378] European Commission report, Consumer Vulnerability across Key Markets in the European Union. Översättningen från SOU 2018:1 s. 260.
[379] SOU 2018:1 s. 261.

distributionsplattformarna är mycket starkare än konsumenterna.[380] Den obalans i parternas relationer som på engelska kallas *digital asymmetry*[381] beror på att tillhandahållarna av digitala tjänster och distributionsplattformar har mycket kunskap om konsumenter. De bestämmer vilken information som lämnas till konsumenterna och det är de som designar den digitala miljön.[382] Konsumenterna, å sin sida, har lite kunskap om de olika strategier som deras medkontrahenter använder sig av i den digitala miljön, en asymmetri som medför en digital sårbarhet hos konsumenterna.[383]

Mot denna bakgrund borde det kunna påstås att underåriga konsumenter är extra sårbara i den digitala miljön. Detta påstående stöds av det faktum att studier har visat att underåriga vanligtvis har ett högt förtroende för den digitala miljön.[384] Dessutom är det inte ovanligt att företag riktar digitala tjänster som är vilseledande eller beroendeframkallande till underåriga konsumenter.[385]

Det har påpekats att digital asymmetri har tre olika dimensioner: strukturell, relationell och kunskapsbaserad.[386] Att den digitala asymmetrin är strukturell kan förklaras med att den grundas i företagets

---

[380] The European Consumer Organisation's report, Dark Patterns"and the EU Consumer Law Acquis: recommendations for better enforcement and reform s. 9.

[381] I The European Consumer Organisation's report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 3, förklaras följande om digital asymmetri: "Digital asymmetry is a term to describe how modern data-driven services put consumers at an unprecedented disadvantage. As they go online, they are faced with environments where traders control both the information that is presented and the entire choice of architecture. Nearly every service they encounter in the digital environment benefits from insights formed by detailed knowledge of their life, choices, online searches, correspondence, personal biases and weaknesses. Even if consumers realise their online experience is personalized, they may never know the extent or mechanics of this personalization, or the distortion it introduces into the view of the market or the world at large, and the choices they make as a result."

[382] The European Consumer Organisation's report, "Dark Patterns" and the EU Consumer Law Acquis: recommendations for better enforcement and reform s. 9.

[383] The European Consumer Organisation's report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 4.

[384] Konsumentverkets rapport, Datadriven marknadsföring och konsumentsårbarhet: en kunskapsöversikt s. 33.

[385] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt H.

[386] The European Consumer Organisation's report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 4.

egna arkitektoniska och strukturella val.[387] Den är relationell på grund av att konsumenter är svaga i förhållande till sina medkontrahenter. Att den är kunskapsbaserad förklaras av att företagen har mycket kunskap om konsumenter, medan konsumenter förstår mycket lite av ett företags affärsidéer.[388] Dessa aspekter av den digitala asymmetrin medför att konsumenter i största allmänhet har svårt att fatta ett eget välgrundat affärsbeslut i den digitala miljön.[389] De tre dimensionerna visar att tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster inte kan läka den digitala asymmetrin genom att ge konsumenterna mer information, vilket i normala fall brukar vara ett sätt att kompensera för parternas obalans i konsumenträtt.[390]

I EU:s nya strategi för konsumentpolitik är den digitala omställningen ett av fem prioriterade huvudområden.[391] EU:s mål är att konsumenter ska skyddas på samma sätt, oavsett om de är konsumenter i den digitala miljön eller i den fysiska miljön.[392] EU:s avsikt är att konsumenter ska kunna göra välgrundade val. Därför anser EU att det är viktigt att olika åtgärder vidtas för att undvika affärsmetoder som ”missbrukar deras beteendemässiga bias” såsom *dark patterns* eller *mörka mönster*.[393] En del av den digitala omställningen kräver att konsumenter har hög digital kompetens. För att uppnå detta har EU skapat en handlingsplan för digital utbildning 2021–2027.[394] Denna handlingsplan bygger på handlingsplanen för 2018, ett arbete som har intensifierats på grund av covid-19-pandemin, då det blev tydligt att

---

[387] The European Consumer Organisation’s report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 4.

[388] A.st.

[389] Jfr The European Consumer Organisation’s report, EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy s. 8.

[390] The European Consumer Organisation’s report, EU Consumer Protection 2.0 Structural asymmetries in digital consumer markets s. 50.

[391] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet och Rådet, Ny strategi för konsumentpolitiken: En hållbar återhämtning genom stärkt konsumentresiliens, COM(2020) 696 final s. 1.

[392] COM(2020) 696 final s.10.

[393] COM(2020) 696 final s.10.

[394] Se Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Handlingsplan för digital utbildning 20212027 Ställa om utbildningen till den digitala tidsåldern, COM(2020) 624 final s. 7 ff.

digital färdighet både är nödvändig och en rättighet i dagens samhälle.[395] EU har också identifierat behovet av att främja underårigas finansiella kunskaper med hänsyn till att de är särskilt utsatta för aggressiva affärsmetoder.[396] Detta är också ett sätt att bidra till att underåriga konsumenter kan fatta välgrundade affärsbeslut. Normalt sett kännetecknas konsumentförhållanden av att konsumenter har en underlägsen ställning i förhållande till näringsidkare. I den digitala miljön är denna obalans i parternas förhållande ännu mer uppenbar.[397] Europaparlamentet har anfört följande om detta:

> ”[d]agens datadrivna tjänster försätter konsumenten i en svagare position, vilket skapar maktobalanser och digital asymmetri och leder till ett allmänt tillstånd av digital sårbarhet som beror på interna och externa faktorer bortom konsumentens kontroll. Konsumenterna möter hela tiden AI som enkelt kan upptäcka och utnyttja deras sårbarheter, och tjänsternas valarkitektur ändras regelbundet för att maximera konverteringskvoterna och engagemanget. Detta visar att begreppet sårbarhet inte får begränsas till ”traditionellt skyddade” grupper utan måste omfatta alla konsumenter.”[398]

EU har identifierat att konsumenter anser att de största problemen som bidrar till en orättvis digital miljö är att konsumenter ofta är tvungna att ansluta ett kreditkort eller en annan betalningsmetod för att få tillgång till digitala tjänster, att deras personuppgifter användes av företag på ett icke transparent sätt och att design i appar och på webbplatser ofta har en vilseledande design.[399] Allt detta har bidragit till att EU-parlamentet i december 2023 utfärdade en resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad. I resolutionen påpekar Europaparlamentet att utvecklarna av digitalt innehåll och digitala tjänster bör tänka på att

---

[395] COM(2020) 624 final s. 3 f.

[396] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet och Rådet, Ny strategi för konsumentpolitiken: En hållbar återhämtning genom stärkt konsumentresiliens, COM(2020) 696 final s.18.

[397] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 9.

[398] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt K.

[399] Commission Staff Working Document Fitness Check of EU consumer law on digital fairness{SEC(2024)245 final)} – {SWD(2024) 231 final} p. 2.1.1.

inte använda sig av *mörka mönster*[400]och beroendeframkallande design när de skapar dessa produkter och tjänster.[401] Vidare framför Europarlamentet att allt digitalt innehåll och digitala tjänster bör utformas med beaktande av barnets bästa.[402]

2.6.2 Om mikrotransaktioner och mörka mönster

Köp inuti appar är en viktig intäktskälla och genererade mer än 15 miljarder USD för branschen under 2020.[403] EU-kommissionen har påpekat att dataspel är en populär aktivitet för barn i alla ålder från 6 år och uppåt.[404] Analysen av ARN:s rekommendationer i kapitel 5 visar att många av de avtal som underåriga ingår handlar om köp inuti spel. Anledningen till detta är att många av spelen är utvecklade med *mörka mönster* i avsikt att få spelarna att göra flera *köp inuti* spelen.

Mörka mönster är inte definierade i någon lagstiftning, men betydelsen är ”tricks used in websites and apps that make you do things that you didn’t mean to, like buying or signing up for something”.[405] *Mörka mönster* är ofta datadrivna och brukar igenkännas genom att de:

1) Make certain decisions more prominent or easier to make;
2) Create a false feeling of urgency/scarcity and a ‘fear of missing out’ (e.g., the use of a “high-demand” message);
3) Shame consumers (i.e., creating a feeling of guilt via social influence or peer pressure (e.g., “confirm-shaming”);
4) Obstruct or confusing consumers (e.g., use of questions with “double negative”);

---

[400] Under avsnittt 2.6.2 förklaras vad som menas med *dark patterns* eller *mörka mönster*.

[401] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 8.

[402] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt E och H.

[403] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 5.

[404] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final s. 8.

[405] Termen introducerades av Harry Brignull som är grundaren till hemsidan darkpatterns.org, numera kallad deceptive.org. Hemsidan är ett forum för att diskutera de rättsliga aspekterna relaterade till bl.a. manipulativa affärsmodeller i USA och EU.

5) Blind consumers (e.g., sneaking items into the basket).[406]

En typ av *mörka mönster* som används i spel är erbjudande om *loot boxes* eller *loot-lådor*. Konsumentverket anser att det förekommer olika typer av *loot-lådor*.[407] De har i vissa fall förklarats som mysterielådor som innehåller randomiserade föremål, vilket gör att spelarna inte vet vad de innehåller.[408] En annan definition eller variant av *loot-lådor* är:

> ”en form av mikrotransaktioner inuti datorspel där spelaren köper en form av behållare med ett slumpvist innehåll, det kan till exempel handla om nya kläder eller vapen till en spelkaraktär, som ofta ge spelaren fördelar i spelet.”[409]

En brittisk studie har visat att det även förekommer andra varianter av mikrotransaktioner, exempelvis *betting av skins*.[410] *Skins* är virtuella föremål som konsumenter kan vinna eller köpa in i digitala spel.[411] Alla dessa typer av mikrotransaktioner väcker frågan om skillnaden mellan *gaming* och *gambling*.[412]

Det är vanligt att konsumenten med spelvalutan kan köpa bär, kläder, liv eller vad det nu kan vara i den virtuella världen.[413] Som konsumenter förstår barn inte att när de skaffar spelvaluta för att ”handla inne i spelet” ingår de olika avtal och att det kostar riktiga pengar.

---

[406] The European Consumer Organisation’s report, “Dark Patterns” and the EU Consumer Law Acquis: Recommendations for better enforcement and reform s. 5.

[407] Se prop. 2021/2022:242 s. 76.

[408] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 7. Denna rapport har beställts av Europaparlamentets kommitté för den inre marknaden och konsumentskydd (IMCO). Om detta se SOU 2020:77 s. 277.

[409] Se a. bet. s. 275 f. I vissa spel kan konsumenten även spendera pengar för att köpa *skins.* Se Wardle om *skinbetting*, The Same or Different? Convergence of Skin Gambling and Other Gambling Among Children s. 1110.

[410] A.a. s. 1110.

[411] A.st.

[412] Leahy, Rocking the Boat: Loot Boxes in Online Digital Games, the Regulatory Challenge, and the EU’s Unfair Commercial Practices Directive s. 566.

[413] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 8.

Det som skiljer vanliga *köp inuti appen* från *loot-lådor* är att köp av *loot-lådor* är slumpmässiga, det vill säga att konsumenterna inte är medvetna om vad som finns i lådorna.[414] Det har påpekats att deras design påminner om och kan jämföras med virtuella casinon.[415] Detta beror bland annat på att tiden mellan insats och utfall ofta är kort och att man kan spela i stort sett hela tiden utan avbrott.[416] En annan strategi som spelutvecklarna använder sig av när konsumenter köper eller öppnar sina *loot-lådor* är fina färger och behagliga ljud.[417]

Trots att det krävs mer undersökning för att vara helt säker på detta, indikerar de studier som hittills har gjorts på *loot-lådor* och *köp inuti spel* att tillhandahållarna av digitala tjänster använder sig av psykologiska strategier för att uppmuntra konsumenter att gör flera köp i den virtuella miljön.[418] Dessutom används algoritmstyrda strategier som både försvårar konsumenters möjlighet att fatta genomtänkta affärsbeslut och ger incitament för att de ska ingå fler avtal.[419] Bland de strategier och design som spelutvecklarna använder sig av är:

1) Baiting offers
2) Time-limited offers
3) Virtual currencies
4) Bundles
5) Loot box openings and trades
6) Key mechanism[420]

---

[414] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 8.

[415] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 15.

[416] SOU 2020:77 s. 276.

[417] Se Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 15.

[418] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 23. Se även Leahy, Rocking the Boat: Loot Boxes in Online Digital Games, the Regulatory Challenge, and the EU's Unfair Commercial Practices Directive s. 566.

[419] Konsumentverkets rapport, Datadriven marknadsföring och konsumentsårbarhet: en kunskapsöversikt s. 7.

[420] Se Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 24.

Konsumenterna får vissa erbjudanden, *baiting offers* eller *lockbeten,* när de börjar spela, till exempel premium-innehåll. Om konsumenterna inte avslutar prenumerationen, börjar premiuminnehållet att låsas upp automatiskt i spelet.[421] I vissa fall erbjuds det digitala innehållet i olika former eller *loot-lådor* under en begränsad tid.[422] Sådana erbjudanden görs på ett sätt som om de är begränsade, unika eller nästan slutsålda, vilket gör att konsumenter särskilt underåriga konsumenter känner att de behöver skaffa det digitala innehållet, i tron att de inte kommer att få någon mer chans.[423] Denna kognitiva strategi bygger på ”fear of missing out” (FOMO).[424] Vidare kan *loot-lådor* eller *köp inuti appen* erbjudas med virtuella valutor. Användningen av spelvaluta har ansetts vara ett sätt att göra transaktionen abstrakt i stället för att sätta ett pris på det digitala innehållet i SEK.[425] Dessutom kan det digitala innehållet erbjudas i *bundles* eller *buntar*, där konsumenter betalar ett pris för olika typer av virtuella föremål.[426] Det har påpekats att användningen av *bundles* gör att konsumenterna har svårt att förstå värdet av varje enskilt föremål eller att de ger en illusion av att vara virtuella föremål med ett högt värde.[427] Dessutom kan vissa spel kräva att spelarna skaffar en särskild nyckel för att öppna sin *loot-låda,* trots att de inte vet på förhand vad det kommer att kosta.[428] I övrigt kan spelarna interagera med andra spelare under tiden de öppnar sina *loot-lådor*, så att andra kan få känna spänningen med att öppna en sådan mystisk låda.[429]

Vissa riskfaktorer har identifierats för både barn och tonåringar, när de exponeras för mekanismer som involverar *loot-lådor* i den digitala

---

[421]Se Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 24.

[422] A.st.

[423] A.st.

[424] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 14.

[425] A.a. s. 19.

[426] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 24.

[427] A.st.

[428] A.st.

[429] A.st.

miljön.[430] När det gäller gruppen 8-10 år indikerar studierna att barn i denna grupp har svårare att förstå de verkliga kostnaderna av virtuella föremål när de presenteras i virtuella valutor. De har också svårt att uppskatta sannolikheten av att få vissa typer av virtuella föremål i *loot-lådor*.[431] Barn verkar ha svårt att behärska sin impulsivitet i denna miljö, vilket gör att de är mer sårbara än vuxna konsumenter när de exponeras för speldesign.[432] Folkhälsomyndigheten har exempelvis rapporterat att 14% av underåriga konsumenter i 16-17 års ålder hade köpt *loot-lådor* under 2020.[433] Att underåriga konsumenter spelar om pengar innan de blir myndiga kan även få andra negativa konsekvenser när de blir vuxna. Sannolikheten för spelberoende ökar om den underårige konsumenten spelar om pengar innan arton års ålder.[434]

Med anledning av att olika problem vid användning av *loot-lådor* har påpekats, har spelbranschen börjat använda sig av andra metoder vid *köp inuti spelet* och för prenumerationer. De senare kan också vara problematiska på grund av deras design för unga konsumenter.[435] Bland dessa strategier finns *ad-viewing* där, i stället för att betala för virtuella föremål med pengar, får konsumenter tillgång till det digitala innehållet genom att titta på reklam.[436] Forbrukerrådet i Norge har exempelvis påpekat att spelet Raid Shadow Legends erbjuds kostnadsfritt, men en konsument som börjar spela erbjuds att köpa ett ”startpaket” för NOK 329.[437] Konsumenten är exponerad för många olika push-

---

[430] I studien följdes World Health Organization:s uppdelning enligt olika åldersspann, där tidig barndom omfattar period 0–8 år, barndom 8–10 och tonår 10–19. Det är viktigt att påpeka att i svensk rätt anses barn vara de som är under 18 år.

[431] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 29.

[432] A.st.

[433] Folkhälsomyndighetens rapport, Unga och spel om pengar: Resultat från en undersökning om spel om pengar bland ungar 16–19 år och föräldrar 2021 s. 38.

[434] Folkhälsomyndighetens rapport, Unga och spel om pengar: Resultat från en undersökning om spel om pengar bland ungar 16–19 år och föräldrar 2021 s. 32.

[435] Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers s. 20.

[436] A.st.

[437] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 40.

notiser i syfte att spendera pengar i spelet, och antalet notiser ökar särskilt när konsumenten startat om spelet efter en paus.[438]

Ett annat exempel som illustrerar problematiken med digitala spel hände i USA. Federal Trade Commission och Epic Games, Inc träffade i mars 2023 en uppgörelse där Epic Games ålades att betala 275 miljoner USD i böter samt 245 miljoner USD i återbetalningar till drabbade konsumenter som gjort oavsiktliga köp i spelet Fortnite.[439] Epic Games har utvecklat spelet Fornite, som erbjuds på olika plattformar: spelkonsol, mobilappar och datorappar. Epic Games tog emot mer än en miljon reklamationer från konsumenter som hade ingått oavsiktliga avtal. Epic Games anklagades för att ha använt sig av vilseledande teknik för att framkalla oavsiktliga köp samt tillåtit att underåriga samlade på olika köp utan föräldrarnas uttryckliga samtycke. Det är lätt för konsumenter att ingå avtal utan att tänka igenom de ekonomiska konsekvenserna. I detta sammanhang kan nämnas det fall som hände i Sverige, där en elvaåring köpte Robux, som är valutan i spelet Roblox, för 140 000 kr.[440] Allmänna reklamationsnämnden konstaterade att barnets förmyndare var betalningsskyldig.[441]

2.7 Om regler och rekommendationer för att skydda barn i den digitala miljön

2.7.1 Barns EU-rättsliga skydd

EU har i över ett decennium arbetat för att skapa en effektiv inre marknad. Som ett led i detta arbete togs 2015 en strategi fram för en inre digital marknad i Europa.[442] Som nämnts ovan i 1.5.5.2 har barnfrågor relaterade till den digitala miljön varit en levande del av EU-

---

[438] Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes s. 40.

[439] Case C-4790 United States of America before the Federal Trade Commission. Se även artikeln, *Fortnite-tillverkare döms till rekordböter*, publicerade i SVT Nyheter 20/12/2022.

[440] Änr 2023-06685.

[441] Änr 2023-06685.

[442] Se Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, En strategi för en inre digital marknad i Europa, COM(2015) 192 final.

kommissionens agenda sedan 2012, när strategin BIK utfärdades för första gången.[443]

I EU:s BIK+ strategi förstärks fokuset på barn genom att EU har ett mål att anlägga ett barnperspektiv i ”relevant politik och lagstiftning” samt i alla EU-åtgärder som berör barn.[444] Det kan också konstateras att barn tillsammans med andra grupper av konsumenter har varit ett viktigt fokus i EU:s arbete med utveckling av EU:s inre digitala marknad.[445]

I BIK 2012 förklarades hur underåriga från en tidig ålder blev användare av smarta telefoner och andra elektroniska enheter, vilket gjorde att de kunde involveras i olika typer av aktiviteter i den digitala miljön.[446] EU:s strategi i BIK 2012 bygger på fyra olika målsättningar:

1) stimulera kvalitetsinnehåll online för ungdomar;
2) öka medvetenhet och egenmakt;
3) skapa en säker miljö för barn på nätet;
4) bekämpa sexuella övergrepp mot barn och sexuell exploatering av barn.[447]

Under de senaste åren har frågor kopplade till skyddet för barn i den digitala miljön fått allt större uppmärksamhet. Med hänsyn till EU:s arbete med en vision för digital omställning[448] till 2030 och ambitionen

---

[443] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Strategy for a Better Internet for Children, COM(2012) 196 final s. 2.

[444] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén; EU:s strategi för barnets rättigheter, COM(2021) 142 final s. 22.

[445] Jfr COM(2015) 192 final s. 3.

[446] COM(2012) 196 final s. 2 f.

[447] COM(2012) 196 final s. 2.

[448] Se Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, COM(2021) 118 final och Europaparlamentets och rådets beslut (EU) 2022/2481 om inrättande av policyprogrammet för det digitala decenniet 2030, skäl 10 om EU:s digitala kompass 2030, som omfattar fyra huvudpunkter: 1) en befolkning med digitala färdigheter och en högkvalificerad digital yrkesår, 2) säkra, högpresterande och hållbara digitala infrastrukturer, 3) digital omställning av företag och 4) digitalisering av offentliga tjänster.

att ha en digital inre marknad som fungerar på ett bra sätt, uppdaterade EU år 2022 sin strategi för ett bättre internet för barn, BIK, till BIK+.[449]

Den senaste versionen, BIK+, som återspeglar Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01), bygger på tre målsättningar: att ”skydda barn online, utveckla deras färdigheter och ge dem möjligheter att på ett säkert sätt njuta av och forma sitt liv på internet”.[450] I BIK+ tas hänsyn till det faktum att underåriga är aktiva konsumenter av digitalt innehåll från tidig ålder och att de ofta inte besitter tillräckliga färdigheter för att förstå konsekvenserna av sina handlingar i den digitala miljön.[451] Av denna anledning anses det vara viktigt att öka inte bara barns utan även vuxnas digitala färdigheter kring underåriga, för att de ska kunna vägleda de underåriga till att vidta ansvarsfulla beslut i denna miljö.[452] Ett område som uppmärksammas i denna kontext gäller bristande kunskap hos barn och föräldrar beträffande utbyte av personuppgifter. Detta gäller särskilt när tillhandahållande av personuppgifter sker utan att betalning av ett penningbelopp krävs för tillgång till en digital tjänst.[453]

Något som kan att förbättra barns kunskaper om hur deras personuppgifter utbyts och behandlas är att EU-kommissionen kommer att bidra till att utfärda en EU-uppförandekod för åldersanspassad utformning som berör all reglering kring digitala tjänster.[454] En sådan åtgärd är också en del av den reviderade förordningen om digitala tjänster.[455]

---

[449] Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final s. 2 och Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, COM(2021) 118 final s. 4.

[450] COM(2022) 212 final s. 2.

[451] COM(2022) 212 final s. 8.

[452] COM(2022) 212 final s. 8.

[453] COM(2022) 212 final s. 8.

[454] COM(2022) 212 final s. 10.

[455] I skäl 103 samt artikel 45–47 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster uppmuntras till utfärdande av uppförandekoder för att förordningen ska bli lättare att efterleva. I förordningens skäl 104 anges följande: ”Det är lämpligt att i denna förordning identifiera vissa områden där sådana uppförandekoder bör övervägas. I synnerhet bör det undersökas om

Utöver BIK+ har Europaparlamentet, rådet och kommissionen som nämnts ovan utfärdat Förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet.[456] I förklaringens skäl 7 anges att målet är att skapa en *rättvis digital miljö* genom användarens ökade säkerhet, trygghet och egenmakt. Enligt förklaringen byggs en rättvis digital miljö genom objektivitet, transparens samt lättillgänglig och tillförlitlig information till användarna av onlinetjänster.[457] Förklaringen innehåller särskilda punkter om skydd och egenmakt för barn och ungdomar i den digitala miljön i kapitel V, p. 20–22:

> 20. Barn och ungdomar bör kunna göra säkra och välgrundade val och uttrycka sin kreativitet i den digitala miljön.
>
> 21. Åldersanpassat material och åldersanpassade tjänster bör förbättra barns och ungdomars erfarenheter, välmående och deltagande i den digitala miljön.
>
> 22. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt barns och ungdomars rätt att skyddas mot alla typer av brott som begås via eller underlättas av digital teknik.

Som visats ovan är skydd och egenmakt för barn och ungdomar i den digitala miljön en viktig aspekt av arbetet med barn på den inre marknaden. I förordningen om digitala tjänster, som nämnts ovan, ställs krav på att leverantörer av förmedlingstjänster som riktar sig till minderåriga eller som till övervägande del används av dem presenterar sina avtalsvillkor på ett sätt som gör att underåriga kan förstå dem.[458] I förklaringen syftar skydd och egenmakt för barn och ungdomar till att bidra till en fungerande inre marknad för förmedlingstjänster, där

---

riskreducerande åtgärder för specifika typer av olagligt innehåll kan uppnås genom själv- och samregleringsavtal. Ett annat område som bör övervägas är eventuella negatia effekter för minderåriga. Detta inbegriper samordnade insatser som syftar till att utöka information, inbegripet desinformation, såsom användning av bottar eller falska konton för att skapa avsiktligt oriktig eller vilseledande information, ibland i syfte att uppnå ekonomisk vinning, vilket är särskilt skadligt för sårbara tjänstemottagare, såsom minderåriga".

[456] Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01).

[457] Se Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01, kapitel III punkt 10.

[458] Artikel 14 förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster.

principen om konsumentskydd tillsammans med övriga grundläggande rättigheter i stadgan värnas på ett effektivt sätt.

Som nämnts ovan utfärdade Europaparlamentet i december 2023 en resolution, nämligen Beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad.[459] Europaparlamentet uppmuntrar EU-kommissionen att övervaka konsumentlagstiftningens ändamålsenlighet avseende ”digital rättvisa”.[460] Vidare anser parlamentet att frågan om beroendeframkallande design inte har berörts i tillräcklig utsträckning i den existerande lagstiftningen. Det är därför viktigt att Europakommissionen reviderar konsumentlagstiftningen ”för att säkerställa en effektiv och enhetlig tillämpning av konsumentlagstiftningen, med särskilt fokus på utsatta grupper som barn”.[461] Dessutom har Europaparlamentet framfört följande:

> ”Parlamentet anser att företagen bör vara skyldiga att utveckla etiska och rättvisa digitala produkter och tjänster som är fria från mörka mönster och vilseledande eller beroendeframkallande design. Detta utgör en rimlig god yrkessed.”[462]

Europaparlamentet vill ”främja etisk design av onlinetjänster som standard”[463] som ett viktigt steg mot att barns rättigheter efterlevs i den digitala miljön.[464] Vidare har Europaparlamentet anfört att kärnfrågan är ”att vinstdrivna onlinetjänster utformas för att vara beroendeframkallande. Ingen av de ’lösningar’ som implementerats på plattformarna har lett till verkliga förändringar eller reducerande användning av onlinetjänster”.[465] Dessutom har Europaparlamentet påpekat att de förbud mot manipulativa inslag i artikel 25, 27, 28 och 38 i förordningen om digitala tjänster ”är begränsade till valarkitektur och påverkar valmöjligheter, och tar inte i sig upp beteendeinriktad design som är

---

[459] Se resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)).

[460] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 1.

[461] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 5.

[462] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 8.

[463] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 11.

[464] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt 13.

[465] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt O.

beroendeframkallande". Dessutom gäller förbunden enbart på onlineplattformar, vilket innebär att de inte tillämpas på onlinespel.[466]

2.7.2 Om barnkonventionen och FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25

Förenta Nationerna (FN) antog konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) år 1989. Barnkonventionen har ansetts vara en del av de mänskliga rättigheterna[467] och trädde i kraft som svensk lag den 1 januari 2020. Syftet med implementeringen har varit att ge barnets rättigheter en starkare ställning.[468] Barnkonventionen har därför särskild betydelse för denna studie sedan den blev lag i Sverige och då särskilt med hänsyn till barnets ställning som konsument.[469] I barnkonventionens artikel 43 stadgas att FN:s kommitté för barns rättigheter (barnrättskommittén) har som uppgift att granska hur skyldigheterna i konventionen förverkligas i de stater som har ratificerat den. Barnrättskommitténs allmänna kommentar är därför en viktig källa som vägledning för hur barnkonventionens bestämmelser ska tolkas.[470]

I mars 2021 publicerade barnrättskommittén en allmän kommentar om barns rättigheter i den digitala miljön. Allmän kommentar nr 25 är det första dokument som förklarar att barns rättigheter gäller både *offline* och *online*.

Enligt punkt 7 i den allmänna kommentaren är syftet med dokumentet att förklara för de stater som har ratificerat konventionen hur barnkonventionen ska implementeras i den digitala miljön samt ge vägledning för olika typer av åtgärder för att säkerställa skyddet och efterlevnaden av alla barns rättigheter i den digitala miljön.

Den allmänna kommentaren bygger på barnkonventionens fyra principer: icke-diskriminering, barnets bästa, rätt till liv och utveckling samt respekt för barnets åsikter. Det har påpekats att tillgången till teknologi och den digitala miljön är en viktig aspekt för att underåriga ska kunna göra gällande olika typer av ekonomiska och sociala

---

[466] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt P.
[467] SOU 2016:19 s. 88.
[468] A. bet. s. 22.
[469] Prop. 2017/18:186 s. 59. Jfr Grahn-Farley, Barnkonventionen – En kommentar s. 13.
[470] SOU 2023:40 s. 213.

rättigheter.[471] Utgångspunkten i den allmänna kommentaren är att konventionsstaterna bör respektera barnets utvecklande förmågor.[472] Konventionsstaterna bör ta hänsyn till att riskerna för barnen i den digitala miljön kan vara olika, beroende på vilka aktiviteter som de engagerar sig i och deras ålder. Därför är det viktigt att konventionsstaterna ser till att de företag som erbjuder digitalt innehåll och digitala tjänster är lämpliga för barnets utvecklande förmågor.[473]

Beträffande tolkningen av principen om barnets bästa, framgår av punkt 12 i den allmänna kommentaren nr 25 att den digitala miljön inte har utvecklats för barn. Trots detta är det ett känt faktum att barn deltar i olika typer av aktiviteter online. Därför krävs det att konventionsstaterna säkerställer ”att i alla åtgärder som rör leverans, reglering, design, hantering och användning av den digitala miljön bör varje barns bästa vara ett primärt övervägande”. Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till alla barns rättigheter, bland annat deras rätt att söka, ta emot och sprida information samt att få skydd mot all skada och få sina åsikter beaktade.

Som framgår av punkt 1 i kommentaren, inkluderar dokumentet ett barnperspektiv genom att det presenterar de synpunkter som har om internet och den digitala teknologin. Alla leverantörer av digitala tjänster bör engagera sig i barnen och ta hänsyn till deras synpunkter när de utvecklar sina produkter och tjänster.[474] Vidare bör de stater som har ratificerat barnkonventionen säkerställa att leverantörer av digitala tjänster erbjuder tjänster som är anpassade till den progressiva utvecklingen av barnens förmågor. Utöver det bör konventionsstaterna bidra till att vårdnadshavarna och vårdgivaren får den kunskap som krävs för att förstå de olika risker som barnen utsätts för i den digitala miljön. Konventionsstaterna ska också hjälpa barnen att förstå sina rättigheter onlline genom en digital utbildning. Konventionsstaterna bör också understryka för dem som har ansvar för barnet att barnets gradvis stigande autonomi, kapacitet och integritet ska respekteras.[475]

---

[471] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 4.
[472] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19.
[473] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 20.
[474] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 17.
[475] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

En återkommande faktor vid tillämpningen av barnkonventionen i den digitala miljön är att föräldrar, de som tar hand om barnen och allmänheten i stort bör få kunskap om barns rättigheter och de risker som de utsätts för vid användning av digitala produkter och tjänster.[476] Dessutom bör konventionsstaterna genom olika metoder se till att företag erbjuder snabba och effektiva lösningar till barn, föräldrar och andra vårdnadshavare, för det fall att problem uppstår när barn använder digitala produkter och tjänster.

Vad gäller affärssektorn bör företag respektera barns rättigheter och förebygga missbruk och kränkning av deras rättigheter i den digitala miljön. Konventionsstaterna ska säkerställa att de företag som erbjuder digitalt innehåll och digitala tjänster till barn uppfyller dessa skyldigheter.[477] Vidare framför FN:s Barnrättskommitté följande:

> ”[u]töver att ta fram lagstiftning och policyer bör konventionsstaterna kräva att alla företag som påverkar barns rättigheter i relation till den digitala miljön inför regelverk, branschpraxis och tjänstevillkor som följer de högsta normerna för etik, integritet och säkerhet med avseende på utformning, konstruktion, utveckling, användning, distribution och marknadsföring av deras produkter och tjänster. Där ingår företag som riktar sig till barn, har barn som slutanvändare eller på annat sätt har inverkan på barn. Staterna bör kräva att sådana företag visar stor öppenhet och stort ansvar, och bör uppmuntra dem att vidta åtgärder för innovation med hänsyn till barnets bästa. De bör även kräva att företagens tjänstevillkor förklaras på ett åldersanpassat sätt för barn, eller för föräldrar och omvårdare till mycket unga barn.”[478]

En ytterligare rekommendation från FN:s barnrättskommitté är att konventionsstaterna bör se till att företag erbjuder klagomålsmekanismer för barn som involverar sig i olika aktiviteter med ett företags extraterritoriella verksamhet.[479] Därutöver framgår av samma punkt att konventionsstaterna bör säkerställa att olika myndigheter som övervakar vissa typer av rättigheter som är relevanta för barn, såsom konsumenträtt och dataskydd, undersöker klagomål och erbjuder

---

[476] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 32.
[477] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 35.
[478] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 39.
[479] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 48.

lämpliga åtgärder för att förhindra att barns rättigheter kränks i den digitala miljön.[480] Konventionsstaterna bör förse barn med barnkänslig och åldersanpassad information på ett barnvänligt språk om deras rättigheter och om rapporterings- och klagomekanismer, tjänster och åtgärder som är tillgängliga för dem i fall då deras rättigheter i förhållande till den digitala miljön kränks. Även föräldrar, vårdgivare och yrkesverksamma som arbetar med och för barn bör få denna information.[481] Dessutom bör konventionsstaterna se till att lämpliga rättsmedel finns tillgängliga i de fall barns rättigheter kränks.[482]

Under avsnitt E i barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 25 behandlas barns rätt till privatliv och personlig integritet. Konventionsstaterna bör vidta lämpliga åtgärder för att barns integritet ska respekteras och skyddas av alla organisationer och i alla miljöer som behandlar deras uppgifter.[483] Den allmänna kommentaren nr 25 innehåller också en punkt om barns samtycke till behandling av deras personuppgifter. Det påpekas att när ett barn samtycker till behandlingen av sina personuppgifter eller om det är en förälder som lämnar sitt samtycke i barnets ställe på grund av barnets låga ålder ska samtycket vara informerat och ges frivilligt.[484] Det är också viktigt att verifiera att det samtycke som ges av en förälder eller vårdgivare verkligen är informerat, meningsfullt och lämnat av rätt person.[485] Konventionsstaterna ska se till att barnets samtycke kan återkallas och att barn och föräldrar får information om detta på ett barnvänligt språk och i ett tillgängligt format.[486]

I avsnitt VIII av FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 uppmärksammas även betydelsen av at föräldrarna får kunskap om den digitala miljön för att vägleda sina barn kring riskerna i denna miljö, samtidigt som de förväntas ”upprätthålla en lämplig balans

---

[480] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 48.
[481] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 49.
[482] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 46.
[483] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 70.
[484] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 71.
[485] A.st.
[486] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 72.

mellan barnets skydd och växande autonomi, baserat på ömsesidig empati och respekt, över förbud eller kontroll".[487]

Vidare är det viktigt att lyfta att FN:s barnrättskommitté anser att företag och myndigheter bör anpassa innehållet i deras tjänster så att barn som har någon funktionsnedsättning eller funktionsvariation också förstår innehållets innebörd.[488]

2.7.3 OECD:s Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment

Sverige har sedan 1961 varit medlem i OECD (Organisation för ekonomiskt samarbete och utveckling),[489] en multilateral organisation som består av 38 länder.[490] På grund av globaliseringen och digitaliseringen har OECD:s verksamhetsområde breddats från att enbart syssla med handel och ekonomisk utvecklig till att inkludera bland annat sociala frågor och utbildning.[491] Inom vissa områden har OECD även en normgivande roll genom att ta fram riktlinjer, standarder, internationella konventioner och rekommendationer i syfte att presentera lösningar på olika typer av världsproblem och på det sättet kunna bidra till nya lagar och lagändringar.

OECD har varit engagerad i frågor relaterade till barn i den digitala miljön sedan 2008.[492] Med anledning av att barns deltagande i den digitala miljön ökade under de år då världen levde med covid-19-pandemin, ökade också behovet av rekommendationer för att förbättra barns status i den digitala miljön.[493] År 2021 publicerade OECD en rekommendation rörande underåriga i den digitala miljön, nämligen *Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment*, OECD/LEGAL/0389.[494] Rekommendationens syfte var både att bidra

---

[487] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 86.

[488] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 90.

[489] Regeringskansliets promemoria "Sveriges strategi för arbetet i OECD", UE2022/03044.

[490] Regeringskansliets promemoria "Sveriges strategi för arbetet i OECD", UE2022/03044 s. 2.

[491] A.st.

[492] Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment, OECD/LEGAL/0389 s. 3. Se https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0389 hämtad 26/11/2024.

[493] A.st.

[494] A.st.

till barns skydd och att främja de fördelar som barn kan ha i den digitala miljön.[495] Rekommendationen består av fyra olika huvudområden:

1) principer för att säkerställa en säker och nyttig digital miljö för barn;
2) rekommendationer till regeringar avseende deras övergripande politiska ram;
3) främja internationellt samarbete;
4) riktlinjer för digitala tjänsteleverantörer.[496]

Enligt punkt II 1a bör alla aktörer i den digitala miljön beakta barnets bästa vid vidtagande av alla åtgärder. Rekommendationen har många gemensamma delar med EU:s förklaring beträffande digitala rättigheter och digitala principer samt FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25. Barns integritet och skyddet för deras personuppgifter uppmärksammas i flera av OECD:s rekommendationer. Digital kompetens anses vara ett viktigt verktyg för både barn och föräldrar i den digitala miljön.[497] I punkt III, 3 anges på vilket sätt digital kompetens kan främjas i den digitala miljön för att säkerställa barns skydd:

> a) Clarifying categories of digital risks according to age, maturity, and circumstances of children together with harmonizing the terminology used to inform the public;
> b) Supporting children in:
>
> i. Understanding how their personal data is collected, disclosed, made available or otherwise used;
> ii. Critically considering and appraising information to increase resilience in dealing with misinformation and disinformation; and
> iii. Understanding terms of service, user redress and moderation processes and how these can be used to flag and report harmful content.

[495] Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment, OECD/LEGAL/0389 s. 3.
[496] Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment, OECD/LEGAL/0389 s. 4.
[497] Se punkt II, 2 i Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment, OECD/LEGAL/0389.

c) Regularly measuring the evolution of children's digital literacy and skills.

I övrigt är det flera punkter i rekommendationen som fokuserar på behovet av att skydda barns integritet och deras personuppgifter. Åldersanpassad design av digitala tjänster är också en återkommande punkt.[498]

2.8 Sammanfattande slutsatser

Detta kapitel har visat att utvecklingen av den digitala miljön har inneburit en hel del utmaningar för konsumenter i alla åldrar. Den digitala miljön kan vara en ”farlig miljö” för underåriga konsumenter på grund av den digitala asymmetrin. Tillhandahållare av digitala tjänster använder sig av vissa strategier för att locka underåriga att spendera mer tid på deras digitala tjänster i syfte att ”maximera insamlingen av data samt tid och pengar som användarna lägger på”deras tjänster.[499]

Den digitala miljön har introducerat nya sätt att göra affärer. Penningvederlag är inte längre den enda valutan för att betala en motparts avtalsprestation. I många fall kan konsumenter få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster genom att tillhandahålla sina personuppgifter. Affärsidén bygger på en monetarisering av konsumentens data och tid, något som barn och deras föräldrar ofta inte är medvetna om.[500]

Beträffande underårigs autonomi för att ingå avtal i den digitala miljön kan konstateras att den digitala miljön har introducerat en ny betydelsefull ålder för barns bestämmanderätt i avtalssituationer. Den minimiålder som brukar förekomma i användarvillkor för olika digitala tjänster är 13 år. Dessutom är 13 år den ålder då barn tillåts att samtycka till insamlingen av deras personuppgifter vid erbjudande om informationssamhällets tjänster direkt till barn som bor i Sverige.[501] Barn har en stor autonomi när det gäller att få tillgång till digitala tjänster,

---

[498] Se punkt III, 5 i Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment OECD/LEGAL/0389. Se även OECD Guidelines for Digital Service Providers, https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/272/5803627d-b49b-4894-8dbe-35f67fd10007.pdf, hämtad 26/11/2024.

[499] Resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043 (INI)) punkt A.

[500] Jfr a.st.

[501] 2 kap. 4 § dataskyddslag.

där det enda som krävs är barnets samtycke till att deras personuppgifter samlas in.

Barn verkar vara mer autonoma när lagstiftaren tillåter att underåriga så unga som 13 år kan tillhandahålla sina personuppgifter för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster. Samtidigt måste detta analyseras utifrån den digitala avtalsrättsliga miljön. Hur autonom är den underårige konsumenten i själva verket i en miljön där tjänsterna är data- och AI-drivna? Det förefaller som att den autonomi som lagstiftningen ger barnet fråntas barnet i den digitala miljön på grund av de olika sätt som den digitala asymmetrin visar sig. Det finns en del rekommendationer och lagstiftning som syftar till att skydda underåriga konsumenter, men det finns en risk att dessa i dagsläget inte är tillräckliga för att skydda en underårig konsument som ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster. Dessa frågor diskuteras längre fram i kapitel sju.

3 Om föräldraansvarets rättsliga ramar och barns avtalsautonomi i fysisk miljö

3.1 Inledning

Denna studie handlar om dikotomin mellan barns gradvis stigande autonomi och föräldrarnas ansvar när barn (”underåriga” i en avtalsrättslig kontext) företar digitala rättshandlingar. En förståelse för denna dikotomi kan enbart åstadkommas utifrån en kännedom om vilken reglering som finns och hur den tillämpas i sin vanliga kontext, det vill säga i den fysiska miljön. Analysen i denna studie sker i ljuset av hur regelverket tillämpas och kommer till uttryck i situationer utanför den digitala miljön. I kapitel 3 analyseras det regelverk som kretsar kring förhållandet mellan barns autonomi och föräldrarnas ansvar vid barns fysiska avtalsslut, där avtalsföremålet är en lös sak eller en tjänst. I övrigt syftar kapitlet till att ge läsaren en förståelse för barns ställföreträdares ansvar i vanliga fall. Det är viktigt att identifiera deras ansvar gentemot barnen i vanliga fall för att jämföra med deras ansvar i den digitala miljön. Analysen i detta kapitel vill ge en grunläggande förståelse för regelverket och är därför inte uttömande.

Kapitlet inleds med en redogörelse för uppdelningen mellan vårdnadshavare och förmyndare av ställföreträdarskap för barn i svensk rätt. Här redogörs översiktligt för vårdnadshavares och förmyndares ansvar gentemot barnen.

En del av kapitlet ägnas åt att förklara hur underåriga kan vara rättssubjekt och i vissa situationer även ekonomiska aktörer. Här redogörs både för bestämmelserna i 9 kap. FB och för vissa artiklar i barnkonventionen. Vidare analyseras underårigas rättshandlingsförmåga och rättsverkningar av avtal som de ingår utan att vara behöriga. Här ligger fokus på avtalssituationer i den fysiska miljön. Detta beror på att regleringen i 9 kap. FB tillkom när underårigas avtalsmiljö var begränsad till fysiska butiker, där både underåriga och deras medkontrahenter befann sig i varandras närvaro vid avtalsslutet.

Det är högst relevant att påpeka att frågor relaterade till underårigas rättsliga handlingsförmåga måste analyseras i två steg. För det första analyseras förhållandet mellan underåriga och deras förmyndare, för det andra relationen mellan underåriga och deras medkontrahent. Beträffande analysen av 9 kap. FB är det två frågor som uppmärksammas: vilka rättshandlingar underåriga är behöriga att företa och under vilka

omständigheter underåriga kan bli ersättningsskyldiga när de ingår obehöriga avtal.

Det är viktigt att påminna läsaren om att frågan om den underåriges ersättningsskyldighet berör förhållandet mellan den underårige och dennes motpart. Anledningen till att detta behandlas här i kapitel 3 är att underårigas ersättningsskyldighet är en rättsverkan av deras obehöriga avtal. Med tanke på att studien även behandlar de rättsliga konsekvenserna av underårigas företagande av digitala rättshandlingar, är det viktigt ge läsaren en inblick i regleringen av underårigs ersättningsskyldighet enligt 9 kap. 7 § FB. Dessutom är det väsentligt att beakta denna aspekt för att kunna uttala sig om barnets rättsliga skydd.

3.2 Om barns ställföreträdare

3.2.1 Om uppdelningen av ställföreträdarskap för barn

Att vara ställföreträdare för ett barn kan innebära olika typer av ansvar.[502] Ställföreträdarskap för barn är uppdelat mellan vårdnadshavare och förmyndare.[503] Förmyndarskapet följer i regel vårdnadsansvaret, vilket innebär att det normala är att föräldrar är både förmyndare för och vårdnadshavare till sina barn.[504]

Av 6 kap. 2 § FB framgår att vårdnadshavare i regel är barnets föräldrar. Vårdnadshavaren ansvarar för barnets personliga förhållanden.[505] Enligt 6 kap. 1 § FB omfattar detta ansvar barns omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vårdnadshavaren har även tillsynsplikt över barnet i enlighet med 6 kap. 2 § FB. Tillsynsplikten varierar beroende på barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.[506] Vårdnadshavaren ska bland annat ha uppsikt över barnet tills barnet når en viss mognad och börjar förstå konsekvenserna av sina handlingar.[507] Dessutom ska vårdnadshavaren ombesörja att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.[508]

---

[502] Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 28 ff och Singer, Barnets bästa s. 124 f.
[503] Singer, Barnets bästa s. 125.
[504] A.st.
[505] 6 kap. 11 § FB.
[506] 6 kap. 2 § 2 st. FB.
[507] SOU 1979:63 s. 59.
[508] 6 kap. 2 § 2 st. FB.

I 6 kap. 11 § FB stadgas att vårdnadshavaren ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål ju äldre och mer moget barnet blir. Bestämmelsen är förenlig med artikel 12 i barnkonventionen, där det framgår att barn har rätt att yttra sina åsikter.[509] I övrigt är det vårdnadshavarens uppgift att bland annat se till att barnet blir uppfostrat, får sina behov tillgodosedda och får utbildning.[510] Dessutom måste vårdnadshavaren lämna sitt samtycke till att barn ingår anställningsavtal eller annat avtal om arbete, enligt 6 kap. 12 § FB.

En vårdnadshavare har tillsynsplikt över sina barn enligt 6 kap. 2 § 2 st. FB. Föräldrabalken reglerar inte något skadeståndsansvar för en vårdnadshavare som brister i sin uppgift att ta hand om barnet. En vårdnadshavare kan trots detta bli skadeståndsskyldig på två olika grunder, om barnet vållar vissa typer av skada.

För det första kan en vårdnadshavare som brister i sin tillsynsplikt behöva ersätta en skada som barnet vållat enligt 2 kap. 1 § skadeståndslag (1972:207) (SkL). Det är således här fråga om en person- eller sakskada som barnet vållat antingen med uppsåt eller av vårdslöshet.[511] Det är tydligt att rollen som vårdnadshavare även kan medföra ett culpaansvar beträffande tillsynen över barnen, särskilt de som inte har nått tonåren.[512] För det andra kan en förälder som är vårdnadshavare, enligt 3 kap. 5 § SkL, bli ersättningsskyldig för en person- eller sakskada som barnet vållat genom brott samt för skada på grund av att barnet kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära. Det ska understrykas att det enbart är en förälder som har vårdnaden om ett barn som kan bli skadeståndsskyldig enligt 3 kap. 5 § SkL. En förordnad vårdnadshavare omfattas inte av denna bestämmelse.[513] Det föreligger ett

---

[509] Se även Singer, Barnets bästa s. 140.

[510] A.a. s. 125.

[511] Det ska understrykas att om en underårig vållar en person- eller sakskada, blir den underårige själv skadeståndsskyldig enligt 2 kap. 4 § FB. Men om det visar sig att den skada som den underårige har vållat beror på att vårdnadshavaren har brustit i sin tillsynsplikt, då ansvarar båda två, dvs. vårdnadshavaren och den underårige har ett solidariskt ansvar enligt 6 kap. 4 § SkL.

[512] Sund, Tillsyn över barn: En studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt s. 312.

[513] Prop. 2009/10:142 s. 45.

principalansvar för föräldern, det vill säga en förälder som har vårdnaden om ett barn, kan bli ersättningsskyldig för skada som barnet vållat.[514]

Förmyndaren ansvarar enligt 12 kap. 1 § FB för att förvalta underårigs tillgångar och för att ta hand om underårigs ekonomi. En förmyndare som brister i sitt uppdrag som förvaltare av underårigs egendom och uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakar den underårige ekonomisk skada är skyldig enligt 12 kap. 14 § FB att ersätta skadan.

3.2.2 Om förmynderskapet

Föräldrabalken trädde i kraft den 1 januari 1950. Innan dess innehöll den upphävda 1924 års GFörmL bestämmelser om underårigas och andra omyndigas rättshandlingsförmåga.[515] När FB tillkom, överflyttades bestämmelserna om omyndighet från 1924 års GFörmL till FB med mer eller mindre samma innehåll.[516] En stor del av förmyndarskapsrätten reglerades en gång i tiden i 1734 års lag och har därför stark koppling till egendomsöverföring.[517] Detta förklarar till viss del relationen mellan arvsrätten och förmyndarens ansvar för att förvalta underårigas tillgångar. Dessutom kan det också förklara varför förmyndarna förväntas skapa ekonomisk trygghet åt de underåriga.[518]

Att vara underårig eller omyndig har betraktats som en övergångsfas från att vara barn utan något som helst ansvar, till vuxenlivet med olika typer av ansvar, bland annat ansvar för att förvalta och bestämma över

---

[514] Prop. 2009/10:142 s. 46.

[515] Prop. 1949:93 s. 54 f. Beakta dock att institutet om omyndighet för vuxna avskaffades 1989. Numera kan vuxna personer få en ställföreträdare i form av en god man eller förvaltare, men de betraktas alltid som myndiga.

[516] A. prop. s. 55. Se även Mattsson, Barn och myndighetskontakt i en tid av inkorporering: Bakgrund, utveckling och nya utmaningar med rätten i fokus s. 68.

[517] A. prop. s. 53. I förordet till Winroth, Svensk civilrätt IV Förmynderskap och kuratel s. XII uttrycker Winroth: ”Huru litet sanning det ligger i talet om vår rätts ursprunglighet och frihet från romerska insatser, därpå lämnar kanske den svenska förmynderskapsrätten bästa bevis. Det lär nämligen icke finnas något gällande rättssystem, som så rent som det svenska återger den romerska förmynderskapsläran. Orsaken är åter den, att, sedan redan tidigt de romerska reglerna i allt väsentligt vunnit upptagande i vår rätt, denna ej tagit del i deras bearbetande till öfverensstämmelse med det moderna samfundets behof”. Se även Odlöw, Ekon från det förflutna s. 257. Se även Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 139.

[518] SOU 2004:112 s. 107 ff.

sin egendom.[519] Att föräldrar har tilldelats makt att vara ställföreträdare för sitt barn har över tid ansetts vara en rättighet.[520] Denna rättighet medför dock vissa skyldigheter för förmyndarna, såsom att förvalta den underåriges tillgångar och företräda denne i affärer som involverar tillgångarna.[521]

Föräldrabalken utgår ifrån att förmyndaren vet vad som är bäst angående den underåriges ekonomi. Förmyndarna representerar de omyndiga i ekonomiska frågor och är i vanliga fall behöriga att företa rättshandlingar å de underårigas vägnar. De kan även ta emot rättshandlingar som är adresserade till underårig som de ansvarar för.[522]

Bestämmelserna i 12 kap. FB ger uttryck för en lojalitetsplikt för förmyndaren i förhållande till den underårige. Förmyndaren ska alltid ta till vara den underåriges intresse. Singer har påpekat att det har funnits en allmän uppfattning i svensk rätt att de enda rättigheter som föräldrarna har i egenskap av föräldrar är i förhållande till sina barn och att föräldrar därför saknar egna rättigheter.[523] Därutöver konstaterade Singer i sin avhandling att ”synen på förälder som en förvaltare av barnets rättigheter är till synes dominerande”.[524]

Förmyndaren ska omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den underårige enligt 12 kap. 3 § FB. Förmyndaren ska, enligt 12 kap. 4 § FB, i skälig omfattning använda den underåriges medel för dennes uppehälle, utbildning och i övrigt på sätt som medför nytta för den underårige. Därutöver förväntas förmyndaren placera den underåriges medel så att skälig avkastning genereras och därigenom skapa trygghet för den underåriges framtid. Även 13 kap. 7 § FB reglerar en skyldighet för förmyndare att placera underårigs pengar som inte ”omedelbart behöver användas” så att de görs räntebärande. Den underåriges pengar och värdepapper ska hållas avskilda från förmyndarens egna tillgångar så att de inte sammanblandas.[525] Förmyndaren ska även fortlöpande föra räkenskaper över sin förvaltning liksom anteckningar om sina åtgärder i övrigt. Föräldrar är dock skyldiga att föra räkenskaper och anteckningar endast i

---

[519] Ighe, I faderns ställe s. 51.

[520] Prop. 1949:93 s. 153 och Winroth, Svensk civilrätt IV Förmynderskap och kuratel s. XIV.

[521] 12 kap. 1 § FB.

[522] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 58.

[523] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 530.

[524] A.a. s. 533.

[525] 12 kap. 6 § FB.

den utsträckning som kan anses behövligt med hänsyn till egendomens omfattning och omständigheterna i övrigt, 12 kap. 5 § FB.[526]

Förmyndarna ansvarar, som nämnts under avsnitt 3.2.1, för förvaltningen av underårigas tillgångar,[527] en förvaltning som kan se ut på olika sätt. Huvudregeln är att förmyndarna sköter förvaltningen av underårigas egendom enligt regleringen i 13 kap. 1 § FB. Regeln ger förmyndarna frihet att bestämma över underårigas tillgångar utan att överförmyndarna har möjlighet att påverka besluten.[528] Förmyndarna kan dock inte företa rättshandlingar som innebär att underåriga skuldsätts.[529]

Med skuldsättning avses att ingå avtal, där betalningen inte sker i samband med avtalsslutet utan vid ett senare tillfälle.[530] Förmyndaren får inte ta upp lån eller företa någon annan rättshandling som innebär att den underårige blir skuldsatt, ingår borgensförbindelse eller att den omyndiges egendom ställs som säkerhet för den underåriges eller tredje mans förbindelser enligt 13 kap. 12 § FB. I sådana fall krävs överförmyndarens samtycke enligt samma bestämmelse. Överförmyndaren får enbart lämna sitt tillstånd om åtgärden krävs för att trygga underårigs övriga tillgångar, anses nödvändig för den underåriges utbildning eller uppehälle eller av andra särskilda skäl. Vidare är det flera typer av rättshandlingar som involverar underårigs fasta egendom, vilka kräver överförmyndarens samtycke enligt vad som stadgas i bestämmelserna i 13 kap. FB.

I vissa fall kan förvaltningen av underårigas tillgångar tillfalla en utomstående person enligt 12 kap. 1 § 2 st. FB. Denna förvaltningsform benämns *den särskilda förvaltningen* och kan bli aktuell när tredje man som överlåter egendom till den underårige, exempelvis genom gåvoavtal, bestämmer att någon annan än den underåriges förmyndare ska förvalta egendomen. Om särskild förvaltning är aktuell är den

---

[526] Även den person som utövar den särskilda förvaltningen har redovisningsplikt gällande sin förvaltning till förmyndaren enligt 12 kap. 1 § 2 st. FB. Överförmyndaren utövar tillsynen över förmyndarnas verksamhet enligt 12 kap. 9 § FB och kan när som helst begära information om förmyndarens verksamhet. En förordnad förmyndare har dock en större redovisningsplikt i jämförelse med en legal förmyndare (Se 12 kap. 5 § FB).

[527] 12 kap. 1 § FB.

[528] von Schéele, Barnets egendom s. 62.

[529] Prop. 1993:94:251 s. 113.

[530] Prop. 2007/08:150 s. 66.

särskilda förvaltaren skyldig enligt 12 kap. 1 § 2 st. FB att lämna en årlig redovisning av sin verksamhet till förmyndaren.

I undantagsfall utövar överförmyndaren en skarpare tillsyn över förmyndarens förvaltning av underårigas tillgångar enligt 13 kap. 2 § FB. Denna bestämmelse reglerar *den särskilda överförmyndarkontroll* som gäller när den underåriges tillgångar har ett värde som överstiger åtta prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken (2010:109). I sådana fall underkastas förmyndarens förvaltning en särskild överförmyndarkontroll enligt reglerna i 13 kap. 3–7 §§ FB.

När det gäller förvaltning av underårigas tillgångar bör tilläggas att vid viktiga frågor angående denna förvaltning ska förmyndaren höra underårigs och dennes eventuella sambos åsikt i frågan, förutsatt att den underårige har fyllt sexton år.[531] Vidare kan nämnas att lagstiftaren anser att en förordnad förmyndare i vissa fall inte har samma intresse av att bevaka den underåriges tillgångar som en förmyndare som också är den underåriges förälder.[532] På grund av detta föreligger strängare redovisningskrav för en förordnad förmyndare som inte är den underåriges förälder enligt 14 kap. FB än vad som ställs på föräldrarnas förmyndarförvaltning enligt 13 kap FB.

Överförmyndarna eller överförmyndarnämnden utövar tillsyn över förmyndarnas verksamhet.[533] Enligt 16 kap. 3 § FB är en överförmyndares främsta uppgift att utöva tillsyn över förmyndarens verksamhet med ledning av de förteckningar, årsräkningar, sluträkningar samt andra handlingar och uppgifter som kan ha betydelse för förvaltningen av den underåriges tillgångar. Emellertid övervakar överförmyndaren inte alla rättshandlingar som en förmyndare företar för den underåriges räkning, utan kontrollen görs beroende på vilken typ av förvaltning som är ålagd förmyndaren. Den samhälleliga tillsynen över förmyndarförvaltning som utövas av en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd fyller en relevant uppgift för att ”skydda barn mot missbruk eller försummelser från föräldrarnas sida.”[534]

Den dag de underåriga uppnår myndighetsåldern upphör förmynderskapet och därmed förmyndarens plikt att förvalta underårigas

---

[531] 12 kap. 7 § FB.
[532] Prop. 1993/94:251 s. 100.
[533] 12 kap. 9 § och 16 kap. FB.
[534] Prop. 2007/08:150 s. 23.

tillgångar.[535] I samband med att förvaltningen upphör måste förmyndarna hålla sina räkenskaper och övrig dokumentation av förvaltningen tillgängliga för granskning enligt 13 kap. 21 § och 14 kap. 23 § FB. Överförmyndaren ska då vid behov granska förmyndarens räkenskaper och övriga dokument som rör förvaltningen av underårigas tillgångar.[536]

3.3 Om barns rättsställning

3.3.1 Om barns rättskapacitet och rättshandlingsförmåga

Denna studie omfattar även frågor relaterade till barns rättsliga ställning. Alla individer, inklusive de under arton år, har rättskapacitet i den svenska rättsordningen.[537] Att någon har rättskapacitet, eller rättsförmåga som den också kallas, innebär att han eller hon har förmåga att ha rättigheter och skyldigheter.[538] Det är också möjligt att utfärda en förklaring att en individ som har rättskapacitet erkänns som rättssubjekt.[539]

Som rättssubjekt är barnet att betrakta som bärare av rättigheter.[540] På konstitutionell nivå innehåller regeringsform (1974:152) i 1 kap. 2 § 5 st. RF sedan 2010 allmänna riktlinjer för att ta tillvara barns rättigheter:

> *Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.*

Även inom EU-rätten erkänns barn som rättssubjekt. I art. 24 i Europeiska Unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2012/C 326/02) regleras att:

---

[535] 13 kap. 20 § FB.
[536] 13 kap. 21 § FB.
[537] Singer, Barnets bästa s. 142.
[538] Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 299 och SOU 2009:29 s. 272.
[539] Jfr Heidbrink, Personrätt: Rättsliga aktörers rättssubjektivitet och handlingsförmåga s. 42 ff.
[540] A.a. s. 43.

1. *Barn har rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd. De ska fritt kunna uttrycka sina åsikter. Dessa åsikter ska beaktas i frågor som rör barnen i förhållande till deras ålder och mognad.*
2. *Vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga myndigheter eller privata institutioner, ska barnets bästa komma i främsta rummet.*
3. *Varje barn har rätt att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.*

Den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna inkorporerades i svensk rätt 1995. Konventionen gäller alla individer oavsett ålder.[541] Det är viktigt att påpeka att även barnkonventionen reglerar mänskliga rättigheter för barn.[542]

Singer har framhållit att barns rättsliga ställning i svensk rätt inte är helt tydlig, eftersom underåriga i vissa avseenden betraktas som delvis autonoma individer, medan de i andra avseenden behöver representeras av sina ställföreträdare på grund av att de är oförmögna att tillvarata sina egna intressen.[543] Denna otydlighet angående underårigas rättsställning kan motiveras med det faktum att begreppet rättssubjekt/rättssubjektivitet har förklarats som både en abstrakt[544] och en rättslig konstruktion.[545]

Fridström Montoya har framfört att för att kunna tillerkännas status som fullvärdig rättssubjekt krävs att individen både har behörighet att rättshandla, det vill säga har *saklig förmåga att rättshandla*, och förmåga att kommunicera en förnuftig vilja, så kallad *personlig förmåga att rättshandla*.[546] Denna uppdelning i två krav för att betraktas som

---

[541] Fridström Montoya, Homo Juridicus – Den kapabla människan i rätten s. 45.

[542] Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 25.

[543] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 96 ff. Singer utvecklar diskussioner kring barns rättigheter genom att jämföra synen på barn som rättssubjekt i ett behovsorienterat och kompetensorienterat perspektiv. Se 2 kap. i Singers avhandling, Föräldraskap i rättslig belysning.

[544] Gustafsson, Persona non grata? Skisser till rättssubjektets upplösning s. 29 ff.

[545] Gustafsson, Dissens s. 136 ff. Se även Spaak, The Concept of Legal Competence: An Essay in Conceptual Analysis s. 12 ff.

[546] Fridström Montoya, Leva som andra genom ställföreträdare – en rättslig och faktisk paradox s. 129 ff.

rättslig aktör förklarar varför underåriga har en begränsad rättslig handlingsförmåga.[547] Rättshandlingsförmåga är ett begrepp som används inom förmögenhetsrätt och relateras till en individs förmåga att kunna ingå avtal eller företa andra rättshandlingar för egen räkning.[548]

Dahlstrand har anfört att trots att underåriga har en viss delaktighet i ekonomiska frågor, är de ofta begränsade att agera i förmyndarskapsfrågor.[549] Heidbrink använder begreppet ’handlingsförmåga’ med innebörden att en individ som har handlingsförmåga har fullständig förmåga att vara rättslig aktör i alla sammanhang, till exempel att vara skadeståndsskyldig och kunna företa rättshandlingar med bindande verkan.[550] Underåriga är dock inte delaktiga i beslut som berör förvaltning av deras tillgångar på grund av det sätt på vilket regleringen kring förmynderskapsrätten är konstruerad.[551] Samtidigt har Singer påpekat att underåriga i regel har betraktats som mer självständiga individer i frågor relaterade till förmynderskapsrätten än när det gäller barns tillvaro.[552]

3.3.2 Om synen på barn i barnkonventionen

Singer har förklarat att synen på barn och barnets bästa i svensk lagstiftning har ändrats över tid och är tidsbunden.[553] Det förefaller som att lagstiftarens syn på barn i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet och som återspeglas i regleringen av 9 kap. FB var att underåriga i stor utsträckning var i behov av rättsligt skydd.

I samband med barnkonventionens tillkomst 1989 introducerades ett annat perspektiv på underåriga. De ansågs vara självständiga individer.[554] Det ska påminnas om att barnkonventionen bygger på ett

---

[547] Fridström Montoya, Homo Juridicus – Den kapabla människan i rätten s. 60 ff. Med aktör menar Fridström Montoya individens ”förmågor att aktivera rättigheterna”. Se Homo Juridicus – Den kapabla människan i rätten s. 51.

[548] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 7.

[549] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 14 och 61.

[550] Heidbrink, Personrätt: Rättsliga aktörers rättssubjektivitet och handlingsförmåga s. 45.

[551] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 61.

[552] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 92 f.

[553] A.a. s. 51. För en utförlig genomgång av förändringen av synen på barnet, se kapitel 2 i Singers avhandling, Föräldraskap i rättslig belysning. Se även Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 15.

[554] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 144.

barnrättsperspektiv.[555] Grahn-Farley har förklarat att: ”Den här synen förutsätter att barnet inte enbart tar emot skydd och omvårdnad utan också har möjlighet att agera och inkräva sina rättigheter”.[556] Trots att barnkonventionen introducerade ett nytt synsätt på barn som rättighetsbärare för över trettio år sedan, har Mattsson påpekat att det var först med införandet av barnkonventionen i svensk lag som barnet getts en ny position i det svenska samhället.[557]

Det är framför allt följande artiklar i barnkonventionen som har betydelse i denna studie: 3, 5, 12 och 18. Artikel 3 och 12 är två av konventionens grundprinciper och innebär att de alltid ska beaktas vid tolkning av andra artiklar i barnkonventionen. Hollander har framfört att tolkningen av barnets bästa även ska baseras på andra värden, exempelvis autonomi och integritet.[558] Artikel 3 nedan handlar om barnets bästa.

> Artikel 3:
> 1. *Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. (...)*

Som redan nämnts ovan i avsnitt 2.7.2 har FN:s barnrättskommitté uttalat att principen om barnets bästa gäller även i den digitala miljön.[559]

Singer har anfört att en konsekvens av att underåriga betraktas som självständiga individer är att de anses vara rättighetsbärare på samma sätt som de som är över arton år.[560] Det är framför allt artikel 12 i barnkonventionen som visar ”ett kompetensorienterat synsätt på barn”.[561]

---

[555] Grahn-Farley, Barnkonventionen – En kommentar s. 13. Se även Schiratzki, Barnrättens grunder s. 34 ff.

[556] Grahn-Farley, Barnkonventionen – En kommentar s. 13.

[557] Mattsson, Barn och myndighetskontakt i en tid av inkorporering: bakgrund, utveckling och nya utmaningar med rätten i fokus s. 73.

[558] Hollander, Har ”barnets bästa” något innehåll som rättslig tolkningsprincip? s. 146.

[559] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12. Principen om barnets bästa diskuteras vidare i avsnitt 7.2.2. och 7.2.2.1.

[560] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 52.

[561] A.a. s. 95.

Artikel 12:

1. *Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*

Barn har rätt att yttra sin åsikt i alla frågor som berör barnet.[562]Artikel 12 bygger på idén om barnets fortlöpande utveckling.[563] En utgångspunkt i artikeln är att bedömningen av barnets mognad ska ske i varje enskilt fall på grund av att barnets ålder inte alltid återspeglar barnets mognad.[564] I FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 förklaras mognad på följande sätt:

> ”Mognad avser förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga, och måste därför övervägas när barnets individuella förmågor fastställs. Mognad är svårt att definiera, men i artikel 12 menas ett barns kapacitet att uttrycka sina åsikter om frågor på ett rimligt och självständigt sätt. Man måste också ta hänsyn till hur frågan påverkar barnet. Ju mer resultatet påverkar barnets liv, desto mer relevant är en korrekt bedömning av just det barnets mognad.”[565]

Utan tvivel finns det en viss diskrepans mellan olika perspektiv på barns kompetens som självständiga individer på grund av att barn länge har betraktats som individer som saknade självbestämmanderätt.[566] När underåriga betraktas som självständiga individer påverkar det även föräldrarnas roll som förmyndare och vårdnadshavare.[567] Artikel 5 och 18 i barnkonventionen som återges nedan berör bland annat förhållandet mellan barn och deras föräldrar.

Artikel 5:

Konventionsstaterna ska respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har

---

[562] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 26.
[563] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 31.
[564] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 29.
[565] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 30.
[566] Jfr Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 96.
[567] A.a. s. 526.

> *juridiskt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention.*
>
> Artikel 18:
> *Konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Föräldrar eller, i förekommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Dessa ska låta sig vägledas av vad som bedöms vara barnets bästa.*

Barnets båda föräldrar ansvarar för barnets uppfostran och utveckling enligt artikel 18 i barnkonventionen. Vidare stadgar artikel 5 i barnkonventionen att det är föräldrarnas och familjens ansvar att vägleda barnen i hur de utövar sina rättigheter. I allmän kommentar nr 12 förklaras följande:

> ”[…] Ju mer barnet vet, har upplevt och förstår desto mer måste föräldern, vårdnadshavaren eller andra rättsliga företrädare för barnet omvandla vägledning och stöd till påminnelser och råd och senare till kommunikation på lika villkor. Denna omställning äger inte rum vid en given tidpunkt i barnets utveckling, utan sker gradvis i takt med att barnet uppmuntras att bidra med sina åsikter.”[568]

Ju äldre barnet blir, desto större inflytande över sitt liv förväntas barnet få.[569] Dessutom ska föräldrarna alltid beakta barnets bästa.[570]

3.4 Behörighetsgrunder för underårigs avtalsbundenhet

3.4.1 Inledning

Som förklarades under avsnitt 3.3.1 görs i svensk rätt en distinktion mellan rättskapacitet och rättshandlingsförmåga. Rättskapacitet innebär att en individ oavsett ålder har förmåga att ha rättigheter och

---

[568] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 84.
[569] Grahn-Farley, Barnkonventionen – En kommentar s. 65.
[570] A.a. s. 112.

skyldigheter.[571] Således är rättskapacitet något som alla individer har från första dagen i livet.[572] En femåring kan till exempel ärva egendom från en släkting som gått bort och en trettonåring kan bli skadeståndsskyldig för skador som han eller hon vållat under fotbollsspel.

Med rättshandlingsförmåga förstås förmåga att själv företa rättshandlingar med bindande verkan.[573] Det är först när en individ fyller arton år som han eller hon blir myndig och får bestämmanderätt över sina tillgångar.[574] Underåriga får dock agera som fullmäktig och ingå avtal för någon annans räkning.[575] Underårigas rättshandligsförmåga ökas successivt allt eftersom de blir äldre och närmar sig myndighetsåldern.[576] Utgångspunkten i kapitel 9 FB är att underåriga behöver sina förmyndares samtycke för att kunna ingå avtal, men kapitlet innehåller även andra bestämmelser som tillåter att underåriga i vissa situationer får ingå avtal utan förmyndares samtycke.[577]

Förmågan att rättshandla är egentligen en avtalsrättslig fråga.[578] De flesta avtal är onerösa och förpliktar båda parterna till att prestera något. Under 3.4.2.1, 3.4.2.2 samt 3.43 till 3.4.6 diskuteras innebörden av underårigas rättshandlingsförmåga med fokus på förhållandet mellan underåriga och deras förmyndare. I övrigt är det viktigt att påpeka att det är enbart i avsnitt 3.4.2.3 som förhållandet mellan underåriga och deras medkontrahent uppmärksammas.

3.4.2 Underårig får ingå avtal med förmyndares samtycke

3.4.2.1 Inledning

I 9 kap. 1 § FB stadgas att personer under arton år är omyndiga och därför saknar rättslig handlingsförmåga. Paragrafen lyder:

> *Den som är under arton år (underårig) är omyndig och får inte själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser i vidare mån än som*

---

[571] Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 299.
[572] Se avsnitt 3.3.1.
[573] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 19.
[574] 9 Kap. 1 § FB.
[575] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 59.
[576] Se Schiratzki, Relationsrätt: Barn och föräldrar s. 26 f. om olika åldersgränser i barnrätt.
[577] Undantagen redogörs för i 3.4.3–3.4.6.
[578] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 263 ff.

> *följer av vad som skall gälla på grund av lag eller villkor vid förvärv genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande vid*
> *– försäkring,*
> *– pensionssparande enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande eller*
> *– sparande i en sådan PEPP-produkt som avses i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2019/1238 av den 20 juni 2019 om en paneuropeisk privat pensionsprodukt (PEPP-produkt).*

Av förarbetena till 1924 års GFörmL, som ligger till grund för bestämmelserna i 9 kap. FB, framgår att underåriga inte får bestämma över sina tillgångar, det vill säga de har inte rätt att förvalta sin egendom.[579] I övrigt får underåriga inte ingå avtal som kräver en ekonomisk motprestation, även om värdet av underårigas motprestation skulle vara ”obetydligt” i jämförelse med värdet av den anskaffade egendomen.[580] Rättshandlingar företagna av underåriga får varken innebära att de skuldsätter sig eller blir skadade på något sätt.[581]

Olsen har påpekat att regleringen i 9 kap. 1 § FB om barns rättsliga handlingsförmåga är bristfällig, bland annat på grund av att den bestämmelse som avsåg att reglera förvaltningen av underårigas tillgångar felaktigt har tolkats som barns kompetens att ingå avtal.[582] På grund av utformningen av 9 kap. 1 § FB, har frågan kring barns rättsliga handlingsförmåga uttryckts på olika sätt i litteraturen och rättsliga utredningar, vilket kan skapa en viss förvirring. Av SOU 2009:29 framgår att:

> ”[t]rots att det ofta anges att barn saknar rättshandlingsförmåga visar genomgången i detta kapitel att man skulle kunna beskriva underårigas rättshandlingsförmåga som i utgångsläget lika stor som vuxnas. […] grundantagandet blir att barnet har rättshandlingsförmåga om det inte finns övertygande skäl för att den bör vara inskränkt av hänsyn till den unges eget intresse.”[583]

Westman menar att ”huvudregeln är att omyndiga inte kan ingå avtal. Skulle en omyndig ändå ingå ett avtal, blir detta ogiltigt”.[584] Singers

---

[579] NJA II 1924 s. 314.
[580] NJA II 1924 s. 314 f.
[581] Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 301.
[582] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 143.
[583] SOU 2009:29 s. 279.
[584] Westman, Förmynderskap s. 19.

uppfattning är att regeln i 9 kap. 1 § FB ”betyder endast att barns rättshandlingsförmåga är *inskränkt i vissa situationer som rör barnets ekonomiska angelägenheter*. Regeln begränsar möjligheterna för den som är under 18 år att förfoga över sin egendom och att åta sig skyldigheter.”[585]

Den förvirring som kan uppstå vad gäller hur man uttrycker den underåriges rättsliga handlingsförmåga i 9 kap. 1 § FB beror på det faktum att utöver denna huvudregel innehåller kapitlet även andra bestämmelser som stadgar att underåriga har rättslig handlingsförmåga i vissa situationer.

Underårigas möjlighet att ingå avtal förutsätter att ”varje ekonomisk risk för den omyndige praktiskt taget framstår såsom utesluten”.[586] Dotevall påstår att underåriga får företa rättshandlingar av påbudskaraktär för att ”bevaka sin rätt”, men detta gäller inte om rättshandlingen avser ett löfte.[587]

Lagberedningen framför dock i sin kommentar till bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB att underåriga inte på egen hand får företa rättshandlingar, men däremot med ”erforderligt samtycke”, vilket framgår av 9 kap. 6 § FB, som stadgar att underåriga får ingå bindande avtal.[588] Ingvarsson har framfört att bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB inte ger uttryck för barns rättsliga handlingsförmåga utan återspeglar hur förmyndarens samtycke möjliggör att underåriga får företa rättshandlingar.[589] Av SOU 2009:29 framgår även att med förmyndarens samtycke har underåriga dessutom behörighet att företa rättshandlingar som förmyndaren skulle kunna ingå för den underåriges räkning.[590]

Föräldrabalken anger inte några grunder som förmyndarens samtycke till underårigas avtal ska vila på. Dahlstrand har framfört att det är svårt att avgränsa den exakta omfattningen av förmyndarens samtycke.[591] Olsen har uttryckt att förmyndarens samtycke kan grundas i förhållande dels till deras skyldigheter enligt 12 kap. 1 och 4 §§ FB, dels

---

[585] Singer, Barnets bästa s. 328. Egen kursivering.
[586] NJA II 1924 s. 314.
[587] Dotevall, Avtal s. 152.
[588] NJA II 1924 s. 316.
[589] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 150 f.
[590] SOU 2009:29 s. 275.
[591] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 27.

till föräldrarnas ansvar för vårdnaden av sina barn i enlighet med 6 kap. 1 och 2 §§ FB.[592]

3.4.2.2 Om förmyndarens underförstådda samtycke

Avsaknaden av förmyndarens uttryckliga eller riktade samtycke innebär inte alltid att den underårige undgår bundenhet av ett avtal som han eller hon företagit. Detta beror på att det inte föreligger något formkrav för samtyckets giltighet. Samtycket kan vara uttryckligt, men det kan även vara tyst eller genom konkludent handlande[593] och i vissa fall även presumerat.[594] I förarbetena till 1924 års GFörmL, som ligger till grund för bestämmelserna i 9 kap. FB, framhålls följande om förmyndarens underförstådda samtycke:

> ”Den omständigheten i och för sig, att medkontrahenten trodde förmyndarens samtycke föreligga, gör ej rättshandlingen giltig. Härför erfordras ytterligare, att förmyndaren genom sitt görande eller låtande givit medkontrahenten grundad anledning till ett sådant antagande, att med andra ord förmyndarens uppträdande skäligen kunnat anses giva uttryck åt ett samtycke. Sistnämnd förutsättning lärer emellertid i det dagliga livet icke sällan vara för handen. Sålunda torde exempelvis den omständigheten, att förmyndaren utan anmärkning betalat för myndlingens studier erforderliga böcker, som tagits på räkning, ej sällan få uppfattas såsom ett samtycke till ytterligare kreditköp för sådana ändamål.”[595]

Det är sålunda inte den underåriges utan förmyndarens sätt att uppträda, som är avgörande för att samtycke ska anses föreligga enligt citatet ovan. Vidare kan citatet förklara att i kontexten för det svenska samhället under 1920-talet, kunde det faktum att förmyndaren tidigare godkänt en viss typ av kreditköp innebära att samtycke till liknande kreditköp i framtiden även förelåg.[596] Detta är inte märkligt med hänsyn till att det på den tiden var vanligt att parterna handlade med kontanter eller genom kreditköp (*på räkning*). Numera kan underåriga dock inte ingå kreditavtal med bindande verkan, eftersom de inte kan

---

[592] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 141.

[593] Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 305.

[594] Giertz, Mattsson & Thelin, Nedsatt beslutsförmåga – rätt, riktlinjer och praktik s. 56.

[595] NJA II 1924 s. 316 f.

[596] NJA II 1924 s. 316 f.

sätta sig i skuld.[597] Lagstiftaren anser dock att det krävs en viss försiktighet när rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke tillämpas, vilket citatet nedan visar:

> ”Vid tillämpningen av denna rättsgrundsats får stor vikt tillmätas arten och nödvändigheten av den rättshandling, varom fråga är, samt om den omyndige förfogat över egendom, dennas beskaffenhet.”[598]

Citatet visar att när det råder tvivel kring huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, bör hänsyn tas till andra faktorer, såsom typ av rättshandling och dess nödvändighet. Olsen har diskuterat hur beaktandet av rättshandlingens art och nödvändighet kan göra samtycket synbart för underårigs medkontrahent.[599] Det måste finnas något samband mellan rättshandlingens typ och det faktum att det är en underårig som företar rättshandlingen. Med andra ord, det måste vara fråga om sedvanliga avtal för den underårige.[600] I SOU 1988:40 nämns andra faktorer som bör spela roll vid en sådan bedömning. I utredningen framfördes följande:

> ”Är det fråga om en kontantaffär som är helt normal med hänsyn till den underåriges ålder och till varans eller tjänstens art och pris, bör samtycke i allmänhet anses föreligga.”[601]

Vidare kan konstateras att förmyndarens överföring av kontanter till den underårige har avgörande betydelse vid bedömningen av huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, vilket citatet nedan visar:

> ”Låter förmyndaren den omyndige omhänderhava penningmedel, får han finna sig uti, att den, med vilken myndlingen inlåter sig i avtal, anses berättigad utgå ifrån att den omyndige har fri förfoganderätt över pengarna, såframt ej särskilda omständigheter tala däremot.”[602]

---

[597] Se avsnitt 3.2.2.
[598] NJA II 1924 s. 316 f.
[599] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 142.
[600] SOU 1988:40 s. 134.
[601] A. bet. s. 134.
[602] NJA II 1924 s. 316 f.

Detta uttalande i lagberedningens kommentarer ger uttryck för att, när underåriga gör ”mindre kontantköp”, dessa avtal bör vara giltiga.[603] Olsen har uttalat sig att den underåriges förfogande över kontanter är en *viktig kompetensfaktor* för att kunna göra en bedömning av huruvida förmyndarens samtycke föreligger.[604] Malmström och Saldeen har påpekat att förmyndarens samtycke liknar förhållandet mellan fullmaktsgivare och fullmäktig, som regleras i AvtL.[605] Westman har poängterat att, trots att underåriga kan ha kontanter med sig vid avtalsslut, innebär det inte nödvändigtvis att förmyndarens samtycke föreligger, något som nedanstående citatet visar:

> ”[d]et bör emellertid understrykas att en omyndigs innehav av pengar, som han eller hon förklarar sig kunna eller vilja betala med, inte automatiskt innebär att han eller hon har förmyndarens samtycke. Innehavet av pengar får dock anses skapa en presumtion om samtycke. Trots detta finns ju möjligheten att den omyndige har pengar, antingen egna som han eller hon inte har förmyndarens samtycke att använda eller som han eller hon fått tag i utan förmyndarens samtycke.”[606]

Det är omöjligt för underårigs medkontrahent att ha vetskap om kontanternas källa, det vill säga om förmyndaren överfört kontanterna till den underårige, eller om denne kommit över kontanterna på olovligt sätt.[607] Klart i nutid är att det vid köp i fysiska butiker inte är möjligt för underåriga att ingå avtal utan ett betalningsmedel (kontanter, bankkort, presentkort eller Swish[608]).

När lagberedningens kommentarer till bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB ses i kontexten av det svenska samhället under 2020-talet och digitala avtalsslut som kräver en motprestation i form av ett penningvederlag, anser jag att ett minimikrav för att förmyndarens underförstådda

---

[603] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151.

[604] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 136.

[605] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 26.

[606] Westman, Förmynderskap s. 24.

[607] Olsen, a.a. s. 136.

[608] På Konsumenterna.se anges följande: ”Swish är en betaltjänst som gör att du både kan skicka pengar och ta emot pengar från ditt bankkonto via mobiltelefonen”. Det krävs att konsumenten har laddat ned Swish-appen och har mobilt Bank-ID. Se https://www.konsumenternas.se/lan--betalningar/betalningar/mobilbetalningar/swish/ hämtad 26/11/2024. Se även Ingvarsson, Fordringsrätt s. 151.

samtycke ska föreligga är att en överföring av pengar till den underårige i någon form har skett. Avtal som ingås i digital miljö förutsätter därför överföring av pengar från förmyndaren till den underåriges bankkonto eller att förmyndaren överlämnar ett presentkort som möjliggör avtalsslut i den digitala miljön.[609] Med andra ord, om förmyndaren inte har överfört pengarna till den underårige, kan inte ett underförstått samtycke föreligga.[610] Visst stöd för detta kan hämtas i lagberedningens resonemang, där de svenska och norska lagarna jämförs beträffande betydelsen av att förmyndarna omhändertar egendom som underåriga har förvaltningsrätt över på grund av tredje mans gåva eller arv:

> ”Att egendomens anförtroende åt myndlingen kan ge uttryck åt ett på förhand givet samtycke till rättshandlingars företagande med avseende på egendomen, är uppenbart. Det synes emellertid ej erforderligt eller lämpligt att i lagtexten till behandling upptaga denna form för samtyckes meddelande, då frågan, när samtycke skall anses givet och huru långt det skall anses sträcka sina verkningar, i övrigt lämnats att lösas med hjälp av allmänna rättsgrundsatser.”[611]

Ett typiskt exempel på en situation där förmyndarens underförstådda samtycke kan anses föreligga är när förmyndaren låter en underårig disponera över en summa pengar och den underårige fullgör sin avtalsprestation med de pengarna.[612] I ett fall från Svea hovrätt, RH 1988:82 (*stövel-fallet*), som redogörs för nedan, visas hur förmyndarens underförstådda samtycke ska förstås.

I RH 1988:82 hade en förmyndare låtit sin trettonåriga dotter förfoga över barnbidraget och andra småsummor. Förmyndaren ansåg att det var bra om dottern kunde börja lära sig att ta hand om sin ekonomi. Dottern köpte ett par stövlar för 840 kr, vilket förmyndaren ansåg var för dyrt. Förmyndaren väckte talan i tingsrätten och yrkade att köpet

---

[609] Underåriga kan också ingå avtal för egen räkning genom att använda presentkort eller pengar som de har fått från tredje man.

[610] Detta ska dock skiljas från förmyndarens rätt att ratihabera en rättshandling. Förmyndaren kan ratihabera en rättshandling även om den underårige har kommit åt pengarna på olovligt sätt.

[611] NJA II 1924 s. 326.

[612] Nial, Omyndigskydd och godtrosskydd s. 227.

skulle ogiltigförklaras på grund av att hon inte hade samtyckt till avtalet.

Tingsrätten ansåg i RH 1988:82 att den underåriga var bunden av avtalet, dels på grund av att förmyndarens samtycke att låta dottern disponera över pengarna var att likställa med att förmyndaren hade gett dottern fri förfoganderätt över pengarna, dels med hänsyn till den underårigas ålder och avtalsföremålets värde. Tingsrättens domskäl byggde på förarbetena till GFörmL (1924:320), där det framgår att motparten har rätt att utgå ifrån att den underårige har erhållit samtycke, om förmyndaren tillåtit den underårige att disponera över pengarna och om särskilda omständigheter inte talar emot det.[613] Hovrätten fastställde TR:ns domslut, men hovrättslagmannen, som var av skiljaktig mening, anförde i domskälen att TR:n hade tolkat förarbetena till den nämnda lagen på ett felaktigt sätt genom att anse att den underåriges medkontrahent kunde åberopa god tro. Hovrätten förtydligade att god tro hos medkontrahenten inte kunde vara grunden till avtalsbundenhet, utan att det snarare var förmyndarens samtycke som avgjorde om den underårige var bunden av köpet. Det framgår tydligt av lagberedningens kommentar till bestämmelsen att ”den omständigheten i och för sig, att medkontrahenten trodde förmyndarens samtycke föreligga, gör ej rättshandlingen giltig”.[614] Samtycket är absolut i förhållande till medkontrahentens goda tro, vilket innebär att den underåriges medkontrahent inte kan åberopa god tro för att göra rättshandlingen gällande gentemot den underårige, om samtycke inte förelegat.[615] Om TR:ns resonemang skulle vara korrekt, skulle det således leda till att tredje man blev skyddad, trots att han eller hon kände till den underårigas omyndighet, men utgick från att den underåriga hade fått behörighet från förmyndaren att företa rättshandlingen. Singer har påpekat att ett sådant resonemang skulle ha effekten att ett av de centrala ändamålen med regleringen av barns begränsade rättshandlingsförmåga, det vill säga att skydda underåriga mot oförmånliga avtal, skulle vara förgäves.[616]

---

[613] NJA II 1924 s. 317.
[614] NJA II 1924 s. 316.
[615] Prop. 1993/94:251 s. 111.
[616] Singer, Barns rätt s. 178.

I RH 1988:82 (*stövel-fallet*) fullgjorde den underåriga sin avtalsprestation genom att överlämna kontanter till säljaren. I dansk rätt talar man om penningregeln, när underåriga vid köp handlar med mindre kontantsummor.[617] Idén att underåriga får ingå avtal med avseende på mindre ekonomiska värden förekommer även i andra rättsordningar.[618] Det är vanligt att andra länder i världen har liknande regler. Ingvarsson har förklarat att penningregeln kan rättfärdigas genom att förmyndaren tillåter den underårige att förfoga över en summa pengar, vilket är att jämställa med att denne lämnar sitt samtycke till att den underårige får ingå ett avtal. En avtalsfullgörelse som sker med kontanter ska vara bindande med hänsyn till omsättningsintresset.[619]

RH 1988:82 (*stövel-fallet*) visar även att tillämpningen av förmyndarens underförstådda samtycke för att bestämma underårigs avtalsbundenhet i praktiken kan leda till vissa otrevliga överraskningar för förmyndarna. Det kan nämligen tänkas att vissa förmyndare inte är medvetna om att deras uppträdande, som till exempel att ge underåriga kontanter i födelsedagspresent, *kan* innebära att de ger behörighet för de underåriga att i princip köpa precis vad de vill, även om föräldrarna skulle vara emot köpet. Ramberg har förklarat att ett underförstått samtycke inte kan uppstå om det gäller ”större transaktioner”, exempelvis köp av en moped.[620]

Till diskussionen om förmyndarens samtycke är det viktigt att, som nämnts ovan, erinra om att samtycket är absolut.[621] Diskussionen ovan visar dock att i praktiken kan samtycket trots allt vara presumerat, särskilt när det gäller kontantköp av mindre värde.[622] I förarbetena till lagstiftningen framhålls att den underåriges medkontrahent är ”skyldig räkna med att den omyndige handlar med vederbörandes lov”, såvida det inte finns ett klart uttryck för att samtycke inte föreligger.[623] Säljaren kan göra rättshandlingen gällande gentemot den underårige, om säljaren kan bevisa att samtycke förelåg.[624] Det är lagberedningens uppfattning att genom att förmyndaren tillåter underåriga att förfoga

---

[617] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151 f.
[618] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 48.
[619] Ingvarsson, a.a. s. 151 ff.
[620] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 55.
[621] Prop. 1993:94:251 s. 111.
[622] Ingvarsson, a.a. s. 151.
[623] NJA II 1924 s. 316.
[624] NJA II 1924 s. 316.

över kontanter ger förmyndaren anledning för underårigs medkontrahent att uppfatta avtalssituationen som att förmyndarens samtycke förelegat och att samtycke därigenom i vissa fall kan presumeras. Detta innebär att vid kontantköp av mindre värde är det svårt för förmyndarna att kräva avtalets återgång.[625]

Konsumentverket ansåg redan i slutet av 1980-talet att ARN tillmätte för stor vikt vid säljarens goda tro beträffande förmyndarens samtycke:

> ”Den praxis som har utbildats hos domstolar och vid allmänna reklamationsnämnden är inte tillfredsställande från konsumentverkets synpunkter. I flertalet avgöranden har man fäst alltför stor betydelse vid säljarens goda tro när det gäller frågan huruvida föräldrarna har gett sitt samtycke. De uttalanden som lagberedningen gjorde år 1924 och som fortfarande åberopas borde sakna relevans idag, när barns och ungdomars ekonomiska förhållanden och även marknaden är helt annorlunda.”[626]

Enligt Konsumentverkets uttalande på 1980-talet borde ett riktat eller uttryckligt samtycke krävas för köp som översteg en viss summa.[627] På den tiden ansågs det att gränsen skulle sättas vid 70 kr, om köpets pris översteg detta belopp och betalningen skedde med kontanter.[628] Samtycke skulle enbart kunna presumeras om varans pris låg runt 70 kr.[629] I övrigt var det Konsumentverkets uppfattning att:

> ”[v]id belopp över denna nivå bör näringsidkaren ha bevisbördan för att samtycke föreligger, men han bör kunna anses ha fullgjort beviskraven, om köpet med hänsyn till varans art och pris samt barnets ålder är ”normalt” och andra omständigheter inte talar mot ett samtycke.”[630]

---

[625] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151.
[626] SOU 1988:40 s. 134.
[627] A. bet. s. 134.
[628] A. bet. s. 134.
[629] SOU 1988:40 s. 134.
[630] A. bet. s. 134.

För drygt trettio år sedan ansågs således detta i praktiken inte vara något problem för handeln vid fysiska avtalsslut.[631]

Med anledning av att Sverige är inriktat mot ett kontantlöst samhälle, kan det innebära att kontantregeln kan modifieras till att omfatta avtalsfullgörelse, där betalningen av varans pris sker med underårigs eget bankkort.[632] Singer verkar vara av uppfattningen att det inte är någon tvekan om att resonemanget om kontantregeln också kan appliceras på de fall där underåriga handlar med egna bankkort förutsatt att varans pris och barns ålder beaktas vid bedömningen av om förmyndarens underförstådda samtycke till avtalet föreligger.[633] Singers argument är övertygande, särskilt med hänsyn till att underåriga enbart kan vara innehavare av ett bankkonto med anslutet bankkort förutsatt att förmyndarna tidigare har lämnat sitt samtycke därtill.

Problemet med att överföra en stor summa till ett barns bankkonto är att det finns en risk att den underårige anses ha fri förfoganderätt över pengarna och därmed kan bli bunden av alla avtal som denne ingår med medel som finns på kontot.[634] Det är viktigt att förmyndarna har uppsikt över alla banköverföringar och Swish-betalningar som släktingar gör till underårigas bankkonton, till exempel i samband med jul och födelsedagar.[635] Dessutom är det viktigt att förmyndarna instruerar de underåriga om hur de bör spendera sina pengar.

Det är svårt för förmyndarna att kräva avtalets återgång med stöd i 9 kap. 7 § FB, när den underårige köper en vara som jämnåriga brukar använda, och där betalningen har skett med kontanter.[636] På 1980-talet fanns det ett förslag om att införa ett maxtak på vad en underårig skulle kunna handla för.[637] Förslaget ledde dock inte till någon lagändring. Med beaktande av att underåriga har bristande rättshandlingsförmåga och att 9 kap. 1 § FB stadgar att förmyndarens samtycke krävs för underårigas rättshandlingar, kan det tänkas att ett eventuellt krav på

---

631 Prop. 1993/94:251 s. 111 f.

632 Jfr Singer, Barns rätt s. 182.

633 Se Singer, a.a. s. 182.

634 Singer & Brattström, Barn som rättsliga aktörer – finns de? Särskilt om rätt för unga att förbli gifta s. 242.

635 Jfr Singer & Brattström, a.a. s. 242.

636 Jfr Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151.

637 SOU 1988:40 s. 132.

förmyndares uttryckliga samtycke skulle underlätta bedömningen av underårigas avtalsbundenhet.

I ARN:s beslut Änr 2012-11647 (*presentkort-fallet*) ansågs ett giltigt avtal ha kommit till stånd när en sjuttonåring köpte ett presentkort för håltagning i öronen. Omständigheterna i fallet var att den underåriga hade köpt ett presentkort till ett värde av 850 kr men sedan ångrat köpet. Förmyndaren krävde att köpet skulle återgå på grund av att samtycke till avtalet inte förelåg. Den underåriga hade betalat presentkortet med medel som fanns på hennes bankkonto. Pengarna hade hon fått av sin förmyndare. Eftersom förmyndaren hade tillåtit den underåriga att förfoga över pengarna, ansåg ARN att denne hade givit ett underförstått samtycke för den underåriga att ingå avtalet. Det ansågs inte heller underligt att en tonåring ingår ett avtal av en sådan karaktär.

I ett fall från marknadsdomstolen, MD 1986:4, hade en nioåring ingått ett avtal för att hyra ett TV-spel. Hyran uppgick till 20 kr/dag och spelet hade ett uppskattat värde av 700 kr. I samband med att den underårige hyrde TV-spelet fick han ett tryckt formulär med användarvillkor. Enligt villkoren skulle den part som hyrde TV-spelet vara ”skyldig att betala ersättning motsvarande återanskaffningsvärde eller servicekostnad för förekommet eller skadat program”.

Marknadsdomstolen konstaterade i MD 1986:4 att bolaget inte kunde anta att samtycke förelåg från förmyndaren för att låta den underårige ingå avtalet med hänsyn till ”avtalets karaktär av uthyrning, värdet av den hyrda varan och barnets låga ålder”.[638]

När de underårigas prestationer i RH 1988:82 (*stövel-fallet*) och MD 1986:4 (*TV-spel-fallet*) jämförs, kan det konstateras att det var ganska stor skillnad mellan de underårigas avtalsprestationer (840 kr respektive 20 kr, dock var TV-spelets värde cirka 700 kr). I TV-spelfallet innebar hyresavtalet att den underårige även hade vårdplikt gällande TV-spelet, vilket innebar potentiella ekonomiska konsekvenser för den underårige om varan förstördes.

Det finns flera beslut från ARN som ger uttryck för att förmyndarna har rätt att kräva att avtal som underåriga har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke är ogiltiga och därför ska återgå, vilket

[638] Se MD 2012:14 och MD 2013:9 och även Bernitz, Marknadsföring och försäljning till underåriga över internet s. 374.

besluten nedan visar.[639] I Änr 2017-04935 (*jeans-beslutet*) hade en 12-åring köpt ett par jeans för 399 kr. Nämnden anförde att trots att avtalet ”rörde sig om en vara med lågt pris som också är av sådant slag som omyndiga kan tänkas köpa på egen hand”, hade den underåriga kort tid efter köpet gått tillbaka till butiken och velat lämna tillbaka byxorna på grund av att hon var osäker på om förmyndaren skulle godkänna köpet. Med hänsyn till detta konstaterade ARN att köpet skulle återgå.

I Änr 2012-05778 (*New Yorker-beslutet*) hade en 12-åring genomfört två transaktioner och köpt kläder för 3 400 kr genom att använda kontanter i butiken. Den underårige hade redan använt och tvättat vissa plagg samt klippt bort tvättråden. Nämnden ansåg att avtalen inte var giltiga och att butiken skulle återbetala det belopp som den underårige hade betalat, förutsatt att den underårige återlämnade kläderna.

På samma sätt som i New Yorker-beslutet och jeans-beslutet har det ansetts att köp av 3D-glasögon på internet[640] och köp av World of Warcraft i fysisk butik[641] varit ogiltiga för de underåriga. Med undantag för de avtalssituationer där varans pris talar för att förmyndarens samtycke föreligger, görs en individuell prövning av huruvida förmyndarens samtycke föreligger i det enskilda fallet. Det är därför inte möjligt att utifrån ARN:s beslut uttala sig om några argumentationsmönster för när barns fysiska avtalsslut anses vara giltiga eller ogiltiga.

3.4.2.3 Om underårigs avtalsbundenhet och motparts rätt att frånträda avtalet

Analysen av avtal som ingås med förmyndarens samtycke i enlighet med 9 kap. 1 och 6 §§ FB måste ske i två moment: å ena sidan förhållandet mellan den underårige och dennes förmyndare och, å andra sidan, den underåriges förhållande till sin medkontrahent.[642] Enligt 1 och 7 §§ AvtL är avgivaren av ett löfte redan bunden av löftesinnehållet när anbudsmottagaren tar del av anbudet. När anbudsmottagaren accepterar anbudet och accepten når anbudsgivaren, kommer avtal till stånd utan att anbudsgivaren behöver ta del av accepten. Anledningen till att avtalsbundenhet uppstår när accepten kommer anbudsgivaren

---

[639] Det är fler beslut som har studerats i samband med att denna avhandling har skrivits. Eftersom många av besluten är lika, har bara några stycken angetts som exempel.

[640] Änr 2004-3677.

[641] Änr 2008-7049.

[642] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 131 ff.

till handa utan krav på att anbudsgivaren ska ta del av den är att accepten är en typ av påbud.[643]

Den underåriges rättshandlingsförmåga bygger på förmyndarens samtycke enligt 9 kap. 1 och 6 §§ FB. När en underårig ingår ett avtal är avtalsbundenheten svävande under en period.[644] Om förmyndaren inte samtycker till rättshandlingen på förhand och inte heller ratihaberar rättshandlingen eller fullgör den underåriges avtalsförpliktelse, kan förmyndaren kräva att avtalet ska återgå enligt 9 kap. 7 § FB.

Bestämmelsen i 9 kap. 6 § FB innehåller två olika tidsfrister för att den underåriges medkontrahent ska kunna frånträda avtal som har ingåtts med den omyndige.

Den första tidsfristen bygger på det faktum att medkontrahenten inte kände till att avtalet hade ingåtts med en omyndig. Detta medför att medkontrahenten får frånträda avtalet, så länge det inte har blivit godkänt eller behörigen fullgjort enligt 9 kap. 6 § FB.[645] Den underårige blir inte bunden av avtalet under denna tid.[646] Lagstiftaren anser att det är befogat att ge underårigs medkontrahent rätt att frånträda avtalet fram till dess att avtalet blivit fullgjort, eftersom den underåriges motpart utgår ifrån ett oriktigt antagande att den underårige är behörig. Det är viktigt att påpeka att medkontrahentens goda tro enbart har betydelse beträffande avtalspartens omyndighet och omfattar inte fallet där medkontrahenten tar för givet att den underårige hade förmyndarens samtycke till att ingå avtalet.[647]

Den andra tidsfristen gäller om den underårige var obehörig om medkontrahenten var i ond tro beträffande den underåriges omyndighet.[648] I ett sådant fall får den underåriges medkontrahent inte frånträda avtalet. Den underåriges medkontrahent blir bunden under en skälig tid för att samtycke ska inhämtas eller avtalet ratihaberas.[649] I förarbetena till GFörmL framhålls att, om en säljare känner till att motparten är omyndig, bör den underåriges medkontrahent bereda den

---

[643] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 66 ff.

[644] NJA II 1924 s. 339 och Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 265.

[645] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 265.

[646] A.a. s. 265.

[647] Jfr Nial, Omyndigskydd och godtrosskydd s. 218 ff.

[648] Se Grauers, Person och avtal – en kortfattad inledning till person- och avtalsrätten s. 37.

[649] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 265.

underårige tillfälle att hämta tillstånd till avtalet. Det är då rimligt att säljaren är bunden av rättshandlingen under den tiden.[650]

Enligt 9 kap. 6 § FB kan avtal som en underårig har ingått utan samtycke bli bindande, förutsatt att förmyndaren ratihaberar rättshandlingen eller fullgör rättshandlingen i den underåriges ställe. I lagberedningens kommentar till denna bestämmelse jämförs situationen där en underårig ingår avtal utan förmyndarens samtycke med någon som ingår avtal utan fullmakt.[651] Att förmyndaren ratihaberar underårigs avtal innebär att den underårige använder förmyndarens pengar som denne inte har överfört till den underårige för att fullgöra avtalet. Förmyndaren protesterar dock inte mot köpet, vilket innebär att förmyndaren accepterar den underåriges avtal. Rätten att ratihabera ett avtal som underårig har ingått är begränsad till förmyndaren och överförmyndaren, i de fall överförmyndares samtycke krävs enligt lag.[652] Skulle den underårige bli myndig under tiden som avtalet är svävande, är det i stället enbart den underårige som får godkänna avtalet.[653]

Den verkliga innebörden av att förmyndaren ratihaberar underårigs rättshandling eller fullgör underårigs avtalsprestation kan diskuteras. Underåriga får inte ingå avtal om kredit. Det kan tänkas att om förmyndaren ratihaberar ett avtal som en underårig har ingått, handlar det om en situation där den underårige varken hade ett riktat samtycke till avtalet eller fått kontanterna från förmyndaren. Den underårige har kommit över förmyndarens pengar på olovligt sätt, men förmyndaren accepterar att den underårige har använt dennes medel för att ingå avtal.

I de fall då förmyndaren ratihaberar underårigs avtal kan det vid en första anblick tyckas att det i verkligheten är förmyndaren som binder sig i förhållande till säljaren. Anledningen är att den ursprungliga yttre manifestationen av en rättshandlingsvilja att överföra medel till den underårige saknas. Det faktum att den underårige själv företar rättshandlingen är inte tillräcklig grund för att bestämma för vems räkning avtalet ingås. Detta kan till viss del jämföras med kommissionsavtal.

En kommissionär ingår avtal för kommittentens räkning, men i eget namn enligt 1 § kommissionslag (2009:865) (KommL). Trots att kommissionären binder sig i förhållande till sin motpart, har kommittenten

---

[650] NJA II 1924 s. 340.
[651] NJA II 1924 s. 340.
[652] NJA II 1924 s. 341.
[653] NJA II 1924 s. 341.

ett intresse av att avtalet mellan kommissionären och tredje man ingås. Dessutom är kommittenten skyldig att på förhand överlämna de varor eller pengar som kommissionären ska använda för att fullgöra avtalet i förhållande till sin medkontrahent.[654] I propositionen till KommL anförs att det är hur parterna har reglerat sitt förhållande som är avgörande för att bestämma för vems räkning ett avtal har ingåtts.[655] Eftersom KommL kan tillämpas i kommersiella förhållanden och i regel innebär att avtalsförhållanden har högre komplexitet än de avtal som underåriga vanligtvis ingår, är det jämfört med ett kommissionsförhållande svårt att avgöra för vems räkning avtal har ingåtts. Det kan dock tänkas att de avtalsföremål som underåriga skaffar genom avtal som underåriga brukar ingå, i viss mån reflekterar deras mognad. Detta i sig kan ge starka indikationer på att det är de underåriga som har intresse av att ett avtal ska komma till stånd. Dessutom bör erinras om att när en underårig kommer över förmyndarens pengar på olovligt sätt, har förmyndaren två alternativ: att godkänna avtalet i efterhand eller att kräva avtalets overksamhet. Det är rimligt att anta att en förmyndare inte skulle godkänna ett avtal där det kan framstå som helt absurt att avtalsföremålet skulle ha skaffats av en underårig.

Mot bakgrund av det ovan anförda kan konstateras att när förmyndaren ratihaberar ett avtal som den underårige har ingått genom att komma över förmyndarens pengar på olovligt sätt, kan detta likställas med att förmyndarens acceptans föreligger på samma sätt som om denne hade överfört pengarna till den underårige. Detta medför att det är den underårige som binder sig i förhållande till sin motpart. Ramberg har framfört att det inte är den underåriges egna handlande som leder till avtalsbundenhet.[656] Det är först när förmyndaren ratihaberar rättshandlingen som avtalet blir bindande för den underårige.[657]

Lagstiftaren har haft för avsikt att skilja mellan avtalssituationer där avtalet ”blivit godkänt” och ”behörigen fullgjort”, eftersom båda dessa alternativ inkluderas i lydelsen av 9 kap. 6 § FB. Vad är det då som skiljer ratihabition från förmyndarens avtalsfullgörelse? Vem binder sig i sådana fall, den underårige eller den underåriges förmyndare?

---

[654] 9 § KommL.

[655] Prop. 2008/09:88 s. 87.

[656] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 55.

[657] A.st.

Utgångspunkten i svensk rätt förklarades i avsnitt 2.3.2.4 med att enligt principen om avtalsbundenhet uppstår bundenhet för de parter som har ingått avtal. Detta innebär också att en avtalspart enbart ansvarar för kontraktsbrott i förhållande till sin medkontrahent.[658] Det är viktigt att reda ut frågan om partsställningen för att göra en bedömning av vem som blir bunden av ett avtal när förmyndaren fullgör avtalet i barnets ställe. Ett sätt att identifiera vem som bär ansvaret för avtalsfullgörelsen är att ta hänsyn till om den part som företog rättshandlingen var representant eller enbart förmedlare i egenskap av ett bud.[659] Problemet med att försöka förklara vem som är bunden vid avtal som underårig företar, men där förmyndaren fullgör avtalet, är att den underårige inte är behörig att företa avtal överhuvudtaget. Det är förmyndaren som bestämmer den underåriges rättshandlingsförmåga i enlighet med 9 kap. 1 och 6 §§ FB genom att överföra pengar till den underårige. Vid behörighetsöverskridande kan en fullmäktig exempelvis inte binda sin huvudman men kan däremot bli skadeståndsskyldig gentemot tredje man enligt 25 § AvtL.

På 1950-talet när FB trädde i kraft kunde en underårig ingå avtal *på räkning* med tillåtelse från sin medkontrahent att inhämta förmyndarens samtycke. På grund av att den underårige i dessa fall inte hade medel att betala för avtalsföremålet, kunde förmyndaren fullgöra avtalsprestationen i den underåriges ställe. När förmyndaren fullgör avtalsprestationen medför detta inte någon förlust för den underårige. Det innebär samtidigt att det inte finns något hinder att hävda att det är den underårige som binder sig i förhållande till säljaren.

Ramberg har förklarat att avtalsbundenhet i regel bygger på avgivarens vilja att binda sig, på viljeförklaringen och motpartens tillit.[660] När underåriga ingår avtal kan det konstateras att det är den underårige som både har vilja att binda sig och som yttrar det till sin motpart vid avtalsslutet. Den underåriges medkontrahent borde också uppfatta att det är den underårige som har viljan att binda sig. Utifrån detta skulle det kunna hävdas att det är den underårige som binder sig till sin motpart. Problemet med detta är att en underårigs vilja saknar betydelse i

---

[658] Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt, 2 häftet s. 137 ff.

[659] Persson, & Saf, Mellanmän – om kommissionärer, handelsagenter och andra representanter s.11 f.

[660] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 99.

rättslig mening på grund av att den underårige ej har en fullt utvecklad rättslig handlingsförmåga enligt 9 kap. 1 § FB.

I jämförelse med avtalsfullgörelse är det i ett kommissionsförhållande kommissionären som binder sig i förhållande till tredje man, trots att de varor eller pengar som används för att fullgöra avtalet gentemot tredje man tillhör kommittenten enligt 9 § KommL. Kommissionslagen bygger på att kommittentens prestation ska ske i förhand.[661] En sådan jämförelse skulle medföra att det är den underårige som blir bunden till avtalet. Det är också möjligt att se förmyndarens fullgörelse som att förmyndaren är en fullmaktsgivare som fullgör den avtalsförpliktelse som han eller hon är bunden till på grund av rättshandling som fullmäktig har ingått för fullmaktsgivarens räkning enligt 10 § 1 st. AvtL. Fullmäktigen hålls utanför avtalsförhållandet och det är fullmaktsgivaren som är ansvarig för fullgörelse av avtalsprestationen i förhållande till tredje man.

Mot denna bakgrund finns det olika sätt att se på frågan om vem som binder sig när förmyndaren ratihaberar underårigs rättshandling eller fullgör avtalsprestationen i underårigs ställe. Det skulle därför vara möjligt att dra slutsatsen att, när förmyndaren fullgör den underåriges avtalsprestation, det i själva verket är förmyndaren som binder sig i förhållande till den underåriges medkontrahent, men detta skulle vara fel. Malmström och Saldeen har förklarat att det som är viktigt i denna kontext är att avtalsprestationen är ”behörig”.[662] Ett sätt att göra prestationen behörig är att förmyndaren överför pengar till den underårige.[663] Författarna förklarar att pengaöverförande ”bör anses samtidigt innebära godkännande från dennes sida av avtalet”.[664]

Oavsett hur man resonerar för att utreda vem som binder sig vid förmyndarens avtalsfullgörelse i den underåriges ställe, förefaller lagstiftarens implicita avsikt ha varit att ett avtal ska vara bindande för den underåriges medkontrahent och att medkontrahentens rätt att frånträda avtalet ska upphöra vid avtalsfullgörelse.[665] Beträffande möjlighet till avtalsbundenhet på grund av avtal som behörigen fullgjorts, anför lagberedningen:

---

[661] Prop. 2008/09:88 s.102.

[662] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 30.

[663] A.st.

[664] A.st.

[665] NJA II 1924 s. 343.

> ”Samma verkan som godkännande har enligt förslaget den omständigheten, att avtalet blivit ’rätteligen fullgjort’. Denna regel har knappast någon självständig betydelse för det fall att förmyndaren fullgjort avtalet; häri torde då på samma gång innefattas ett godkännande. Men det kan även inträffa att avtalet fullgöres av den omyndige själv med egendom, varöver han äger förfoga, eller med eget arbete, och det är med tanke härpå som det nämnda stadgandet är givet.”[666]

Citatet ovan visar att det inte har någon betydelse vem som fullgör avtalet. Oavsett vem, anses avtalet vara bindande från avtalsslutet.[667] Det som är klart är att förmyndarens ratihabition eller avtalsfullgörelse ”läker” avsaknaden av samtycke före köpet. Den underåriges medkontrahent har intresse av att göra avtalet gällande och när det är fullgjort av förmyndaren kan underårigs medkontrahent inte längre åberopa omyndighet för att ogiltigförklara avtalet.[668] Det borde inte spela någon roll för medkontrahenten om det är den underårige, den underåriges förmyndare eller någon annan som fullgör avtalet.[669]

I Änr 2001-3945 rekommenderade ARN att ett avtal som en underårig hade ingått utan förmyndares samtycke skulle ogiltigförklaras, trots att det hade gått ganska lång tid (cirka sex veckor) mellan det att avtalet ingicks till dess att förmyndaren blev varse avtalets existens. Det kan vara svårt för en näringsidkare att vara helt säker på att en avtalspart är behörig att ingå ett avtal när avtalet ingås i en fysisk butik. Det torde vara ännu svårare, om inte omöjligt, för näringsidkaren att verifiera ålder på sin medkontrahent i en digital miljö.

Utöver förmyndarens samtycke till eller fullgörelse av en avtalsförpliktelse som någon annan ålagt sig, krävs för att underårigs avtalsbundenhet ska kunna inträda att den underårige förstår innebörden av rättshandlingen, vilket citatet nedan visar:

> ”[…] att den omyndige ägt grad av förståndsutveckling, som erfordras för att kunna uppfatta rättshandlingens innebörd. Ett avtal med ett litet barn rörande en invecklad affär kan ej vinna giltighet genom godkännande utan är att anse såsom hade det aldrig blivit slutet. Såsom framgår av vad beredningen i annat sammanhang yttrat, ankommer

---

[666] NJA II 1924 s. 341.
[667] NJA II 1924 s. 341.
[668] NJA II 1924 s. 341.
[669] Jfr Karlgren, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 266.

> det härvid icke på den omyndiges ålder utan frågan får avgöras efter omständigheterna i det särskilda fallet."[670]

I svensk rätt finns inte någon minimiålder för att en underårig ska kunna ingå avtal med bindande verkan, såsom exempelvis i tysk rätt, där underårig under sju år inte får ingå några avtal överhuvudtaget.[671] Om förmyndaren har samtyckt till rättshandlingen, och den underårige har den mognad som krävs för att förstå den verkliga innebörden av situationen, är avtalet bindande enligt svensk rätt.[672]

3.4.3 Underårig som har flyttat hemifrån får ingå avtal för det dagliga hushållet

Ett av de undantag från huvudregeln i 9 kap. 1 § FB, som stadgar att underåriga saknar rättslig handlingsförmåga, regleras i 9 kap. 2 a § FB:

> *Underårig med eget hushåll får för den dagliga hushållningen eller uppfostran av barn, som tillhör hushållet, själv ingå sådana rättshandlingar, som sedvanligen företagas för dessa ändamål. […].*

Underårigas behörighet att ingå avtal med stöd av denna bestämmelse begränsas till de rättshandlingar som underåriga företar inom det särskilda område som anges i paragrafen, det vill säga rättshandlingar som är kopplade till uppfostran av barn eller den dagliga hushållningen, exempelvis att handla mat och blöjor. Eftersom underåriga inte får sätta sig i skuld, får de inte ingå ett hyresavtal om bostad eller telefonabonnemang. Om en förmyndare till exempel påstår att den underårige saknade behörighet att ingå avtalet, är det förmyndaren som bär bevisbördan för att så var fallet.[673]

Bestämmelsen i 9 kap. 2 a § FB bygger på att en underårig som klarar av att flytta från förmyndarens hem och bo själv också bör ha större frihet att bestämma över sådant som har med det dagliga livet att göra. Samtidigt som lagstiftaren utvidgar den underåriges kompetens att ingå avtal i de nämnda situationerna, kan dennes behörighet begränsas i vissa fall. Begränsningen av underårigas behörighet att ingå avtal på

---

[670] NJA II 1924 s. 341 f.

[671] § 104 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) om s.k. Geschäftsunfähigkeit.

[672] NJA II 1924 s. 316.

[673] Westman, Förmynderskap s. 19 ff.

dessa grunder medför dock inte någon rätt för förmyndaren att kräva att ett avtal som företas med överskridande av denna behörighet ogiltigförklaras.

Av 9 kap. 2 a § 3 st. FB framgår att om en underårig missbrukar sin behörighet att ingå avtal inom det ovannämnda området, antingen gällande det egna hushållet och/eller uppfostran av barn, kan förmyndaren ansöka om att rätten ska dra tillbaka denna behörighet. Dock framgår inte av bestämmelsen när missbruk kan anses föreligga. Om förmyndaren ansöker om att rätten ska frånkänna den underårige sådan behörighet, blir livet opraktiskt för förmyndaren, om den underårige har flyttat ifrån sina föräldrar och kanske bor på en annan ort långt bort från förmyndarens bostad. Förmyndarens beslut om att ansöka om frånkännande av behörigheten kan många gånger innebära att den underårige tvingas flytta tillbaka till förmyndarens bostad. Om rätten beslutar att dra tillbaka den underåriges behörighet att ingå avtal, kan den underårige enbart återfå behörigheten om det går att visa att han eller hon har blivit mer ansvarsfull. Förmyndaren eller den underårige måste också ansöka om att återfå behörigheten.[674]

3.4.4 Underårig får ingå avtal med egna förvärvade medel

Ett annat undantag från huvudregeln i 9 kap. 1 § FB regleras i 9 kap. 3 § FB med följande lydelse:

> *Underårige äge själv råda över vad han genom eget arbete förvärvat efter det han fyllt sexton år. Detsamma gäller avkastningen av sådan egendom och vad som trätt i egendomens ställe.*

I 9 kap. 3 § FB stadgas att en underårig som har fyllt sexton år, och som har egen inkomst, har förfoganderätt över sin inkomst och får förvalta egendom som denne har förvärvat genom eget arbete. Med ”eget förvärvat arbete” menas inte enbart lön utan även andra inkomstkällor, exempelvis en egen näringsverksamhet.[675] Även om den angivna åldern i motsvarande bestämmelse var en annan, har denna regel funnits i svensk rätt sedan 1700-talet.[676]

---

[674] 9 kap. 2 a § FB.

[675] NJA II 1924 s. 322.

[676] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 27.

En underårig under sexton år som har tjänat pengar på egen hand har inte bestämmanderätt över dessa medel.[677] I sådana fall krävs förmyndarens samtycke för att den underårige ska kunna företa en rättshandling.[678]

De underåriga som omfattas av bestämmelsen i 9 kap. 3 § FB har bestämmanderätt över avkastningen av egendom som de införskaffat genom eget arbete. Malmström och Saldeen anför dock följande: ”[m]en skulle den underårige för medel, som han själv disponerar, ha köpt en lott och vunnit en större penningsumma, anses denna inte vara hans förvaltningsgods”.[679] Detta kan ses mot bakgrund av att ett surrogat för en egendom, som den underårige har förvärvat med pengar som han eller hon själv har tjänat, har förmodligen samma värde som den ursprungliga egendomen. Å andra sidan kan en vinst i form av en större summa pengar innebära att den underårige saknar förståndsutveckling för att kunna hantera den. I sådana fall är det rimligt att förmyndarnas förvaltningskompetens även omfattar lottovinsten, så att den fortsätter generera avkastning. Stöd för detta resonemang finns även i förarbetena till 1924 års GFörmL:

> ”Det är emellertid uppenbart, att en så oinskränkt förfoganderätt över medel, som i våra dagar kunna vara ganska betydande, lätt kan lända den omyndige själv till skada. Det klagas ej sällan över att de unga förslösa sin arbetsinkomst på nöjesliv och låta föräldrarna helt och hållet sörja för deras underhåll. Föräldrarna står stundom maktlösa inför sin uppgift att fostra sina barn till goda medborgare, därför att lagen tillerkänner de unga en oinskränkt förfoganderätt över medel, som de ej alltid förstå att använda till sitt eget bästa.”[680]

I NJA 1964 s. 139 hade en omyndig kvinna, som var gift och hade egen inkomst, beställt persienner till makarnas bostad. I målet slog samtliga instanser fast att, även om den omyndiga kvinnan hade rätt att förfoga över sin egen inkomst, kunde hon inte ingå kreditavtal, eftersom det innebar att hon satte sig i skuld. På samma sätt som i fallet ovan får inte heller en sextonåring som har egen inkomst ingå avtal om kredit.[681]

---

[677] Singer, Barnets bästa s. 335.

[678] A.st.

[679] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 27.

[680] NJA II 1924 s. 322.

[681] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz Avtalsrätt I s. 59.

Rättsläget har klargjorts i samband med 2008 års förmynderskapsreform, där det förtydligades i 13 kap. 12 § FB att inte ens med förmyndares samtycke får den omyndige sätta sig i skuld.[682]

Samtidigt som lagstiftaren ger större frihet till en person som närmar sig myndighetsåldern och som dessutom arbetar, begränsas denna frihet genom att förmyndaren har rätt att omhänderta egendom som den underårige har skaffat med egen inkomst.[683] Förmyndarens rätt att omhänderta egendom är beroende av hur den underårige beter sig eller, som det sägs i 9 kap. 3 § 2 st. FB, ”med hänsyn tagen till myndlingens uppfostran eller välfärd”.

Härvid behöver en avvägning göras mellan å ena sida förmyndarens intresse av att fylla sin funktion att både fostra sina barn och se till att underåriga inte förslösar sina inkomster, och å andra sidan underårigs medkontrahents rätt att göra gällande avtalet gentemot den underårige. I sin kommentar till denna bestämmelse, som numera finns i 9 kap. 3 § FB, framför lagberedningen att underårigs medkontrahent har rätt till ”klarhet och överskådlighet inom rättslivet”och att förmyndarens möjlighet att kräva avtals återgång i sådana fall därför är utesluten.[684]

Avsikten med bestämmelsen i 9 kap. 3 § 2 st. FB är i första hand att förmyndaren ska kunna omhänderta ”egendom”, det vill säga de medel som den underårige har anskaffat på egen hand. Bestämmelsen kan också tillämpas i de fall där den underårige har köpt något föremål med de pengarna.[685] Det kan tänkas att omhändertagandet av underårigs egendom kan vara befogat, om egendomen på något sätt är skadlig för den underårige, såsom kan vara fallet med våldsfilmer och pornografiska filmer.[686] För att ett omhändertagande ska kunna ske, krävs att överförmyndaren lämnar sitt samtycke. Innan samtycke meddelas ska överförmyndaren bereda den underårige tillfälle att yttra sig.

Bestämmelsen i 9 kap. 3 § FB förknippas med den regel som tidigare fanns i 9 kap. 5 § 1 st. lagen (2004:2979) om bank- och finansieringsrörelse och som fördes över till 9 kap. 8 § FB i samband med 2008 års

---

[682] I kapitel 4 presenteras en genomgång av förändringarna i förmynderskapsrätten sedan FB trädde i kraft.

[683] 9 kap. 3 § 2 st. FB.

[684] NJA II 1924 s. 322.

[685] Se Walin & Vängby Föräldrabalken (1 jan. 2024, Version 23, JUNO), kommentaren till 9 kap. 3 § FB.

[686] Jfr Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 141.

förmyndarskapsreform.[687] I 9 kap. 8 § FB stadgas att pengar som en omyndig själv har satt in hos en bank får betalas ut till den omyndige efter det att han eller hon fyllt sexton år. Banken får dock inte utan den omyndiges samtycke betala ut pengarna till förmyndaren. Skulle banken betala ut pengar från den underåriges bankkonto till förmyndaren, är den underårige inte bunden av detta, även om banken har agerat i god tro.[688] Med överförmyndarens samtycke kan förmyndaren med stöd i 9 kap. 8 § 2 st. FB ta ut pengarna från den underåriges konto. I ett sådant fall får banken inte betala ut pengarna till den underårige.

3.4.5 Underårig som har tagit emot egendom från tredje man får ingå avtal med denna egendom

Ytterligare ett undantag från huvudregeln som kräver att underårigs avtal enbart får bindande verkan med förmyndarens samtycke finns i 9 kap. 4 § FB.

> *Om en underårig har fått egendom genom gåva, testamente eller förmånstagarförordnande vid försäkring, pensionssparande enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande eller sparande i en sådan PEPP-produkt som avses i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2019/1238, under villkor att den underårige själv ska få råda över egendomen, ska 3 § andra stycket tillämpas också beträffande sådan egendom.*

Paragrafen ovan stadgar att en underårig, oavsett ålder, ska kunna ta emot gåva, arv, förmånstagarförordnande vid försäkring, pensionssparande eller sparande i en PEPP-produkt, samt förvalta denna egendom, förutsatt att den underårige förstår den verkliga innebörden av gåvan.[689] Om den underårige inte har fyllt sexton år är det upp till förmyndaren att bestämma om gåvan ska tas emot.[690]

Av lagtexten framgår inte explicit vad underåriga får och inte får göra med egendom som de har fått från tredje man. Det torde vara så som Olsen har anfört, att underåriga exempelvis inte får använda

---

[687] Prop. 2007/08:150 s. 62 f.
[688] A prop. s. 63.
[689] NJA II 1924 s. 316.
[690] NJA II 1924 s. 327. Jfr Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. Särskilda avtal s. 298 ff.

gåvorna för att köpa sig en resa.[691] Detta har förklarats med hänsyn till vårdnadshavarens ansvar för barnets personliga angelägenheter.[692] Vårdnadshavaren kan inte utföra sin uppgift att ta hand om barnet, om barnet befinner sig på en resa som den underårige bestämt att göra på egen hand.

Förmyndaren har dock rätt att med stöd i 9 kap. 4 § FB på samma sätt som i 9 kap. 3 § 2 st. FB omhänderta egendom som den underårige har erhållit från tredje man, om den underårige inte har fyllt sexton år. Om den underårige har hunnit fylla sexton år, krävs överförmyndares samtycke. Innan samtycke ges ska fångesmannen eller hans eller hennes arvingar få tillfälle att yttra sig, om så kan ske utan påtagligt besvär eller större tidsförlust. Förmyndarens rätt att omhänderta egendom som den underårige har fått med fri förfoganderätt från tredje man motiveras med hänsyn till den omyndiges uppfostran och välfärd.[693]

3.4.6 Underårig som driver rörelse får ingå avtal inom ramen för rörelsen

Ett annat undantag från 9 kap. 1 § FB finns i kapitlets 5 §, som har följande lydelse:

> *En underårig som driver rörelse med samtycke enligt 13 kap. 13 § eller 14 kap. 14 § andra stycket, får ingå sådana rättshandlingar som faller inom området för rörelsen. Vad som nu har sagts gäller dock inte i fråga om rättshandlingar som avses i 13 kap. 10 §.*

Paragraf 5 ovan stadgar att en underårig som driver en rörelse får företa sådana rättshandlingar som faller inom ramen för rörelsen. I förarbetena framgår att möjligheter för en underårig att driva näringsverksamhet bör ges enbart till den vars ”pålitlighet och förmåga står utom tvivel”.[694] Om förmyndaren godkänner att den underårige startar en näringsverksamhet, kan förmyndaren inte inskränka den underårige rätt att företa rättshandlingar inom rörelsens verksamhetsområde. Samtycke till att driva rörelse förklaras av lagberedningen fungera som en typ av emancipation.[695]

---

[691] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 134.
[692] A.a. s. 141.
[693] NJA II 1924 s. 325.
[694] NJA II 1924 s. 329.
[695] NJA II 1924 s. 330.

En förutsättning enligt 9 kap. 5 § FB är att den underårige har hunnit fylla sexton år.[696] Ytterligare ett krav för att den underårige ska kunna driva en rörelse som medför bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) är att överförmyndaren ger sitt samtycke.[697] I sådant fall får den underårige ingå avtal som innebär skuldsättning, förutsatt att avtalet avser rörelsens verksamhetsområde.[698] Dahlstrand har uppmärksammat att lagstiftaren inte har gett konkreta anledningar till varför det föreligger olika synsätt på underårigas möjlighet att ingå avtal som innebär skuldsättning, beroende på om avtalet ingås av den underårige som fysisk person eller avser den underåriges rörelse.[699]

3.5 Om underårigs ersättningsskyldighet när dennes obehöriga avtal återgår

3.5.1 Inledning

I avsnitt 3.4 diskuterades frågor relaterade till underårigs avtalsbundenhet i samband med avtal som ingås i den fysiska miljön utifrån två perspektiv: förhållandet mellan den underårige och dennes förmyndare och förhållandet mellan den underårige och dennes motpart. Det förklarades under 3.4.2.3 att, om förmyndaren inte accepterar den underåriges avtal, har förmyndaren i regel rätt att kräva att avtalet ska återgå enligt 9 kap. 7 § 1 st. FB. Ett obehörigt avtal leder inte alltid enbart till ogiltighet. Utöver ogiltighet kan ett obehörigt avtal även medföra ersättningsskyldighet för den underårige.

Huvudregeln i 9 kap. 7 § FB är att i samband med att ett obehörigt avtal går åter, ska parternas fullgjorda prestationer också återgå. Båda parter är därför skyldiga att lämna tillbaka till varandra vad var och en har mottagit på grund av avtalet, 9 kap. 7 § 1 st. FB. Om det avtal som ingicks var ett köpeavtal ska säljaren lämna tillbaka köpeskillingen och köparen ska återlämna den köpta varan. Förenklat handlar återbäringsskyldigheten för den underårige om återbäring *in natura*.[700]

---

[696] Se prop. 1993/94:251 s. 242.

[697] Med rörelse avses näringsverksamhet. Enligt 13 kap. 1 § inkomstskattelagen (1999:1229) är näringsverksamhet detsamma som förvärvsverksamhet som bedrivs yrkesmässigt och självständigt. Enligt 2 kap. 6 § bokföringslag (1999:1078) är en fysisk person som bedriver näringsverksamhet alltid bokföringsskyldig.

[698] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 58.

[699] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 35.

[700] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 265.

Om den underårige inte kan lämna tillbaka varan i samma skick som han eller hon mottog den, eller om varan inte finns kvar, kan den underårige bli ersättningsskyldig. Grunderna för underårigs ersättningsskyldighet är olika beroende på om avtalsföremålet har kunnat användas till den underåriges skäliga underhåll eller åtminstone medfört nytta för honom eller henne. Om den köpta varan inte medfört nytta för den underårige, blir konsekvensen att hela den summa som den underårige hade erlagt vid avtalsslutet ska återbetalas.[701] Den underåriges ersättningsskyldighet enligt 9 kap. 7 § 1 st. FB bygger på principen om obehörig vinst.[702] Ingvarsson har dock framfört att det finns flera läror om obehörig vinst och att bestämmelsen i 9 kap. 7 § 1 st. FB har ett annat ursprung än det som ofta är förknippat med en vinstregel.[703]

I 9 kap. 7 § 2 st. FB regleras underårigs ersättningsskyldighet när den underårige lämnar falska uppgifter om sin behörighet med avsikt att vilseleda sin medkontrahent i syfte att framkalla ett avtal. Denna ersättningsskyldighet kan även omfatta skadeståndsskyldighet i fall då den underåriges beteende anses vara straffbart.

I nästa avsnitt ges en grundläggande förklaring till principen om obehörig vinst samt till nyttoåterkravsläran för att förstå deras förhållande till bestämmelsen i 9 kap. 7 § 1 st. FB.

3.5.2 Om principen om obehörig vinst, nyttoåterkravsläran och nytta i FB

Bestämmelsen i 9 kap. 7 § 1 st. FB är konstruerad som en ersättningsskyldighet, men rättsregeln motiveras med principen om obehörig vinst.[704] Flera författare i doktrinen har diskuterat att principen om obehörig vinst inte enbart har en enda innebörd.[705] Schultz har framfört att principen om obehörig vinst används på olika sätt eller i olika argumentationslinjer.[706] De argumentationslinjer som Schultz har

---

[701] SOU 1988:40 s. 79.

[702] NJA II 1924 s. 347. Se även Schultz, Hur skapas en allmän princip? Exemplet obehörig vinst s. 752.

[703] Ingvarsson, Obehörig vinst s. 5. Ingvarssons syn på 9 kap. 7 § 1 st. FB diskuteras under avsnitt 3.5.3.

[704] Schultz, Hur skapas en allmän princip? Exemplet obehörig vinst s. 752. Se även NJA II 1924 s. 347.

[705] Se Ingvarsson, a.a s. 5. Se Schultz, Obehörig vinst-motiveringar s. 373. Munukka, Är obehörig vinst en svensk rättsprincip? s. 27 f.

[706] Schultz, Nya argumentationslinjer i förmögenhetsrätten – Obehörig vinst rediviva s. 946.

identifierat är obehörigt vinst-argument, rättighetsargument och komparativrättsliga argument.[707]

Den allmänna grundsatsen om obehörig vinst påminner om principen om den allmänna culparegeln i skadeståndsrätten och möjliggör att någon har rätt till ersättning både inom och utanför kontraktsförhållanden.[708] Schultz har hävdat att principen fungerar som en 'säkerhetsventil' för att åstadkomma skäliga resultat när ersättningskravet inte kan ställas på andra rättsliga grunder.[709] Birks har anfört att essensen i institutet om obehörig vinst är "gain-based recovery", det vill säga institutets fokus är på att återbetala en vinst som någon har tagit emot och inte på ena partens förlust.[710] Det som är typiskt för principen om obehörig vinst inom kontraktsförhållanden är att någon blir ersättningsskyldig för en viss summa, det vill säga vinsten, när ett avtal förklaras overksamt och prestationerna redan har utbytts.[711]

Ingvarsson har framfört att den typ av reglering som i 9 kap. 7 § 1 st. FB inte riktigt kan förklaras med de allmänna lärorna om obehörig vinst.[712] Författaren har uttalat sig om ursprunget till bestämmelsen enligt följande:

> "[v]id sidan av den utvecklig som nu beskrivits och som ur svensk rätts synvinkel har en gemensam slutpunkt och början i tyska BGB, finns också den gren av det yviga vinstkravsträdet som löper från den romerskrättsliga taleformen *actio de in rem verso* till det som på tyskspråkigt rättsområde kallas *Versionsklage*. Ett av huvudfallen där actio de in rem verso kom till användning var då en förmyndare eller

---

[707] Schultz, Nya argumentationslinjer i förmögenhetsrätten – Obehörig vinst rediviva s. 946.

[708] Hellner, Om obehörig vinst särskilt utanför kontraktsförhållanden s. 4 f.

[709] Schultz, Ett fall av "restitution" från norska Høyesterett s. 474.

[710] Birks, Unjust Enrichment s. 17.

[711] Hellner, Om obehörig vinst särskilt utanför kontraktsförhållanden s. 5. Hellner har definierat vinst som: "[v]arje fördel, som kan utgöra förutsättning för ersättningsskyldighet och avgöra omfånget av denna skyldighet […]. Då ersättningsskyldighet förutsätter icke blott att den ersättningsskyldige tillgodogjort sig viss egendom, utan också att hans ekonomiska ställning, betraktad som helhet, undergått en förbättring, säges att ersättningen bestämmes av förmögenhetsökningen eller av den ekonomiska vinsten." Se Karlgren & Fritjof, Obehörig vinst och värdeersättning s. 12. Utgångspunkten i Karlgrens vinstregel är följande: "[…] om någon (A) gjort en (i allmänhet förmögenhetsrättslig) vinst på annans (B:s) bekostnad och vinsten är 'obehörig' eller 'saknar rättsgrund', skall den gå åter, alltså ge upphov till en ersättningsrätt för B gentemot A avseende just vinsten. Det har alltså försiggått en förmögenhetsförskjutning från B till A; mot en av A vunnen fördel i förmögenhetsrättsligt avseende svarar en förlust för B, och vinstregeln går ut på en utjämning av den förskjutningen".

[712] Ingvarsson, Obehörig vinst s. 5.

förälder hade nytta av att myndlingen eller barnet rättshandlat. Kravet kunde riktas mot förmyndaren eller föräldern och storleken bestämdes efter den nytta som uppkommit. Liknande möjligheter fanns även då en syssloman handlat utanför sitt uppdrag, men huvudmannen haft nytta av den överenskommelse sysslomannen slutit med tredje man för huvudmannens räkning, men som inte kunde göras gällande som ett bindande avtal mot huvudmannen. I brist på svenskspråkig beteckning kallas läran här *nyttoåterkravsläran*, eftersom kravet riktar sig mot den nytta någon fått genom annans handlande.

Kärnan i det ursprungliga institutet är likheten mellan situationer då någon utan att ha något uppdrag handlar så att nytta uppkommer för annan än den handlande själv och sysslomannaskap (*mandat*).”[713]

Ingvarsson har framfört att i *actio de in rem verso,* där en förmögenhetsöverföring skedde på grund av någon annans handlande, kunde ett krav på att återfå vinsten ställas mot den part som haft nytta av den andres handlande. På 1600-talet började den ursprungliga *nyttoåterkravsläran* att användas i andra kontexter, exempelvis på det sätt som bestämmelsen i 9 kap. 7 § FB är konstruerad.[714] Skillnaden mellan *nyttoåterkravsläran,* som har sina rötter i romersk rätt, och bestämmelsen om ersättning för avtalsnytta i 9 kap. 7 § FB är att det är den underårige själv, och inte dennes förmyndare, som ansvarar för att återge vinsten.[715]

Det är inte bara bestämmelsen i 9 kap. 7 § 1 st. FB som nämner nytta kopplat till underårig. Begreppet nytta förekommer även i 12 kap. 4 § FB, som stadgar att underårigs medel ska i skälig omfattning användas för dennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. Utifrån 12 kap. 4 § FB kan konstateras att underårigs utbildning likställs med något som medför nytta för den underårige. I motiven till bestämmelsen förklaras att vård och rekreation, exempelvis en rekreationsresa, är att betrakta som objekt som medför nytta för underåriga.[716]

Marigó Oulis anser att begreppet nytta förefaller omfatta nytta i andra kontexter än enbart den ekonomiska.[717] Dessutom menar Oulis att begreppet snarare används i 12 kap. 4 § FB som ”en instruktion till

[713] Ingvarsson, Obehörig vinst s. 47.
[714] A.a. s. 48.
[715] A.st.
[716] Prop. 1993/94:251 s. 212.
[717] Oulis, Värdeersättning vid återgång s. 453 f.

förvaltare än ett sätt att ta sig ur avtal".[718] Marigós argument verkar övertygande, särskilt med hänsyn till att den summa som kan betraktas som nytta i en avtalssituation kan skilja sig betydligt från den som förmyndarna i egenskap av förvaltare av underårigs tillgångar önskar använda för underårigs nytta. Det kan vara så att den summa som anses vara skälig med utgångspunkt i 12 kap. 4 § FB är mycket högre än en normal summa som underåriga brukar disponera över med hänsyn till den underåriges ålder, vilket fallet nedan visar.

I RH 2023:5 (*snöskoter-fallet*) hade underårigs förmyndare ansökt om att ta ut 100 000 kr från ett bankkonto med aktiverad överförmyndarspärr för att köpa en snöskoter. Den underårige, som var sjutton år vid tiden för tvisten, hade fått försäkringsersättning på grund av sjukdom. Den summa som förmyndarna önskade ta ut för köpet av snöskotern var ungefär hälften av det saldo som fanns på kontot. Hovrätten konstaterade att syftet med köpet, nämligen att "använda snöskotern tillsammans med sina jämnåriga kamrater utomhus och att det skulle vara bra med fysisk aktivitet vintertid med hennes sjukdomsförhållande", ansågs vara inom ramen för det som menas med nytta i 12 kap. 4 § FB. Däremot ansåg rätten inte att summan var skälig.

Det är även möjligt att i viss utsträckning använda en del av avkastningen av underårigs medel, om behov finns att köpa något som skulle komma till nytta för den underårige eller dennes familj med stöd i 12 kap. 4 § FB, förutsatt att den underåriges intresse är i fokus och inte de övrigas i familjen.[719] I förarbetena framhålls att, vid bedömningen av om något medför nytta för en underårig, ska hänsyn tas till "den underåriges ålder, föräldrarnas villkor och andra individuella förhållanden [...] av vad som ryms inom en tillåten medelsanvändning".[720] Anskaffandet av en bättre bostad, ett fritidshus eller en bil kan även anses medföra nytta för underåriga.[721]

I ett fall från Hovrätten för Övre Norrland, B 208-13, diskuteras nytta för underåriga i enlighet med 12 kap. 4 § FB. Hovrätten uttryckte i sitt domskäl att gränserna för att använda barnets medel inte är klart definierade. Vidare uttalade HovR:n att "det måste stå dock klart att

---

[718] Oulis, Värdeersättning vid återgång s. 454.
[719] Prop. 1993/94:251 s. 212 f.
[720] A prop. s. 212.
[721] A prop. s. 212. Jfr prop. 1987/88:124 s. 188.

det är barnets intressen som ligger i förgrunden när barnets medel används och inte andra överväganden, som t.ex. föräldrars intresse". Inköpet av nya möbler, TV, cykel, skridskor, skidutrustning, kamera och betalning av den underåriges del av familjens gemensamma semester ansågs ha kommit den underårige till godo.

Utfallet i målet är förenligt med förarbetena till FB, där det förklaras bland annat att trots att det inte råder något förbud mot att använda underårigs medel för något, ska den underåriges intresse alltid vara i fokus och övrigas intresse vara sekundärt eller en "bieffekt".[722]

3.5.3 Om underårigs ersättning för avtalsnytta i 9 kap. 7 § 1 st. FB

En underårig som inte kan fullgöra sin återbäringsplikt ska ersätta sin medkontrahent i enlighet med 9 kap. 7 § 1 st. FB för den nytta som den underårige tillgodogjort sig.

Malmström och Saldeen har förklarat att ersättningen för avtalsnytta kan ses som "en nedprutning av priset".[723] Bedömningen om avtalsnytta behöver inte vara djupgående, utan det räcker att motparten kan bevisa avtalets nytta.[724] I förarbetena till bestämmelsen förklaras att:

> "[v]insten ej behöver föreligga i form av ett behållet förmögenhetsvärde, vilket direkt eller indirekt trätt i stället för den mottagna egendomen, utan även kan bestå däruti, att utgifter, vilka efter den omyndiges förhållanden kunna betraktas såsom skäliga och som eljest fått bestridas med andra tillgångar eller med upplånade medel, blivit täckta med det, som motparten utgivit; har den omyndige härvid handlat oekonomiskt, får ersättningen därefter jämkas."[725]

Utifrån citatet verkar det som att lagstiftaren gör en uppdelning mellan direkt och indirekt ekonomisk nytta. När den underårige behåller ett förmögenhetsvärde eller en avkastning, kan detta ses som en direkt ekonomisk nytta. En underårig som exempelvis undviker vissa kostnader eller avgifter på grund av ett avtal erhåller en indirekt ekonomisk nytta. Hur detta resonemang tillämpas i praktiken när det handlar om underåriga är dock oklart, eftersom det inte finns något avgörande som bygger på detta. Om den underårige har handlat oekonomiskt, kan

---

[722] Prop. 1993/94:251 s. 212.

[723] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 32.

[724] NJA II 1924 s. 348.

[725] NJA II 1924 s. 348.

summan reduceras så att den underårige får frånträda avtalet utan att göra en förlust.[726]

Dahlstrand genomförde en studie där hon jämförde barns rättsliga handlingsförmåga i svensk rätt med andra rättsordningar. Författaren konstaterade att i rättsordningar som tillhör Common law-systemet har barn inte någon rättslig handlingsförmåga. Däremot får de ingå ”avtal om nödvändigheter”, vilket Dahlstrand har förklarat som avtal som medför nytta för de underåriga.[727] I dessa rättssystem faller avtal som underåriga ingår för att skaffa mat, mediciner, kläder och utbildningsplatser inom ramen för nödvändiga avtal.[728] Ett avtal om nödvändighet kan också ingås för en underårigs anhörigs nytta.[729] Köp av kläder förefaller inte vara avtal som medför nytta för underåriga enligt ARN. Det finns flera beslut där underåriga har köpt kläder även för små summor där ARN ansåg att avtalet inte var bindande.[730] Det är oklart om övriga avtal som normalt sett betraktas som avtal om nödvändigheter i andra rättsordningar skulle betraktas som avtal som medför nytta för underåriga i en svensk kontext.[731]

Citatet nedan från förarbetena till GFörmL visar att lagstiftaren har gjort en avvägning för att kunna utforma bestämmelsen om underårigs ersättningsskyldighet:

> ”[…] att helt och hållet fritaga den omyndige från återbäring, så snart vad han mottagit ej finnes i behåll, kan emellertid leda till att han obehörigen gynnas på medkontrahentens bekostnad.”[732]

> ”Det är av synnerlig vikt, att förslagets regler i detta ämne å ena sidan bereda erforderligt skydd åt den omyndige, å andra sidan ej utsätta hans medkontrahent för rättsförluster, som kunna anses stridande mot rättvisa och billighet. Den omyndiges förpliktelser vid avtalets återgång få ej utsträckas så långt, att grundsatsen om hans bristande

---

[726] NJA II 1924 s. 348.

[727] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 48.

[728] A.st.

[729] Zweigert & Kötz, An Introduction to Comparative Law s. 351 ff.

[730] Se exempelvis följande beslut från Änr 2012-05778 och Änr 2017-04935.

[731] I 12 kap. 4 § FB regleras förmyndarens rätt att använda underårigs medel i skälig omfattning för att bekosta underårigs utbildning. Detta kan tala för att ett avtal om en utbildning kan medföra nytta för underårig. Om funktionell nytta krävs, borde avtalet kräva att den underårige deltar i undervisning för att kunna medföra nytta för den underårige.

[732] NJA II 1924 s. 345.

> rättsliga handlingsförmåga praktiskt sett förlorar sin betydelse. Men även av hänsyn till den omyndige är det angeläget, att skyddet för hans intressen ej heller drives längre än nödigt är."[733]

> "Skyddet för den omyndige bör uppenbarligen ej sträckas längre, än att han erhåller utväg att draga sig ur affären utan förlust. Det ligger under sådana förhållanden nära till hands att bygga förslagets bestämmelser i ämnet på begreppet obehörig vinst. Då det tidigare varit på tal att införliva denna rättsgrundsats med den svenska rätten, har visserligen frågan därom fått förfalla."[734]

Av förarbetena till bestämmelsen i 9 kap. 7 § FB framgår att lagstiftaren dels önskat beakta det övergripande ändamålet med hela 9 kap. FB, det vill säga att skydda den underårige från ekonomiskt ofördelaktiga avtal, dels önskat visa att bestämmelsen i 9 kap. 7 § 1 st. FB också syftar till att hindra den underårige från att dra obefogad nytta av sin motpart.[735] Det skulle inte vara rimligt om i samband med ett avtals återgång en underårig, som hunnit konsumera avtalsföremålet eller försämrat egendomens skick, inte skulle behöva ersätta sin medkontrahent på något sätt. Enligt Ingvarsson är regeln även baserad på ett omvänt perspektiv jämfört med allmänna regler, det vill säga att det är inte motpartens förlust som står i fokus utan den underåriges nytta av avtalsföremålet.[736] Marigó Oulis har argumenterat för att nytta ska fungera som en slags "rimlighetsmåttstock".[737] Dessutom har Oulis förklarat följande:

> "Det man vill uppnå med lagregleringen är att skydda den underårigas ursprungliga förmögenhetsmassa oavsett om det leder till att motparten blir undermåligt eller rikligt kompenserad för detta."[738]

Eftersom prövningen av nytta av avtalet inte kan presumeras i förväg, utan måste göras i varje enskilt fall, är resultatet av tillämpningen av 9 kap. 7 § 1 st. FB på verkliga fall inte förutsebar. Bedömningen av avtalsnytta är därmed till viss del subjektiv. Ett visst avtal kan vara till nytta

---

[733] NJA II 1924 s. 346.
[734] NJA II 1924 s. 348.
[735] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 163.
[736] Ingvarsson, a.a. s. 163. Se även Westman, Förmynderskap s. 25 ff.
[737] Oulis, Värdeersättning vid återgång s. 458.
[738] A.a s. 464.

för en viss person i ett enskilt fall men inte anses vara till nytta i ett annat. Ingvarsson har framfört att, enligt den romerska *actio de in rem verso,* kan förmögenehetsöverförande vara lika med ”vad någon har praktisk nytta av”.[739] Med utgångpunkt i det som Ingvarsson beskriver att förmyndaren eller föräldern hade nytta av det som den omyndige handlat, är *praktisk nytta* likvärdigt med det som kommer till *nyttig användning* eller fyller en viss funktion i det enskilda förhållandet.[740] En annan viktig aspekt att beakta i diskussionen om hur man ska förstå avtalsnytta i 9 kap. 7 § 1 st. FB är huruvida den underårige rättshandlat med klokhet.[741] I samband med diskussionen om denna bestämmelse relaterat till den digitala miljön har det framförts att det inte föreligger något skyddsbehov för den underårige när denne ”handlat klokt så att avtalet medfört nytta”.[742]

I ARN:s beslut, Änr 2001-3945 (*mobiltelefon-beslutet*) hade en trettonåring köpt en mobiltelefon och ett startpaket för 1 595 kr. Den underårige hade olovligen tagit föräldrarnas pengar för att köpa mobiltelefonen. När föräldern upptäckte köpet hade den underårige redan förbrukat startpaketet. Nämnden ansåg att avtalet var ogiltigt och att det inte hade medfört någon nytta för den underårige. I sin bedömning framförde nämnden att köpeskillingen skulle återbetalas ”oavsett om telefonen kan återlämnas eller inte och oavsett att startpaketet har förbrukats […]”.

Nämnden hade ingen annan motivering i sin bedömning än det som redan anförts. Den underårige i mobiltelefon-beslutet ingick avtalet i april 2001. På den tiden var det den ’vanliga’ mobiltelefonen som enbart kunde användas för att ringa och skicka SMS som användes. Om startpaketet var förbrukat, är det en indikation på att den underårige hade ringt några samtal eller skickat sms. Detta visar att mobiltelefonen och tillhörande startpaket hade ett ekonomiskt värde och en viss användning för den underårige (objektivt kriterium). För att avtalet ska medföra nytta i kontexten för 9 kap. 7 § FB krävs att hänsyn tas till en individuell bedömning. Här kan viss vägledning hämtas i snöskoter-

---

[739] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 47.
[740] Jfr a.a. s. 47. Se NJA II 1924 s. 345.
[741] Jfr Ds 2012:31 s. 157.
[742] Ds 2012:31 s. 157.

fallet. Hovrätten ansåg att köpet av snöskotern faller inom ramen för det som kommer till nytta för den underårige, eftersom snöskotern skulle bidra positivt till den underåriges vardag och livssituation. Hon skulle vara fysiskt aktiv, vilket var bra med hänsyn till hennes sjukdom. Dessutom skulle snöskotern bidra med en möjlighet till socialisering och gemenskap med jämnåriga. Om den underårige i mobil-beslutet hade haft ett 'behov' av att ringa samtal i sin vardag, eller om mobilen skulle bidra till dennes livssituation (subjektivt kriterium), skulle avtalet ha medfört nytta för den underårige.

I denna kontext är det värt att nämna Svea hovrätts avgörande, FT-5076-11 (*vin-fallet*). Även om detta inte handlar om en underårig, utan om en individ som har en förvaltare och som därför har en begränsad rättslig handlingsförmåga, kan Svea hovrätts uttalande beträffande avtalsnytta analyseras.

I FT-5076-11 hade en man i 45-årsåldern, som var ställd under förvaltarskap, gjort en beställning av ett dussin vinflaskor via ett företags hemsida. Leveransen av vinet skedde avtalsenligt, men köparen betalade aldrig fakturan. Tvisten handlade om huruvida köparen var skyldig att betala fakturan på grund av eventuell nytta som vinet kunde ha medfört för köparen.

Tingsrätten framhöll att det inte var bevisat att vinet hade medfört nytta för köparen, medan HovR:n å sin sida ansåg att varan hade medfört nytta för köparen. Beträffande varans nytta framhöll HovR:n i vinfallet följande: "[e]n utgångspunkt vid bedömningen måste vara att även om vin är en alkoholhaltig dryck, måste varan som sådan kunna medföra nytta för en person som har uppnått tillräcklig ålder. Ett normalt, vardagligt köp av vin bör därför som regel innebära att egendomen har medfört nytta". Utöver det baserade HovR:n sin dom på att beställningen skedde till obetydligt belopp, vilket visade på att köparen inte handlat oekonomiskt eller att köpet i övrigt kunde anses anmärkningsvärt. Eftersom köparen inte kunde bevisa att han inte kunde ha druckit vinet på grund av medicinering, kom HovR:n fram till att vinflaskorna hade ansetts medföra nytta för köparen.

I vin-fallet tog HovR:n ställning till relationen mellan avtalsföremålet "alkoholhaltig dryck" och "tillräcklig ålder" för att påvisa att vinet hade medfört nytta för köparen. Emellertid förefaller det av utfallet i målet som att HovR:n gör en annan, objektiv prövning av rekvisitet nytta till skillnad från den subjektiva prövning som bör komma till stånd enligt förarbetena till bestämmelsen. Skulle till exempel en

underårig ha köpt ett dussin vinflaskor, hade avtalet sannolikt inte blivit bindande för den underårige. Vinet hade inte heller medfört nytta på grund av den underåriges låga ålder.

I ett beslut från ARN, Ärn 2000-5109 (*Pokémonkort-beslutet*), hade två 9-åringar köpt Pokémonkort för ett värde av 1 860 kr. Pengarna hade de tagit från föräldrarna utan deras vetskap. Föräldrarna begärde att köpen skulle återgå, men säljaren vägrade på grund av att förpackningarna var brutna. Säljaren kunde inte sälja korten vidare, eftersom de inte var i samma skick som vid avtalsslutet. Föräldrarna begärde att säljaren skulle förpliktas att återbetala de 1 860 kr som pojkarna hade betalat för korten. Allmänna reklamationsnämnden konstaterade att avtalet inte var bindande med tanke på att de underåriga saknade samtycke att ingå avtal enligt 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Vidare var ARN:s rekommendation att parterna skulle lämna tillbaka vad de hade mottagit på grund av avtalet och att föräldrarna således skulle få tillbaka hela köpeskillingen. Det vill säga, ARN ansåg att Pokémonkorten inte hade medfört nytta för de underåriga.[743]

Begreppet nytta tolkades inte på samma sätt i FT-5076-11 (*vin-fallet*) som Pokémonkort-beslutet. I vin-fallet fastställde HovR:n att de köpta vinflaskorna hade medfört nytta för köparen med hänsyn till hans ålder och trots att han var ställd under förvaltarskap. I Pokémonkort-beslutet hävdade säljaren att det var stor efterfrågan på korten och att de därför kunde antas ha en social betydelse för 9-åringarna. Pojkarna blev kanske populära bland sina kamrater på grund av korten. Om ”nytta” i 9 kap. 7 § FB skulle ges den innebörd som framkom i vin-fallet, skulle samma resonemang kunna anföras för att hävda att Pokémonkorten medförde nytta för pojkarna, det vill säga om hänsyn togs till deras ålder. Det är möjligt att hävda att Pokémonkorten förmodligen hade ett affektionsvärde för barnen men de hade varken någon funktionell nytta eller bidrog på något sätt till barnens utveckling. Utifrån Pokémonkort-beslutet kan konstateras att ett rent affektionsvärde inte bidrar till den underåriges livssituation eller utveckling, vilket innebär att det subjektiva kriteriet för att nytta enligt 9 kap. 7 § 1 st. AvtL ska föreligga inte är uppfyllt.

I ett fall från Svea hovrätt, T 2755-12 (*skolfoto-fallet*), hade en förmyndare ingått olika avtal om köp av skolfoton under en femårsperiod.

---

[743] Även i Änr 2001-2570 och Ärn 2001-4939, som handlade om underåriga som hade köpt Pokémonkort, ansåg nämnden att avtalen inte hade medfört nytta för de underåriga.

Visserligen var det förmyndaren i fallet som företog rättshandlingarna, men det är värt att nämna fallet på grund av HovR:ns resonemang om nytta.

Fotona levererades mot faktura och konsumenten hade 30 dagar på sig att betala för fotona. Förmyndaren betalade aldrig fotona. Inkassobolaget krävde senare förmyndarens barn på betalning när de kom till vuxen ålder. Rättsfrågan i målet var om överförmyndaren hade behövt lämna sitt samtycke för att avtalen skulle vara giltiga. Avtalen ingicks innan 2008 års förmyndarskapsreform. Såväl TR:n som HovR:n slog fast att avtalen inte var giltiga på grund av att överförmyndaren inte hade lämnat sitt samtycke. En annan fråga var också om svaranden skulle betala ersättning för fotona på grund av bestämmelsen i 9 kap. 7 § FB. I TR:ns domskäl anförs följande:

> ”[d]et kan konstateras att nyttan för den enskilde eleven själv av individuella skolfoton typiskt sett måste anses vara mera begränsad, samtidigt som det kan förhålla sig på motsatt vis med skolkataloger som innehåller klassfoton. I målet saknas dock närmare utredning om vilken sorts foton som den underårige mottagit. Denna brist måste falla tillbaka på Alektum. Den underårige är därför inte skyldig att betala ersättning för de skolfoton som hon har mottagit.”[744]

Det förefaller som att HovR:n också ser skolfoton som ett avtalsföremål som har ett affektionsvärde på samma sätt som i Pokémonkort-beslutet och som inte heller har någon funktionell användning eller praktisk fördel.

I HD:s avgörande, NJA 2018 s. 266, tog domstolen ställning till om en utbildning hade medfört nytta för en vuxen person för att bestämma ett prisavdrag för utbildningstjänsten. Även om den som fick utbildningen var en vuxen, kan viss vägledning hämtas vad gäller bedömningen av avtalsnytta för underåriga utifrån att en utbildningstjänst anses vara ett avtal om nödvändigheter i andra rättsordningar.[745] I det aktuella fallet hade en amerikansk medborgare läst fyra terminer på en utbildning vid Mälardalens högskola (MDH). Denna utbildning utvärderades av Universitetskanslersämbetet (UKÄ) och fick det samlade

---

[744] I citatet har den underåriges namn ersatts med *den underårige* för att inte avslöja den underåriges identitet.

[745] Se Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 48. Se även Zweigert & Kötz, An Introduction to Comparative Law s. 351 ff.

omdömet bristande kvalitet. Studenten som redan innan hon blev varse beslutet var missnöjd med utbildningen avbröt den och krävde att få tillbaka den summa som hon hade betalat i studieavgifter. Hovrätten ansåg att studenten hade haft ”viss nytta” av den utbildning hon hade gått under de fyra terminerna samt ”tillgodogjort sig ett inte ringa antal högskolepoäng”. Hon hade inte ”visat att utbildningen praktiskt taget saknade värde för henne” och därför gjordes en skälighetsbedömning som innebar att studenten hade rätt till prisavdrag med 50 procent av det värde som hon hade betalat i studieavgifter till MDH. Av HovR:ns domskäl framgår också att, trots att utbildningen var bristfällig, hade den inte visats vara ”värdelös”. Utifrån HovR:ns uttalande torde tillgodoräknande av ett fåtal högskolepoäng vara lika med obefintlig nytta för studenten och med stor sannolikhet innebära rätt att återfå hela den yrkade summan. Högsta domstolen gjorde en likartad bedömning som HovR:n och konstaterade att rätten att återfå hela den inbetalade summan skulle innebära att ”den utbildning som hon genomgått och tillgodogjort sig ska anses vara helt utan värde”, vilket inte var fallet.

Nytta i både HovR:ns och HD:s domar är lika med utbildning som studenten har tillgodoräknat sig eller antal högskolepoäng. Här ställer rätten i sin analys nytta i motsats till utbildning som är ”helt utan värde” eller ”helt värdelös”. Både HovR:n och HD gjorde en skälighetsbedömning för att bestämma storleken på prisavdraget, när studenten trots bristfällig utbildning tillgodogjort sig en del av utbildningen. Den slutsats som kan dras av NJA 2018 s. 266 är att utbildningen hade medfört en viss praktisk eller funktionell nytta för studenten, eftersom den genererade högskolepoäng, trots att utbildningen innehöll brister.[746] Om en underårig hade ingått ett avtal om en utbildning, skulle den underårige ha behållit en fördel som på ett relevant sätt hade bidragit till dennes liv och därför med stor sannolikhet medfört nytta för den underårige.[747] En annan slutsats som kan dras rörande nytta**,** om fallet i fråga appliceras på underåriga, är att nytta som är obefintlig är knappt märkbar och därför inte kan åsättas ett ekonomiskt värde.[748]

I ett annat fall från ARN, ARN 88/r1611 (*skateboard-beslutet*), hade en åttaårig pojke köpt en skateboard för 395 kr. Den underårige hade

---

[746] Ingvarsson, Obehörig vinst s. 47.

[747] NJA II 1924 s. 348. Jfr Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 48.

[748] NJA II 1924 s. 348.

tagit pengarna från sin mor utan hennes tillåtelse. När förmyndaren kontaktade säljaren och begärde att köpet skulle återgå, ville säljaren dra av 150 kr från den betalda summan på grund av att den underårige hade sprutat målarfärg på skateboarden. Nämnden ansåg att köpet skulle återgå, eftersom den erlagda summan som den underårige hade betalat för skateboarden var för hög för att säljaren skulle presumera att förmyndarens samtycke förelåg, trots att den underårige hade kontanterna i sin besittning vid köpet. Det som kan tyckas vara anmärkningsvärt är det faktum att nämnden beslutat att säljaren skulle återfå skateboarden, men återbetala 345 kr till den underårige. I sitt beslut anfördes följande:

> ”[e]n förutsättning för att hela köpesumman skall återbetalas vid hävning är att varan återlämnas i väsentligen oförändrat skick (57 § köplagen). Risken för att så inte är fallet bärs normalt av köparen. Nämnden ansåg dock inte att det i detta fall var skäligt att köparen ensam skulle stå risken. Den som säljer till en 8-åring bör vara medveten om risken för att varan kan skadas och han bör därför bära en del av risken för detta. Nämnden menade därför att det prisavdrag som skulle göras för skadorna på skateboarden (målarfärgen) skulle begränsas till 50 kr.”

Beslutet grundades inte i 9 kap. 7 § 1 st. FB utan det hänvisades till 57 § 1905 års KöpL (1905:38 s 1) som reglerade nyttoavdraget. Det förefaller som att den underårige i skateboard-beslutet varken haft någon ekonomisk eller annan typ av fördel av skateboarden. Det kan tyckas märkligt att ARN resonerade på det viset. Nämnden tillämpade regleringen kring nyttoavdraget i samband med hävning av avtal för att uttala sig om rättsverkningarna av underårigas avtal. Avtalet kan knappast ha medfört nytta för den underårige.

Med utgångspunkt i det som anförts ovan, förefaller det finnas ett orsakssamband med avtal där underåriga handlar med klokhet och där avtalet medför en funktionell eller praktisk nytta av avtalsföremålet.[749] I sådana fall kan en underårig tillgodogöra sig nytta. Avtal som handlar om ”rent nöje”, eller där avtalsföremålet enbart har ett affektionsvärde för barnet, kan inte medföra avtalsnytta för underåriga såsom i Pokemonkort-beslutet. I sådana fall är det inte heller möjligt att uppskatta ett ekonomiskt värde. Små barn agerar sällan med klokhet, vilket borde

[749] Jfr Ds 2012:31 s. 157.

medföra att små barn har svårt att tillgodogöra sig avtalsnytta. Vanliga avtal bland underåriga är exempelvis köp av leksaker, biobesök, leklandbesök mm. Avtal avseende exempelvis en utbildning eller vård torde medföra nytta.

Sammanfattningsvis har analysen om avtalsnytta kopplat till underårigas fysiska avtalsslut visat att i regel har ett avtal som medför *praktisk nytta* ett *samband med att den underårige handlar med klokhet*. Dessutom förutsätter avtalsnytta för underåriga följande kriterier:

- Direkt ekonomisk nytta (objektivt kriterium)[750] eller
- Indirekt ekonomisk nytta (objektivt kriterium)[751]
- Att avtalsresultatet medför en funktionell eller praktisk nytta som bidrar positivt till den underåriges liv eller fyller någon relevant funktion i dennes vardag (subjektivt kriterium)

I nästa avsnitt analyseras underårigs ersättningsskyldighet enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB.

3.5.4 Om underårigs ersättningsskyldighet enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB

En underårig kan också bli ersättningsskyldig enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB när ett avtal som denne har ingått ogiltigförklaras. Skillnaden mellan 9 kap. 7 § 1 st. och 2 st. FB är att i 2 st. vilseleder den underårige sin medkontrahent beträffande sin kompetens att sluta avtal. För att ett förfarande ska kunna betraktas som vilseledande krävs att den underårige har haft avsikt eller uppsåt i sitt handlande.[752] Om den underåriges förfarande är straffbart, kan han eller hon bli skadeståndsskyldig. Och om den underårige förtiger information om sin verkliga ålder eller behörighet för att företa rättshandlingen, blir han eller hon inte skadeståndsskyldig.[753]

Enligt Ingvarsson förefaller 9 kap. 7 § 2 st. FB omfatta både ersättning för säljarens förlust och en rimlighetsbedömning.[754] En

---

[750] NJA II 1924 s. 348.
[751] NJA II 1924 s. 348.
[752] NJA II 1924 s. 352.
[753] NJA II 1924 s. 350.
[754] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 161.

underårigs ersättningsskyldighet begränsas dock till att enbart omfatta ersättning för det negativa kontraktsintresset. Det vill säga, säljaren får enbart ersättning för de kostnaderna som han eller hon har haft för att sluta avtal.[755] Ersättning för utebliven vinst utbetalas inte.[756] I förarbetena hävdas dock att, om den underårige även skulle förpliktas att utbetala ersättning för det positiva kontraktsintresset, skulle syftet med reglerna kring omyndighet vara betydelselösa.[757] De underåriga skulle inte få det skydd som de anses behöva.[758] Skyddet bör således konkretiseras på så sätt att den underårige kan frånträda avtalsförhållandet utan att göra en förlust.[759]

Även om den underårige skulle åläggas att betala skadestånd, är utgångspunkten för skadeståndet att det ska omfatta det negativa kontraktsintresset.[760] I lagberedningens kommentarer som ligger till grund för bestämmelsen i 9 kap. 7 § 2 st. FB förklaras dock att för den underåriges medkontrahent, som kan bevisa att han eller hon haft en förlust på grund av den underåriges straffbara beteende, kan ersättningen för det negativa kontraktsintresset vara lika hög som för det positiva.[761] Det är den underåriges medkontrahent som bär bevisbördan beträffande kravet på ersättning.[762]

Lagstiftaren anser att när den underårige inte har nått straffbar ålder, men har lämnat oriktig information om sin förmåga att kunna ingå avtal, bör en jämkning beträffande den underåriges ersättningsskyldighet ske.[763] Ersättningen ska ”utmätas efter billighet inom nämnda gränser”.[764] Utöver nytta ska hänsyn även tas till vilken typ av rättshandling det handlar om, den underåriges beteende samt de anledningar för att företa rättshandlingen som motparten accepterat.[765]

I Änr 2007-7155 (*piercing-beslutet*) hade en 16-åring lämnat oriktiga uppgifter om att han hade förmyndarens samtycke till att bli

---

[755] NJA II 1924 s. 349.
[756] Jfr Saldeen, Barn- och föräldrarätt s. 318.
[757] NJA II 1924 s. 346.
[758] NJA II 1924 s. 346.
[759] NJA II 1924 s. 347.
[760] NJA II 1924 s. 349.
[761] NJA II 1924 s. 349.
[762] NJA II 1924 s. 349.
[763] NJA II 1924 s. 349.
[764] NJA II 1924 s. 349.
[765] NJA II 1924 s. 350.

piercad. Den underårige hade uppgett ett telefonnummer som enligt den underårige var dennes mors. Bolaget ringde numret och någon annan som inte var den underåriges mor svarade och bekräftade att den underårige hade tillåtelse att bli piercad. Den underårige betalade 527 kr för detta. Nämnden ansåg att avtalet inte var bindande och med hänsyn till 9 kap. 7 § 2 st. FB konstaterade nämnden att det bolag som hade piercat den underårige hade rätt till skälig ersättning med 400 kr, vilket innebar att 127 kr skulle återbetalas.

I ARN:s beslut, Änr 2011-4727 (*flygbiljett-beslutet*), hade en underårig beställt en flygbiljett tur och retur till Damaskus via företaget Travelstarts hemsida. Biljettens pris var 5 184 kr. För att kunna slutföra beställningen var den underårige tvungen att godkänna bolagets allmänna villkor. Han blev också upplyst om att man enbart kunde köpa resor förutsatt att man var 18 år eller äldre. Den underårige kryssade i rutan som visade att han var myndig. Den förordnade förmyndaren krävde att få avtalet ogiltigförklarat och begärde att få tillbaka den betalda biljettsumman. Travelstart hävdade dock att den köpta biljetten inte var om- eller avbokningsbar och att om företaget rekommenderades återbetala priset för biljetten, skulle Travelstart självt få bära hela kostnaden. Företaget hävdade också att de inte hade någon möjlighet att verifiera den underåriges verkliga ålder.

Allmänna reklamationsnämnden konstaterade i *flygbiljett-beslutet* att köpeavtalet inte var bindande på grund av att köparen var underårig. Nämndens rekommendation var dock att Travelstart hade rätt att behålla den betalda summan, eftersom den underårige aktivt hade valt att kryssa i rutan som visade att han var myndig. På grund av hans uppträdande hade den underårige lämnat falska uppgifter med syfte att vilseleda sin motpart att ingå avtal. Nämnden konstaterade att den betalda summan för biljetten var skälig ersättning på grund av vilseledande enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB. Rekommendationen i detta mål medför vissa risker för underåriga, eftersom den rekommenderade ersättningsskyldigheten har samma effekt som om avtalet var giltigt och vidare att någon reducering av den erlagda prisbetalningen inte skulle ske.

I ARN:s beslut Änr 2011-1967 (*träningskort-beslutet*) hade en fjortonåring i samband med ansökan om ett träningskort fyllt i en blankett och angivit att hon var sexton år. Hon betalade 2 495 kr för ett träningskort med ett års giltighetstid. En månad efter det att den underåriga hade tecknat årskort på gymmet, försökte förmyndarna att ogiltigförklara avtalet med argumentet att den omyndiga hade olovligen använt

kreditkortet från den ena förmyndaren. Gymmet hade för avsikt att lämna tillbaka årsavgiften, men när det upptäcktes att den underåriga redan hade tränat i en månad, skulle återgången av avtalet jämställas med ett öppet köp. Nämnden ansåg att den underåriga genom att påstå att hon var sexton år hade vilselett gymmet med tanke på att en sextonåring har behörighet att ingå avtal utan förmyndares samtycke i vissa fall. Den underåriga hade tränat i en månad med möjlighet att träna under tiden som tvisten pågick. Nämnden konstaterade därför att den underåriga hade haft nytta av avtalet, eftersom vederbörande hade haft möjlighet att träna under en period av fem månader. Nämndens rekommendation i träningskort-beslutet var att gymmet skulle återbetala sju tolftedelar av priset för träningskortet, vilket motsvarade 1 455 kr. Nämndens resonemang i träningskort-beslutet var att skälig ersättning, när den underårige hade vilselett sin motpart, var lika med avtalsnytta för den underårige.

Utifrån de få beslut som analyserats går det inte att dra några säkra slutsatser. Det förefaller som att underårigs skäliga ersättning enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB kan vara lika med ersättning för avtalsnytta, såsom nämnden uttryckte det i träningskort-beslutet.[766] I flygbiljett-beslutet hade den underåriges ersättningsskyldighet samma rättsverkan som om avtalet hade ingåtts av en vuxen person.

3.6 Sammanfattande kommentarer om förhållandet mellan barns autonomi och förmyndarens ansvar vid barns fysiska avtalsslut

Förmyndarna har en stor makt när det gäller att kunna bestämma att underåriga som är under sexton år, eller som är över sexton år och inte uppfyller lagstiftningens villkor, ska kunna företa rättshandlingar. Förmyndarnas makt bygger på att deras samtycke till underårigas rättshandlingar kräver att de överför kontanter till de underåriga och på det sättet kan bestämma utsträckningen av underårigas rättsliga handlingsförmåga.

Det är relevant att påpeka problematiken kring förmyndarens underförstådda samtycke. Trots att samtycket är absolut kan det i praktiken vara presumerat, förutsatt att den underårige har fått förfoga över kontanter och att priset som betalas för varan eller tjänsten är av mindre värde. Det sätt på vilket 9 kap. 1 och 6 §§ FB är konstruerad

[766] Jfr NJA 1924 II s. 349 f.

möjliggör för förmyndarna att åtminstone vid fysiska köp hindra underårigas avtalsbundenhet, även i vissa fall där förmyndare överfört kontanter till underårig. Detta kan hända när det pris som den underårige har betalat är högre än normalt. Dock är det svårt att säga vilka priser som är högre, men i sådana fall borde det vara svårare för underårigs motpart att bevisa att samtycke förelåg, och att avtalet inte kan göras gällande.

I övrigt när underårigas möjlighet att påverka förvaltningen av sina tillgångar jämförs med deras möjlighet att ingå avtal, kan konstateras att underåriga har en viss autonomi när det gäller att ingå avtal med bindande verkan. I sin studie från början av 2000-talet påpekade Dahlstrand att i 9 kap. 2 a § FB stadgas att underåriga som har nått tonåren i vissa fall kan få en utökning av sin rättsliga handlingsförmåga på grund av att de antingen har ett faktiskt behov eller har visat kompentens att kunna rättshandla, såsom när de har flyttat hemifrån.[767] Vidare kan konstateras att underåriga ofta är beroende av att förmyndaren eller en utomstående person skapar rättshandlingsförmåga för underåriga att ingå avtal, enligt vad som stadgas i 9 kap. 1 och 6 §§ samt 9 kap. 4 § FB.

Beträffande förmyndarnas ansvar relaterat till underårigas rättsliga handlingsförmåga kan konstateras att även i de situationer där underåriga får ingå avtal utan förmyndarens påverkan, har förmyndarna ett ansvar att övervaka underårigas avtal. Detta framgår av 9 kap. 2 a § 3 st. FB, som möjliggör för förmyndaren att frånta underårig behörighet att ingå avtal när han eller hon har flyttat hemifrån på grund av att den underårige har missbrukat sin behörighet. Dessutom får förmyndaren, med hänsyn tagen till underårigs uppfostran och välfärd, omhänderta egendom som den underårige har skaffat genom eget arbete samt det som den underårige har tagit emot från tredje man med villkor om rådighet, enligt vad som stadgas i 9 kap. 3 § 2 st. och 4 § 2 st. FB. I vissa fall krävs emellertid överförmyndarens samtycke härtill.

Den slutsats som kan dras med anledning av detta är att underåriga i viss utsträckning har en autonomi att ingå avtal utan att förmyndarna kan påverka det. Det gäller särskilt när underåriga får medel från tredje

[767] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 33 f.

man med villkor om rådighet och när den underårige som har fyllt sexton år har skaffat medel genom eget arbete.

En utgångspunkt i barnkonventionens artikel 12 är att barnen blir alltmer delaktiga med hänsyn tagen till deras ålder och mognad. Dahlstrand har rätt när hon anför att barnkonventionens syn på barn som mer autonoma individer i takt med att de blir äldre och mer mogna inte återspeglas i förmyndarskapslagstiftningen.[768] Dessutom kan i viss utsträckning även yngre barn i vissa situationer få samma rättsliga handlingsförmåga som en vuxen, enligt regleringen i 9 kap. 1 och 6 §§ FB.[769] Detta förutsätter självklart att förmyndarna möjliggör det.[770]

I nästa kapitel, kapitel 4, analyseras varför bestämmelserna i 9 kap. FB och bestämmelserna kring förmyndarens förvaltning av underårigas tillgångar ser ut som de gör.

[768] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 38.
[769] A.st.
[770] A.st.

4 Syften bakom underårigas begränsade rättshandlingsförmåga

4.1 Inledning

I det förra kapitlet analyserades bland annat regleringen kring underårigas rättsliga handlingsförmåga samt föräldrarnas skyldigheter i förhållande till den underårige. I detta kapitel analyseras vilka syften och intressen som lagstiftaren ville skydda genom att begränsa underårigs rättshandlingsförmåga och ålägga förmyndare att förvalta underårigas egendom.

Detta kapitel fyller därför en viktig funktion i studien, eftersom de syften och skyddsintressen som identifieras här används som analysverktyg i kapitel 7. Det är inte möjligt att fullt ut kunna uttala sig om huruvida det skydd som underåriga erhåller under regelverket i FB, när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, är tillfredsställande utan att först förstå vad lagstiftaren ville uppnå med dessa regler.

Förmynderskapsrätten har genomgått två reformer efter 1950 då FB trädde i kraft. Inledningsvis redogörs för förmynderskapsreformerna för att analysera huruvida lagstiftningens tilltänkta syften har förändrats över tid. Därefter redogörs för de intressen som ger upphov till att underåriga skyddas enligt 9 kap. FB. Det är viktigt att redan nu påpeka att inte alla de skyddsintressen som identifieras i detta kapitel är av ekonomisk karaktär.

4.2 Förändringar i förmynderskapsrätten över tid

4.2.1 Förändringar i förmynderskapsrätten fram till 1980-talet

Föräldrabalken trädde i kraft 1950 och på drygt sjuttio år har 9 kap. FB inte ändrats särskilt mycket. Myndighetsåldern har däremot sänkts två gånger sedan 1950. När FB trädde i kraft hade myndighetsåldern varit densamma sedan 1884, närmare bestämt 21 år.[771] Första gången myndighetsåldern ändrades i FB var år 1969, då den sänktes från 21 till 20

[771] Malmström & Saldeen, Förmynderskapsrätt s. 8 f. Det kan vara värt att notera att fram till 1920-talet kunde myndighetsåldern och förmågan att betraktas som myndig vara olika beroende på kön och även med hänsyn tagen till en persons civilrättsliga status (ogift, gift och änka, änkling).

år.[772] Sedan 1974 har myndighetsåldern varit 18 år.[773] På grund av svårigheten att bestämma när barn når tillräcklig social mognad, har myndighetsåldern över tid bestämts med hänsyn tagen till andra medborgerliga rättigheter och skyldigheter, såsom värnplikt och rösträtt.[774]

Under 1980-talet började lagstiftningen om ställföreträdare för underåriga och vuxna att ses över. Översynen av reglerna om ställföreträdarskap för underåriga resulterade inledningsvis i betänkandet *Föräldrar som förmyndare* (SOU 1988:40). I utredningen belystes det faktum att underåriga ofta hanterar ganska stora summor pengar. Med anledning härav hade Köpmannaförbundet synpunkter på att underårigs medkontrahent skulle kunna åberopa god tro för att göra gällande avtalet gentemot den underårige samt att ändringen av åldersgränsen för underåriga att ingå avtal kunde övervägas.[775]

Konsumentverket hade helt andra synpunkter än Köpmannaförbundet. För det första ansåg Konsumentverket att det var viktigt att underåriga fick möjlighet att öva på att hantera sin ekonomi, men att förmyndarna borde ha synpunkter på och bestämmanderätt över de rättshandlingar som underåriga företar.[776] Att förmyndarna tillåts kräva avtalsogiltighet vid avsaknad av samtycke möjliggör att underåriga faktiskt kan få en viss träning i att ta hand om pengar som ställs till deras förfogande, eftersom förmyndarna har kvar sin bestämmanderätt över de underårigas rättshandlingar.[777] För det andra anförde Konsumentverket att det faktum att ARN tillmättes för stor betydelse vid förmyndarens underförstådda samtycke återspeglade ett ålderdomligt synsätt som var passande i det svenska samhället på 1920-talet.[778] För det tredje hade Konsumentverket en helt annan uppfattning än Köpmannaförbundet angående förbundets ståndpunkt att ge underårigs medkontrahent rätt att göra gällande avtal gentemot underåriga med stöd i medkontrahentens goda tro.[779]

I utredningen konstaterades att det fanns en risk att förmyndarnas och de underårigas intressen kunde åsidosättas, om underårigas

---

[772] Prop. 1974:44 s. 59 och NJA II 1969 s. 571 ff.

[773] A. prop. s. 61. Se även Mattsson, Ålderns betydelse i socialrätten s. 138 f.

[774] Se t.ex. a. prop. s. 60.

[775] SOU 1988:40 s. 133.

[776] A. bet. s. 134.

[777] A. bet. s. 134.

[778] A. bet. s. 134.

[779] A. bet. s. 134.

motparter skulle kunna åberopa god tro beträffande förmyndarens samtycke.[780] I utredningen lämnades ett förslag till klargörande rörande när förmyndarens samtycke kan anses föreligga i de fall samtycke inte lämnats uttryckligen, men detta ledde inte till någon lagändring.[781]

4.2.2 1995 års förmynderskapsreform

Arbetet med den översyn av förmynderskapsregleringen som började i slutet av 1980-talet ledde till 1995 års förmynderskapsreform. I proposition 1993/94:251 *Förmynderskapslagstiftningen* framhölls att det faktum att förmyndarens samtycke även kan vara tyst innebär att regleringen i 9 kap. 1 och 6 §§ FB tillåter 'missbruk' från förmyndares och underårigas sida.[782] Det är möjligt att förmyndaren godkänner att underåriga köper olika saker, men att förmyndaren senare, av någon anledning, kräver avtalets återgång.[783] I slutändan ansågs bestämmelsen fungera bra i praktiken utan att behöva ändras.[784]

I övrigt kan det konstateras att ett av huvudsyftena med 1995 års förmynderskapsreform var att förenkla reglerna rörande förmyndares förvaltning av barns egendom.[785] Innan reformen hade förmyndarna en alltför omfattande redovisningsplikt för förvaltningen av underårigas egendom gentemot överförmyndaren.[786] Reglerna ansågs vara byråkratiska och betungande både för förmyndarna och överförmyndaren.[787] Grundidén med reglerna kring förvaltningen ansågs fortsatt vara att förmyndaren ska förvalta underårigas medel så att de bevaras och ger skälig avkastning.[788]

En svår fråga var på vilket sätt förenklingen av reglerna skulle ske, där en viktig del var att avgränsa den egendom som förmyndaren skulle kunna bestämma över utan överförmyndares kontroll.[789] Ett förslag på kriterium för att göra en sådan avgränsning var att kontrollera

---

[780] SOU 1988:40 s. 174.
[781] A. bet. s. 202 f.
[782] Prop. 1993/94:251 s. 111 f.
[783] A. prop. s. 111.
[784] A. prop. s. 111.
[785] A. prop. s. 100.
[786] A. prop. s. 105.
[787] A. prop. s. 105.
[788] A. prop. s. 100.
[789] A. prop. s. 108 ff.

egendomens ursprung, det vill säga, om den omyndige hade fått egendomen exempelvis genom gåva eller arv.[790] Det visade sig emellertid att en sådan avgränsning var svår att göra. Med hänsyn till att skyddet borde bestå i att underårigas tillgångar inte förslösas, bestämdes i stället att en beloppsgräns skulle införas för när överförmyndaren ska behöva utöva en större tillsyn.[791]

I prop. 1993/94:251 nämns att varken storleken på den underåriges förmögenhet, eller vem som ger den till den underårige, har någon betydelse för att fastställa behovet av samhällskontrollen.[792] Å andra sidan sägs det att ju större förmögenhet den underårige har, desto större är risken att en oseriös förvaltning kan resultera i att förmögenheten slösas bort.[793] I övrigt ansågs det viktigt att sätta ett högre gränsvärde för överförmyndarens kontroll, för att underlätta överförmyndarens verksamhet i form av färre tillsynsuppdrag.[794] Det var därför av praktiska skäl som en minimigräns för överförmyndarens kontroll infördes. På grund av förmynderskapsreformen ökades förmyndarnas bestämmanderätt i förvaltningen av egendom som underåriga får som gåva eller arv, medan överförmyndarkontrollen begränsades något.[795]

Vid förmynderskapsreformen på 1990-talet identifierades även behovet av att införa skarpare regler för att övervaka de uppdrag som förordnade förmyndare företar för underårigas räkning.[796] Det ansågs att förordnade förmyndare, av naturliga skäl, kanske inte beaktar barnets intresse på samma sätt som en förmyndare som också är den underåriges förälder. Med anledning härav borde förordnade förmyndares förvaltning av en underårigs egendom vara underkastad en mer omfattande kontroll av överförmyndaren.[797] I övrigt beslutades att länsstyrelserna skulle vara tillsynsmyndighet för överförmyndarna i stället för TR:n.[798]

Mot bakgrund av ovanstående kan konstateras att den största förändringen i och med 1995 års förmynderskapsreform var att

---

[790] Prop. 1993/94:251 s. 106 ff.
[791] A. prop. s. 108.
[792] A. prop. s. 109.
[793] A. prop. s. 109.
[794] A. prop. s. 109.
[795] A. prop. s. 223 ff.
[796] A. prop. s. 255 ff.
[797] A. prop. s. 137.
[798] A. prop. s. 292.

förmyndarna fick större frihet att förvalta underårigas egendom utan att överförmyndarna var skyldiga att utöva någon kontroll över deras verksamhet, dock med ett undantag: när de underårigas förmögenhet överskrider åtta prisbasbelopp.

4.2.3 2008 års förmynderskapsreform

Den förmynderskapsreform som ägde rum på 2000-talet hade som huvuduppgift vad gäller underåriga att utvärdera konsekvenserna av att förmyndarna hade fått en utökad frihet beträffande förvaltningen av underårigas tillgångar genom den förmynderskapsreform som ägde rum på 1990-talet.[799] I SOU 2004:112, *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna*, framfördes en åsikt som överförmyndare runt om i landet gett uttryck för, nämligen att 1995 års förmynderskapsreform inte tillgodosåg underårigas intressen på bästa sätt. Överförmyndarna var av den uppfattningen att efter 1995 års förmynderskapsreform beaktades inte omyndigas skyddsintressen fullt ut.[800] Utökningen av den fria föräldraförvaltningen ansågs ha lett till missbruk av föräldrarnas förtroendeställning som förvaltare av underårigas egendom.[801] De delar som ansågs mest problematiska var skyddet mot att underåriga sätts i skuld och det skydd som underåriga erhåller när de är mottagare av en stor förmögenhet i form av arv eller gåva.[802]

Statistiken från början av 2000-talet visade att många barn och ungdomar var skuldsatta och registrerade hos Kronofogdemyndigheten.[803] De vanligaste orsakerna till att barn och ungdomar var skuldsatta var underårigas skadeståndsskyldighet på grund av brott samt skulder relaterade till förmyndarnas företagande av rättshandlingar i barnets namn.[804] Det fanns rapporter om att vissa föräldrar köpte bilar i underårigas namn och att när fordonsskatt och felparkeringsavgifter inte betalades, var det de underåriga som ådrog sig skulderna.[805] Förmyndarna använde sina barn som bulvaner för att undgå ansvaret för alla kostnader och avgifter som ägandet av ett motorfordon innebär.[806] Det

---

[799] SOU 2004:112 s. 60.
[800] A. bet. s. 107 ff.
[801] Prop. 2007/08:150 s. 26.
[802] A. prop. s. 26.
[803] SOU 2004:112 s. 110.
[804] A. bet. s. 187 ff.
[805] A. bet. s. 187 ff.
[806] Prop. 2005/06:117 s. 17.

påpekades då att risken fanns att fordringsägare väntar med att ansöka om betalningsföreläggande till att barnet blir myndigt.[807] Det konstaterades därför att det fanns en risk att ungdomar börjar sitt vuxenliv som skuldsatta.[808] En av de åtgärder som vidtogs för att förhindra barns och ungdomars skuldsättning var att redan 2006 ändra lagen (2001:558) om vägtrafikregister för att skydda underåriga som ägare av ett motorfordon som han eller hon inte hade förarbevis till.[809] Lagändringen innebar att förmyndaren registrerades som betalningsansvarig för alla kostnader relaterade till en underårigs innehav av ett motorfordon.[810]

Vidare uppmärksammades i utredningen det faktum att nya möjligheter för avtalsslut, exempelvis via internet, gjorde att det blev vanligt med olika tjänster och varor som kunde anskaffas med användande av andra betalningsmetoder än kontanter, vilket också innebar möjlighet att ingå kreditavtal.[811] Trots att frågan diskuterades, ledde det inte till någon lagändring eller införandet av nya regler relaterat till avtalsslut i den digitala miljön.

Även om frågan om fullbordan av gåvoavtal beträffande gåvor från en förmyndare till en underårig var föremål för diskussion under mitten av 2000-talet, ansågs det inte finnas behov av lagändringar för att förtydliga tidpunkten för överlåtelsen av egendom från förmyndaren till den underårige.[812] Tidpunkten för överlåtelsen av gåvan har diskuterats på grund av att verkan för givarens borgenärer inträder när en gåva fullbordas.[813]

Utifrån denna studies syften kan fyra resultat av 2008 års förmynderskapsreform uppmärksammas. För det första kan det påpekas att skyddet för underåriga förtydligades i FB för att säkerställa att förmyndarna inte sätter underåriga i skuld utan att överförmyndaren samtycker därtill, i de få fall lagstiftningen tillåter sådan skuldsättning.[814] För det andra fördes den bestämmelse som tidigare fanns i 9 kap. 5 § lag (2004:297) om bank och finansieringsrörelse över till 9 kap. 8 § FB,

---

[807] SOU 2004:112 s. 197.
[808] A. bet. s. 187 ff.
[809] Prop. 2005/06:117 s. 40 ff.
[810] A. prop. s. 40 ff.
[811] Prop. 2007/08:150 s. 30.
[812] A. prop. s. 38 ff.
[813] A. prop. s. 38.
[814] 13 kap. 5 § FB.

som stadgar att förmyndaren inte utan överförmyndares tillstånd får ta ut pengar som underårig som har fyllt sexton år själv har satt in hos banken.[815] För det tredje förstärktes överförmyndares rätt att kräva information av myndigheter och företag inom den finansiella sektorn för att utöva sin tillsynsplikt.[816] För det fjärde fick överförmyndaren större möjlighet att spärra vissa finansiella tillgångar.[817]

4.3 Hur skyddas underåriga och varför?

Ett explicit och överordnat syfte med regleringen i 9 kap. FB är att förmyndaren förväntas skapa ekonomisk trygghet för den underårige.[818] Det ekonomiska skyddet för underåriga kan delas in i två kategorier: skydd för underårigas tillgångar och det skydd som underåriga erhåller när de ingår avtal.

Det första skyddet omfattar underårigs tillgångar som står under förmyndarförvaltning.[819] Det andra skyddet omfattar underårigs fasta egendom. Genom stränga regler, som försvårar eventuell överlåtelse och upplåtelse av underårigs fasta egendom, säkerställs att fast egendom som underårig äger finns kvar när han eller hon når myndighetsåldern.[820]

Den andra kategorin, skyddar för det första den underårige från att sättas i skuld utan överförmyndarens samtycke.[821] Det krävs starka anledningar för att överförmyndaren ska tillåta underårigs skuldsättning, såsom diskuteras i avsnitt 4.3.2.2 nedan. För det andra skyddas underåriga genom att lagstiftaren har begränsat deras ersättningsskyldighet, när deras avtal är obehöriga och avtalen återgår. När det gäller skydd relaterat till underårigas avtal, ska det uppmärksammas att jämnåriga kan skyddas på olika sätt. I vissa fall kan ett avtal som har ingåtts av sextonåringar vara bindande, men i andra fall inte. Nedan kommer att diskuteras av vilka anledningar lagstiftaren gör denna distinktion.

---

[815] Prop. 2007/08:150 s. 63.
[816] A. prop. s. 70.
[817] A. prop. s. 67.
[818] NJA II 1924 s. 314.
[819] Se avsnitt 4.3.1.1.
[820] Se avsnitt 4.3.1.2.
[821] Se avsnitt 4.3.2.2.

Utöver det ekonomiska skydd som underåriga erhåller under förmynderskapslagstiftningen, är det möjligt att identifiera att underåriga också förväntas erhålla ett skydd som inte är av ekonomisk karaktär, nämligen att få utbildning och uppfostran av sina föräldrar.

4.3.1 Skydd för underårigas tillgångar

4.3.1.1 Skydd för underårigs tillgångar genom förmyndarförvaltning

Underåriga anses oerfarna och kan inte alltid göra en rätt bedömning av konsekvenserna av deras ekonomiska transaktioner.[822] På grund av detta företräds underåriga av förmyndare i ekonomiska angelägenheter.[823]

I avsnitt 4.2.2 och 4.2.3 redogjordes för ”teman” för förmynderskapsreformerna, där ett huvudfokus har varit förvaltningen av underårigas tillgångar.[824] Utöver att förmyndarna förväntas förvalta underårigas egendom på lämpligt sätt, kräver 12 kap. 4 § och 13 kap. 7 § FB att de också ska investera underårigas tillgångar så att de ger avkastning. Singer och Brattström har dock påpekat att enligt motiven till lagstiftningen bör en försiktig förvaltning prioriteras före hög avkastning.[825]

Dahlstrand har påpekat att genom förmynderskapsreformerna har förmyndarens främsta uppgift fortsatt varit att förvalta underårigas egendom så att den finns kvar den dag de blir myndiga.[826] Hur motiveras lagstiftarens intention om att förmyndarna förväntas skapa ekonomisk trygghet för de underåriga? Svaret finns inte direkt i förarbetena till FB, men indikationer finns i SOU 1925:43, *Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II – Förslag till lag om arv m.m.*[827]

Det finns en historisk koppling mellan barns arvsrätt och förmyndarens förvaltning av underårigas tillgångar. Innan 1924 års GFörmL reglerades förmynderskapsrätten i ÄB.[828] I samband med revisionen av

---

[822] NJA II 1924 s. 342.

[823] 12 kap. 1 § FB.

[824] Den andra frågan som var i fokus i 2008 års reform var risken för underåriga att sättas i skuld.

[825] Walin & Vängby Föräldrabalken (1 jan. 2024, Version 23, JUNO), kommentaren till 12 kap. 4 § FB.

[826] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 54 f.

[827] SOU 1925:43 s. 105.

[828] NJA II 1924 s. 314.

ÄB:s regler under 1900-talet, förklarades att arvsreglerna spelade en stor roll i en individs ”strävan att ekonomiskt söka trygga sina anhöriga”.[829] Dessutom framgår av den utredning som låg till grund för revisionen av 1925 års ÄB följande:

> ”Detta innebär, att samma intressen, som egendomen i arvlåtarens hand tjänade, medan han levde, skall den i huvudsak såvitt möjligt tjäna efter hans död. Arvsrättens uppgift kan därför sägas vara att främja den ekonomiska och sociala kontinuiteten mellan arvlåtaren och arvingen.”[830]

Singer har förklarat att kopplingen mellan arvsrätt och förmyndarens förvaltning av barns egendom har sina rötter i ättesamhället, där det ansågs vara viktigt att ge underåriga rätt att äga egendom och att ärva som en åtgärd för att skapa trygghet och försörjning för de efterlevande anhöriga under en period då levnadslängden var kort.[831] Bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB har sina grunder i en äldre reglering som förbjöd underårig ”att själv förestå sitt arv”.[832] En förklaring till att lagstiftaren har önskat skapa ekonomisk trygghet för den underårige kan därför vara kopplingen mellan arvsrätten och förmynderskapsrätten.[833]

Barn tillhör den första arvsklassen i svensk successionsrätt och är därmed bröstarvingar till sina föräldrar enligt 2 kap. 1 § ÄB (1958:637).[834] En förälder kan inte göra sitt barn arvlöst, utan barnet har alltid rätt till sin laglott, som utgör hälften av den avlidnes kvarlåtenskap, enligt 7 kap. 1 § ÄB. Det förefaller som att lagstiftaren har haft som syfte att trygga egendom, som den underårige antingen ska kunna råda över den dag han eller hon blir myndig, eller inte äger, men möjligen kan ärva den dag förmyndaren dör.

---

[829] SOU 1925:43 s.105.

[830] A. bet. s. 104.

[831] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 57.

[832] NJA II 1924 s. 314.

[833] Jfr SOU 1925:43 s. 104 ff.

[834] Tidpunkten för att ta emot arvet kan dock vara olika beroende på om den döde var gift med den andra föräldern vid dödsfallet. I ett sådant fall ärver den efterlevande maken barnets arvslott med fri förfoganderätt enligt 3 kap. 2 § ÄB. Barnet får enbart sitt arv när den andra föräldern går bort.

4.3.1.2 Skydd för bevarandet av underårigs fasta egendom

Den ekonomiska trygghet som lagstiftaren har avsett att åstadkomma för underåriga synliggörs också genom det skydd som underåriga som äger fast egendom erhåller enligt FB:s bestämmelser. Denna skyddsform är också en del av skyddet för förvaltningen av underårigas tillgångar. På grund av det högre värde som fast egendom brukar ha i jämförelse med lös egendom, är förmyndaren underkastad strängare regler för att bevara dessa tillgångar för underåriga. Det finns ett intresse av att innehavet av egendom ska finnas kvar, samtidigt som det i viss utsträckning garanterar ekonomisk trygghet för den omyndiges framtid.[835]

Det är naturligt att regleringen ser ut som den gör mot bakgrund av vad som beskrivits ovan under 4.3.1.1, det vill säga att förmynderskapsrätten och arvsrätten tidigare reglerades i ÄB.[836] Det är värt att påminna om det faktum att de bestämmelser som numera finns i 9 kap. FB fördes över från den äldre ÄB i 1734 års lag till GFörmL år 1924 med få ändringar.[837] Föräldrabalken är därför en produkt från en annan typ av samhälle, en reglering som har sina rötter i 1800-talets samhälle.

Under 1800-talet var jordbruket mycket viktigt för den svenska ekonomin.[838] Den svenska arvsrätten innebar fram till mitten av 1800-talet att jordbruksfastigheter var mer eller mindre den enda typen av egendom som kunde bli föremål för arv.[839] Det var vanligt att familjens försörjning var beroende av jordbruket. På den tiden vårdade familjemedlemmar sina anhöriga när de blev sjuka eller inte längre kunde arbeta på grund av ålder.[840]

Fast egendom var associerad med släktegendom, och innehav av fast egendom hade stor betydelse för en persons ekonomiska och sociala ställning.[841] I förarbetena till ÄB anges att en förutsättning för

---

[835] SOU 1925:43 s. 104.

[836] Se avsnitt 4.3.2.

[837] Odlöw, Ekon från det förflutna s. 256 f. Se även Odlöw, Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg? – om framtidsfullmakter, anhöriga ställföreträdare och tillsynen över ekonomisk förvaltning s. 249 ff.

[838] Larsson, En svensk ekonomisk historia 1850–1985 s. 9.

[839] SOU 1937:14 s. 81.

[840] Lindquist, Framväxten av socialförsäkringarna s. 117.

[841] Blomstedt, Rättsvetenskap och lagstiftning i Norden s. 65 och SOU 1925:43 s. 56.

arvsrätten är den ekonomiska och sociala samhörigheten mellan skyldemännen, det vill säga arvlåtaren och arvingen.[842] Att peka på vilken familj någon tillhörde, var som att identifiera en persons ekonomiska och sociala samhörighet. Arvsordningen i svensk rätt, där barn till den avlidne, det vill säga arvlåtarens bröstarvingar, utgör den första arvsklassen, kan bland annat förklaras med idén om kontinuitet mellan arvlåtaren och arvingen.[843] Syftet med arvsrätten är att arvlåtarens barn ska kunna ärva. Enligt beredningens mening förefaller detta rättvist med hänsyn till att i bondesamhället var det vanligt att barnen arbetade på familjens bondgård och på det viset bidrog till ”samlandet och bevarandet av den förmögenhet” som fanns kvar i samband med arvlåtarens bortgång.[844] Tanken med arvet på den tiden verkar vara att det skulle utgöra någon slags garanti för att arvlåtarens arvinge skulle kunna uppfostras och få en utbildning.[845] På grund av detta förklaras i ÄB:s förarbeten att verkningarna av arvsrätten har ”utomordentlig betydelse” för samhällets ekonomiska välfärd.[846] Den egendom som fanns kvar i samband med arvlåtarens dödsfall skulle användas för ”produktiva ändamål”.[847] Med samhällets industrialisering började jordbruket bli mindre betydelsefullt, men trots detta präglas FB fortfarande av influenserna från jordbrukssamhället.[848]

Om en omyndig är innehavare av fast egendom, måste den underåriges förmyndare enligt 13 kap. 10 § FB alltid kräva överförmyndares tillstånd att företa rättshandlingar som är knutna till den fasta egendomen. Lagstiftaren har över tid gjort en distinktion mellan underårigs och förmyndares förfoganderätt över fast och lös egendom.

Bestämmelsen i 13 kap. 10 § FB är konstruerad på ett särskilt sätt. Överförmyndaren förväntas här ge sitt samtycke till att förmyndaren företar en rättshandling som involverar underårigas fasta egendom. En förutsättning är att rättshandlingen inte anses olämplig med hänsyn

---

[842] SOU 1925:43 s. 114.
[843] A. bet. s. 111.
[844] A. bet. s. 111.
[845] A. bet. s. 104.
[846] A. bet. s. 105.
[847] A. bet. s. 113.
[848] Myrdal & Morell, Det svenska jordbrukets historia Bd 4 Jordbruket i industrisamhället 1870–1945 s. 12 ff.

till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter som det stadgas i 13 kap. 10 § 2 st. FB. Utgångspunkten är att samtycket enbart ska lämnas för vissa rättshandlingar såsom att sälja eller byta bort fast egendom om rättshandlingen anses lämplig enligt samma kriterier som anges i 13 kap. 10 § 2 st. FB, det vill säga, med beaktande av den underåriges ålder, egendomens natur, det framtida behovet av egendomen eller omständigheter i övrigt.

Det sätt på vilket bestämmelsen i 13 kap. 10 § FB är konstruerad visar att lagstiftaren var mån om att den underåriges ekonomiska intresse skulle tillgodoses genom att bestämma att hänsyn ska tas till de faktorer som anges i 13 kap. 10 § 2 och 3 st. FB.

I fall NJA 2011 s. 436 tog HD ställning till om överförmyndarens samtycke krävdes för överenskommelse om fastighetsbestämning gällande delar av gränser mellan två fastigheter. Den ena fastigheten ägdes av en underårig och hans far. Vid mötet, där parterna kom överens om fastighetsbestämningen, representerades den underårige av sin far, som också var hans förmyndare och delägare i fastigheten. Avtalet innebar också att den underårige och hans far skulle betala förrättningskostnaderna. Lantmäteriet beslutade om fastighetsbestämningen enligt parternas avtal.

Den underårige och hans far överklagade beslutet från lantmäteriet på grund av att de ansåg att förrättningslantmätaren hade brustit i sin uppgift att undersöka lokalen för att bestämma gränserna mellan fastigheterna. En av grunderna för yrkandet att förrättningen skulle återförvisas till lantmäterimyndigheten för ytterligare utredning av gränsens sträckning var att överförmyndaren inte hade lämnat sitt samtycke enligt 13 kap. 10 § FB till överenskommelsen mellan parterna. HD ansåg att samtycke inte krävdes för en sådan transaktion. Domstolen förtydligade att ”mot den bakgrunden kan en överenskommelse om gränsens sträckning i samband med fastighetsbestämning inte jämställas med köp, försäljning, byte eller gåva av fast egendom på ett sådant sätt att kravet på överförmyndarens samtycke kan anses omfatta sådana situationer”.[849]

Brattström är kritisk till hur HD avgjorde tvisten i fallet ovan och menade att risken finns att det skydd mot barns skuldsättning och vid

[849] NJA 2011 s. 436 på s. 443.

jävssituationer som garanteras i FB inte är tillfredsställande.[850] Utfallet i målet visar att ändamålen med förmynderskapsrätten inte beaktats fullt ut. Därmed finns risken att beslutet i frågan kan påverka den underåriges framtida nyttjande av den fasta egendomen.[851] Brattström anför att normalt sett orsakar ett beslut om fastighetsbestämning inte någon större överföring av markområden eller värden, men att beslutet på ett eller annat sätt kan påverka den underåriges ekonomiska ställning. Brattström anser därmed att överförmyndarens samtycke krävdes till överenskommelsen.[852]

Vidare påpekar Brattström att det är två aspekter av avgörandet som skapar osäkerhet beträffande hur reglerna om förmynderskapsrätten efterlevs. Den ena aspekten handlar om underårigs skuldsättning. Lantmäterimyndighetens beslut innebar att den underårige tillsammans med sin far skulle stå för förrättningskostnaderna. Även om dessa kostnader kanske inte var stora, innebar det att den underårige ålades en skuld genom att få ett utökat betalningsansvar.[853] Normalt sett brukar överförmyndarens samtycke inte krävas för transaktioner som gäller fastighetsvärde eller när den underårige enbart är delägare av den fasta egendomen.[854] Den andra aspekten är att det är anmärkningsvärt att förmyndaren (fadern) representerade barnet i målet, med tanke på att fastigheten samägdes av den underårige och hans far. Enligt 12 kap. 8 § FB har förmyndaren inte rätt att företräda den underårige i frågor om rättshandling mellan en omyndig och sig själv som dennes förmyndare, vilket leder till frågan om det var en jävsituation. Brattström har en viktig poäng i att de civilrättsliga principer som gäller för en rättshandlings giltighet, såsom frågan om en god man borde ha utsetts för att företräda den underårige i målet, även måste beaktas när lantmäterimyndigheten fattar sitt beslut om fastighetsbestämning.[855]

Som redogjorts för i detta avsnitt visar lagstiftaren genom bestämmelserna i 13 kap. 10 § och 14 kap. 11 § FB att syftet med att begränsa förmyndares rätt att företa vissa typer av rättshandlingar kopplade till

---

[850] Brattström, Effektivt skydd för underårigas egendom i samband med fastighetsbestämning? s. 621.
[851] A.a. s. 619 ff.
[852] A.a. s. 618.
[853] A.a. s. 621.
[854] von Schéele, Barnets egendom s. 68.
[855] Brattström, a.a. s. 620.

underårigas fasta egendom är att säkerställa att fast egendom som underåriga äger ska finnas kvar när de blir myndiga.

4.3.2 Skydd för underårigas bristande omdöme i samband med avtal

4.3.2.1 Varför kan skyddet för jämnåriga se olika ut?

Trots att det svenska samhället har förändrats de senaste decennierna och underåriga mer och mer har klivit in i rollen som ekonomiska aktörer, har myndighetsåldern varit densamma i nästan femtio år.[856] Det framgår explicit i förarbetena till FB att lagstiftarens val att bestämma en relativt hög myndighetsålder har motiverats med att skydda underåriga från ofördelaktiga ekonomiska transaktioner, eftersom deras förståndsutveckling inte är i paritet med vuxnas utveckling.[857] Vid första anblicken förefaller regleringen i 9 kap. 1, 6 och 7 §§ FB skydda alla underåriga från deras bristande omdöme, oavsett ålder, men så är inte fallet.[858]

Det är omöjligt att vara helt säker på att en person är tillräckligt mogen och förstår innebörden och de rättsliga konsekvenserna av sina avtal enbart på grund av att ha uppnått en viss ålder. Att reglera underårigas rättshandlingsförmåga är en svår uppgift, och lagstiftarna i varje rättsordning måste någonstans dra en åldersgräns.[859]

Vid regleringen av underårigas rättsliga handlingsförmåga i svensk rätt har två regleringsmodeller använts: den formella och den materiella.[860] Den modell för kompetensbestämning som i störst utsträckning har använts i 9 kap. FB innebär att underårigas rättsliga handlingsförmåga bygger på ålder eller en formell grund (den formella modellen). Bestämmelsen i 9 kap. 2 a § FB bygger på en materiell eller liknande kompetens, där kompentensen bygger på den underåriges individuella mognad (den materiella modellen).[861]

---

[856] Dahlstrand visade i sin artikel från 2008 att barn och tonåringar var engagerade i ekonomiska aktiviteter i olika former både som privatpersoner och inom ramen för vissa rörelser. Se Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 13 f.

[857] NJA II 1924 s. 316.

[858] Jfr Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151.

[859] Zweigert & Kötz, An Introduction to Comparative Law s. 348 f.

[860] Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 135 f.

[861] A.a. s.135 f.

Barns kognitiva utveckling, det vill säga deras förmåga att tänka och göra olika bedömningar, är oftast begränsad.[862] I denna kontext är det viktigt att komma ihåg att omyndighet omfattar en stor grupp människor, det vill säga, alla från 0 till 17 år. Det är givet att mognaden hos en treåring inte är densamma som hos en tonåring. En tonåring som laddar ned ett spel till sin smartphone förstår visserligen ofta inte innebörden av klausulerna i användaravtalet, men han eller hon kan i någon utsträckning förstå att vissa spel bara kan laddas ned mot betalning med pengar. En treåring som får tag i mammans smartphone kanske har förmåga att 'ta sig fram' i spelet, utan att han eller hon nödvändigtvis förstår spelreglerna. För att vara med och spela krävs i regel inte mer än att röra på smartphonens skärm för att något ska hända. Barnet förstår dock inte att vissa 'rörelser' på skärmen kan innebära en ekonomisk transaktion. Eftersom spannet 0–17 år är stort, kan barns förståndsutveckling se olika ut beroende på barnets ålder.[863]

Underåriga som närmar sig myndighetsåldern har i regel en förståndsutveckling som liknar mer en vuxens, det vill säga de förstår till en högre grad konsekvenserna av sina handlingar, något som HD anförde i NJA 1935 s. 563. Trots att äldre barn, tonåringar, som inte har nått myndighetsåldern antas ha en högre kognitionsnivå, gör lagstiftaren i vissa fall en distinktion mellan rättsverkningar av avtal som jämnåringar ingår.

Av lagberedningens kommentarer till de bestämmelser som ligger till grund för 9 kap. FB framgår att det främsta syftet med att bestämma att underåriga ska ha en begränsad rättshandlingsförmåga är att skydda dem från ekonomiskt ofördelaktiga avtal på grund av deras bristande omdöme.[864] Utformningen av bestämmelserna i 9 kap. FB visar dock att det inte enbart är mognaden eller avsaknaden av mognad hos underåriga som är avgörande för deras bundenhet eller icke bundenhet till avtal som de ingår.

Underåriga som har kommit in i tonåren *kan* ha autonomi att ingå bindande avtal. Det gäller särskilt de tonåringar som har fyllt sexton år och som ingår avtal med egna intjänade medel samt de som driver egen

---

[862] Bunkholdt, Från födsel till pubertet s. 91 ff.

[863] Jfr Pessers, Educating the Regulator: A More Mature Approach Towards the Underage Consumer s. 118.

[864] NJA II 1924 s. 314.

rörelse och ingår avtal som är kopplade till näringsverksamheten. Bestämmelserna i 9 kap. 3 och 5 §§ FB visar att ursprunget till de pengar som underåriga använder för att fullgöra sin avtalsförpliktelse har stor betydelse för deras avtalsbundenhet, även om pengarnas ursprung inte är synbar för underårigas medkontrahenter i samband med avtalsslutet.[865]

Reflektera över följande exempel. Elsa är sexton år gammal och bor hemma hos sina föräldrar. Hon saknar arbete och har inte heller någon annan form av inkomst. Om Elsa ingår ett avtal, är avtalet enligt bestämmelserna i 9 kap. 1 och 6 §§ FB enbart bindande för henne, förutsatt att förmyndarna har godkänt köpet och att hon förstår avtalets innebörd. Det faktum att Elsas förmyndare har godkänt köpet kräver, som förklarades i kapitel 3, att förmyndaren också överfört en summa pengar till Elsa eller att Elsa olovligen tagit förmyndarnas kontanter för att fullgöra sin avtalsförpliktelse utan att förmyndarna invänder mot det. Ofta vill förmyndare som har överlåtit kontanter till sina barn ha kvar bestämmanderätten över hur kontanterna ska användas.[866] I fallet RH 1988:82 (*stövel-fallet*) från Svea hovrätt, som redovisades i avsnitt 3.4.2.2, fastställdes dock att förmyndaren inte har någon bestämmanderätt över de kontanter som har överlåtits åt den underårige. Hade Elsa kommit över pengarna på olovligt sätt, skulle avtalet inte vara bindande för Elsa och förmyndaren skulle kunna kräva avtalets återgång enligt 9 kap. 6 och 7 §§ FB.[867]

Elsas tvillingsyster Evelina jobbar i en butik varannan vecka och har därför lön. Om Evelina ingår samma typ av avtal som Elsa, men med medel som hon skaffat på grund av eget arbete, är avtalet bindande för Evelina. Vidare kan det påminnas om att hade Evelina haft ett arbete med hög inkomst, skulle hon även kunna köpa fast egendom för egna medel utan förmyndarens samtycke.[868] Det bör framhållas att ett avtal om köp av fast egendom faktiskt är ett avtal, där underåriga på sikt kan

---

[865] Jfr Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 136.

[866] I RH 1988:82 (*stövel-fallet*) hade förmyndaren låtit den underåriga disponera över en viss summa pengar. Den underåriga behövde köpa ett par stövlar, men inte så dyra stövlar. Svea hovrätt ansåg att förmyndaren inte hade någon bestämmanderätt över detta, eftersom den underåriga hade fått kontanterna i sin besittning.

[867] Jfr prop. 1993/94:251 s. 111.

[868] NJA II 1924 s. 321.

förlora pengar, beroende på vilken typ av objekt de väljer. Ett sådant avtal kräver dock inget samtycke från förmyndaren.

Exemplet ovan kan i stället betraktas utifrån att en och samma tonåring, Evelina, företar samma typ av avtal två gånger. Anta att Evelina köper två klänningar. Klänningarna kostar lika mycket, är av samma modell och skiljer sig enbart åt i färg. Den ena klänningen köper hon med egen inkomst och den andra betalar hon med pengar som hon olovligen har tagit från förmyndaren. I det första avtalet betalar hon för klänningen med en del av sin lön och avtalet är därför bindande för henne, medan det andra avtalet är enbart bindande om förmyndaren accepterar avtalet och ratihaberar det.

När sextonåriga Evelina köper en klänning med pengar som hon har anskaffat på egen hand kan förmyndarna inte påverka den underårigas avtalsbundenhet. I sådana fall kan förmyndaren inte ens hindra den underåriga från att köpa en dyrare vara, även om det finns liknande eller motsvariga varor till ett lägre pris. Detta gäller så länge en underårig själv genom eget arbete har anskaffat de pengar som används vid köpet. Lagstiftaren anser att säljarens intresse av ”klarhet och överskådlighet inom rättslivet” har företräde före förmyndarens rätt att göra inskränkningar i den underåriges förfoganderätt över pengar som de har skaffat på egen hand.[869] Förmyndarna har i sådana fall inget annat val än att acceptera de underårigas avtal.

Underårigs autonomi i dessa fall beror helt enkelt på att det handlar om pengar som inte är avsedda att trygga den underåriges framtid. En underårig som tjänar så pass mycket pengar kan även förvärva fast egendom, vilket kan vara ett riskfyllt avtal under vissa tidsperioder även om det inte ansågs vara särskilt riskabelt på 1920-talet.[870] När en underårig har förmåga att skaffa en egen inkomst är det mer eller mindre ”fritt fram” att slösa med den. Det faktum att förmyndaren inte har rätt att påverka underårigs förfoganderätt över egen skaffad egendom balanseras av att förmyndaren kan omhänderta egendomen med hänsyn tagen till den underåriges uppfostran och välfärd.[871]

Varför skiljer då lagstiftaren mellan rättsverkningar av samma typ av avtal ingångna av jämnåriga och avtal som samma underårig har

---

[869] NJA II 1924 s. 322.

[870] NJA II 1924 s. 321. Se även Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 52.

[871] 9 kap. 3 § 2 st. FB.

ingått, men där de pengar som använts för avtalsfullgörelsen kommer från olika källor? Hade lagstiftaren enbart velat skydda den underårige från att företa rättshandlingar grundande på bristande omdöme, skulle ingen skillnad behöva göras mellan underåriga med egen inkomst och de som ingår avtal med pengar som de erhållit från förmyndaren.[872] Visserligen kan det faktum att en underårig har eget arbete visa på en viss grad av mognad. Det är dock inte sannolikt att den sextonåring som arbetar och har egen inkomst är mer mogen än en annan som inte har det. Det kan finnas andra anledningar än enbart avsaknad av mognad till att en tonåring inte arbetar, exempelvis lågkonjunktur och avsaknad av intresse.

För att svara på frågan varför skyddet för jämnåriga ser olika ut, och för att förstå bestämmelserna i 9 kap. FB, är det viktigt att analysera de regler utifrån den samhälleliga kontexten, som gällde när reglerna infördes.

Det finns en viss historisk förklaring till varför lagstiftaren gör denna skillnad. Innan 1924 års GFörmL trädde i kraft kunde underåriga också förfoga över det som de anskaffade genom lön eller annat arbete.[873] Skillnaden var dock att i jämförelse med tidigare lagstiftning låg gränsen för underårigs förfoganderätt över egna skaffade medel vid femton år.[874] Åldersgränsen höjdes år 1924 av två olika anledningar. För det första var sexton år den tidigaste ålder då föräldrarnas underhållsskyldighet kunde upphöra och dessutom den ålder då barn erhöll rätt att sluta anställningsavtal.[875] Det är både praktiskt och naturligt att en underårig som arbetar och skaffar pengar på egen hand, när förmyndaren inte längre har en underhållsplikt, får bestämmanderätt över sin inkomst, eftersom den kan vara enda grunden till dennes försörjning. Det måste även påminnas om att myndighetsåldern var 21 år på den tiden.[876] Det är ett glapp på fem år mellan att föräldrarnas underhållsskyldighet upphör och den underårige blir myndig.[877] Nuförtiden har föräldrarna dock underhållsskyldighet för sina barn till dess att barnen

---

[872] Det ska påminnas om att underåriga också kan ingå avtal med pengar som erhålls från tredje man, enligt vad som stadgas i 9 kap. 4 § FB.

[873] NJA II 1924 s. 320.

[874] NJA II 1924 s. 320.

[875] NJA II 1924 s. 320.

[876] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 24.

[877] Se Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 139.

fyller arton år.[878] För det andra ansågs samhällslivet vara ”invecklat” och ställa större krav på ”de ungas erfarenhet och omdöme”.[879]

Det bör också påpekas att övriga fall, där underåriga får en ökad rättshandlingsförmåga, det vill säga, de som har fyllt sexton år och har förmyndarens samtycke till att driva en rörelse samt när underåriga som har flyttat hemifrån har behörighet att ingå avtal för den dagliga hushållningen och eventuell uppfostran av barn, måste förstås utifrån det historiska perspektiv som gällde när bestämmelserna trädde i kraft genom GFörmL för drygt hundra år sedan.

Utöver den samhälleliga kontexten som förklarar varför lagstiftaren har valt att skilja mellan jämnårigas rättsliga handlingsförmåga kan man inte bortse från det faktum att lagstiftaren möjligen anser att underårigas egna anskaffade medel inte behöver användas med försiktighet på grund av att de inte är avsedda att garantera deras försörjning i vuxenlivet. Underåriga får dessutom slösa med medel som de anskaffar på egen hand utan att förmyndarna i princip kan påverka det. Det faktum att lagstiftaren tillåter att underåriga förvärvar fastigheter, som anses vara ett riskfyllt avtal för medel som de anskaffat på egen hand, förstärker denna synpunkt.[880]

Sammanfattningsvis kan sägas att lagstiftaren, utifrån den samhälleliga kontext som gällde när GFörmL infördes, har tänkt att ursprunget till de medel som används för att fullgöra avtalsprestation har betydelse vid bedömningen av huruvida ett avtal som en underårig har ingått är bindande eller inte. Trots att det svenska samhället inte ser ut på samma sätt idag som för hundra år sedan, förefaller lagstiftarens uppfattning inte ha förändrats genom förmynderskapsreformerna på 1990-talet och 2000-talet.

4.3.2.2 Skydd mot underårigs skuldsättning

Som nämnts ovan i avsnitt 4.2.3, identifierades i samband med 2008 års förmynderskapsreform ett behov av att ändra vissa bestämmelser i FB och andra lagar för att motverka att barn och ungdomar sätts i skuld. Redan i förra kapitlet förklarades att det är enbart med stöd av överförmyndarens samtycke som den underårige får skuldsätta sig. Inte ens när underåriga ingår avtal med pengar som de har anskaffat

---

[878] 7 kap. 1 § 2 st. FB.

[879] NJA II 1924 s. 320.

[880] NJA II 1924 s. 321. Se även Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 35.

genom eget arbete får de ingå avtal om en avbetalningsplan som innebär ett kreditavtal.

Att motverka barns skuldsättning är inte ett fenomen som uppstått på 2000-talet. Innan översyn av förmynderskapsreglerna år 2008 reglerades i 15 kap. 14 § FB vissa rättshandlingar som krävde överförmyndarsamtycke. Även 1924 års GFörmL hade motsvarande regel, där samtycke till vissa rättshandlingar motiverades med att det var ett sätt att skydda den underåriges förmögenhet och att minska skuldsättning.[881] Samtycke krävdes för förmyndare som ville låna pengar och ingå växelförbindelser i den underåriges namn, men inte för kreditavtal.

Mot bakgrund av att överförmyndaren enbart får lämna sitt samtycke till underårigs skuldsättning förutsatt att ”åtgärden behövs för att trygga den omyndiges övriga egendom eller kan anses nödvändig för den omyndiges utbildning eller uppehälle eller om det annars finns särskilda skäl för åtgärden”, borde det enligt 13 kap. 12 § FB innebära att underårigs tillåtna skuldsättning grundas i att det finns en förväntan på att det kan leda till något positivt för den. Henrikson och Ingvarsson har påpekat att om ett lån till exempel skulle beviljas utan överförmyndarens samtycke, blir rättshandlingen inte per automatik ogiltig.[882] I sådana fall krävs en aktiv handling från förmyndaren eller överförmyndaren, där de påpekar att rättshandlingen är ogiltig.[883]

Trots att flera åtgärder har vidtagits för att motverka att underåriga skuldsätts, anser Persson och Henrikson att det finns risker för ”skuldfällor”. Exempel på detta är att förmyndaren får ansöka om bankkort för sina barn vilket möjliggör barnens konsumtion av olika tjänster och varor överförmyndarens bristande tillsyn över förmyndarens verksamhet, skulder relaterade till hälso- och sjukvårdskostnader samt när ungdomar skaffar körkort och förarbevis.[884] Dessutom har Persson och Henrikson påpekat att det råder oklarheter kring vad som gäller när en underårig ingår ett avtal och inte betalar sin skuld i tid.[885] Det är ett känt faktum att när underåriga ingår avtal, väntar vissa företag med att

---

[881] Prop. 1924:53 s. 111 f och NJA II 1924 s. 432.

[882] Henrikson & Ingvarsson, Överskuldsättning och skuldrådgivning i socialtjänsten s. 44.

[883] A.st.

[884] Persson & Henrikson, Om barns skuldsättning – fler lagändringar nödvändiga? s. 571 ff. Se även Henrikson, Överskuldsatt och skyldig: en rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning s. 398 ff.

[885] Persson & Henrikson, a.a. s. 578.

skicka krav på betalning av sin fordran till efter det att den underårige blivit myndig.[886]

Överskuldsättning är ett samhällsproblem som kan drabba konsumenter i alla åldrar.[887] Att skydda underåriga från att sätta sig i skuld är en konkret åtgärd som medför att de får en bra start på vuxenlivet när de för första gången ska ta hand om sin ekonomi. Det är uppenbart att lagstiftaren anser att förbudet mot att förmyndarna sätter underåriga i skuld är en viktig del i att de förväntas skapa ekonomisk trygghet för underåriga.[888]

4.3.2.3 Skydd för underårig genom begränsning av följderna vid obehöriga avtal

Ett avtal är ett medel att omsätta olika värden såsom varor, tjänster och kapital.[889] Atiyah och Smith har anfört att det finns två motiveringar till att rättsområdet kontraktsrätten finns.[890] Den ena, som är kopplad till ett utilitaristiskt perspektiv, ser ett avtal som ett sätt att maximera nytta för båda parter och därigenom även nytta för samhället.[891] Den andra, som är av moralisk karaktär, innebär att kontraktsrätten behövs för att garantera att avtalsparternas rättigheter i ett rättsförhållande efterlevs.[892] Ur ett rättsekonomiskt perspektiv, där rätten förväntas främja ekonomisk effektivitet i samhället, verkar det åtminstone inledningsvis som om lagstiftaren har velat skydda omsättningsintresset genom bestämmelsen i 9 kap. 7 § FB.[893] En närmare analys av de motiv som ligger till grund för denna bestämmelse visar att den förklaring som ges i 9 kap. 7 § FB kan vara helt eller delvis felaktig.[894]

Om omsättningsintresset hade skyddats fullt ut, hade underårigs medkontrahent kunnat göra gällande det avtal som denne ingått med

---

[886] SOU 2013:78 s. 198.

[887] Henrikson, Överskuldsatt och skyldig: en rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning s.14 ff.

[888] Prop. 2007/08:150 s. 30 ff.

[889] Sandström, Mönster i förmögenhetsrätten: En lärobok s. 17.

[890] Atiyah & Smith, Atiyah's Introduction to the Law of Contract s. 3.

[891] A.st.

[892] A.a. s. 5.

[893] Posner, Economic Analysis of Law s. 126 och Votinius, Varandra som vänner och fiender s. 197 ff. Jfr Lindskog, Oskälighetsbegreppet i 36 § avtalslagen – synpunkter på en doktorsavhandling s. 289.

[894] Se avsnitt 3.5.3.

den underårige på grund av exempelvis god tro. Obehörigheten kan dock inte ”läkas” med god tro. Lagstiftaren anser att skyddet för underårigs bristande rättshandlingsförmåga i 9 kap. 7 § FB har ett högre värde än de förluster som underårigs medkontrahent gör, när avtal som den omyndige har ingått förklaras overksamt.[895] Det motsatta gäller när en underårig ingår avtal med egna intjänade medel. I sådana fall anser lagstiftaren att ”tredje mans intresse av klarhet och överskådlighet inom rättslivet” har företräde före den omyndiges intresse av att skyddas mot ofördelaktiga ekonomiska avtal.[896]

Under avsnitt 3.5.3 ovan förklarades hur lagstiftaren gjorde en avvägning mellan skyddet för underårigs bristande rättshandlingsförmåga och skyddet för underårigs medkontrahents förluster, när ett avtal inte kan göras gällande. Det rättsliga skyddet gäller enbart när avtalet medför nytta för den underårige, eller den köpta tjänsten eller varan används för den underåriges underhåll. Lagstiftaren anser att skyddet för medkontrahents förluster som strider mot rättvisa och billighet inte kan sträcka sig för långt, för då förlorar skyddet för den underårige sin betydelse.[897]

Utformningen i 9 kap. 7 § FB visar lagstiftarens val att begränsa påföljderna av ett obehörigt avtal för den underårige.[898] Under de omständigheter som avtalet får ogiltigförklaras anser lagstiftaren att det är rimligt att den underårige enbart ersätter sin medkontrahent för det han eller hon har kunnat tillgodogöra sig, eller att avtalsföremålet används till den underåriges skäliga underhåll.

Lagstiftarens motiv till bestämmelsen i 9 kap. 7 § FB återspeglar i viss utsträckning idén om rättvisa och ekvivalens i rättsförhållande som präglat den svenska avtalsrätten.[899] Ekvivalensprincipen har fått genomslag i svensk avtalsrätt, särskilt i och med att 36 § AvtL trädde i kraft i mitten av 1970-talet. Det som kännetecknar ekvivalensprincipen i ett avtalsförhållande är att parternas avtalsprestationer ska vara

---

[895] NJA II 1924 s. 346.

[896] Se avsnitt 3.4.4.

[897] NJA II 1924 s. 346.

[898] Westman, Nytta, underhåll eller både och? Reparationsmodellen vid ersättning enligt 1924 års lag och kopplingen till FB 9:6 och 9:7 s. 247.

[899] Dotevall, Ekvivalensprincipen och jämkning av långvariga avtal s. 442 ff.

jämbördiga eller likställda.[900] Ofta kopplas rättvisa och skälighet/oskälighet till processen med hur avtal kommer till stånd, men i det här fallet handlar orättvisa om avtalsresultatet.[901] Notera att ”avtalsresultatet” här är fråga om avtals ogiltighet, även om den underårige hunnit konsumera avtalsföremålet. Ogiltigheten kombineras i sin tur med en ersättningsskyldighet. Denna ersättningsskyldighet är en slags jämkningsregel, det vill säga underårigs medkontrahent kan inte erhålla ersättning för alla förluster som han eller hon drabbas av.[902]

4.3.3 Skydd för underårigs utbildning och uppfostran

Förutom olika skyddsformer som ger uttryck för lagstiftarens förväntan på förmyndaren att skapa ekonomisk trygghet för den underårige, innehåller motiven till 1924 års GFörmL också en skyldighet att ge utbildning och en god uppfostran åt den underårige.[903]

Det är naturligt att lagstiftarens utgångspunkt i FB har varit att förmyndare förväntas ge uppfostran och utbildning åt sina barn. Singer har påpekat att i slutet av 1800- och början av 1900-talet hade lagstiftaren fokus på att barnen skulle få rätt uppfostran och att uppgiften att fostra barnen inte längre låg enbart på föräldrarna utan även på samhället.[904] Barns rätt till uppfostran ansågs vara en viktig del av regelverket på den tiden.[905] Eftersom uppfostran ansågs vara en uppgift som även berörde samhället i största allmänhet, grundades barnavårdsmannainstitutet, som skulle ha tillsyn över föräldrarnas plikter gentemot sina barn.[906] Av lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken (GB) och vissa delar av ÄB framgår följande:

> ”och denna barnavårdsman skall hålla uppsikt över att modern, som i allmänhet skall hava vårdnaden om barnet och vara dess förmyndare

---

[900] Norlén, Oskälighet och 36 § avtalslagen s. 219 ff.
[901] Jfr a.a. s. 113 ff. och Lindskog, Oskälighetsbegreppet i 36 § avtalslagen – synpunkter på en doktorsavhandling s. 281 ff.
[902] Jfr Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 148.
[903] Det är flera bestämmelser i FB som nämner barnets ”utbildning och uppfostran” kopplat till förmyndarnas och vårdnadshavarens plikter, t.ex. 6 kap. 2 § 2 st., 9 kap. 3 § 2 st. och 12 kap. 4 § FB.
[904] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 60 ff.
[905] A.a. s. 62.
[906] A.a. s. 63.

> […]. Härigenom tillgodoses barnets ideella intressen att få kännedom om sina föräldrar och betryggas så vitt möjligt dess rätt att under uppväxttiden erhålla tillbörlig vård och uppfostran av dem och att utfå arv efter dem i de fall, då lagen tillerkänner barnet arvsrätt."[907]

Innebörden av fostran utgick från att barnen skulle lyda sina föräldrar.[908] Även paragraf 9 kap. 3 § 2 st. FB ger en indikation på att lagstiftaren förväntade att förmyndaren på något sätt skulle bidra till att en underårig som är underkastad dennes ansvar får rätt uppfostran. En förmyndare får omhänderta egendom som den underårige har anskaffat med egna medel när så bedöms lämpligt med hänsyn till den underåriges uppfostran.[909]

Även om det är vårdnadshavaren som brukar ha ansvar för personliga angelägenheter relaterade till underåriga enligt 6 kap. 2 § FB, är det onekligen så att vissa bestämmelser som rör förmyndaren också rör underårigs utbildning. Ett exempel på ett sådant lagrum är 12 kap. 4 § FB, där lagstiftaren förklarar att underårigs tillgångar i skälig omfattning ska användas för hans eller hennes utbildning. Dessutom stadgas i 13 kap. 12 § FB att överförmyndaren får samtycka till underårigs skuldsättning, förutsatt att skuldsättningen anses nödvändig för dennes utbildning. Utöver det framgår av samma paragraf att överförmyndarens samtycke inte behövs om det gäller statligt lån för underårigs utbildning.

Med hänsyn till att det funnits en önskan hos lagstiftaren att underåriga skulle ärva sina förmyndare och helst ärva fast egendom, kan det tänkas att förmyndarna även lärde de underåriga att sköta ett jordbruk. Under 1800-talet var jordbruket mycket viktigt för den svenska ekonomin.[910] Fram till 1930-talet när industrisektorn blev större än jordbruket den period då 1924 års GFörmL trädde i kraft hade jordbruket fortfarande betydelse för familjernas försörjning.[911] Den svenska arvsrätten innebar fram till mitten av 1800-talet att jordbruksfastigheter var mer eller mindre den enda typen av egendom som kunde bli föremål

---

[907] Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken III. Förslag till lag om barn utom äktenskap m.m. s. 184 f.

[908] Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 65 f.

[909] 9 kap. 3 § 2 st. FB.

[910] Larsson, En svensk ekonomisk historia 1850–1985 s. 9.

[911] A.a. s. 20.

för arv.[912] Det kan därför tänkas att utbildning inte enbart skulle vara av formell karaktär. Dessutom hade föräldrarnas intresse företräde framför de underårigas, något som kan ha inneburit att föräldrarna haft en önskan att se till att deras barn skulle lära sig att ta hand om jordbruket för att garantera deras försörjning efter föräldrarnas bortgång.[913] Det förefaller som att även detta skyddsintresse som egentligen inte är av ekonomisk karaktär syftar till att påverka det ekonomiska intresse som lagstiftningen prioriterar genom att skapa ekonomisk trygghet för underåriga.

4.4 Sammanfattande kommentar och analys

I detta kapitel har följderna av förmynderskapsreformerna från 1990-talet och början av 2000-talet analyserats. Analysen visar också att det explicita skyddet i förarbetena som i huvudsak innebär att förväntas skapa ekonomisk trygghet åt de underåriga konkretiseras på olika sätt.[914] Den ekonomiska tryggheten bygger på två pelare. Den ena avser förmyndarens plikt att förvalta underårigas tillgångar.[915] Den andra pelaren handlar om hur underårigas rättshandlingsförmåga begränsas för att de dels inte ska ingå dåliga avtal, dels inte skuldsätta sig.

När det gäller förvaltningen av underårigas tillgångar är det tydligt att lagstiftaren ville säkerställa att underåriga inte riskerar att förlora egen egendom eller familjeegendom (särskilt fast egendom) som skulle garantera deras försörjning i vuxenlivet, ett önskemål som har en historisk förklaring. Tidigare reglerades förmynderskapsrätten i ÄB, eftersom det ansågs viktigt att fast egendom skulle föras över till nästa generation. Genom arvskifte kunde en arvlåtare försäkra sig om att dennes släktingar skulle ha sitt levebröd efter hans eller hennes bortgång. Det fanns därför en stark koppling mellan tillgångar, såsom släktegendom som förmyndaren förvaltade, och egendom som den underårige skulle ärva efter förmyndarens bortgång.

Innehav av fast egendom var betydelsefullt för en familjs försörjning i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. När staten inte tog ansvar för sina medborgare på samma sätt som den gör idag, var det

---

[912] SOU 1937:14 s. 81.
[913] Jfr Singer, Föräldraskap i rättslig belysning s. 66.
[914] NJA II 1924 s. 314.
[915] 12 kap. 1 § FB.

viktigt att den fasta egendomen fortsatte i familjens ägo. Jordbruket var den viktigaste näringen i Sverige fram till 1930-talet, trots att det svenska samhället genomgick förändringar i och med industrialiseringen i slutet av 1800-talet.[916]

Vi lever numera i ett tjänste- och informationssamhälle, där i princip alla individer har förutsättningar att skaffa sig en utbildning och ett arbete. Även om samhället inte är helt jämlikt, riskerar ingen att svälta eller att inte kunna klara sig om ens förälder inte skulle efterlämna någon kvarlåtenskap den dag han eller hon går bort. Sedan välfärdssamhället infördes i Sverige i slutet av 1930-talet, har staten haft större ansvar för sina medborgare och erbjudit sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, studiestöd m.m. Allt det stöd som en individ kan få i dagens samhälle kan inte jämföras med de resurser som en familjs jordbruk garanterade för 100 år sedan.

Beträffande förhållandet mellan underårigas autonomi och föräldrarnas ansvar för förvaltningen av underårigas tillgångar, kan konstateras att lagstiftaren avsåg att hindra underåriga från att förvalta egna tillgångar. I sammanhanget kan nämnas att ens förmyndarna har 100% autonomi i fråga om rättshandlingar kopplade till underårigas fasta egendom.[917]

Dahlstrand har uttalat sig att tanken att förmyndarna ska säkerställa att egendom som underårig äger ska finnas kvar när underårig kommer in i vuxen ålder är lätt att sympatisera med, samtidigt som det förstärker bilden av att underåriga ”ska ha en vuxen kompetens”.[918] Det kan ifrågasättas om lagstiftningens syfte att skapa ekonomisk trygghet åt underåriga i det svenska samhället på 2020-talet är rimligt och om det bör upprätthållas.

Vad gäller underårigas rättshandlingsförmåga har analysen i detta kapitel visat att rättsverkningar av avtal ingångna av jämnåriga som har fyllt sexton år kan vara olika beroende på ursprunget till de pengar som använts för att fullgöra avtalsprestationen. En underårig som har skaffat pengar på egen hand, till exempel genom eget arbete, har

---

[916] Larsson, En svensk ekonomisk historia 1850–1985 s. 20.

[917] Se 13 kap. 10 § FB.

[918] Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 54 f.

autonomi att ingå de avtal han eller hon vill utan att förmyndarna kan påverka det.

Vid första anblicken kan det tyckas underligt att lagstiftaren gjorde denna distinktion, men i den samhälleliga kontexten var sexton år en viktig ålder, för det var då som föräldrarnas underhållsstöd tidigast kunde upphöra.[919] När föräldrarna inte längre ansvarar för barnets försörjning, måste den underårige kunna försörja sig själv. Dessutom är det i början av tonåren som en del underåriga börjar flytta hemifrån och i vissa fall (ännu mer förr) bildar familj, faktorer som också talade för att sextonåringar bör få ha en större autonomi.[920] Den autonomi som underåriga kan erhålla vid sexton års ålder är inte absolut utan beroende av andra faktorer, exempelvis egen inkomst eller att de har flyttat hemifrån.

I övrigt kan konstateras att det är uppenbart att förmynderskapsreformerna särskilt 2008 års reform har prioriterat att säkerställa att underåriga inte sätts i skuld.[921] Det finns en tydlig koppling mellan dåliga avtal och skuldsättning. Inte ens förmyndaren har makten att sätta en underårig i skuld därför krävs alltid överförmyndarens samtycke. Skuldsättning är ett problem i dagens samhälle.[922] Det förefaller som att det enda skydd i syfte att skapa ekonomisk trygghet åt underåriga som kan rättfärdigas mot bakgrund av förmynderskapsreformerna och utifrån dagens kontext, är skyddet mot barnets skuldsättning. Med anledning av detta är det i högsta grad relevant att utreda om underårigas avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster på något sätt medför risker för att underåriga sätts i skuld.

Vad gäller förmyndarens ansvar gör förmynderskapsreformen det uppenbart att förmyndarens huvuduppgift är att förvalta underårigas tillgångar. I övrigt är det viktigt att uppmärksamma att förmyndarna har ett ansvar att uppfostra och ge utbildning åt underåriga. När de bestämmelser som numera finns i 9 kap. FB infördes i GFörmL, och tidigare i den äldre ÄB, hade förmyndarna ett intresse av att de underåriga skulle lära sig om jordbruket för att garantera deras framtida försörjning. Så här, drygt hundra år senare, är det möjligt att förmyndarens

---

[919] NJA II 1924 s. 320.

[920] Jfr Dahlstrand, Barn som ekonomiska aktörer s. 31.

[921] Se 4.2.3.

[922] SOU 2013:78 s. 162.

ansvar för att uppfostra och utbilda underåriga inte enbart avser uppfostran och utbildning i ”det verkliga livet” utan uppfostran och utbildning i den digitala miljön.

Utifrån analysen av lagstiftningens syfte och de skyddsintressen som har identifierats i detta kapitel, kan konstateras att skyddet mot underårigs skuldsättning är ett viktigt analysverktyg vid utvärderingen av huruvida regelverket i 9 kap. FB är tillfredsställande för att skydda underåriga när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Löper då underåriga en risk att sättas i skuld när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster? När det gäller förmyndarna, är det viktigt att analysera vilket ansvar de har för underårigas uppfostran och utbildning i den digitala miljön.

5 ARN:s syn på förmyndarens samtycke och underårigas avtal om digitala tjänster

5.1 Inledning

I detta kapitel analyseras ARN:s beslut med avseende på vilka omständigheter nämnden anser kan utgöra avtalsgrundande rättsfakta för att motivera förmyndarens betalningsansvar för avtal som underåriga har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke.

Syftet med kapitlet är att visa hur ARN som svensk myndighet och rättstillämpare i dessa ärenden hanterar konflikter där underåriga företar rättshandlingar utan ett riktat samtycke från förmyndarna.

ARN motiverar sina beslut med en kombination av flera faktorer som tillsammans leder till slutsatsen att förmyndaren i det aktuella fallet är betalningsskyldig. Det är viktigt att uppmärksamma att en gemensam nämnare i alla beslut är att förmyndarens betalningsmedel i form av bankkort, kreditkort eller abonnemang var kopplat till det användarkonto som de underåriga använde för att skaffa digitalt innehåll.

Det faktum att förmyndarens betalningsmedel var kopplat till det användarkonto som användes för att ingå avtal visar att det är förmyndaren och inte den underårige som är förpliktad gentemot tillhandahållaren av det digitala innehållet eller den digitala tjänsten. Analysen av ARN:s beslut indikerar emellertid att i vissa ärenden uttrycker nämnden att avtal har kommit till stånd mellan den underårige och tillhandahållaren av det digitala innehållet trots att förmyndaren är betalningsansvarig. I detta sammanhang är det relevant att påpeka att en underårig enbart kan binda sig i förhållande till en motpart, såvida den underårige ingår avtalet för sin egen räkning.

Nämnden rekommenderar tre olika lösningar på tvister där underåriga har ingått avtal utan ett uttryckligt samtycke från förmyndaren. *För det första* ser ARN detta som en fråga om barnets avtal, där avtalsbundenhet kan uppstå genom rättsgrundsatsen avseende förmyndarens underförstådda samtycke enligt regleringen i 9 kap. 1 och 6 §§ FB. *För det andra* avgörs vissa beslut genom att problemet betraktas som obehörig användning av förälders bank- eller kreditkort. *För det tredje* löser ARN dessa konflikter, som involverar avtal som barn ingår i den digitala miljön utan föräldrarnas uttryckliga samtycke genom att se fenomenet som att barnet ingår avtal med stöd av någon sorts fullmakt, eftersom förmyndaren antingen tidigare har accepterat näringsidkarens avtalsvillkor eller står för ett abonnemang. I detta kapitel

analyseras dock enbart de beslut där ARN tillmäter förmyndarens olika uppträdanden betydelse som en indikation på att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger. I vissa beslut nämns även de två förstnämnda argumentationsmönstren. De fall som berör olovlig användning av förmyndarens bank- eller kreditkort samt förmyndarens betalningsansvar, grundat endast på dennes ansvar för avtal som ingås från dennes användarkonto, analyseras i stället i kapitel 6.

5.2 Avtalssituationer som medför att förmyndaren blir betalningsskyldig

5.2.1 Förmyndaren var inblandad i skapandet av användarkontot samt hade anslutit ett eget betalningsmedel till användarkontot

Det första argumentationsmönster som identifieras i ARN:s rekommendationer, och som enligt nämnden ger uttryck för att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, är att förmyndaren antingen har skapat ett användarkonto själv eller har hjälpt den underårige att skapa ett sådant för att skaffa digitalt innehåll. Därutöver har förmyndaren också anslutit ett betalningsmedel, exempelvis ett bank- eller kreditkort, till användarkontot.

I Änr 2013-06330 hade en elvaåring köpt extra digitalt innehåll till spelet FIFA-points via en Sony PlayStation onlinetjänst till ett värde av 5 937 kr. Modern till barnet hjälpte honom att göra det första inköpet den 22 april 2013. Eftersom konsumenten måste ange ett bankkortsnummer för att registrera ett konto, blev hennes kortuppgifter lagrade och den underårige gjorde därefter ett flertal köp utan förmyndarens tillåtelse fram till 1 maj 2013, då förmyndarens kortuppgifter raderades. Modern hjälpte dock den underårige att göra ett nytt köp den 13 maj 2013. Vid det tillfället använde hon ett nytt kort. Den 28 maj 2013 upptäckte modern att barnet hade gjort ett antal köp utan hennes vetskap och krävde då att köpen skulle återgå samt återbetalning med 5 937 kr.

Sony bestred kravet och påpekade bland annat att normalt sett förstår konsumenten att det i regel enbart är möjligt att ladda ned programvaran mot betalning av en viss summa.

Allmänna reklamationsnämnden ansåg att avtalet var bindande och att förmyndaren inte hade rätt att få tillbaka den betalda summan. Beslutet grundades dels på att i samband med registreringen av kontot hade förmyndaren accepterat att hennes kortuppgifter skulle lagras,

dels på initiativet att skapa ett konto med registrering av kortuppgifter som skulle möjliggöra för hennes son att använda tjänsten. Detta kunde enligt nämnden likställas med en situation där underåriga får kontanter av sina föräldrar för att köpa en produkt i en fysisk butik. Dessutom var inköp av det digitala föremålet för ett barn i den åldern inte något anmärkningsvärt. Nämnden ansåg att om en underårig hade gjort samma inköp i en fysisk butik, hade säljaren inte haft skäl att anta att förmyndaren inte hade tillåtit köpen.

Det är ARN:s uppfattning att om en förmyndare skapar eller hjälper sitt underåriga barn att skapa ett konto för att köpa digitalt innehåll, likställs förmyndarens uppträdande med att han eller hon har lämnat sitt samtycke till framtida köp. Nämnden konstaterar detta utan att ta hänsyn till avtalsmekanismen för dessa typer av avtal. Vidare anser nämnden att när förmyndaren hjälper den underårige att registrera ett konto med förmyndarens kortuppgifter, är det att jämföra med de fall där en underårig får kontanter och använder dem i en fysisk butik. Nämnden framhåller att förmyndaren måste ha insikt om konsekvenserna av att han eller hon lämnar sina bankkorts- eller kreditkortsuppgifter till ett användarkonto.

5.2.2 Förmyndaren har anslutit ett betalningsmedel till ett användarkonto samt godkänt liknande köp som den underårige gjort tidigare

Ett annat argumentationsmönster som förekommer i ARN:s beslut, och som ger uttryck för att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, är att en förmyndare tidigare har godkänt liknande köp som den underårige gjort. Ett sådant godkännande medför att framtida avtal av liknande karaktär som den underårige företar också blir bindande. Detta påminner om en så kallad toleransfullmakt.[923] Omständigheterna i en toleransfullmakt är att en fullmäktig företar en viss typ av rättshandling upprepade gånger utan att fullmaktsgivaren protesterar mot dem och på det viset blir bunden genom passivitet.[924] Fullmaktsgivarens passivitet förutsätter dock att denne faktiskt accepterat fullmäktigens agerande.[925]

---

[923] Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 56.

[924] A.st.

[925] Berg, Fullmakten och dess uppkomst: särskilt om huvudmannens viljeförklaring och tredje mans befogade tillit s.190.

I Änr 2011-08560 hävdade förmyndaren att hans femtonårige son, genom att skapa ett användarkonto med falska uppgifter om att han var 18 år, olovligen använt hans bankkortsuppgifter för att ladda ned ett program via Sonys onlinetjänst PlayStation Network. Förmyndaren begärde att nämnden skulle rekommendera Sony att återbetala 2 980 kr, vilket motsvarade värdet av det digitala innehåll som den underårige hade köpt. Nämnden ansåg att avtalet inte var giltigt, eftersom förmyndaren inte hade lämnat sitt samtycke till köpet.

Sony begärde omprövning av fallet i Änr 2013-04381 och ARN ändrade sitt beslut till att avslå förmyndarens begäran. Sony bevisade att den underårige hade gjort sammanlagt 24 köp, varav förmyndaren hade bestridit 12 köp som gjorts mellan november 2011 och december 2012. Sony kunde visa att den underårige hade gjort några köp i april, juni och stora delar av september 2011, köp som förmyndaren inte hade bestridit, vilket borde innebära att hon godkänt de första köpen. Nämnden konstaterade därför att om förmyndaren hade godkänt de första köpen, borde det också föreligga ett underförstått samtycke till övriga köp. Inte heller i denna motivering beaktar nämnden mekanismen för avtalsslut i dessa avtal.

I Änr 2014-11542 köpte en trettonåring digitalt innehåll via Sony PlayStation Network till ett värde av 7 324 kr. Förmyndaren begärde att få tillbaka den betalda summan antingen på grund av sin ångerrätt eller baserat på det faktum att denne inte hade lämnat sitt samtycke till köpet. Nämnden beslutade att ångerrätten inte kunde åberopas, eftersom 2 kap. 11 § p. 11 lagen om distansavtal (DAL) stadgar att ett avtal är bindande i vilket konsumenten godkänner ett avtalsvillkor som innebär att denne avstår sin ångerrätt när digitalt innehåll överförs direkt till konsumentens elektroniska enhet.

Beträffande den underåriges bundenhet till avtalet ansåg ARN att avtalet var bindande, eftersom förmyndarens bankkort hade angivits när användarkontot skapades. Dessutom hade ett antal inköp som inte bestridits av förmyndaren gjorts genom användning av samma konto. Nämnden ansåg därför att förmyndaren måste ha godkänt de övriga inköpen, vilket likställdes med att ett underförstått samtycke från förmyndarens sida förelegat.

I Änr 2020-01851 hade en fjortonåring köpt digitalt innehåll på PlayStation Store vid olika tillfällen till ett sammanlagt värde av 11 341 kr. Förmyndaren krävde att Sony Interactive Entertainment Network Europe Limited skulle betala tillbaka den summa pengar som hade

dragits från hans kort, eftersom han hävdade att han inte hade samtyckt till köpen och att sonen olovligen hade använt hans kreditkort.

Även i detta fall ansåg ARN att avtal hade kommit till stånd mellan barnet och företaget med hänvisning till 9 kap. 1 § FB. Det framgick av utredningen att en vuxen, förmodligen förmyndaren, hade skapat ett användarkonto i december 2016 och anslutit tre olika bankkort till kontot. Förmyndaren bestred de köp som gjordes under 2019. Nämnden anförde som grund för sitt beslut att förmyndaren inte hade lyckats bevisa att samtycke saknades till de gjorda köpen. Vidare ansåg ARN att det faktum att andra köp gjorts innan 2019 som inte bestridits, förstärkte intrycket av att samtycke förelåg även efter den tidpunkten.

De underåriga i de tre fallen ovan gjorde flera köp, men det var enbart vissa av köpen som förmyndarna inte aktivt godkände. En slutsats som kan dras av dessa beslut är att, om förmyndaren registrerar ett betalningsmedel för köpen samt godkänner det första avtalet om tillhandahållande av digitalt föremål, är det lika med att han eller hon godkänner alla framtida avtal av samma karaktär.

Visserligen framgår av lagberedningens kommentarer till den bestämmelse som numera finns i 9 kap. 1 § FB, och som redan nämnts i avsnitt 3.4.2.2, att ”sålunda torde exempelvis den omständigheten, att förmyndaren utan anmärkning betalat för myndlingens studier erforderliga böcker, som tagits på räkning, ej sällan få uppfattas såsom ett samtycke till ytterligare kreditköp för samma ändamål”, vilket ger stöd för avtalsbundenhet för liknande avtal.[926] Det är dock viktigt att vid en sådan bedömning även beakta andra faktorer, till exempel rättshandlingens nödvändighet och avtalets beskaffenhet.[927] I sitt beslut i Änr 2020-01851 beaktade nämnden inga andra faktorer. Vidare kan nödvändigheten ifrågasättas för en underårig att skaffa digitalt innehåll, ”virtuell egendom”, för drygt 11 000 kr.

I Änr 2013-08236 begärde anmälaren att köpet av digitalt innehåll till ett värde av 2 465 kr 23 öre skulle ogiltigförklaras. Den underårige i fallet hade köpt ett antal spel via Playstation Store utan förmyndarens tillåtelse. Förmyndaren påstod att sonen inte förstod att ett bankkort var kopplat till användarkontot och att skyldighet att betala i pengar för de nedladdade spelen skulle kunna uppstå. Sammanlagt gjorde den underårige 10 köp, varav ett av dem i en fysisk butik och övriga via

[926] NJA II 1924 s. 316.
[927] NJA II 1924 s. 317.

konsolen. Bland det digitala innehåll som nedladdades fanns innehåll avsett för 18-åringar eller äldre.

Allmänna reklamationsnämnden avslog förmyndarens begäran att avtalen skulle ogiltigförklaras. Nämnden konstaterade dessutom, som i andra liknande fall, att förmyndaren möjliggjort för den underårige att ingå avtal när denne fått tillgång till användarkontot med bankkortsuppgifter. I övrigt ansåg ARN att, om den underårige handlat liknande produkter i en fysisk butik, skulle en säljare med hänsyn till varje enskilt köps värde, eller på grund av antalet köp, tyckt att något var underligt och ifrågasatt om förmyndarens samtycke förelåg. Eftersom förmyndaren inte bestridit tidigare avtal när sonen hade köpt produkter eller tjänster som inte var adekvata för hans ålder, kunde säljaren inte tro att samtycke inte fanns denna gång.

I ovan nämnda fall laddade den underårige ned digitalt innehåll som inte var lämpligt för individer under 18 år, men inte ens detta ansågs vara grund för befrielse av betalningsskyldigheten. Nämnden noterade dock i sin rekommendation att förmyndaren tidigare hade accepterat köp av digitalt innehåll som inte var lämpligt för den underåriges ålder.

Det bör emellertid noteras att ARN påstod att,om den underårige hade handlat en liknande produkt i en fysisk butik, skulle säljaren troligtvis misstänka att förmyndarens samtycke inte förelåg på grund av värdet på varje enskilt köp. Nämnden fattade detta beslut år 2013 och det förefaller som att nämnden ansåg att 10 köp à cirka 245 kr motsvarade en ganska stor summa pengar för ett barn att handla för.

5.2.3 Förmyndaren uppfyller inte sin bevisbörda avseende att avtalet ingåtts med avvikelser från den normala inköpsproceduren

Vid granskning av ARN:s rekommendationer i fall där underåriga har ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke, kan ytterligare ett argumentationsmönster identifieras för att motivera att avtal som underåriga ingår för att skaffa digitalt innehåll ska anses vara bindande. Nämnden kom fram till att ett avtal anses vara bindande när förmyndaren inte lyckas bevisa att ett avtal som en underårig ingått avvek från den normala inköpsproceduren.

Änr 2013-06218 handlade om en underårig som använde förmyndarens bankkort för att göra ett antal inköp i spelet FIFA via PlayStation Store till ett värde av 10 897 kr. Förmyndaren krävde köpets återgång och återbetalning av beloppet. Sony bestred kravet och som grund

för sin ståndpunkt redogjorde företaget för registreringsprocessen av ett användarkonto. Sony förklarade att för att man ska kunna ta del av digitala tjänster på Sony Entertainment Network (SEN), krävs att man registrerar ett konto och godkänner användarvillkoren. Enligt avtalet ska användaren vara minst 18 år gammal för att kunna skapa ett huvudkonto, men underåriga kan också få ett användarkonto, förutsatt att användaren av huvudkontot registrerar ett underkonto. Enligt Sony är syftet med ett underkonto att användare mellan 7 och 17 år ska kunna använda tjänsten och att huvudanvändaren har möjlighet att godkänna de köp som underanvändaren gör. En huvudanvändare kan skapa max sex underkonton. Den underårige i fallet hade tillgång till två huvudkonton, varav minst ett konto hade skapats av den underårige själv. Sony hävdade att företaget inte kan verifiera användarens verkliga identitet i den digitala miljön och att bolaget därför var i god tro, det vill säga att det var en myndig person som skapade båda kontona.

Eftersom förmyndaren inte klargjort hur köpen hade genomförts och därmed inte bevisat att köpen hade ingåtts utan förmyndarens samtycke, ansågs avtalen vara bindande och förmyndarens begäran avslogs. Förmyndaren ansvarar enligt nämnden för att ”göra sannolikt att samtycket till köpen saknas”. I detta beslut hänvisade ARN inte till något lagrum men framförde att förmyndaren inte hade redogjort för hur någon ”obehörigen skaffat sig tillgång till hennes kortuppgifter”. Det är inte helt klart om ARN avser samtycke i 9 kap. 1 § FB:s mening, när nämnden anför att ”det går därför inte på utredningen i ärendet att konstatera att köpen gjorts av en person som saknat samtycke […]”.

I ett annat beslut från ARN, Ärnr 2019-07138, hade en tioåring memorerat sin mors kortnummer och, när han bodde hos sin far, köpt digitalt innehåll (*köp inuti appen* eller in game content) i ett TV-spel till ett värde av 9 000 kr. Förmyndaren hade kontakt med Microsoft, som var tillhandahållaren av det digitala innehållet, vid tre olika tillfällen. Vid det första tillfället i februari 2018 bad förmyndaren att företaget skulle ta bort hennes kortuppgift från kontot som hade skapats för användande av TV-spelet, vilket Microsoft också gjorde. Vid det tillfället upplyste Microsoft förmyndaren om funktionen med föräldrakontroll och att syftet är att föräldrar ska kunna övervaka hur barnet använder sitt konto. Den andra kontakten skedde den 24 april 2018, då förmyndaren krävde återbetalning av olika köp som hennes son hade gjort under perioden 4 mars till 19 april 2019. Microsoft betalade inte tillbaka

pengarna till förmyndaren. Vid det tillfället skickade Microsoft ett mail till förmyndaren med information om hur föräldern skulle aktivera funktionen med föräldrakontroll. Den tredje och sista kontakten med innehållstillhandahållaren skedde på grund av köp av ”in game content” i juni 2019. Förmyndaren hävdade att hon spärrat sitt bankkort efter kontakten med Microsoft i april 2019. På samma sätt som i andra liknande fall ansåg ARN att avtal hade kommit till stånd. Nämnden kom fram till att tillhandahållaren av tjänsten saknade ”praktisk möjlighet” att utan förmyndarens medverkan utreda omständigheterna kring avtalen. Förmyndaren kunde inte bevisa att hennes son hade anskaffat kortuppgifterna på ett obehörigt sätt, vilket tolkades som att avtalen hade ingåtts av någon som hade samtycke till det. I detta fall hade förmyndaren upptäckt sonens köp den 5:e april, men hon kontaktade Microsoft-supporten först den 24:e april. Det framkom att barnet i fallet ingått flera avtal efter den 5:e april. Detta ansågs förstärka intrycket av att samtycke till de olika köpen hade förelegat.

I Änr 2011–08574 hade en elvaåring skapat ett konto hos PlayStation Network. Vid registreringen lämnade den underårige information om att han var över 18 år. Förmyndaren registrerade sina kortuppgifter till användarkontot. Den underårige köpte därefter spel via PlayStation 3 och Sony PlayStation Network. Förmyndaren påstod att sonen laddade ned ett spel i tron att det var gratis och att han inte fick information om att det handlade om ett köp. Den underårige köpte 12 stycken spel till ett värde av 2 654 kr. Förmyndaren begärde att få återbetalning med 2 654 kr.

Allmänna reklamationsnämnden beslutade i Änr 2011-08574 att avslå förmyndarens krav. Inledningsvis konstaterade ARN att förmyndaren inte bevisat att de avtal som den underårige ingått hade skett med avvikelser från andra normala inköpsprocesser. Dessutom ansåg ARN att det måste ha stått klart för förmyndaren att, genom att registrera sina kortuppgifter till ett användarkonto, fanns det möjlighet för en person med tillgång till användarkontot att göra flera köp. Nämnden anförde vidare följande: ”att en förmyndare registrerar kortinformation till ett användarkonto som förmyndarens underåriga barn har tillgång till kan därför jämställas med att förmyndaren givit den underårige tillgång till kontanter som den underårige sedan haft möjlighet att använda för att köpa varor eller tjänster i en fysisk butik”.

I fallet ovan påpekade ARN att förmyndaren inte lyckats bevisa att avtalen hade ingåtts på grund av avvikelser från den normala

inköpsproceduren, med andra ord, inte hade bevisat att samtycke inte förelåg. Det är en svår uppgift för en förmyndare eller annan part att bevisa en särskild omständighet när det är fråga om distansavtal.

Det bör noteras att när förmyndaren inte uppfyller sin bevisbörda för att visa att samtycke till avtalen inte förelåg, skyddas underårigs medkontrahent, eftersom förmyndarens samtycke till avtal då anses föreligga.

Det är upp till förmyndaren att bryta presumtionen för att undvika betalningsskyldighet eller hindra att den underårige blir bunden av avtalet. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att utgångspunkten i förarbetena till bestämmelserna i 9 kap. FB är att, om omständigheterna inte visar något annat, ska den underåriges medkontrahent utgå ifrån att samtycke föreligger.[928] Avtalet anses vara bindande förutsatt att den underåriges medkontrahent kan bevisa att samtycke förelåg.[929] Detta måste dock ses i ljuset av vad som är stadgat i 9 kap. 6 § FB. Den underåriges medkontrahent, som visste att denne ingick avtal med en underårig och som saknade anledning att anta att den underårige hade behörighet att ingå avtalet, får inte frånträda avtalet under en eventuell tidsfrist som parterna kommit överens om för att ge den underårige möjlighet att inhämta samtycke och ej heller om avtalet redan behörighen fullgjorts.

Med hänsyn till att i majoriteten av de beslut som analyserades i detta kapitel hade barn ingått avtal för att skaffa olika spel som hade barn som målgrupp, kan det förväntas att den underåriges motpart borde ha utgått ifrån att avtalsparten var en underårig. Det kan ifrågasättas om tillhandahållaren av det digitala innehållet kan ha varit i god tro beträffande den totala summa som köpen uppgick till. Att en elvaåring skulle handla digitala spel för drygt 2 500 kr kan knappt anses vara en vanlig företeelse.

Eftersom avtalet ingås i den digitala miljön kan näringsidkare inte göra någon bedömning av huruvida den underårige är behörig eller inte behörig att ingå avtalet. Det måste också påpekas att den digitala miljön är en data- och AI-driven miljö. Dessutom kräver ofta avtalsmekanismen för dessa avtal att innehavaren av ett användarkonto har anslutit ett betalningsmedel. Ofta är betalningsmedlet ett bank- eller

---

[928] NJA II 1924 s. 316.

[929] NJA II 1924 s. 316. Om den underåriges motpart skulle välja att frånträda avtalet, skulle den underårige hindra det genom att bevisa att samtycke förelåg.

kreditkort, vilket innebär att priset för köpet antingen kommer att dras från det bankkonto som är kopplat till bankkortet eller registreras i månadsfakturan för kreditkortet. Det sätt på vilket betalning sker gör att det kan dröja en viss tid innan förmyndaren upptäcker de köp som underårig har gjort. Detta i sig skiljer sig inte från de fall där underåriga ingår avtal i fysiska butiker.

Allmänna reklamationsnämnden kräver, i de beslut som har analyserats i detta kapitel, att förmyndare ska reklamera de obehöriga avtal som de underåriga har ingått utan oskäligt uppehåll för att kunna undgå betalningsansvar. Det vore rimligt, med hänsyn till mekanismen vid avtals ingående, att förmyndarna får skälig tid för att göra invändningar mot de avtal som de underåriga har ingått utan riktat samtycke, med tanke på att de inte kan reklamera innan de upptäcker de olika avtalen.

Det är nämndens uppfattning att förmyndarna ska ta initiativet att kontakta företaget utan oskäligt uppehåll efter det att han eller hon fått reda på att den underårige har ingått obehöriga avtal. Det krävs även av förmyndaren att bevisa detta. Det normala är att den part som påstår att avtal har ingåtts också bär bevisbördan för detta.[930] Frågan är hur bevisbördan ska hanteras när avtal ingås mellan en konsument och en näringsidkare. Högsta domstolen har resonerat kring bevisbördan i ett antal rättsfall, men det förefaller som att konsumenten inte bör erhålla en lättnad vad gäller bevisbördan.[931] Vidare har HD uttalat i NJA 1992 s. 263 att ett företag (ett kontokortsföretag) skulle få problem om företaget skulle behöva styrka äktheten av en nota varje gång en konsument hävdar att en nota är förfalskad.

I de fall som analyseras i detta kapitel har förmyndaren i regel registrerat ett betalningsmedel. Detta kan ses som ett bevis som tillhandahållare kan åberopa för att göra gällande att samtycke föreligger.[932] Hur kan då förmyndaren motbevisa detta? Det har framförts att när avtal ingås med ”legitimerande utrustning som exempelvis ett kontokort eller en telefon med pinkod”, kan motparten få en bevislättnad, eller så kan det presumeras att utrustningens innehavare har ingått

---

[930] Jfr NJA 2001 s. 177.

[931] Se NJA 1951 s.1 och NJA 2001 s. 177.

[932] Jfr NJA II 1924 s. 316.

avtalet.[933] Det kan konstateras att det är en svår uppgift för en förmyndare att bestrida betalningsansvar i sådana fall.

5.2.4 Förmyndarens underförstådda samtycke föreligger på grund av det enskilda köpets värde

Ett fjärde argumentationsmönster som ARN använder för att motivera att avtal som underåriga har företagit är bindande är att hänsyn enbart tas till det enskilda köpet och inte till den sammanlagda summa som underåriga har handlat för.[934] Bakgrunden till motiveringen i sådana rekommendationer är den så kallade kontantregeln eller penningregeln.[935] Denna regel innebär, som förklarades i avsnitt 3.4.2.2, att den underårige blir bunden av köp som han eller hon betalar med kontanter som han eller hon har fått lov att disponera över och där avtalsföremålet anses vara ett objekt som vanligtvis används eller konsumeras av andra jämnåriga.

Tillämpningen av kontantregeln på avtal som ingås i elektronisk miljö förtjänar uppmärksamhet. Inledningsvis kan påpekas att betalning av digitalt innehåll aldrig sker med kontanter när avtal ingås online. Som visades i avsnitt 2.3 ovan, brukar digitala tjänster och produkter ofta betalas med bankkort, kreditkort, Paypal eller liknande.

Det är enbart i de fall där den underårige betalar för tillhandahållande av digitalt innehåll med eget bankkort som tillämpningen av kontantregeln i digital miljö torde vara en rättvis jämförelse. Det har blivit vanligare på senare tid att föräldrar ger vecko- eller månadspeng till sina barn via insättning av pengar på bankkonto. När förmyndaren öppnar ett bankkonto med tillhörande bankkort för den underåriges räkning bör den underårige själv kunna bestämma hur han eller hon vill använda sina pengar.

I Änr 2014-11542 anförde ARN att registrering av ett betalningsmedel inte är tillräckligt för att bundenhet för den underårige ska uppstå, utan det krävs också att avtalsobjektet anses vara en vara eller tjänst som underåriga i samma ålder normalt sett brukar förfoga över. Allmänna reklamationsnämnden tar inte hänsyn till det totala priset och uttrycker sig enligt följande:

---

[933] Jfr Ds 2012:31 s. 97.

[934] Jfr Änr 2013-08236.

[935] Se Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151 ff.

> ”I detta fall har varje enskilt köp inte överstigit ett belopp som en trettonåring normalt kan antas ha rätt att disponera och köpen har skett under en längre tidsperiod. Hade köp av liknande produkter gjorts i en fysisk butik hade en näringsidkare inte haft skäl att anta att samtycket saknats, varken på grund av det enskilda köpets värde eller på grund av antalet köp.”

Ytterligare en rekommendation som delvis bygger på det förra resonemanget kan utläsas av Änr 2019-19185, där en 1,5-åring aktiverade knapparna på handkontrollen till Playstation under tiden som ett äldre syskon spelade på PlayStationens huvudenhet. Det framgår inte av fallet hur gammal den andra underårige var. Det är ingen 1,5 åring som förstår konsekvenserna av sina handlingar. Detta förefaller vara en olyckshändelse, men nämnden motiverade beslutet med att PlayStation Store inte hade något skäl att tro att samtycke saknades med tanke på att underåriga i samma ålder som det äldsta barnet i köpet är vanliga konsumenter av den sortens digitala innehåll.

När det gäller avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll där flera avtal ingås med näringsidkare, borde hänsyn inte enbart tas till enskilda köp utan till det totala värde som den underårige förbinder sig till. Om en underårig skulle göra enstaka köp i samma fysiska butik under en viss period, borde personal i butiken uppmärksamma att samma barn kommer till butiken och handlar med en viss regelbundet. När hänsyn tas till det sammanlagda värdet av köpen, är det ingen som skulle anse att det är normalt att en trettonåring handlar för drygt 7 000 kr. Att konstatera att en underårig är bunden till de olika avtalen med ett sammanlagt värde av 7 000 kr är att helt åsidosätta ett av de grundläggande och centrala ändamålen med 9 kap. FB. Detta gäller även om det påstås att avtalsföremålet är en produkt eller tjänst som jämnåriga normalt sett konsumerar.[936]

I den digitala miljön kan ekonomiska transaktioner ske snabbt. I regel är allt som krävs att man klickar på en ruta med datormusen eller pekar på mobilens skärm. Det är lätt att ingå avtal, och ofta är barnen inte medvetna om att ett klick är lika med avtalsbundenhet och därmed medför betalningsskyldighet för någon. En svår fråga att besvara är vad

[936] Under avsnitt 6.3 förklaras emellertid att det är förmyndaren som har ansvar för avtalsfullgörelsen. Om ARN hanterar detta som barnets avtal, förefaller nämndens resonemang inte vara förenligt med FB:s förarbete.

som kan vara en accepterad eller normal ”sammanhängande period” för att ingå flera avtal.

5.2.5 Förmyndare som har godkänt leverantörens användarvillkor ska aktivera/får inte stänga av den tekniska funktionen med föräldrakontroll

Ett annat argumentationsmönster som ARN använder sig av för att motivera betalningsansvar för de avtal som underåriga har ingått för att skaffa digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke är följande: förmyndare som har godkänt företagets användarvillkor och som inte aktiverar eller stänger av den tekniska föräldrakontrollen ger indirekt sitt samtycke till avtalet.

I ARN:s beslut Änr 2019-20348 avslogs förmyndarens krav på att Apple skulle återbetala 7 754 kr till honom. Förmyndarens tioåriga dotter hade laddat ned sju appar på sin iPad. Förmyndaren hävdade att han hade låst funktionen i iPaden så att dottern inte skulle kunna handla. Trots detta köpte hon digitalt innehåll till ett värde av 13 075 kr under en sexmånadersperiod. Apple betalade tillbaka 5 321 kr, vilket motsvarade summan för de köp som gjordes under de två senaste månaderna.

Nämndens avslag i beslut Änr 2019-20348 grundades i att förmyndaren inte lyckades bevisa att de köp som hans dotter hade gjort inte hade ”följt den normala inköpsproceduren”. Dessutom hade förmyndaren kopplat sina kontokortsuppgifter till det användarkonto som dottern hade tillgång till. Genom att godkänna Apples villkor hade förmyndaren accepterat sin roll som familjeorganisatör, vilket innebar att han hade godkänt att betala alla transaktioner som hans familjemedlemmar gjorde. Eftersom förmyndaren inte uppfyllt sin bevisbörda om att samtycke till köpet saknades, ansåg nämnden att ett underförstått samtycke till köpet förelåg. Dessutom hade förmyndaren godkänt Apples användarvillkor, vilket betraktades som ett indirekt samtycke. Det är viktigt att påpeka att ARN konstaterade att avtalen mellan Apple och *den underårige* hade kommit till stånd. Som redan uppmärksammats under avsnitt 5.1, kan det enbart vara fråga om barnets avtal när den underårige företar en rättshandling för sin egen räkning.

I ARN:s beslut Änr 2020-13160 hade en nioåring under en femdagarsperiod köpt digitalt innehåll i Roblox-appen till ett värde av 10 718 kr. De olika köpen gjordes med förmyndarens mobiltelefon. Den

underårige hade flera gånger innan köpt digitalt innehåll utan förmyndarens vetskap. Apple hade upplyst förmyndaren om att det var viktigt att denne vidtog åtgärder för att undvika att den underårige skulle ingå fler avtal. Apple återbetalade 3 470 kr, som avsåg de två senaste månadernas fakturor. Allmänna reklamationsnämnden avslog förmyndarens begäran att få återbetalning med motiveringen att förmyndaren hade varit försumlig i sin tillsynsplikt över sitt barn. Detta är det första beslut där nämnden explicit angivit att *föräldern hade varit försumlig*.[937]

I de ovannämnda fallen förtydligar ARN att en förmyndare eller en vuxen som godkänner användarvillkoren för köp av digitalt innehåll är ansvarig för att aktivera de tekniska funktioner som erbjuds för att utöva kontroll över de transaktioner som underåriga ingår. Förmyndaren har en skyldighet att ta reda på hur de tekniska funktionerna för föräldrakontrollen fungerar. I avsnitt 2.3.2.3 redogjordes för olika funktioner som tillhandahållaren av digitalt innehåll erbjuder för att en vuxen ska kunna kontrollera och godkänna underårigas förfrågan om att köpa digitalt innehåll. Förmyndaren måste därför ta på sig ansvar om han eller hon inte aktiverar den erbjudna tjänsten och den underårige köper digitalt innehåll utan förmyndarens samtycke. Detsamma gäller om tekniken inte skulle fungera optimalt, något som förmyndaren påstod i Änr 2019-20348. I det sistnämnda fallet hävdade förmyndaren att han hade aktiverat föräldrakontrollen men att den underårige ändå hade kunnat köpa digitalt innehåll. Förmyndaren lyckades inte bevisa att några avvikelser från den normala inköpsproceduren hade förelegat. Dessutom hade förmyndaren tagit på sig ansvaret att betala för alla köp som gjordes från dennes konto i och med att han godkände sin roll som familjeorganisatör. Förmyndaren ansågs därför vara betalningsskyldig för de köp som den underårige hade gjort.

I Änr 2022-00168 hade en åttaåring gjort 16 olika köp i en spelapplikation till ett sammanlagt värde av 6 670 kr. Förmyndaren startade

---

[937] I Änr 2012-11706 konstaterade ARN att en förälder inte hade ”hållit sådan uppsikt över dotterns användning av telefonen som krävs för att undvika betalningsansvar”, men fallet handlade inte om köp av digitalt innehåll. I detta beslut hade en underårig skickat cirka 3 400 st. sms till en omröstning i TV-programmet X-Factor och därvid använt två olika mobiltelefoner som förmyndaren ägde. Enligt förmyndaren hade han tillåtit att den underårige enbart skulle skicka ett SMS.

ett ärende hos ARN och begärde i första hand att avtalen skulle ogiltigförklaras och i andra hand att han skulle få tillgodogöra sig beloppen som presentkort i Apple Store. Apple hade återbetalat ett av köpen men vägrade att återbetala de resterande. I detta fall hade den underårige ett eget Apple-ID, det vill säga ett eget användarkonto, men det var förmyndarens kortinformation som var ansluten till barnets användarkonto.

Allmänna reklamationsnämnden avslog förmyndarens krav med motiveringen att det faktum att denne hade låtit sitt barn disponera över en mobiltelefon, där det fanns ett användarkonto med registrerad kontokortsinformation utan aktiverad föräldrakontroll (”ask to buy”), är att jämställa med ”ett indirekt samtycke” till köpen. Vidare uttalade nämnden att ”de köpta produkterna i sig är av sådant slag som normalt konsumeras av ett barn och att värdet av köpen inte är tillräckligt skäl för att anta att samtycke saknades”, vilket innebar att förmyndaren ”inte kunde undgå betalningsansvar med stöd av bestämmelserna i FB. Det förhållandet att Apple valt att betala tillbaka ett köp ändrar inte den bedömningen”.[938]

Allmänna reklamationsnämnden gjorde en liknande bedömning i Änr 2022-09606, där en förälder stängde av funktionen ”ask to buy” för att dottern endast skulle kunna köpa några enstaka appar, men dottern startade en prenumeration och handlade digitalt innehåll till en kostnad av 6 900 kr. Utöver att konstatera att ett indirekt samtycke till köpen förelåg, slog nämnden fast att Apple inte haft skäl att anta att samtycke saknades med hänsyn till att funktionen ”ask to buy” numera är standard för barnkonton.[939] Trots att ARN hänvisade till 9 kap. 1 § FB, konstaterade nämnden att *förmyndaren* inte kunde undgå betalningsskyldighet. I detta fall valde Apple att återbetala 1 035 kr som en goodwill-ersättning.

5.2.6 Förmyndaren har skapat fel typ av användarkonto för den underårige

Ett annat argumentationsmönster som förekommer i vissa av ARN:s beslut för att motivera att förmyndaren är betalningsskyldig för avtal

[938] Änr 2022-00168 s. 2.
[939] Se även Änr 2023-05152.

som underåriga har ingått för att skaffa sig digitalt innehåll anses vara när förmyndaren har skapat fel användarkonto för sina barn.

I ett ärende som behandlades av ARN, Änr 2020-17146, hade en sjuttonåring öppnat ett konto på PlayStation och köpt spel till ett värde av 24 637 kr. Den underårige använde sin farfars[940] bankkort för att betala för det digitala innehållet. Förmyndaren begärde att få tillbaka den erlagda summan för spelen, men ARN avslog hennes begäran. Enligt nämnden kunde förmyndaren ha skapat ett vanligt konto, för att sedan skapa ett underkonto som är anpassat till underåriga. Nämnden ansåg att förmyndaren inte hade följt de användarvillkor som kräver att användaren ska vara minst 18 år för att skapa ett konto, och hon ansågs därför vara ansvarig.

Även i andra beslut, exempelvis Änr 2015-05219, nämner ARN att den förmyndare eller den vuxne, som skapar ett användarkonto och som tillåter underåriga att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster, har en skyldighet att skapa rätt konto till den underårige. Rätt användarkonto är ett sub-account (underkonto) som är avsett för underåriga och som står under ett huvudkonto som skapas av någon som är myndig.

5.2.7 Förmyndaren lånar ut sin mobiltelefon till den underårige

Ytterligare ett argumentationsmönster som ARN använder för att motivera sina beslut för att avtalet anses vara bindande och förmyndaren betalningsskyldig är det faktum att förmyndare lånar ut sin mobiltelefon till sitt barn. I dessa beslut förefaller ARN motivera ett betalningsansvar som åläggs förmyndarna dels på grund av att de har ett abonnemang hos företaget, dels på grund av det faktum att förmyndaren lånar ut sin mobiltelefon, vilket kan tolkas som förmyndarens indirekta samtycke till att avtal föreligger. Betalningsskyldighet uppstår för förmyndaren i egenskap av innehavare av abonnemanget.

I Änr 2021-17848 hade en underårig gjort 10 köp av digitalt innehåll under perioden maj till och med juli 2021 för ett värde av 691 kr. Allmänna reklamationsnämnden avslog förmyndarens krav på grund av

---

[940] Det är oklart i fallet om det bankkort som den underårige använde var hans farfars eller förmyndarens. När omständigheterna i fallet beskrevs, stod det att det var farförälderns bankkort, men i beslutet stod det att det var förmyndarens.

att förmyndaren hade lånat ut telefonen till barnet och att hennes kortinformation var registrerad på användarkontot. Nämnden ansåg att avtalet är bindande på grund av att ett indirekt samtycke föreligger. Förmyndaren hade dessutom ”inte säkerställt att det inte varit möjligt för hennes barn att göra köp i den”. Nämnden konstaterade att förmyndaren inte kunde ”undgå betalningsansvar med stöd av föräldrabalkens bestämmelser”. Nämnden uttryckte dock inte explicit att det handlar om förmyndarens avtalsbundenhet.

En femåring ingick avtal om vissa tjänster som levererades av Google Play. Den totala kostnaden för tjänsten var 3 283 kr, som förmyndaren också betalade. Vimla var förmedlaren av tjänsten, som fakturerades till förmyndarens mobilabonnemang. I Änr 2022-04606 begärde förmyndaren att ARN skulle rekommendera Vimla att återbetala det pris som denne hade betalat. Nämnden avslog förmyndarens begäran. Inledningsvis konstaterade ARN att förmyndaren stod som betalningsansvarig för mobilabonnemanget. Därefter redogjorde nämnden för bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB och förklarade att förmyndarens underförstådda samtycke kan leda till avtalsbundenhet. Nämnden avslutade sitt beslut med att konstatera att förmyndaren inte hade bevisat att han inte var betalningsskyldig för köpen.

5.3 Faktorer som inte medför betalningsskyldighet för förmyndaren

5.3.1 Inledning

Utöver de argumentationsmönster som beskrivits ovan som kan leda till betalningsskyldighet för förmyndare, har analysen av ARN:s beslut visat att under vissa omständigheter anses avtal som underåriga ingår för att skaffa digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke inte vara bindande. Det handlar om situationer:

1) där förmyndaren protesterar mot de ingångna avtalen utan oskäligt dröjsmål;
2) när avtalen ingås med korttidsintervaller; eller
3) där det totala värdet av köpen indikerar att det inte är rimligt att förmyndaren har lämnat sitt samtycke.

5.3.2 Förmyndarens grad av aktivitet i samband med snabb reklamation

Beträffande avtal som den underårige ingår med betalningsmedel som denne har kommit åt på ett olovligt sätt, anser ARN att avtalet inte är bindande för den underårige. Därmed uppstår inte heller någon betalningsskyldighet för den underåriges förmyndare, förutsatt att förmyndaren protesterar mot avtalen utan oskäligt uppehåll efter det att han eller hon fått kännedom om dem.

I ARN:s beslut Änr 2012-00657 hade förmyndaren en prenumerationstjänst på Microsofts onlinetjänst Xbox Live. Förmyndaren hade två användarkonton, användarkonto I och II. Anmälaren sade upp tjänsten den 22 november 2011. Den 25 november begärde anmälaren att de kontokortsuppgifter som var registrerade på användarkonto I skulle tas bort. Den 27 november lades nya kortuppgifter upp till användarkonto II. Den 26 december begärde anmälaren att en anställd på Microsoft skulle ta bort kontokortsuppgifterna från användarkonto II och klagade över att företaget inte hade tagit bort uppgifterna från detta konto samtidigt som informationen togs bort från användarkonto I.

Den underårige i fallet ovan gjorde 38 inköp för att uppdatera spelare till fotbollsspelet FIFA 12. Inköpen gjordes mellan den 28 november och någon gång under december 2011. Förmyndaren kände inte till att hennes underårige son hade gjort inköpen. Allmänna reklamationsnämnden konstaterade att köpen var ogiltiga, eftersom den underårige hade kommit åt kontokortsuppgifterna på ett olovligt sätt. Förmyndarens initiativ att kontakta företaget vid olika tillfällen, tillsammans med företagets underlåtenhet att ta bort kortuppgifterna från det andra användarkontot, ledde till att förmyndaren kunde bryta presumtionen om att ett underförstått samtycke förelåg.

I ett annat fall som behandlades av ARN, Änr 2018-15589, hade förmyndaren krävt att Länsförsäkringar Bank AB skulle återbetala 67 559 kr till honom på grund av att hans underårige son hade använt hans betalkort och telefon utan dennes tillåtelse. Förmyndaren hävdade att hans son hade haft ett spelmissbruk och använt kortet för transaktioner hos olika spelbolag.

Nämnden ansåg i fallet ovan att transaktionerna var obehöriga enligt lagen om obehöriga transaktioner som gällde vid tiden när

transaktionerna ägde rum.[941] Nämnden förklarade att enligt deras praxis anses ”beviskravet inte uppfyllt om det enda som talar för att transaktioner skett utan samtycke är anmälarens egna påståenden”. Det faktum att anmälaren hade haft kontakt med banken för att försöka stoppa transaktionerna, i kombination med transaktionsmönstret, talade med tillräcklig styrka för att anmälaren inte hade lämnat sitt samtycke till transaktionerna. Det framgår dock inte av beslutet hur transaktionsmönstret skiljde sig från övriga fall där förmyndarna trots kontakt med leverantören inte lyckats få till stånd en återbetalning. Det totala värdet, 67 559 kr, för olika köp i detta fall ansågs vara högt. Samtidigt är olika köp på PlayStation till ett värde av 24 627 kr också högt. I det senare fallet, Änr 2020-17146, fick inte förmyndarna någon återbetalning. Nämnden hanterade inte fallet som obehöriga transaktioner utan ansåg att betalningsskyldighet förelåg i enlighet med företagets användarvillkor.

I fallen ovan ansåg ARN att förmyndarna hade rätt att få tillbaka de erlagda köpeskillingarna på grund av att de två gånger kontaktade företaget för att säga upp tjänsten och ta bort kortuppgifterna strax innan köpen genomfördes. Förmyndarna genomförde reklamation utan oskäligt uppehåll. Dessutom var de aktiva i reklamationsprocessen och hade flera kontakter med leverantörerna av det digitala innehållet.

Även i ARN:s beslut Änr 2020-24974 ansåg nämnden att förmyndaren hade rätt att få tillbaka en summa om 1 734 kr som hennes underåriga barn hade handlat i samband med köp av digitalt innehåll inuti appen. Förmyndaren hävdade att på grund av en uppdatering i dotterns surfplatta inaktiverades föräldrakontrollen samt att all information om köpen gick direkt till den underåriges konto. Förmyndarens reklamation skedde dagen efter att köpen upptäcktes. Apple, som var tillhandahållaren av det digitala innehållet i fallet, förklarade att förmyndaren hade godkänt att hon var ansvarig för de avtal som övriga familjemedlemmar ingick.

Nämnden ansåg i fallet ovan att förmyndaren hade rätt till återbetalning men beslutet motiverades inte med 9 kap. 1 § FB. I stället anförde nämnden att konsumenten hade rätt att ångra ett köp, om informationen om ångerrätten inte lämnats på korrekt sätt enligt 2 kap. 10 och 12 §§ DAL. Normalt sett har leverantören av digitalt innehåll

[941] Lagen om obehöriga transaktioner är upphävd och bestämmelserna om obehöriga transaktioner är numera införda i lag (2010:751) om betaltjänster.

rätt att enligt 2 kap. 11 § p. 11 DAL avtala bort ångerrätten, om det digitala innehållet överförts direkt till konsumentens elektroniska enhet, såsom verkar ha hänt när den underårige köpte digitalt innehåll inuti en app som var installerad i den underåriges surfplatta. Det är oklart om ARN hänvisade till 2 kap. 10 och 12 §§ DAL i stället för att lägga fokus på undantaget i 2 kap. 11 § p. 11 DAL, som kräver att konsumenten lämnar sitt samtycke för att överföringen av det digitala innehållet ska kunna påbörjas.

I Änr 2022-00694 hade en 11-åring, som hade ett Apple-ID för vuxenkonto, gjort olika köp till ett värde av sammanlagt 2 770 kr. Den underårige hade laddat ner olika program utan förmyndarens uttryckliga godkännande och dessutom uppgett förmyndarens bankkortnummer som betalningsalternativ. På grund av att den underårige hade kommit åt kortuppgifterna på ett olovligt sätt ansågs avtalet vara ogiltigt. Nämnden noterade i sin motivering att Apple hade informerat förmyndaren om hur hon skulle kunna förhindra framtida köp och lade till följande ”eftersom hon blivit varse att kontoinformationen olovligen lagts in av sonen anser nämnden att hon bör följa instruktionerna för att undvika eventuella framtida köp”. Mot bakgrund av det som nämnden anförde i sitt beslut kommer eventuella köp som den underårige gör i framtiden att anses bindande på grund av att förmyndaren fått instruktioner om hur hon kan förhindra nya köp.

5.3.3 För korta tidsintervaller mellan köp gjorda av små barn i relation till avtalsprestationens värde

En annan avtalssituation som inte medför betalningsskyldighet för förmyndaren är när små barn ingår flera avtal med korta tidsintervaller.

I ett beslut från ARN, Änr 2014-07198, hade en treåring och en nioåring köpt digitalt innehåll i spelet Clash och Clans från leverantören Google Play till ett värde av 1 474 kr. Barnens förmyndare begärde betalningsbefrielse med 1 474 kr samt skadestånd med 140 kr för kostnaden för de brev hon skickade till tillhandahållaren i försök att befrias från betalningsskyldigheten.

Förmyndaren registrerade sina kontokortsuppgifter och faktureringsadress när användarkontot skapades samt godkände användarvillkoren, där det informerades om att digitalt innehåll kan köpas för en avgift. Allmänna reklamationsnämnden ansåg att den information som presenterades för förmyndaren var tillräckligt tydlig för att denne skulle förstå att det handlade om ett köpavtal.

I beslut Änr 2014-07198 ansåg ARN liksom i liknande fall att om en förmyndare skapar ett användarkonto med sina kontokortsuppgifter och tillåter underåriga att ha tillgång till kontot, är det att jämställa med en förmyndare som ger kontanter till underåriga för att handla i en fysisk butik. Beträffande praxis att utifrån varans karaktär avgöra om den kan anses vara något som underåriga i den åldersgruppen normalt sett skulle anskaffa, ansåg nämnden att kravet var uppfyllt. Samtidigt uttryckte nämnden att ett tidsintervall om drygt tre timmar för anskaffandet av digitalt innehåll till ett sådant penningbelopp var alldeles för kort i jämförelse med vad som anses vara en 'normal' summa pengar för en treåring och en nioåring att handla för. I en motsvarande avtalssituation i en fysisk affär, skulle en säljare haft skäl att anta att samtycke saknats. Nämnden uttrycker följande i sitt beslut: "Tele 2 har därför inte haft skäl att anta att ett samtycke till köpen har funnits och avtalen kan inte anses som bindande".

På samma sätt som i Änr 2013-06330 hade förmyndaren i Änr 2014-07198 registrerat ett konto och godkänt motpartens avtalsvillkor. Allmänna reklamationsnämnden ansåg även här att det digitala innehåll som anskaffades var sedvanligt för barn i den åldern. Nämndens rekommendation var till skillnad från liknande fall att företaget skulle lämna tillbaka den betalda summan till förmyndaren. Nämnden förklarade sitt resonemang med att hänsyn tagits till proportionerna mellan det sammanlagda värdet av den ekonomiska avtalsprestationen, tidsintervallen mellan köpen och barnens ålder. I Änr 2014-11542 ansåg nämnden att i beslutet om huruvida en underårig var bunden av ett avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll, skulle hänsyn i stället tas till varje enskilt köp.

Varför skiljer sig då ARN:s resonemang åt i Änr 2014-07198 och Änr 2014-11542? Hade det varit skillnad om det varit tonåringar som hade handlat under samma tidsperiod i Änr 2014-07198? I inget annat fall som har analyserats i denna studie har ARN tagit hänsyn till tiden mellan de olika köpen. Det framgår dock inte av Änr 2014-07198 hur många köp som gjordes under den aktuella perioden.

Det är svårt att av ett enda fall bilda sig en uppfattning om hur ARN har resonerat. Det kan noteras att i den digitala miljön är konsumenten anonym och att avtalsslutet är automatiserat. Tillhandahållaren av det digitala innehållet har därför inga möjligheter att verifiera konsumentens verkliga ålder. Barnen i Änr 2014-07198 hade handlat från en och samma tillhandahållare av det digitala innehållet. Skulle ARN göra samma bedömning om barnen hade handlat för samma värde fast från

olika tillhandahållare? I ett sådant fall hade ARN inte kunnat motivera sitt beslut med att en säljare hade reagerat på barn som kom tillbaka till butiken kort efter att de redan handlat. I en avtalssituation i en fysisk butik borde barnen bli bundna av avtalen, förutsatt att de handlat med kontanter och att värdet för varje enskilt köp varit lågt.

5.3.4 Köpets totala värde indikerar att förmyndarens samtycke inte förelåg

I ett ARN-beslut, Änr 2015-09012, hade en tolvåring ingått över 200 avtal för köp av FIFA-poäng i spelet FIFA 15. De olika köpen ägde rum under en period av cirka sju månader och omfattade totalt ett belopp av 49 328 kr. Nämndens rekommendation till parterna i ärendet var att leverantören av det digitala innehållet skulle återbetala den erlagda summan 49 328 kr. Detta resonemang skiljer sig dock från övriga analyserade fall. Inledningsvis konstaterade nämnden att avtalet hade kommit till stånd mellan leverantören och den underårige på grund av att det användarkonto som användes för att köpa digitalt innehåll var registrerat i förmyndarnas namn.[942] I ett andra steg i sin motivering tog nämnden ställning till konsekvenserna av att avtalet hade ingåtts av en underårig. Nämnden anförde därefter att det inte fanns någon bevisning för att samtycke förelåg. Dessutom talade det totala värde som betalats för det digitala innehållet för att samtycke inte förelåg före köpet samt att förmyndarna inte heller hade ratihaberat de olika avtalen.

Detta beslut förefaller vara det enda där ARN beaktar de verkliga konsekvenserna av att tillämpa presumtionen att förmyndarnas medverkan till något köp i den digitala miljön kopplat till ett särskilt användarkonto är lika med ett underförstått samtycke. Denna rekommendation är från 2015 och nämnden har inte uttryckt sig på det viset i de analyserade beslut som fattats varken innan eller efter 2015. Det är möjligt att ARN tog hänsyn till de privata omständigheter som förmyndarna anförde som förklaring till sin bristande tillsynsplikt, såsom sjukdom och anhörigs bortgång. Med hänsyn till att ARN inte utvecklade sin motivering i detta beslut, är det inte möjligt att dra några slutsatser utifrån det.

---

[942] ARN:s motivering att den underårige var bunden av avtalet men att förmyndaren trots det var betalningsskyldig kan tyckas märklig.

5.3.5 Den tekniska kontrollen har inte fungerat vid köpen

Under avsnitt 5.2.5 redogjordes för ett argumentationsmönster som ARN använder i vissa av sina beslut, där den vuxne som ansvarar för barnets användarkonto åläggs att aktivera funktionen med föräldrakontroll (i äldre beslut) eller att inte stänga av den standardfunktion som är aktiverad på barnkonton. I ett beslut från 2022 tog ARN hänsyn till förmyndarens argument att föräldrakontrollen inte fungerade vid de olika köpen.

I Änr 2022-10336 hade en tioåring startat tre prenumerationer av iPad-spel (Tamadog AR Pet Dog Games, My Cat Virtual Pet Games och Weekly Subscription) med veckovisa betalningar kopplade till förälderns Apple-ID. Spelen kostade sammanlagt 26 215 kr. Den 11 juni 2022 upptäckte förmyndaren de avtal som den underårige hade ingått. Förmyndaren krävde då att Apple skulle återbetala den totala erlagda summan. Apple, som motsatte sig kravet, hade återbetalat 2 500 kr innan ARN:s beslut. Den summan avsåg värdet av köpen två månader tillbaka i tiden, det vill säga från den 14 april 2022 och framåt. Apple hävdade att någon rätt till återbetalning av köpen inte förelåg enligt företagets avtalsvillkor.

I ARN:s beslut hänvisade nämnden inledningsvis till att underåriga är omyndiga och inte får ingå avtal utan förmyndarens samtycke. Nämnden rekommenderade att Apple skulle återbetala den resterande summan, 23 715 kr, till barnets förmyndare, eftersom den spärr som ska kräva ett lösenord varje gång ett köp ingås inte hade fungerat. Däremot kunde Apple inte förklara varför företaget inte skulle kunna återbetala de köp som gjorts dessförinnan.

Det är oklart varför ARN motiverat sitt beslut på det sätt som gjordes med tanke på att det handlar om köp som en underårig har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke. I andra avgöranden där förmyndarna åberopat liknande faktorer har emellertid nämnden konstaterat att avtalen var bindande. Det förefaller som att nämnden, på samma sätt som i Änr 2015-09012, ansåg att det totala priset för prenumerationerna var alldeles för högt i förhållande till avtalsföremålet.

5.4 Analys av ARN:s beslut beträffande underårigs avtalsbundenhet

5.4.1 Inledning

Under avsnitt 5.2 diskuterades hur ARN har grundat sina beslut där nämnden ansett att avtal har kommit till stånd, antingen genom att hänvisa till 9 kap. 1 och 6 §§ FB eller genom att motivera sin ståndpunkt med att förmyndarens indirekta samtycke till avtalen förelåg. Det är oklart om ARN menar att förmyndarens indirekta samtycke är detsamma som förmyndarens underförstådda samtycke (i 9 kap. FB:s mening) i vartenda fall, eftersom ARN i vissa beslut uttalar att avtal har kommit till stånd mellan tillhandahållaren och den underårige, trots att det var förmyndarens betalningsmedel som användes för köpen i samtliga beslut.[943]

Allmänna reklamationsnämnden har inte beaktat den avtalsmekanism som gäller för avtalsslut när avtalsföremålet är digitalt innehåll eller digitala tjänster. Som diskuterades under 2.3, anses varje köp av digitalt innehåll eller digitala tjänster som ett enskilt avtal mellan konsumenten och Apple eller mellan konsumenten och det bolag som tillhandahåller tjänsten via Apples plattform. Ett enda klick på skärmen motsvarar en ensidig rättshandling som leder till ett bindande avtal.[944] Om förmyndaren har godkänt programlicensavtalet, och därmed gett ett implicit godkännande till övriga användarvillkor som reglerar avtalsmekanismen, innebär det att förmyndaren blir bunden av avtalet. Själva godkännandet av avtalen medför dock inte några ekonomiska förpliktelser för konsumenten vid den tidpunkten, men däremot att denne påtar sig ansvaret för alla framtida avtal som ingås genom det skapade användarkontot.[945]

Det är viktigt att komma ihåg att varje avtal registreras som ett köp i användarkontot och att betalningen dras direkt från det betalningsmedel som kontoinnehavaren har valt och som är anslutet till användarkontot. Om konsumenten har anslutit ett kreditkort eller kopplat sitt mobilabonnemang till användarkontot, kommer köpet att

---

[943] I alla analyserade beslut var det förmyndarens betalningsmedel som var kopplat till användarkontot, vilket talar för att det är förmyndaren som är betalningsskyldig.

[944] Se avsnitt 2.3.2.4.

[945] Se avsnitt 2.3.2.4.

registreras när avtalet ingås, även om betalningen krävs genom faktura några veckor senare.

Analysen av ARN:s beslut relaterade till konflikter där underåriga har ingått avtal utan förmyndarens uttryckliga samtycke visar att nämnden motiverar sina beslut med att förmyndaren anses vara betalningsskyldig utifrån en kombination av olika argumentationsmönster. Ofta ger de olika argumentationsmönstren stöd för att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger. Vissa av besluten är grundade på lag (2010:751) om betaltjänster.[946] En tredje variant för att lösa problemet var genom att anse att underåriga var behöriga att företa de aktuella rättshandlingarna på grund av något som liknar en toleransfullmakt.[947]

I detta avsnitt är det intressant att analysera den argumentation som ARN grundar på förmyndarens underförstådda eller indirekta samtycke och som nämnden uttrycker i vissa beslut. Det är relevant att komma ihåg att det i 9 kap. 1 och 6 §§ FB är den underårige som är adressaten. Om den underårige är behörig att ingå ett avtal med stöd av regleringen i 9 kap. FB, är det den underårige och inte dennes förmyndare som binder sig i förhållande till sin motpart.[948] I inget av de beslut som analyserades i detta kapitel var det fråga om köp av digitalt innehåll som den underårige skaffat med eget betalningsmedel, även om den underårige använt sin egen elektroniska enhet för avtalsslut i exempelvis Änr 2019-20348 och Änr 2022-00168. Det faktum att det var förmyndarens betalningsmedel som var anslutet till användarkontot innebär att det är förmyndaren som bundit sig i förhållande till den digitala distributionsplattformen eller till tillhandahållaren av det digitala innehållet.

Allmänna reklamationsnämndens användning av begreppet ”indirekt samtycke” i vissa beslut är något problematisk. Menar ARN att ”indirekt samtycke” är detsamma som rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke i FB:s mening? Det förefaller som att nämnden använder detta begrepp för att motivera förmyndarens avtalsbundenhet. Samtidigt konstaterar ARN i andra beslut att *förmyndaren*

---

[946] Dessa beslut nämns i avsnitt 6.3.3.

[947] Dessa beslut nämns i avsnitt 6.2.2.2.

[948] Se avsnitt 3.4.2.3.

inte kan undgå betalningsansvar på grund av att avtal har kommit till stånd mellan tillhandahållaren av det digitala innehållet och den underårige.

Under avsnitt 5.4.2 analyseras förhållandet mellan de grundläggande avtalsrekvisiten för underårigs avtalsbundenhet i ARN:s beslut.

5.4.2 Förmyndarens avtalsfullgörelse i den underåriges ställe

Analysen ovan av ARN:s beslut visar att nämnden löser majoriteten av de fall som berör avtal som underåriga har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke med ståndpunkten att det är barnets avtal, det vill säga att barn ingår avtal med stöd i 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Om det är fråga om barnets avtal som nämnts ovan i avsnitt 5.4.1 innebär det att det är den underårige som binder sig i förhållande till sin medkontrahent. Under 3.4.2.2 angavs vad som krävs för att en underårig ska bli bunden av ett avtal, nämligen: förmyndarens riktade samtycke eller

1) förmyndarens underförstådda samtycke. I sådana fall får beaktande av andra omständigheter, såsom varans beskaffenhet, pris, rättshandlingens nödvändighet och barnets ålder, tillmätas betydelse vid bedömningen av huruvida förmyndarens samtycke föreligger; samt
2) underårigs erforderliga förståndsutveckling.

I majoriteten av ARN:s rekommendationer ansåg nämnden att avtal hade kommit till stånd. I vissa beslut motiverar ARN sina rekommendationer både genom att hänvisa till 9 kap. 1 § FB och med argumentationen att förmyndarna är betalningsskyldiga på grund av fullmakt. Det har diskuterats i doktrin att förmyndarens samtycke till underårigas avtal påminner om ställningsfullmakt.[949]

Enligt avtalsmekanismen kommer avtal till stånd vid den tidpunkt då den underårige klickar på rutan med ett erbjudande om ett digitalt innehåll eller digital tjänst. Nämnden beaktar emellertid inte de betydelsefulla steg i avtalsmekanismen som måste föreligga för att ett avtal ska kunna komma till stånd. I detta sammanhang kan konstateras att

[949] Se t.ex. Bernitz, Marknadsföring och försäljning till underåriga över internet s. 376.

det faktum att förmyndarens betalningsmedel är anslutet till användarkontot talar emot att det skulle vara fråga om barnets avtal.

Även om det ovanstående handlade om barnets avtal, skulle det faktum att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger enbart vara en indikation på att ett avtal som en underårig har ingått *kan* bli bindande, men detta är inte tillräckligt för att ett avtal alltid ska betraktas som bindande. För att avtalsbundenhet ska kunna inträda krävs att den underårige förstår innebörden av rättshandlingen och att rättstillämparen beaktar övriga faktorer vid tveksamma fall.[950]

Under avsnitt 3.4.2.2. förklarades att förmyndarens samtycke kan vara formlöst och att det kan vara uttryckt som ett godkännande av eller lov till rättshandlingens företagande. Visserligen framgår det av lagens förarbeten att samtycke inte behöver vara uttryckligt och, om säljaren kan bevisa att samtycke förelåg, kan avtalet bli bindande.[951] Förmyndarens samtycke kräver emellertid i princip att denne har överfört pengar till den underårige. I de beslut som studerades i detta kapitel hade förmyndarna inte överfört pengar till de underåriga, vilket betyder att de inte hade för avsikt att ge de underåriga någon rättshandlingsförmåga. De vuxna i de analyserade besluten hade dock anslutit ett eget betalningsmedel till sitt användarkonto som de underåriga hade tillgång till, eller så hade de anslutit ett eget betalningsmedel till barnets användarkonto. När det gäller avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll, kan förmyndarens underförstådda samtycke inte anses föreligga utan att denne överfört pengar till den underårige. En annan möjlighet är att argumentera för att ett sådant tillhandahållande kan likställas med överförande av pengar till de underåriga, eftersom köpen registrerats direkt på det valda betalningsmedlet.

Ett motargument till det faktum att förmyndarna inte överfört pengar till de underåriga, men att de underåriga trots det är bundna av avtalen, är att betrakta förmyndarens betalningsansvar utifrån dennes rätt att ratihabera rättshandlingen eller fullgöra avtalet i den underåriges ställe. Skillnaden mellan förmyndarens samtycke och förmyndarens ratihabition, när avtal företas i parternas fysiska närvaro, förklarades under 3.4.2.3. Det kan tänkas att ratihabition kan bli aktuellt när

---

[950] NJA II 1924 s. 316.

[951] NJA II 1924 s. 316.

en underårig kommer åt förmyndarens pengar (kontanter) på olovligt sätt utan att förmyndaren protesterar, det vill säga accepterar detta i efterhand. I den digitala miljön hamnar förmyndaren i ett underläge om dennes betalningsmedel är anslutet till ett användarkonto. Detta beror på att förmyndarens namn står på betalningsmedlet och att det därför är svårt att bevisa att samtycke inte förelåg.

Ett annat sätt att se på denna avtalssituation är att förmyndaren fullgör den underåriges avtalsprestation i den underåriges ställe. Ett sådant synsätt kräver emellertid att det är fråga om avtal där underåriga medges anstånd med betalningen, vilket inte är tillåtet i svensk rätt, eftersom underåriga inte får sättas i skuld.[952] I övrigt skulle det vara fråga om avtal där den som ingår avtal med den underårige känner till att denne är omyndig och därför beviljar denne tid att inhämta samtycke.[953] Detta är dock en svag argumentation med hänsyn till att förmyndarna inte hade för avsikt att överföra pengarna för betalning av det digitala innehållet. När lagstiftaren tillåter förmyndaren att ratihabera eller fullgöra avtalet i den underåriges ställe i enlighet med 9 kap. 6 § FB, gör förmyndaren det i sådana fall av egen vilja. I alla ARN:s beslut som analyserades i denna studie, vände förmyndarna sig till nämnden för att få en rekommendation som gav dem stöd att undgå betalningsskyldighet för de avtal som de underåriga hade ingått. Det fanns inte någon vilja hos förmyndarna att betala för det digitala innehållet.

5.4.3 Om förmyndarens bevisbörda för att undgå betalningsskyldighet

Utifrån analysen av ARN:s beslut ovan kan det av skäl som förklaras nedan anses olämpligt att nämnden tillämpar rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke på avtalssituationer där underåriga ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster.

Presumtionen att förmyndarens samtycke till underårigs företagande av viss rättshandling föreligger är förenlig med förarbetena till FB.[954] Det är dock viktigt att analysera detta i sin rätta kontext. När FB

---

[952] Se avsnitt 3.2.2 och 3.4.2.2.
[953] Se avsnitt 3.4.2.2 och 3.4.2.3.
[954] NJA II 1924 s. 316.

trädde i kraft på 1900-talet handlade man med kontanter i majoriteten av köpen. Dessutom ingick parterna avtalet i varandras fysiska närvaro. Säljaren hade möjlighet att ställa frågor för att säkerställa att samtycke till köpet förelåg. Enligt förarbetena gäller denna presumtion förutsatt att det inte finns indikationer på det motsatta.[955] I flera av de beslut som analyserades hade de underåriga handlat digitalt innehåll för tusentals kronor. I denna kontext är det relevant att påpeka att KO ansåg att i MD 2012:14 och MD 2013:9 kunde förmyndarens ratihabition av underårigas avtal inte föreligga genom passivitet.[956] Bernitz uppfattning var dock att det inte är befogat att göra skillnader mellan köp offline och köp i den digitala miljön.[957] Bernitz anförde följande angående omständigheterna kring avtalssituationerna i MD 2012:14 och MD 2013:9:

> ”KO:s centrala argument i målen för att det skulle föreligga en avgörande skillnad var att parterna vid avtal över internet aldrig träffas. I dagens värld är emellertid mötet i butik mellan personal och kund vid köp av produkter till mindre belopp som bekant ofta högst opersonligt och begränsar sig till en snabbt genomförd betalningstransaktion vid en kassa. Ålderkontroll eller kontrollfrågor från butikspersonalens sida om anledningen till köpet torde vara ovanligt. Butikspersonalen saknar i regel kunskap om eventuella tidigare affärsrelationer eller den underårigas närmare förhållanden. KO:s ståndpunkt framstår som något gammaldags.”[958]

Vissa argument är problematiska, såsom presumtionen att förmyndarens samtycke föreligger eller att förmyndarens ratihabition uppkommer genom passivitet. Dessa argument används när den totala summa som uppstår efter underårigas avtal är så hög som i vissa beslut som har analyserats i detta kapitel. Ramberg anser att förmyndarens underförstådda samtycke inte kan föreligga när det gäller så stora belopp.[959] Problemet med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är att avtalen är datadrivna och att de underåriga ofta

---

[955] NJA II 1924 s. 316.

[956] Se MD 2012:14 och MD 2013:9 och även Bernitz, Marknadsföring och försäljning till underåriga över internet s. 374.

[957] Bernitz, a.a. s. 378 f.

[958] A.a. s. 378.

[959] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 55.

inte ingår enbart *ett* utan *flera* avtal. I den digitala miljön är det inte möjligt att fullgöra sin avtalsprestation med kontanter. I praktiken får en underårig vara innehavare av ett bankkort, men inte något kreditkort. Tillhandahållarna av digitalt innehåll varken verifierar vems betalningsmedel det är som används för att genomföra transaktionen eller identiteten på den part som företar rättshandlingen. Dessutom är parterna inte i varandras närvaro, vilket innebär att tillhandahållaren inte kan bilda sig någon egen uppfattning om den underåriges behörighet att ingå avtal. Det är viktigt att påpeka att företaget i detta sammanhang representeras av en dator. Det är inte en människa som ingår avtal med den underårige. Vidare är det en svår om inte en omöjlig uppgift för en förmyndare att bryta presumtionen att samtycke till avtalen förelåg.

Analysen av ARN:s beslut har visat att den obehöriga användningen av förmyndarens bank- eller kreditkort har lösts både genom tillämpning av lagen om betaltjänster och tillämpning av 9 kap. 1 och 6 §§ FB.[960] När det gäller bevisfrågor vid tillämpningen av lagen om betaltjänster, är relationen mellan bevisbörda och beviskravet kopplad till förhållandet mellan kontohavaren och banken. Vad gäller tillämpningen av bestämmelserna i 9 kap. FB, handlar det om förhållandet mellan den vuxne, som i regel är förälder till den underårige som företar rättshandlingen, och tillhandahållaren av det digitala innehållet eller den digitala distributionsplattformen.

Allmänna reklamationsnämnden har i vissa beslut anfört att en förmyndare som vill få framgång med sitt krav på att nämnden ska rekommendera att företaget återbetalar den summa pengar som förmyndaren har betalat måste bryta presumtionen att ett underförstått samtycke föreligger. Förmyndaren måste ”i vart fall göra sannolikt att samtycke till köpen saknats”, vilket ARN anförde i beslut ARN 2019-20348. Nämnden har dock inte redogjort för hur förmyndaren kan bryta presumtionen. I de få beslut där förmyndaren hade framgång med sitt krav om återbetalning, upptäckte förmyndaren de olika avtalen väldigt snabbt. Ofta när det finns ett betalningsmedel kopplat till användarkontot, upptäcker inte förmyndaren transaktionerna förrän efter några veckor eller månader. I vissa beslut ger nämnden intrycket av att

[960] Se avsnitt 6.4.

förmyndaren blir bunden av rättshandlingen på grund av sin passivitet. Hur ska en förmyndare kunna vara aktiv och ta initiativ till att reklamera de obehöriga köpen om denne inte har kännedom om att avtalet har ingåtts?

I förarbetena till bestämmelserna i 9 kap. FB anförs att om:

> ”Såframt ej motsatsen uttryckligen påståtts vid rättshandlingens ingående, lärer nämligen medkontrahenten vara skyldig räkna med att den omyndige handlar med vederbörandes lov.”[961]

Lagstiftaren förklarar att rättshandlingen gäller om den underåriges medkontrahent kan styrka att samtycke förelåg, vilket innebär att om säljaren företer tillräckligt stark bevisning, bör avtalet vara bindande.[962] I princip finns inte något utrymme för att motbevisa detta, såvida det inte handlar om en situation där säljaren upptäcker att avtal har ingåtts med en omyndig och av den anledningen vill frånträda avtalet. Lagberedningen har förklarat att om detta skulle inträffa, har den underårige rätt att ”åberopa och vid behov styrka förhandenvaron av samtycke”.[963] När ARN uttrycker att förmyndaren ”måste göra sannolikt att samtycke saknas”, anses det vara ett lägre beviskrav för att bryta presumtionen till skillnad mot vad som brukar gälla vid dispositiva mål.[964] Trots att detta anses innebära att förmyndaren ges en viss bevislättnad, är det en svår uppgift att lyckas med att bryta presumtionen.

De vuxna som godkänner olika licensavtal och företagets användarvillkor är inte medvetna om att en ensidig rättshandling i form av ’lek’ i ett spel är allt som behövs för att ett eller flera avtal ska komma till stånd. Det har redan påpekats att sådana avtalsvillkor som reglerar en abonnents ansvar vid obehörig användning kan vara oskäliga enligt 36 § AvtL.[965] Med hänsyn till de nya reglerna och den Europeiska förklaringen om digitala rättigheter och principer, finns det ytterligare anledningar att betrakta dessa avtalsvillkor som oskäliga.[966] I ett scenario

---

[961] NJA II 1924 s. 316.
[962] NJA II 1924 s. 316.
[963] NJA II 1924 s. 316.
[964] Jfr NJA 2013 s. 524.
[965] Ds 2012:31 s. 131.
[966] Se Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01), kapitel III punkt 10.

där företagets användarvillkor anses oskäliga, och därför inte en del av avtalet, återstår frågan hur förmyndaren ska kunna bevisa att han eller hon inte har tillåtit de olika köpen, en mer eller mindre omöjlig.

5.4.4 Goodwill-ersättning till förmyndaren efter reklamation

En annan intressant aspekt av problematiken med underåriga som handlar digitala innehåll och tjänster utan att vara behöriga är att i vissa fall erbjuder leverantörer av sådant innehåll någon slags goodwill-ersättning till förmyndare som protesterar mot de avtal som redan ingåtts. I åtta av de analyserade fallen fick förmyndarna tillbaka, eller blev erbjudna att få tillbaka, en del av köpesumman. Det förefaller som att dessa tillhandahållare förstår att de utnyttjar underårigas bristande omdöme och därför anser att det är rättvist att återlämna en del av det betalda priset till förmyndarna.

I Änr 2020-13160 hade en nioåring handlat digitalt innehåll i ett spel för 10 718 kr under en sexdagarsperiod. Apple återbetalade 3 470 kr. Det är oklart varför det blev just den summan. I Änr 2020-22059 hade en tolvåring handlat spel för sammanlagt 15 000 kr under flera månader. Det första köpet skedde i maj och den sista i september 2020. Apple återbetalade som en goodwill-ersättning den summa som gällde köp avseende månaderna juni och juli. I sitt beslut rekommenderade nämnden att Apple skulle återbetala ytterligare 2 996 kr som avsåg betalning för köp av spel som gjordes i maj. Som skäl för sin motivering förklarade nämnden att förmyndaren upptäckte de olika köpen tre månader efter det första köpet och gjorde då den första reklamationen. Nämnden ansåg att det var rimligt att förmyndaren skulle kompenseras för hela den summa som erlagts under de första tre månaderna, men inte för tiden därefter. Även om det inte framgår explicit av beslutet, verkar det som att ARN ansåg att förmyndaren borde ha vidtagit åtgärder, såsom att aktivera föräldrakontrollen, för att förhindra den underårige från att göra fler köp.

Betalningen av goodwill-ersättning i de studerade besluten visar att det finns en tendens att enbart återbetala de köp som gjordes tidigast två månader innan. Det finns inte någon tydlig förklaring till varför företagen väljer att återbetala ett visst belopp av det totala priset för avtal

som underåriga ingått. Vad gäller Apple kan anledningen vara relaterad till en avtalsklausul som fanns i ”Villkor för Apples Medietjänster” som gällde fram till september 2023. Denna klausul innehöll en friskrivningsklausul som begränsade Apples ansvar till ett maxbelopp om SEK 12 000, förutsatt att skadan inte berodde på ”grov vårdslöshet eller uppsåtliga eller medvetna och uppsåtliga handlingar som har vidtagits av Apple eller under Apples kontroll eller styrning”. Denna friskrivningsklausul är borttagen från de uppdaterade användarvillkor som började gälla i september 2023.

5.4.5 Förmyndaren åläggs krav på att kunna hantera tekniken

Analysen av ARN:s beslut visar att förmyndarna åläggs ett ansvar för att hantera de tekniska lösningar, såsom föräldrakontrollen, som hjälper dem att övervaka sina barns aktiviteter online. Det förefaller som att funktionen föräldrakontrollen numera är automatiskt påslagen för de underåriga som har ett eget användarkonto. I de äldre beslut där Apple var tillhandahållaren av det digitala innehållet var det upp till förmyndarna att aktivera funktionen. Av dessa beslut framgick att när den underårige ingick ett avtal på grund av att föräldrakontrollen inte var aktiverad, förklarade leverantören för förmyndaren hur föräldrakontrollen fungerade och förmyndaren förväntades därmed att aktivera funktionen. Om förmyndaren inte aktiverade föräldrakontrollen och den underårige gjorde nya köp, var detta en relevant faktor i ARN:s bedömning att föräldern var betalningsskyldig.

Av nämndens beslut Änr 2022-00694 framgår att förmyndaren bör följa Apples instruktioner om aktivering av föräldrakontrollen för att undvika att den underårige ingår nya avtal. Utifrån de beslut som analyserades i detta kapitel kan det tänkas att, om samma barn skulle ingå nya obehöriga avtal på grund av att förmyndaren inte aktiverat föräldrakontrollen, skulle nämnden anse att avtalen var bindande på grund av förmyndarens passivitet.

Utifrån analysen av ARN:s beslut kan konstateras att förmyndarna förväntas behärska olika tekniska lösningar. De förväntas också skapa rätt användarkonto för sina barn. Om förmyndaren av misstag skapar ett vuxenkonto för en underårig finns det en risk att underårigas obehöriga avtal medför ett betalningsansvar för förmyndarna. Detta betyder att tekniken här har företräde före regelverket, som i vanliga fall skulle möjliggöra att avtalet ogiltigförklaras.

Allmänna reklamationsnämndens rekommendationer visar att nämnden både ålägger förmyndarna ett ansvar att kunna hantera tekniken med föräldrakontrollen och rekommenderar dem att aktivera föräldrakontrollen. De krav som ARN ställer på förmyndarna att kunna hantera tekniken förefaller inte förenliga med EU:s gemensamma förklaring om digitala rättigheter och principer för det nya decenniet, där en rättvis digital miljö förespråkas.[967] Ett sätt att skapa en rättvis digital miljö är genom att ge användarna tillförlitlig information om produkterna och tjänsterna.[968] Dessutom ger FN:s allmänna kommentar nr 25 vägledning om barns rättigheter i den digitala miljön och rekommenderar att föräldrar skaffar sig digital utbildning för att kunna vägleda barn i sina affärsbeslut i denna miljö.[969] Detta resultat visar att det är viktigt att lyfta dessa frågor och utbilda föräldrar om vilka ekonomiska risker som finns för deras barn och dem själva i den digitala miljön.

5.6 Avslutande reflektioner

I detta kapitel har visats hur ARN som en svensk myndighet resonerar när underåriga ingår avtal utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Analysen av ARN:s beslut visar på flera problem:

1) att nämnden motiverar förmyndarens betalningsansvar för underårigas avtal på olika sätt, antingen som förmyndarens underförstådda samtycke eller indirekta samtycke, eller med lagen om betalningstjänster och avtalsbundenhet på grund av någon slags fullmakt;
2) ofta när ARN anser att fallet kan lösas genom att tolka huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, beaktar nämnden alltid om förmyndarens betalningsmedel är kopplat till användarkontot eller ej;[970]

---

[967] Se avsnitt 2.7.1.

[968] Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01), kapitel III punkt 10.

[969] Se bl.a. punkt 32 i FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25.

[970] Detta talar för att ARN faktiskt anser att det är förmyndaren som är avtalspart i dessa fall, trots att nämnden ofta hänvisar till 9 kap. 1 och 6 §§ FB, som egentligen gäller för avtal som underåriga ingår för deras egen räkning.

3) ARN tar inte hänsyn till de omständigheter som är unika för avtal som ingås i den elektroniska miljön, såsom risk för frekventa mikrotransaktioner.

Den första reflektion som kan göras efter analysen av ARN:s beslut är att nämnden inte alltid beaktar skillnaden mellan de avtalssituationer där de underåriga är behöriga eller inte behöriga att använda elektroniska enheter i form av mobiltelefon, surfplatta, dataspelkonsol eller dator. Analysen ger inte någon klarhet i huruvida vems elektroniska enhet som använts för att ingå avtalet har någon betydelse för avtalsbundenhet. I majoriteten av de analyserade besluten tillämpade ARN bestämmelserna i 9 kap. FB, särskilt 9 kap. 1 och 6 §§ FB, för att diskutera underårigs avtalsbundenhet. Nämnden har en tendens att se detta som en fråga om barnets avtal, det vill säga avtal som underåriga ingår för egen räkning.

Bortsett från det faktum att ARN:s rekommenderade lösningar på konflikterna inte alltid sker utifrån ”ett korrekt sätt”, kan nämndens tillämpning av 9 kap. 1 och 6 §§ FB visa på problem även när regleringen tillämpas som om det vore barnets avtal, det vill säga på avtalssituationer där underåriga faktiskt ingår avtal för sin egen räkning.[971] Nämnden fäster stor vikt vid underårigs avtalsbundenhet på grund av förmyndarens underförstådda samtycke. I detta sammanhang är det relevant att påminna ännu en gång om att underårigas avtalsbundenhet som grundas på förmyndarens underförstådda samtycke enbart kan leda till ett bindande avtal om följande kriterier beaktas i det enskilda fallet:

1) förmyndarens riktade samtycke *eller*
2) förmyndarens underförstådda samtycke. I sådana fall får beaktande av andra omständigheter, såsom varans beskaffenhet, pris, rättshandlingens nödvändighet och barnets ålder, tillmätas betydelse vid bedömningen av huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger; samt

---

[971] I kapitel 6 fördjupas konsekvenserna av underårigas avtal för den underårige själv och för dennes förmyndare. I kapitlet diskuteras skillnaderna mellan underårigs behöriga och obehöriga användning av föräldrarnas elektroniska enheter och under vilka omständigheter det är fråga om barns avtal.

3) underårigs erforderliga förståndsutveckling.

Det faktum att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger innebär inte enbart att tillåtelse till rättshandlingen presumeras, utan även att förmyndaren har bestämt den underåriges rättshandlingsförmåga genom att *överföra den summa pengar* till den underårige som förmyndaren anser vara lämplig för den underårige att hantera på egen hand. Det är förmyndaren som bestämmer och begränsar den underåriges rättsliga handlingsförmåga genom att överföra en bestämd summa pengar till den underårige.[972] Förmyndarens underförstådda samtycke kan således inte föreligga utan förmyndarens överföring av pengar.

Det första problemet som kan identifieras i ARN:s beslut är att i de studerade fallen hade förmyndarna inte överfört pengar till de underåriga. Nämndens rekommendationer visar i stället att förmyndarna hade tillåtit barnen att använda deras elektroniska enheter utan att vara medvetna om att barnen kunde ingå avtal på det sätt som de gjorde.

Eftersom användarvillkoren för digitala tjänster tydliggör att varje transaktion som ingås är ett separat avtal, skulle somliga argumentera (även om argumentationen är svag) för att dessa kan ses som barnets avtal. Problemet är att genom att förmyndarna godkänner ett programlicensavtal, åtar de sig samtidigt betalningsansvar för framtida avtal.

Mot bakgrund av de avtalssituationer som beskrivits i ARN:s beslut samt i användarvillkoren för digitala plattformar, kan konstateras att det är förmyndaren som är bunden av dessa villkor. Det kan dock ifrågasättas huruvida dessa användarvillkor är skäliga och kan göras gällande.

Användarvillkoren för digitala tjänster är i regel omfattande och det kan vara svårt för konsumenten att läsa dem på en liten skärm. I och med revideringen av förordningen om digitala tjänster, ska leverantörer av sådana tjänster presentera sina användarvillkor i en särskild design, där avtalens essens återges på ett koncist och lättillgängligt sätt.[973] Vidare måste det påminnas om att acceptansen av ett avtal (ett

[972] Se avsnitt 3.7.1.

[973] Artikel 14 punkt 1 i förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

programlicensavtal) för operativsystemet som medför automatisk bundenhet till ett annat avtal, i detta exempel Villkor för Apples Mediatjänster, kan betraktas som ett överraskande avtalsvillkor för konsumenten.[974] Man måste vara uppmärksam på att Apples programlicensavtal för operativsystemet till deras mobiltelefoner består av 18 sidor (november 2024). Det är först på sidan 4 som det anges i villkor 5a att genom att acceptera programlicensavtalet och skapandet av ett användarkonto eller användning av Apples digitala tjänster, blir konsumenten samtidigt bunden av deras Villkor för Apples Mediatjänster. Det kan tänkas att en sådan avtalsförpliktelse som innebär en tilläggsförpliktelse kan betraktas som en överraskande klausul och medföra att avtalsvillkoret inte kan göras gällande, vilket HD anförde i NJA 2011 s. 600. För att ett sådant villkor ska kunna anses vara bindande krävs en tydlig accept från konsumentens sida.[975]

Det faktum att förmyndaren har anslutit ett eget betalningsmedel till det användarkonto som används för att ingå de olika avtalen kan likställas med ett överförande av kontanter, ett avgörande faktum vid avtal som ingås i den fysiska miljön. Trots att förmyndaren inte har lämnat ett riktat samtycke till rättshandlingarna, och med hänsyn till avtalsmekanismen som i regel för anskaffandet av digitalt innehåll eller digitala tjänster kräver att en betalningsmetod är kopplad till användarkontot, kan situationen betraktas som att förmyndaren fullgör avtalsprestationen i den underåriges ställe i enlighet med 9 kap. 6 § FB. I ett sådant fall skulle avtalet därför anses vara bindande för den underårige. Detta är trots allt inte tillräckligt för att motivera den underåriges avtalsbundenhet. Allmänna reklamationsnämnden förefaller lägga all vikt vid det faktum att förmyndaren har anslutit ett giltigt betalningsmedel till det användarkonto som används för att skaffa digitalt innehåll, utan att beakta övriga kriterier som lagstiftaren anser bör beaktas.

En annan aspekt som förtjänar uppmärksamhet i denna diskussion är att nämnden endast i ett fåtal beslut beaktade relationen mellan förmyndarens samtycke och den underåriges adekvata förståndsutveckling, något som alltid ska beaktas när det gäller en underårigs

---

[974] Jfr Bernitz, Standardavtalsrätt s. 73 ff.

[975] A.a. s. 74.

avtalsbundenhet.[976] De beslut som analyserades visar att underåriga från i princip alla åldersgrupper, 1,5 till 17 år, har ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll. I få av dessa fall tog nämnden hänsyn till underårigas förståndsutveckling. Detta är dock en central aspekt av bedömningen av underårigs avtalsbundenhet. I de beslut där ARN anser att förmyndarens avtalsbundenhet bygger på toleransfullmakt eller liknande, är det naturligt att nämnden inte beaktar barnets ålder, eftersom nämnden anser att förmyndarna både är avtalspart och ansvariga för avtalsfullgörelsen. Detta förklaras med att en fullmäktig inte binder sig själv utan att avtal som fullmäktigen företar binder sin huvudman till tredje man.[977] När en underårig ingår avtal för sin egen räkning är hänsyn till barnets ålder och mognad ett nödvändigt kriterium. Att nämnden i enbart ett par beslut tog hänsyn till detta visar att, trots att nämnden använder begreppet 'samtycke' i sina rekommendationer, förefaller det som att det inte alltid handlar om den innebörd som avses i 9 kap. FB.

Analysen av ARN:s beslut visar att de vanligaste situationerna vid avtalsslut, vilka leder till frågor relaterade till underårigas avtalsbundenhet och förmyndarens betalningsskyldighet, är:

1) att förmyndaren har registrerat ett betalningsmedel till ett användarkonto i dennes egna elektroniska enhet och tillåtit barnet att använda den elektroniska enheten,
2) att förmyndaren har anslutit ett eget betalningsmedel till den underåriges elektroniska enhet och
3) att underåriga olovligen använder förmyndarens bank- eller kreditkort för att köpa digitalt innehåll.

I nästa kapitel analyseras tre olika typfall som bygger på dessa resultat i syfte att förtydliga vem som binder sig i sådana avtalssituationer, den underårige eller dennes förmyndare.

---

[976] NJA II 1924 s. 316.
[977] 10 § 1 st. AvtL.

6. Förmyndarens betalningsansvar för underårigas avtal om digitala tjänster utan uttryckligt samtycke – tre typfall

6.1 Inledning

Utifrån analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 kan konstateras att det är nämndens uppfattning att ofta ger förmyndares uppträdande relaterat till avtalssituationen uttryck för att dennes samtycke föreligger för olika transaktioner som företagits av den underårige. Nämndens rekommendation i flera tvister där underåriga har ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke är att förmyndarna inte ska ha rätt till återbetalning av det erlagda priset när underåriga ingått avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll. Analysen av ARN:s beslut visar bristande exakthet när det gäller vad förmyndarens betalningsansvar faktiskt grundas i.

I detta kapitel analyseras tre typfall eller avtalssituationer där underåriga ingår avtal för att köpa digitalt innehåll eller digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke, och där förmyndarna blir betalningsskyldiga för de transaktioner som de underåriga ingått. Detta görs i syfte att identifiera vilka rättsliga argument som kan motivera förmyndares betalningsskyldighet för avtal som underåriga ingår.

De typfall som analyseras är följande:

Typfall 1-a
Förmyndaren har skapat ett användarkonto i sin elektroniska enhet, registrerat ett betalningsmedel kopplat till användarkontot och lånat ut sin elektroniska enhet till den underårige så att denne kan köpa digitalt innehåll för en viss summa pengar. Den underårige köper dock digitalt innehåll för en större summa än vad förmyndaren har tillåtit.

Typfall 1-b
Den underårige har kommit över förmyndarens kortuppgifter och genom olovlig användning köpt digitalt innehåll utan förmyndarens kännedom.

Typfall 1-c
Den underårige har ett eget användarkonto i sin elektroniska enhet. Förmyndaren har registrerat ett eget betalningsmedel till den

underåriges användarkonto. Den underårige köper digitalt innehåll för en större summa pengar än vad förmyndaren har tillåtit.

Dessa typfall har inspirerats av verkliga avtalssituationer såsom dessa redogjordes för i ARN:s beslut. Det som är viktigt att utreda när underåriga företar rättshandlingar utan förmyndarnas uttryckliga samtycke är vem som binder sig, och om det föreligger några omständigheter som innebär att avgivaren av rättshandlingen kan undgå avtalsbundenhet.

Det är uppenbart att barn är användare av olika digitala tjänster. I de fall där det konstateras att förmyndaren är avtalspart gentemot tillhandahållarna av det digitala innehållet, är det viktigt att ta ställning till om de rättshandlingar eller transaktioner som de underåriga företagit var behöriga eller obehöriga. Vidare måste utredas under vilka omständigheter förmyndare bär ett ansvar för avtal som underåriga har ingått utan deras vetskap.

Utifrån de beslut från ARN som analyserades i kapitel 5 kan konstateras att i förmyndarnas ögon är i princip alla transaktioner som underåriga företar utan ett riktat samtycke obehöriga. I rättslig mening kan dock en transaktion som i allmänhet betraktas som obehörig faktiskt tolkas som behörig och innebära att förmyndarna är bundna av de rättshandlingar som de underåriga har företagit.[978] Det är också möjligt att förmyndarna i vissa situationer bär de ekonomiska konsekvenserna av transaktionerna i form av skadestånd, när underåriga obehörigen har använt förmyndarens bank- eller kreditkort.[979]

Kapitlet avslutas med en reflektion över hur förmyndarna påverkas på olika sätt när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster jämfört med underårigas fysiska avtalsslut, där avtalsföremålet är ett fysiskt föremål.

---

[978] Se t.ex. Unnersjös Skadeståndströskeln och bundenhetströskeln vid orsakande av befogad tillitsfullmakt s. 324 ff.

[979] Jfr Bärlund, Obehörig användning av e-legitimation och avtalsbundenhet i finsk rätt s. 532.

6.2 Kort om viljeförklaringar, rättshandlingar och avtalsbundenhet

Fokus i detta kapitel är att utreda vilka situationer som medför ett rättsligt ansvar för förmyndarna. Ofta innebär förmyndarnas rättsliga ansvar ett betalningsansvar på grund av att de är bundna av sina avtal med den digitala distributionsplattformen eller tillhandahållaren av det digitala innehållet. Med anledning av detta är det viktigt att förstå vad som kan utgöra grunden för förmyndarnas betalningsansvar i svensk avtalsrätt i dessa typfall.

I AvtL finner vi en modell som kan tillämpas för att bestämma huruvida avtal har kommit till stånd. Av lagens förarbeten framgår att för att avtalsbundenhet ska kunna uppkomma enligt lagens modell, krävs ett utbyte av sammanstämmande viljeförklaringar, det vill säga att anbud och accept stämmer överens.[980]

Begreppet viljeförklaring har varit föremål för analys i många rättsvetenskapliga verk. Hägerström har förklarat att ”en privaträttslig viljeförklaring är som sådan en av privat person avgiven förklaring, som i imperativisk form uttrycker en fantasiföreställning angående inträdande rättigheter och skyldigheter”.[981] Svensson har påpekat att en viljeförklaring kan ge uttryck för både en rättsföljdsvilja och en allmän bundenhetsvilja.[982] Enligt den klassiska viljeförklaringsteorin krävs att avgivaren av en viljeförklaring ger uttryck för en rättsföljdsvilja.[983] En annan uppfattning om viljeförklaring är att dennes avgivare enbart siktar på att åstadkomma bundenhet samt ”handlingens ekonomiska och sociala följder”.[984] Även Karlgren delar uppfattningen att viljeförklaringens främsta uppgift är att åstadkomma en bundenhetsvilja.[985] Karlgren utvecklar detta resonemang enligt följande:

> ”Om rättsordningen till uttrycket för en vilja skall kunna anknyta en rättslig effekt, det måste röra sig om en vilja att (genom orden)

---

[980] NJA II 1915 s. 162.

[981] Hägerström, Begreppet viljeförklaring på privaträttens område s. 38.

[982] Svensson, Viljeförklaringen och dess innehåll s. 63.

[983] A.st.

[984] A.st.

[985] Karlgren, Några reflektioner om den privaträttsliga viljeförklaringen i dess egenskap av rättsfaktum s. 199 ff.

> åstadkomma bundenhet; det måste föreligga uttryck för en 'Bindungswille' (bundenhetsvilja). Detta förutsätter då ett fungerande normsystem av någon art. Men det ligger nära till hands att antaga, att den som avgiver en viljeförklaring icke behöver ha till syfte annat än att genom orden uppnå en av i samhället fungerande normsystem *över huvud* betingad effekt, så att han icke just har det *rättsliga* normsystemet i sikte. Han vill genom sin utfästelse åstadkomma *bundenhet,* kort och gott, men någon föreställning, att det skall inträda just *rättslig* bundenhet, och icke blott en i moral och sed grundad sådan, finnes ej."[986]

Enligt Svensson upplöser en viljeförklaring en rättslig effekt eller "rättslig normering", som författaren kallar det, enbart om en person har avgivit ett viljebevis (handling) och att avgivaren kan "förutse att hans handlande medför att motparten med fog kan sluta sig till en sådan vilja" (förutsebarhet).[987] Samuelsson har framfört att det som är avgörande för förståelsen av begreppet viljeförklaring är "allt som låter sig förstås som ett uttryck för en avsikt" oberoende av manifestationens form.[988] Det är inte viljeförklaringen i sig som läggs till grund för bundenhet utan vad medkontrahenten med fog kunde uppfatta av viljeförklaringen.[989]

Viljeförklaringen beskrivs således på olika sätt i doktrinen. Trots de olika innebörder som har givits begreppet kan i ljuset av avtalslagens motiv konstateras att viljeförklaringen ofta har associerats med en partsvilja eller en rättsverkningsvilja.[990]

I AvtL använder lagstiftaren både begreppet viljeförklaring och rättshandling. Innebörden av dessa begrepp ligger nära varandra och används ibland synonymt.[991] I förarbetena till AvtL förklaras att en

---

[986] Karlgren, Avtalsrättsliga spörsmål s. 194 ff.

[987] Svensson, Viljeförklaringen och dess innehåll s. 180 ff.

[988] Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran s. 26.

[989] Svensson, Kollapsar skillnaden mellan fullmakt grundat på viljeförklaring och fullmakt grundat på tillit? s. 814.

[990] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 18.

[991] Berg, Fullmakten och dess uppkomst – Särskilt om huvudmannens viljeförklaring och tredje mans befogade tillit s. 93 ff.

rättshandling är en viljeförklaring.[992] Med andra ord kan det sägas att en rättshandling är en typ av viljeförklaring.[993]

Rättshandlingsbegreppet har varit centralt inom civilrätten.[994] För att en viljeförklaring ska betraktas som en rättshandling krävs att den dels har som syfte att åstadkomma rättsverkningar, dels att den uppfyller vissa kriterier eller förutsättningar.[995] Dessa kriterier är relevanta för att bestämma huruvida viljeförklaringen kan medföra rättsliga konsekvenser för dennes avgivare, samtidigt som det är en metod som används för systematisering inom förmögenhetsrätten.[996]

De kriterier som ska vara uppfyllda för att något ska betraktas som en rättshandling har identifierats i doktrinen på följande sätt:

- En rättshandling ska vara uttryck för en bindningsvilja
- Viljan måste vara uttryckt i viljeförklaringen
- Förklaringen ska ha ett visst innehåll och ha ett rättspåverkande syfte[997]
- Rättshandlingen ska ha en mottagare och nå denna mottagare
- Förklaringen ska skapa ett befogat intryck hos mottagaren
- Förklaringen ska vara avgiven
- Avgivaren ska ha rättshandlingskapacitet.[998]

Genom att kontrollera om dessa kriterier är uppfyllda, kan det normalt sett avgöras huruvida en rättshandling anses vara fullständig och

---

[992] NJA II 1915 s. 162.

[993] Se t.ex. Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran s. 35 ff och Berg, Fullmakten och dess uppkomst – Särskilt om huvudmannens viljeförklaring och tredje mans befogade tillit s. 103.

[994] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 123 och Mossberg, Rättshandlingsbegreppet: kriterierna s. 72.

[995] Se t.ex. Adlercreutz, Gorton, Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 56 ff. Se även Mossberg, a.a. s. 77 ff och Samuelsson, a.a. s. 45 ff.

[996] Se Mossberg, a.a. s. 89.

[997] Till detta kriterium kan i vissa fall tilläggas att de är *klara* och *precisa*. Se Mossberg, a.a. s. 82.

[998] Mossberg, a.a. s. 77–89. Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz anger följande som grundläggande rekvisit för rättshandlingar: avgivaren ska ha rättslig handlingsförmåga, krav i fråga om avsikt och aktivitet, krav på rättshandlingens avgivande, krav i fråga om adressat, krav i fråga om mottagande, krav i fråga om precisering och tydlighet och i vissa fall krav på särskilda avtalsfakta. Se Adlercreutz, Gorton, Lindell-Frantz, a.a. s. 56–77.

fullbordad.[999] När underåriga konsumenter företar ekonomiska transaktioner för att skaffa digitalt innehåll eller digitala tjänster, medför avtalsmekanismen en viss utmaning med avseende på rättshandlingars kriterier.

6.3 Typfall 1-a Förmyndaren lånar ut sin elektroniska enhet till den underårige så att denne kan använda en digital tjänst

6.3.1 Bakgrund

Det första typfallet gäller situationen där en underårig har fått tillåtelse av sin förmyndare att använda förmyndarens elektroniska enhet (t.ex. en mobiltelefon eller surfplatta). I den elektroniska enheten finns ett användarkonto, som förmyndaren står för, kopplat till en digital distributionsplattform, och där förmyndaren också har registrerat ett betalningsmedel (t.ex. ett bankkort eller kreditkort). Den underårige har fått tillåtelse att handla digitalt innehåll (t.ex. göra ett *köp inuti appen*) för en viss summa pengar, men den underårige företar andra transaktioner till en högre summa än förmyndaren hade bestämt från början.

Det faktum att en förmyndare står för ett användarkonto i den elektroniska enheten möjliggör för den som använder enheten att företa transaktioner, förutsatt att användarkontots innehavare inte har gjort vissa ändringar i enhetens inställningar så att varje enskilt avtal måste godkännas av kontoinnehavaren. Detta godkännande kan ske genom ansiktsigenkänning eller genom att förmyndaren knappar in sitt lösenord vid varje avtalsslut. Den avtalssituation som typfall 1-a avser kräver därför en av följande omständigheter:

1) att förmyndaren har ändrat den elektroniska enhetens inställning för att kunna ingå avtal utan verifiering med inloggningsuppgifter eller ansiktsigenkänning i samband med varje avtalsslut *eller*
2) att förmyndaren har överlämnat sina inloggningsuppgifter till den underårige.

Användningen av förmyndarens elektroniska enhet kan av en utomstående betraktas som behörig på grund av att de underåriga hade fått

[999] Adlercreutz, Gorton, Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 56.

tillåtelse av sina förmyndare att använda deras mobiltelefoner, datorer eller surfplattor. Trots att det fanns ett godkännande för en viss användning, vidtar den underårige fler transaktioner än förmyndaren hade tänkt sig.

6.3.2 Om avtalsmekanismen i typfall 1-a

För att bedöma om avtalsbundenhet har uppkommit i samband med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, måste avtalsmekanismen för sådana avtal beaktas.

Under avsnitt 2.3 framgick att en konsument som önskar skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster måste godkänna ett antal användaravtal. Det första avtalet mellan Apple och användaren av den elektroniska enheten kommer till stånd så fort konsumenten godkänner avtalsvillkoren för operativsystemet. Godkännandet av dessa avtalsvillkor innebär dock inte någon ekonomisk förpliktelse för konsumenten. Väljer konsumenten att använda Apples digitala tjänster innebär det att denne också blir bunden av Villkor för Apples Media Services. Inte heller detta steg i avtalsmekanismen medför något ekonomiskt åtagande för konsumenten. Konsumenten har genom att använda Itunes och App Store möjlighet att få tillgång till såväl kostnadsfritt som betalt digitalt innehåll. En konsument har även möjlighet att enbart skaffa kostnadsfritt digitalt innehåll.

När en konsument skapar ett användarkonto och väljer att registrera ett betalningsmedel, kommer det valda betalningsmedlet att debiteras när betalda tjänster skaffas. I samband med att ett användarkonto skapas, blir konsumenten bunden av den digitala distributionsplattformens användarvillkor. Konsumentens godkännande av de standardiserade villkoren innebär ett godkännande av parternas avtalsförpliktelser och deras rättsförhållande i övrigt. Detta avtal kan ses som ett ramavtal.[1000] När konsumenten påbörjar nedladdningen av ett betalt digitalt innehåll eller gör ett *köp inuti appen*, kommer ett avtal till stånd som regleras i enlighet med de redan godkända standardiserade avtalsvillkoren.

[1000] Jfr Dotevall, Avtal s. 86.

6.3.3 Skapandet av ett användarkonto samt registreringen av ett betalningsmedel som avtalsgrundande rättsfaktum i typfall 1-a

Under avsnitt 6.2 nämndes att ett vanligt sätt att analysera huruvida en rättshandling anses vara fullbordad eller ej är genom att kontrollera rättshandlingens kriterier. Problemet med en sådan analys är att rättshandlingars kriterier bygger på idén om en gemensam partsvilja.[1001] Som har framgått ovan i avsnitt 2.3.2.1, är en konsument som har köpt en elektronisk enhet såsom en mobiltelefon eller surfplatta i stort sett tvingad att godkänna olika standardavtal för att kunna använda enheten. Det är svårt att tala om en konsuments vilja att binda sig eller om en gemensam partsvilja i det här sammanhanget. Det som är uppenbart är att konsumenten hade en vilja att skaffa den elektroniska enheten. För att kunna använda enheten krävs dock att konsumenten accepterar villkoren för operativsystemet.

Trots viljeförklaringens betydelse för avtalsslut påpekade Grönfors att AvtL:s modell med anbud och accept inte alltid är tillräcklig för att bestämma ett avtals uppkomst.[1002] I vissa fall är det nödvändigt att beakta andra faktorer och mönster för att bestämma huruvida avtal över huvud taget har kommit till stånd samt tidpunkten för avtalsslutet.[1003]

Som nämnts ovan kan en konsument i vissa fall skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster från en digital distributionsplattform utan att skapa ett användarkonto. Konsumenten kan också skaffa digitala tjänster som inte kräver betalning av ett penningvederlag. Detta innebär att när en konsument skapar ett användarkonto och registrerar ett betalningsmedel till användarkontot, har konsumenten vid denna tidpunkt en avsikt att någon gång framöver ingå avtal där det digitala innehållet eller den digitala tjänsten kräver betalning av ett penningvederlag. Det är skapandet av ett användarkonto och registreringen av ett betalningsmedel som är relevant för att uttala sig om framtida avtalsbundenhet.

Med anledning av vad som har anförts ovan kan konstateras att ur ett avtalsrättsligt perspektiv är skapandet av ett användarkonto samt registreringen av betalningsmedel, såsom ett bank- eller kreditkort, till användarkontot att ses som ett avtalsgrundande rättsfaktum. Det är

---

[1001] Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s. 43 ff.

[1002] A.a. s. 31.

[1003] A.st.

först vid denna tidpunkt som ett avtal som medför ekonomiska förpliktelser för konsumenten *kan* uppstå. Så snart nedladdningen av det digitala innehållet påbörjas, kommer ett enskilt avtal till stånd utan att tillhandahållaren behöver lämna en accept i AvtL:s mening.

I typfall 1-a var det förmyndaren som stod för skapandet av användarkontot och som dessutom registrerade ett betalningsmedel till kontot. Därför kan det konstateras att det är förmyndaren som har bundit sig till tillhandahållaren av det digitala innehållet eller till den digitala distributionsplattformen. Det faktum att det är de underåriga som företar rättshandlingen, i stället för deras förmyndare, förändrar inte vem som är avtalspart.[1004] Det är inte heller fråga om tredjemansavtal. Ett sådant kan nämligen inte medföra en förpliktelse för någon som står utanför ett avtalsförhållande utan kan enbart innebära skapandet av en rättighet för den utomstående.[1005] Den underårige erhåller inte någon automatisk rättighet enbart på grund av att dennes förmyndare har skapat ett användarkonto. Den fråga som kvarstår är vilka konsekvenser som uppstår för en förmyndare när en underårig använder förmyndarens användarkonto utan dennes uttryckliga samtycke till de specifika rättshandlingarna.

6.3.4 Om en underårigs behöriga eller obehöriga användning av förmyndarens användarkonto i typfall 1-a

6.3.4.1 Inledning

Om de underåriga inte binder sig i förhållande till de digitala distributionsplattformarna eller till de enskilda leverantörerna när de använder sin förmyndares elektroniska enhet och dennes användarkonto för att skaffa digitalt innehåll, vilken avtalsrättslig situation uppstår då? Vilken roll har den underårige vid avtalsslutet? För vems räkning ingår den underårige avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll i typfall 1-a?

Genom att identifiera att det är användarkontots innehavare och inte den underårige som är avtalspart, kan det slås fast att 9 kap. 1 § FB inte är tillämplig på typfall 1-a. Anledningen till detta är att avtalet i

---

[1004] Jfr Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 167.

[1005] Dotevall, Avtal s. 136.

fråga inte är barnets *eget* avtal, det vill säga den underårige företar inte rättshandlingen för egen räkning.

Ett användarkonto är inte ett betalningsinstrument i strikt mening, men i Ds 2012:31 uttrycktes att det kan finnas liknande omständigheter som ger stöd för att jämförelse görs mellan ett användarkonto med tillhörande verifieringsuppgifter och ett betalningsinstrument.[1006] I utredningen angavs exempel på sådana omständigheter:

> ”När en mobiltelefon används tillsammans med en särskild kod eller ett särskilt lösenord för att betala från en mobil plånbok eller från ett annat konto, t.ex. för att köpa en app, är det klart att den särskilda koden utgör ett betalningsinstrument.”[1007]

Den relevanta frågan som måste utredas i detta sammanhang är huruvida den underåriges användning av förmyndarens användarkonto på det sätt som har beskrivits i typfall 1-a är behörig eller obehörig, vilket kan påverka förmyndarens betalningsskyldighet.

Det bör hållas i minnet att när en förmyndare tar initiativ till att skapa ett användarkonto och registrera ett betalningsmedel till användarkontot, accepterar denne att fullgöra eventuella avtal där en prestation i pengar krävs. Avtalsbundenhet uppstår dels genom godkännande av avtalsvillkoren och dels genom att registreringen av ett betalningsmedel utgör ett avtalsgrundande rättsfaktum. Om förmyndaren senare tillåter sitt barn att använda den elektroniska enheten och därmed sitt användarkonto för att skaffa digitalt innehåll eller digitala tjänster, är det svårt att se detta som en obehörig användning av förmyndarens användarkonto.

Problemet i typfall 1-a är att förmyndarna ofta bemyndigar sina barn att företa digitala rättshandlingar utan att vara medvetna om att de faktiskt ger de underåriga rättslig makt att företa rättshandlingar för förmyndarens räkning.[1008]

Det rättsliga förhållandet mellan förmyndaren och den underårige i typfall 1-a påminner i viss mån om förhållandet mellan en fullmaktsgivare som bemyndigar en fullmäktig att företa vissa rättshandlingar i

---

[1006] Ds 2012:31 s. 117 och 129 ff.

[1007] Ds 2012:31 s. 130.

[1008] Jfr Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 23.

enlighet med speciella eller särskilda fullmaktstyper, som inte regleras i AvtL.[1009]

Ur ett avtalsrättsligt perspektiv kan avtalssituationen i typfall 1-a förklaras på följande sätt:

1) Att skapa ett användarkonto samt registrera ett betalningsmedel, såsom ett bank- eller kreditkort, till ett användarkonto ses som ett *avtalsgrundande rättsfaktum*.[1010]

2) Att låna ut en elektronisk enhet som innehåller ett användarkonto med registrerat bank- eller kreditkort tillsammans med inloggningsuppgifterna till kontot alternativt utan att vidta åtgärder för att spärra andras eventuella användning kan ses som ett *fullmaktsgrundande rättsfaktum* eller *fullmaktsgrundande tillit*.[1011]

Det är förmyndarens agerande i avtalssituationen, det vill säga att låna ut sin elektroniska enhet med ett registrerat användarkonto som är klart att användas för att ingå avtal, som är av betydelse i sammanhanget.[1012] Det faktum att förmyndaren har en vilja att låna ut sin elektroniska enhet till den underårige och även tillåta att denne företar vissa rättshandlingar kan likställas med att förmyndaren skapar en behörighet för den underårige att företa olika rättshandlingar.[1013]

Nedan analyseras hur olika typer av resonemang kring ställningsfullmakten kan tillämpas på typfall 1-a för att motivera förmyndarnas skapande av behörighet för sina barn.

[1009] Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 242 ff.

[1010] Jfr Grönfors, a.a. s. 31.

[1011] Jfr Grönfors, a.a. s. 26 f. Se även Grönfors & Dotevall, Avtalslagen (22 juni 2023, Version 6 JUNO), kommentaren till kapitelrubriken ”om fullmakt”.

[1012] Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran s. 84 ff.

[1013] Se t.ex. Änr 2020-25605, där en underårig ingick 112 st. olika avtal till ett sammanlagt värde av 19 568 kr för att köpa extra surf till mobiltelefonen genom att använda förmyndarens mobilabonnemang. Förmyndaren hade lagt till den underårige som användare abonnemanget och därför ansågs förmyndaren vara betalningsskyldig.

6.3.4.2 Om underårigs behöriga användning av förmyndarens användarkonto på grund av speciell ställningsfullmakt

Ett sätt som kan motivera varför förmyndaren anses skapa behörighet för sitt barn att företa digitala rättshandlingar är genom speciella ställningsfullmakter som ligger nära den så kallade allmänna ställningsfullmakten som regleras i 10 § 2 st. AvtL.[1014] Nedan förklaras den allmänna ställningsfullmakten för att klargöra skillnaden i förhållande till speciella ställningsfullmakter.[1015]

Av 10 § 2 st. AvtL framgår att:

> *Där någon såsom anställd i annans tjänst eller eljest i följd av avtal med annan intager en ställning, varmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet att handla å dennes vägnar, anses han hava fullmakt att företaga rättshandlingar, som falla inom gränserna för denna behörighet.*

En allmän ställningsfullmakt grundas i att någon är anställd eller har fått ett uppdrag att företräda sin huvudman.[1016] En ställningsfullmakt bygger inte på huvudmannens viljeförklaring såsom i övriga fullmaktstyper. Samuelsson är av uppfattningen att även en ställningsfullmakt kräver ”en viljeförklaring från huvudmannen, men inte en fullmaktsförklaring”.[1017] Det som är avgörande för om en ställningsfullmakt ska anses föreligga är i stället det befogade intryck som tredje man får av att mellanmannen är anställd eller har ett uppdrag.[1018]

Behörigheten att företa rättshandlingar med bindande verkan för huvudmannen är avhängig av att mellanmannen agerar i enlighet med lag eller sedvänja enligt 10 § 2 st. AvtL. För att sedvänja ska anses föreligga krävs ”gängse skick och bruk”, som i kommersiella sammanhang associeras med rådande rättsuppfattningar och handelsbruk.[1019] Sedvana betecknar ”beteendemönster” eller ”kutym”.[1020] Det är därför

---

[1014] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 239.

[1015] Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran s. 191 ff.

[1016] Persson & Saf, Mellanman – om kommissionärer, handelsagenter och andra representanter s. 36.

[1017] Samuelsson, a.a. s. 103.

[1018] Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 48.

[1019] A.a. s. 50.

[1020] Samuelsson, a.a. s. 111.

svårt att med säkerhet avgöra när sedvana anses föreligga, när domstolen inte har fastställt detta. Dotevall menar att ”ställningsfullmakten [nämligen är] anpassad till de rutinmässiga och ofta upprepade rättshandlingar i vardagslivet, medan vid ovanliga och mera omfattande rättshandlingar bör skriftliga fullmakter användas.”[1021] Ramberg anser att det inte är möjligt för en mellanman som har ställningsfullmakt att binda sin huvudman om det gäller ”ett avtal av någon större betydelse”.[1022] Även Grönfors uttalar att ställningsfullmakt är ”bättre lämpad som partsbindningsmedel vid de mindre och ofta upprepade transaktionerna i det dagliga livet än vid de stora affärstransaktionerna”.[1023]

Ett vanligt exempel på en situation där ställningsfullmakt anses föreligga gäller butiksbiträden.[1024] Ett butiksbiträdes behörighet uppstår inte på grund av en skriftlig viljeförklaring, utan det är en naturlig följd av att de blir behöriga att sälja butikens produkter och att ta betalt av kunderna när de tar anställning. Utifrån den uppfattning som råder i den svenska avtalsrättsliga doktrinen uppstår behörigheten vid en ställningsfullmakt med stöd i sedvänja ofta vid rutinmässiga rättshandlingar eller rättshandlingar som inte är betydelsefulla.

I Ds 2012:31 diskuterades om en innehavare av ett användarkonto, som ger sitt lösenord till kontot till en utomstående, kan anses vara bunden vi köp av appar.[1025] I Ds 2012:31 påpekades att avtalsbundenhet kan uppstå för användarkontots innehavare på grund av något som ’liknar’ en ställningsfullmakt, eftersom inloggningsuppgifterna till ett användarkonto enbart kan användas för det ändamålet.[1026] Det bör erinras om att användarkontots innehavare i typfall 1-a inte hade lagt en spärr till kontot. På grund av detta kan en person som använder kontot ingå avtal utan någon slags verifiering. Detta kan likställas med en situation där innehavaren lämnar sitt lösenord till en utomstående.

Det faktum att underåriga inte är anställda och inte heller intar en synbar ställning, vilket är ett rekvisit för att en allmän

---

[1021] Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 54.

[1022] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 70.

[1023] Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 191.

[1024] Se Grönfors & Dotevall, Avtalslagen (22 juni 2023, Version 6 JUNO), kommentaren till 2 kap. 10 § 2 st.

[1025] Ds 2012:31 s. 123.

[1026] Ds 2012:31 s. 123.

ställningsfullmakt ska anses föreligga, talar för att en underårig inte kan anses vara behörig att ingå avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll enligt avtalssituationen i typfall 1-a med stöd i 10 § 2 st. AvtL.[1027] Däremot kan underåriga anses vara behöriga att ingå avtal på grund av en speciell ställningsfullmakt. Dessa speciella ställningsfullmakter har utvecklats utifrån 10 § 2 st. AvtL, men i stället för att behörigheten ska grundas i sedvänja, bygger behörigheten på en kombination av andra faktorer som skapar en befogad tillit hos tredje man eller ”fog för medkontrahentens uppfattning”.[1028] Grönfors introducerade två termer som avser speciella ställningsfullmakter, nämligen toleransfullmakt och kombinationsfullmakt.[1029] I NJA 2013 s. 659, NJA 2014 s. 684 och NJA 2021 s. 1017 underbyggde HD sina domskäl genom att utveckla en typ av speciell ställningsfullmakt, nämligen tillitsfullmakt, en fullmakt som bygger på tredje mans befogade tillit.[1030]

En toleransfullmakt anses föreligga när en fullmäktig vid upprepade tillfällen företar rättshandlingar utan att vara behörig och där huvudmannen inte gör några invändningar mot dessa.[1031]

Grönfors argumenterar för att en huvudmans uppträdande eller passivitet i vissa situationer också kan leda till olika rättsverkningar, såsom betalningsskyldighet för huvudmannen när en mellanman gör en beställning utan att ha fått uppdraget, och där huvudmannen förfogar över varorna men inte reklamerar.[1032] Vidare har Grönfors anfört att betydelsen av sedvänja i vissa situationer inte blir avgörande för bedömningen och att hänsyn i stället tas till att huvudmannen inte vidtar någon åtgärd för att undvika rättsverkningar av mellanmannens

---

[1027] Persson & Saf, Mellanman – om kommissionärer, handelsagenter och andra representanter s. 36.

[1028] Se Grönfors & Dotevall, Avtalslagen (22 juni 2023, Version 6 JUNO), kommentaren till kapitelrubriken ”om fullmakt”. Se även Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 230.

[1029] Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 244 ff.

[1030] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, a.a. s. 231 ff. Min uppfattning är att tillitsfullmakt också är en typ av speciell ställningsfullmakt. Eftersom jag i analysen i stor utsträckning använder NJA 2021 s. 1017, som handlar om en avtalssituation i den digitala miljön, har jag av pedagogiska skäl valt att behandla tillitsfullmakt separat från toleransfullmakt och kombinationsfullmakt.

[1031] Grönfors, a.a. s. 244 ff.

[1032] Grönfors, a.a. s. 113 ff.

upprepade handlande.[1033] I sådana fall kan en toleransfullmakt föreligga, och det är just mellanmannens upprepade handlingar som skapar dennes behörighet.[1034] Om detta resonemang appliceras på typfall 1-a kan det innebära att om en förmyndare tillåter att en underårig skaffar digitalt innehåll vid upprepade tillfällen men inte reklamerar, kan detta medföra att förmyndaren blir betalningsskyldig för liknande framtida avtal som den underårige företar utan förmyndarens vetskap.[1035] Det som är oklart i detta sammanhang är hur många gånger förmyndaren ska behöva ha tillåtit de upprepade köpen för att en toleransfullmakt ska anses föreligga. Grönfors menar att för att rekvisitet för toleransfullmakt ska anses vara uppfyllt, räcker det inte att samma rättshandling har företagits ett par eller några gånger.[1036] Enligt Grönfors ska tre omständigheter beaktas vid bedömningen huruvida en toleransfullmakt ska anses föreligga: hur huvudmannen uppträder, hur mellanmannen uppträder och medkontrahentens intryck.[1037]

Grönfors har förklarat att en huvudman kan undgå avtalsbundenhet på grund av toleransfullmakt om denne ingriper aktivt.[1038] För att undgå avtalsbundenhet är det avgörande att huvudmannen undanröjer ”medkontrahentens välgrundade intryck av behörighet för mellanmannen”.[1039] En huvudmans passivitet medför därför att denne kan bli bunden till avtalet. I avsnitt 5.2.2. visades hur ARN ansåg att det faktum att en förmyndare tidigare godkänt liknande avtal medförde att liknande avtal som företogs efter denna tidpunkt också skulle anses vara bindande.[1040] I Ds 2012:31 framfördes att det som kan tala emot att toleransfullmakt tillämpas, i fall där underåriga använder föräldrars elektroniska enheter och användarkonto för att skaffa digitalt innehåll, är det faktum att det inte är synbart för tillhandahållaren av det digitala innehållet huruvida de underåriga har ingått dessa typer av avtal

---

[1033] Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 255.

[1034] Grönfors, a.a. s. 256.

[1035] Det är viktigt att påminna om att förmyndaren redan har godkänt att ansvara för betalningar av alla transaktioner som härrör från förmyndarens användarkonto.

[1036] Grönfors, a.a. s. 258.

[1037] A.a. s. 341.

[1038] A.a. s. 257.

[1039] A.st.

[1040] Det bör erinras om att det är vanligt att användarvillkoren för digitala tjänster stipulerar ett betalningsansvar för alla avtal som ingås från innehavarens användarkonto.

tidigare.[1041] I avsnitt 5.3.2 framgick hur ARN rekommenderade att tillhandahållarna av det digitala innehållet skulle återbetala de belopp som hade dragits från förmyndarnas bank- eller kreditkort, när förmyndarna var snabba med att reklamera.

Problemet med att kräva att förmyndare ska vara aktiva och reklamera de första ingångna avtalen så fort som möjligt är att det ofta tar lång tid för förmyndare att upptäcka sådana avtal. Detta beror på flera faktorer. Ofta handlar det om små belopp som dras från förmyndarens bankkonto eller som registreras på förmyndarens kreditkort. Vidare bör det erinras om att, när det gäller kreditkort som är registrerat på ett användarkonto, upptäcker förmyndarna ofta inte detta förrän de tar emot månadsfakturan. På grund av detta kan det dröja flera veckor innan förmyndarna upptäcker att en transaktion har skett. Det är svårt att bevisa att dessa avtal har ingåtts utan förmyndarens uttryckliga samtycke.[1042]

Med kombinationsfullmakt avses en fullmakt som bygger på flera faktorer som tillsammans skapar ett intryck hos tredje man om att mellanmannen är behörig att företa rättshandlingar för sin huvudmans räkning.[1043] På grund av detta anses konbinationsfullmakten ha en större koppling till tillitsteorin än till viljeteorin.[1044] Dotevall förklarar följande om kombinationsfullmakt:

> ”Här kan toleransen vara en faktor men ingalunda den enda. Kännetecknande för kombinationsfullmakten är att huvudmannen inte behöver ha haft kunskap om mellanmannens beteende utan endast att han eller hon bort känna till det.”[1045]

När det som har anförts ovan appliceras på avtalssituationer som involverar barn och avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll, kan konstateras att det inte finns någon sedvänja som ger underåriga behörighet att företa rättshandlingar enbart på grund av att deras förmyndare har tillåtit dem att använda deras elektroniska enhet. Att

---

[1041] Ds 2012:31 s. 124.

[1042] Se avsnitt 5.4.3.

[1043] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 230. Se även Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 259 ff.

[1044] Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 60 ff.

[1045] A.a. s. 59.

förmyndarna tillåter att deras barn hanterar deras användarkonto på den digitala distributionsplattformen torde innebära att förmyndarna borde ha insikt om att det föreligger en viss risk för ofrivilliga ekonomiska transaktioner. Det är möjligt att hävda att insikten om denna avtalsrisk kan likställas med att förmyndare som tillåter sina barn att förfoga över deras användarkonto bemyndigar dem att företa rättshandlingar som om de hade haft en kombinationsfullmakt.[1046]

De beslut från ARN som redogörs för nedan ger i viss utsträckning stöd för tillämpningen av kombinationsfullmakten.

I Änr 2022-15892 hade en underårig ingått avtal för att skaffa appar till ett värde av 8 885 kr. Allmänna reklamationsnämnden uttalade sig att förmyndaren var betalningsskyldig för de köp som den underårige hade gjort på grund av att denne var kontoinnehavare. Enligt ARN var förmyndaren därför ”ansvarig för hur kontot används och för sådana köp som genomförs inom ramen för avtalet med företaget. Varken det förhållandet att han har låtit sin minderåriga son använda telefonen eller funktionen FaceID därvid har använts förändrar den bedömningen.”[1047]

I Änr 2022-18769 hade en åttaåring gjort köp inuti spel till ett värde av 11 688 kr. I detta fall nämnde ARN i sitt beslut att förmyndaren hade ett avtal angående mobilabonnemangstjänster och att denne därför var betalningsskyldig för de tjänster som lagts till abonnemangstjänsten. Nämnden anförde att ”detta gäller oavsett om det är han själv eller någon annan som använder tjänsterna eftersom det är han i egenskap av abonnemangsinnehavare som är avtalspart”.[1048] I detta beslut avslutade nämnden emellertid sin motivering med att konstatera att förmyndarens indirekta samtycke till köpen förelåg på grund av att han hade tillåtit den underårige att använda mobilen utan att ha aktiverat funktionen ”Be om köp”, som är en typ av föräldrakontroll som föräldern kan ställa in.

En relevant aspekt som måste beaktas i den digitala miljön särskilt när det gäller avtal där underåriga gör *köp inuti appen* är att det pris som betalas för tillhandahållandet av det digitala innehållet brukar

---

[1046] Ds 2012:31 s. 124 f. Jfr Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 59.

[1047] Änr 2022-15892 s. 1.

[1048] Änr 2022-18769 s. 2.

vara lågt. I denna kontext är det dock viktigt att uppmärksamma risken med att flera mikrotransaktioner ingås inom kort tid. Visserligen kan företagandet av flera digitala rättshandlingar mot små belopp rättfärdiga avtalsbundenheten på grund av antingen toleransfullmakt eller kombinationsfullmakt. Om fokus enbart läggs på de isolerade avtal som avser mikrotransaktioner, utan att beakta det samlade belopp som mikrotransaktionerna tillsammans uppgår till, finns en risk att man bortser från den ekonomiska förlust som kan uppstå för förmyndarna, när många mikrotransaktioner företas av underåriga.

Mot bakgrund av det anförda kan förmyndarens tillåtelse att underåriga använder dennes användarkonto betraktas som underårigs behöriga användning av förmyndarens användarkonto. De speciella ställningsfullmakterna, det vill säga toleransfullmakt och kombinationsfullmakt, kan användas för att motivera att förmyndaren är betalningsskyldig för de transaktioner som underåriga företar, men enbart i viss utsträckning. Det är tveksamt om denna argumentation skulle fungera om den underårige skulle företa en eller flera transaktioner till en stor summa pengar. I Ds 2012:31 framfördes att förmyndarna även vid befogenhetsöverskridande borde vara bundna av de avtal som underåriga ingår när de har fått tillåtelse att använda förmyndarnas elektroniska enhet och användarkonto.[1049] I sådana fall kan det emellertid vara svårt för tredje man att bevisa att han eller hon var i god tro, det vill säga, det kan ifrågasättas om tredje man skulle ha haft fog för sin uppfattning om underårigs behörighet.[1050]

6.3.4.3 Om underårigs behöriga användning av förmyndarens användarkonto på grund av tillitsfullmakt

Det är även möjligt att argumentera för att den underåriges användning av förmyndarens användarkonto är behörig till följd av att det föreligger en tillitsfullmakt. I NJA 2013 s. 659 slog HD fast att en fullmaktsgivare kan bli bunden av en rättshandling som en fullmäktig företar utan att han eller hon känner till rättshandlingen, förutsatt att fullmaktsgivaren ger tredje man ”ett befogat intryck” av att

[1049] Ds 2012:31 s. 123 f.

[1050] Jfr Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 58.

fullmäktigen har denna behörighet.[1051] Med anledningen av NJA 2013 s. 659, började skillnaden diskuteras mellan fullmakter som bygger på huvudmannens viljeförklaring och fullmakter som bygger på tredje mans befogade tillit.[1052]

I NJA 2013 s. 659 anförde HD i sina domskäl p. 12 följande:

> ”Den som skapar en befogad tillit hos någon annan, om att han företräds av en behörig person i en viss avtalssituation, kan alltså bli bunden av personens handlande. Detta är en princip som gäller även i andra rättssystem och som avspeglas i olika internationella rättssammanställningar (jfr t.ex. Art.-II.-6:103 (3) Draft Common Frame of Reference). Avgörande är de yttre förhållanden som härrör från huvudmannen och som tredje man har kunnat iaktta (jfr Adlercreutz och Gorton, a.a., s. 172). Vid bedömningen av om tredje man har kunnat hysa en befogad tillit i fråga om att det fanns en behörighet, får hänsyn tas till bl.a. vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden avtalet innebär.”

I NJA 2021 s. 1017 utvecklade HD ytterligare vad som krävs för fullmaktsgivarens avtalsbundenhet på grund av tillitsfullmakt. Detta rättsfall har stor relevans för denna studie, eftersom den avtalssituation som fallet berör uppstod i den digitala miljön. I NJA 2021 s. 1017 tog HD ställning till huruvida användningen av en e-legitimation av en annan person än dennes innehavare för att ingå avtal var att anse som obehörig. I det akutella fallet hade en person bett sin sambo att betala dennes räkningar i hushållet. Personen hade därför lämnat sin e-legitimation, BankID med tillhörande kod, till sin sambo. Förutom att betala de olika räkningarna använde sambon personens BankID för att ta upp ett lån i BankID innehavarens namn. Detta kan jämföras med situationen då förmyndarna tillåter sina barn att använda deras användarkonto för att skaffa digitalt innehåll för en viss summa, men där de underåriga köper digitalt innehåll till en högre summa.

I HD:s domskäl p. 15 framfördes att användningen av e-legitimationen i fallet inte var obehörig, eftersom sambon hade fått bankdosans

---

[1051] Se Ramberg, HD:s moderna fullmaktslära s. 410.

[1052] Se t.ex. Unnersjö, Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 1017 s. 651.

innehavares samtycke eller fullmakt. Med andra ord slog HD fast i NJA 2021 s. 1017 att en bankdosas innehavare skapar en behörighet för någon annan att företa rättshandlingar för dennes räkning genom att överlämna sin bankdosa samt inloggningsuppgifter till den personen i syfte att denne ska använda bankdosan. Unnersjö har anfört att det utifrån HD:s resonemang finns utrymme att tolka avgörandet såsom att om bankdosans innehavare överlämnar en bankdosa och samtycker till att en annan person använder den kan detta ses som överlämnandet av en generalfullmakt.[1053]

I NJA 2021 s. 1017 slog HD fast att följande kriterier ska vara uppfyllda för att tillitsfullmakt ska föreligga:

1) Det krävs att tredje man *faktiskt* [1054] har en tillit till att mellanmannen är behörig att företräda huvudmannen.

2) Tilliten ska vara befogad. Beträffande frågan om tilliten är befogad hänvisas till NJA 2013 s. 659. I HD:s domskäl, p. 21 återges kriterierna från NJA 2013 s. 659 där det framgår följande:

   ”[V]id bedömningen av om tilliten är befogad får hänsyn bl.a. tas till vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet avtalet gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden som avtalet innebär. Även andra omständigheter, såsom huvudmannens passivitet kan få betydelse.”

3) De omständigheter som ligger till grund för bedömningen av om en tillitsfullmakt föreligger måste på ett relevant sätt kunna knytas till huvudmannen.

4) Huvudmannen ska i vart fall ha insett risken för att omständigheterna skulle kunna föranleda att tredje man hyser befogad tillit till att mellanmannen är behörig.[1055]

[1053] Unnersjö, Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 1017 s. 653. Se även Lundberg, Ännu något mera om tillitsfullmakter s. 233.

[1054] Rødvei Aagaard har diskuterat att HD borde ha utvecklat vad som menas med detta i sin artikel Låneavtalet med Svea Ekonomi s. 546.

[1055] NJA 2021 s. 1017 har inte klargjort på ett tydligt sätt om huvudmannen måste ha denna insikt.

I övrigt kan huvudmannen trots att kraven på tillitsfullmakt är uppfyllda undgå avtalsbundenhet om han eller hon inte av oaktsamhet har orsakat tredje mans felaktiga uppfattning. Om huvudmannen förmår visa att han eller hon saknat möjligheter att förhindra att missförstånd uppkommit, kan det leda till att huvudmannen inte blir bunden av mellanmannens handlande.

Nedan analyseras huruvida dessa kriterier är uppfyllda i typfall 1-a.

Som Unnersjö har påpekat, ger HD intryck av att det räcker att presumera att motparten haft anledning att hysa befogad tillit till att den som företar rättshandlingen är behörig. Detta grundar Unnersjö på att HD inte tog ställning i NJA 2021 s. 1017 till om tredje man *faktiskt* hade befogad tillit.[1056] Utifrån HD:s resonemang kan konstateras att tredje man kan presumera eller har anledning att anta att en underårig som använder sin förmyndares användarkonto för att skaffa digitalt innehåll är behörig, även om tredje man faktiskt inte har en befogad tillit angående behörigheten. Eftersom det digitala innehåll som underåriga konsumenter brukar använda riktas till deras målgrupp, kan presumeras att de underåriga haft tillåtelse att göra olika köp.

Angående kriteriet *tilliten är befogad,* ska hänsyn tas till olika omständigheter relaterade till avtalen. Om hänsyn tas till om tilliten är befogad baserat på det antal mikrotransaktioner som de underåriga har företagit, borde tredje mans tillit inte vara befogad. Om å andra sidan, hänsyn tas till det pris som erlagts i det enskilda avtalet, skulle det konstateras att tredje mans tillit är befogad på grund av att transaktionen kan betraktas som vanlig eller ordinär. Det kan tyckas att frågan om det pris som varje transaktion och det antal transaktioner som har företagits är relaterad till huvudmannens begränsning av mellanmannens behörighet genom att bestämma fullmaktens befogenhet.[1057] HD har dock uttalat att befogenhetsfrågan saknar relevans vid bedömningen av om det föreligger en tillitsfullmakt.[1058]

[1056] Unnersjö, Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 1017 s. 653.

[1057] Jfr 11 § AvtL.

[1058] Se avsnitt 6.3.4.5.

Det tredje kriteriet, som också kallas *härrörandekravet,*[1059] innebär att de omständigheter som ligger till grund för bedömningen av om en tillitsfullmakt föreligger, kan knytas till huvudmannen. Den underårige ingår avtal genom att använda *förmyndarens* elektroniska enhet och användarkonto. Även det tredje kriteriet är uppfyllt i typfall 1-a.

Det fjärde kriteriet, *insiktskriteriet*, som måste vara uppfyllt för att en tillitsfullmakt ska anses föreligga, har varit föremål för diskussion i doktrinen. En fråga som väckt debatt är hur p. 19 och 20 i HD:s domskäl i NJA 2014 s. 684 ska förstås.

> ”19. Ett ytterligare krav är att huvudmannen har haft erforderlig insikt om att omständigheterna skulle kunna föranleda en tredje man att hysa befogad tillit i behörighetshänseende. Det finns här anledning att uppmärksamma bestämmelsen i 19 § avtalslagen. Där föreskrivs det att den som har lämnat en fullmakt i vissa fall är skyldig att ge den tredje mannen ett meddelande om att fullmakten inte längre gäller. En sådan skyldighet uppkommer om fullmaktsgivaren ”har särskild anledning att befara” att fullmäktigen kommer att företa en rättshandling mot ”viss man” trots att fullmakten är återkallad eller har ”förklarats kraftlös”. Bestämmelsen tar visserligen sikte på en speciell misstagsrisk på den tredje mannens sida, men den ger stöd för ett tämligen högt ställt krav på insikt hos huvudmannen. Jämför också 6 § andra stycket avtalslagen angående s.k. oren accept.
>
> 20. Att huvudmannen kan beskyllas för oaktsamhet i förhållande till en tredje man i en tveksam behörighetssituation är i regel inte tillräckligt för att huvudmannen ska bli bunden. Det typiska fallet är att huvudmannen oaktsamt har orsakat att en tredje man felaktigt har utgått från att en uppgiven fullmäktig är behörig, men han har inte måst inse att det förelåg en risk för missförstånd; här ligger det i allmänhet närmare till hands att huvudmannen blir skadeståndsansvarig på grund av den tredje mannens befogade tillit än att huvudmannen blir avtalsbunden.”

Håstad är av uppfattningen att om huvudmannen har insett att hans förklaring eller uppträdande kan leda till att tredje man hyser (befogad) tillit till att förklaringens innehåll är oriktigt, blir huvudmannen

---

[1059] Stridsberg, Tillitsfullmakter – nytt klargörande om befogad tillit som behörighetsgrund s. 622.

bunden ”av det felaktiga intryck han har förmedlat”.[1060] Håstad menar att huvudmannen bär ett strikt ansvar för sitt beteende enligt 32 § 1 st. AvtL.[1061] Lindskog hävdar att detta inte handlar om en fullmakt som bygger på en viljeförklaring och att det därför inte är korrekt att tillämpa 32 § AvtL.[1062] Lindskogs argument förefaller mer övertygande med hänsyn till att den aktuella situationen avser huvudmannens uppträdande.[1063]

Utifrån NJA 2013 s. 659 och NJA 2024 s. 684 förefaller insiktskriteriet vara en måste-insikt, det vill säga att huvudmannen måste inse att han förmedlar något som är oriktigt. Unnersjö är kritisk till hur HD förhåller sig till detta kriterium i NJA 2021 s. 1017.[1064] HD nämner i punkt 40 att den ena sambon överlämnade e-legitimationen till sin sambo utan att ha utövat någon uppsikt över bankdosans användning. HD anförde emellertid vidare att bankdosans innehavare inte kunde räkna med att hans sambo skulle använda e-legitimationen för att ta upp ett lån. När vi tar hänsyn till typfall 1-a kan det tänkas att när en förmyndare överlämnar sin elektroniska enhet med tillhörande användarkonto med registrerat betalningsmedel, måste denne inse att den underårige kan ingå fler avtal än de som denne har samtyckt till.

HD anger i sina avgöranden att huvudmannens kan undgå avtalsbundenhet, benämnt huvudmannens exculpation, trots att övriga kriterier är uppfyllda.[1065] Det krävs att huvudmannen inte av oaktsamhet orsakat tredje mans villfarelse.[1066] När detta resonemang tillämpas på typfall 1-a**,** bör det framhållas att förmyndarna hade kunnat använda sig av de tekniska lösningar som kan aktiveras för att få kontroll över underårigas köp av digitalt innehåll. Det kan dock diskuteras hur effektiva dessa kontroller är. Vissa förmyndare har haft framgång i tvister där underåriga köpt digitalt innehåll trots föräldrakontrollen, där ARN rekommenderat att förmyndarna borde undgå betalningsskyldighet på

[1060] Håstad, Befogad och obefogad tillit i fullmaktsläran s. 329.

[1061] A.st.

[1062] Lindskog, Tillitsfullmakten – En replik s. 790 f.

[1063] A.a. s. 790.

[1064] Unnersjö, Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 1017 s. 659.

[1065] Lundberg, Ännu något mera om tillitsfullmakt s. 229.

[1066] Se Unnersjös diskussion om detta kriterium i a.a. s. 661.

grund av att tekniken inte fungerade.[1067] Utöver det finns det möjlighet att skapa barnkonton för att skaffa digitalt innehåll. Dessutom kan det diskuteras om förmyndaren kan anses vara oaktsam genom att tillåta den underårige att ingå vissa avtal oövervakat.[1068] När förmyndarna inte företar dessa åtgärder, är det möjligt att konstatera att de inte har giltiga skäl att exculpera sig och att de därmed är betalningsansvariga för de avtal som de underåriga har ingått, trots avsaknad av ett uttryckligt samtycke.[1069]

En relevant fråga, som hade betydelse i NJA 2021 s. 1017, är huruvida avtalsbundenhet kan uppstå för huvudmannen när mellanmannen inte ger sig till känna. Det är nämligen inte synbart för tredje man att det inte är huvudmannen som ingår avtalet.[1070] När det gäller underåriga, känner inte tillhandahållaren av det digitala innehållet till det faktum att det är de underåriga som ingår avtalen i stället för deras förmyndare, som de facto både står för användarkontot och är innehavare av det registrerade betalningsmedlet. Förarbetena till AvtL ger ingen ledning i denna fråga. I punkt 31 av HD:s domskäl uttalade emellertid domstolen följande:

> ”Det i lagens förarbeten centrala, när det gäller en mellanmans behörighet att binda huvudmannen genom en viss rättshandling, är att tredje man har fog för uppfattningen att rättshandlingen grundar ett rättsförhållande till huvudmannen (jfr NJA II 1915 s. 190). Från huvudmannens och mellanmannens perspektiv spelar det, typiskt sett, mindre roll om tredje man inser att huvudmannen företrädes av en mellanman. Också omsättningsintresset talar med styrka för att det inte bör ha någon betydelse om tredje man tror sig rättshandla direkt med huvudmannen eller genom en mellanman; tredje man bör i båda situationerna kunna förlita sig på att rättshandlingen binder huvudmannen. Även i övrigt framstår det som principiellt sett motiverat och från praktiska synpunkter lämpligast att behandla båda situationerna lika.”

Högsta domstolen gör ett förtydligande i punkt 33, som framgår nedan:

[1067] Änr 2022-10336.

[1068] Jfr Lundberg, Ännu något mera om tillitsfullmakt s. 229 f.

[1069] Se t.ex. Änr 2023-31766.

[1070] Se p. 28–33 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

> ”[…]Det som tredje man ska ha hyst tillit till kan emellertid i en sådan situation inte primärt vara mellanmannens behörighet (jfr. p. 21), eftersom hans eller hennes existens är okänd för tredje man. Avgörande bör i stället vara om det fanns en befogad tillit till att rättshandlingen vidtogs av en behörig person.”

Domstolen konstaterade även att överlämnandet av ett BankID kunde skapa en tillitsfullmakt med hänsyn till den höga säkerhetsnivå som e-legitimationer brukar ha.[1071] Dessutom slog HD fast att det normala är att det enbart är innehavaren av en e-legitimation som använder den.[1072] Detta konstaterande är inte riktigt övertygande med hänsyn till de kriterier som HD ställt upp för att tillitsfullmakt ska anses föreligga.[1073] HD konstaterade ändå att tillitsfullmakt i NJA 2021 s. 1017 förelåg. Genom att e-legitimationens innehavare gett behörighet till sin sambo att använda BankID:t, ansågs innehavaren vara betalningsskyldig för lånet.

Mot bakgrund av det anförda borde förmyndarens tillåtelse att underåriga använder hans eller hennes användarkonto till att köpa digitalt innehåll innebära att den underåriges användning av kontot är behörig och att förmyndaren är betalningsskyldig för de avtal som ingås från dennes användarkonto med stöd i att en tillitsfullmakt föreligger.

6.3.4.4 Om underårigs befogenhetsöverskridande vid speciella ställningsfullmakter

Den förhärskande uppfattningen i doktrinen är att en allmän ställningsfullmakt är en typ av självständig fullmakt.[1074] Vid befogenhetsöverskridande av en mellanman är avtalet ändå bindande för huvudmannen, förutsatt att tredje man är i god tro, i enlighet med vad som stadgas i 11 § 1 st. AvtL.

[1071] Se p. 34 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

[1072] Se p. 34 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

[1073] Rødvei Aagaard, Låneavtalet med Svea Ekonomi s. 545.

[1074] Se t.ex. Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 126. Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 47. Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 186 och Flodgrens recension av Joel Samuelssons bok, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran i JT nr 4 2022-23 s. 983 ff. Läs om Samuelssons uppfattning om ställningsfullmakt i Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran s. 100.

När det gäller speciella ställningsfullmakter torde det inte ha någon större betydelse om man skiljer mellan mellanmannens behörighet och befogenhet i det enskilda fallet.[1075] Dotevall har framfört att behörighet och befogenhet sammanfaller i ställningsfullmakter.[1076] Dotevalls uttalande är inte specifikt för speciella ställningsfullmakter, men utifrån rättspraxis borde detta gälla oavsett om det är fråga om allmänna eller speciella ställningsfullmakter. I NJA 2002 s. 244 framförde HD att: ”[e]ndast om det finns anledning för kunden att känna beaktansvärd osäkerhet i fråga om dessa företrädares befogenhet eller behörighet är det rimligt att kunden kontrollerar om formella förutsättningar att träffa avsett avtal föreligger”.[1077] I det fallet hänvisade HD till ett tidigare avgörande där en banktjänstemans allmänna ställningsfullmakt diskuterades.

Vidare är det viktigt att uppmärksamma att många av de beslut som analyserades i kapitel 5 handlar om digitalt innehåll i spel, *köp inuti appar*. Det som ofta händer i den digitala miljön är att underåriga företar flera olika mikrotransaktioner. De små beloppen gör att det är svårt att konstatera att den underårige har överskridit sin befogenhet i lagens mening såsom i typfall 1-a. Om en underårig gör flera *köp inuti appen,* det vill säga ingår flera avtal för den summa pengar som denne fått tillåtelse att spendera på digitalt innehåll, är den underårige behörig att varje gång företa rättshandlingarna, på samma sätt som vid en toleransfullmakt. Det faktum att den underårige företar flera rättshandlingar kan tala för att tredje man är i god tro. Detta kan förklaras med att den underårige i vissa fall fått företa liknande rättshandlingar tidigare eller med hänsyn till flera andra faktorer som tillsammans talar för att kombinationsfullmakt föreligger. Dotevall har dock uttalat att ”transaktionens omfattning och karaktär samt om tredje man är privatperson eller näringsidkare” måste ha betydelse vid bedömningen av tredje mans ’beaktansvärda osäkerhet’.[1078]

I Änr 2015-05219 hade en vuxen hjälpt sin sambos elvaårige son att köpa poäng i ”ett FIFA-spel” för 149 kr. Den vuxnes kreditkortsuppgifter lagrades utan att han uppmärksammade detta. Elvaåringen gjorde

---

[1075] Jfr Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 57 f.

[1076] A.st.

[1077] NJA 2002 s. 244 på s. 253.

[1078] Dotevall, a.a. s. 59.

flera köp efter det till ett värde av 16 500 kr. När den vuxne registrerade ett konto för att kunna skaffa digitalt innehåll, gjorde han det i elvaåringens namn, men angav sitt eget födelsedatum. Det användarkonto som skapades var därför ett vuxenkonto. Allmänna reklamationsnämnden ansåg att avtalet var bindande på grund av flera faktorer. Som grund för sin rekommendation anförde ARN för det första att den vuxne hade skapat ett huvudkonto och bekräftat att kortinnehavaren var myndig. För det andra hade den vuxne accepterat användarvillkoren, där det framgick att de kortuppgifter som lämnats vid registreringen av ett konto lagras för framtida köp. För det tredje hade inte den vuxne begärt att de kortuppgifter som hade registrerats till kontot skulle tas bort. För det fjärde fanns det en möjlighet att skapa ett underkonto för underåriga användare och aktivera en föräldrakontroll, men denna funktion aktiverades aldrig. Vidare ansåg ARN att det måste ha stått klart för den vuxne att han eller hon har samtyckt till framtida köp genom att registrera ett konto och till det ansluta ett bankkort eller kreditkort. Slutligen bör noteras att ARN konstaterade att den vuxne haft för avsikt att lämna felaktiga uppgifter om kortets innehavare för att den underårige skulle kunna köpa digitalt innehåll. Den vuxne hade därmed ”medverkat till köpen på ett sådant sätt att han var att anse som ansvarig för de köp som gjorts”.

Nämnden framhöll i fallet ovan att även om en vuxen som inte är den underåriges förmyndare hjälper den underårige att skapa ett användarkonto genom att samtycka till att bankkort- eller kreditkortsuppgifter lagras för att användas vid framtida köp, ska han eller hon anses betalningsskyldig för de nya köp som görs med bankkortet i framtiden. Nämndens resonemang byggde på att den vuxne i fallet hade godkänt tillhandahållarens avtalsvillkor. Genom att tillåta att barnet hade förfoganderätt över användarkontot, kunde barnet anses agera med en typ av speciell ställningsfullmakt. Beslutet avser en situation, där den underårige tydligt överskridit den gräns som förmyndaren satt från början, genom att köp genomförts för 16 500 kr, medan den uppsatta gränsen var 149 kr. Konsumenten hade godkänt användarvillkoren.

I liknande fall var det ARN:s uppfattning att köpets värde inte hade någon betydelse på grund av att konsumenterna, föräldrarna eller far-/morföräldrarna till de barn som hade ingått avtal var ansvariga för avtalsfullgörelsen på grund av att de hade godkänt de användarvillkor eller abonnemangsvillkor som gällde i deras rättsförhållande.

Tillämpningen av speciella ställningsfullmakter i typfall 1-a ger inte något klart svar på möjliga rättsverkningar av mikrotransaktioner företagna av underåriga. Om man enbart ser till värdet av de enskilda prestationerna, i stället för att beakta med vilken frekvens de underåriga företar transaktionerna, finns en risk att förmyndaren blir bunden av samtliga transaktioner som den underårige företagit på grund av att en kombinationsfullmakt anses föreligga. Problemet ligger i det faktum att varje transaktion är ett enskilt avtal.

Om förmyndaren inte tidigare reklamerat till tillhandahållaren av det digitala innehållet, när en underårig har ingått ett antal mikrotransaktioner, kan avtalsbundenhet uppstå på grund av toleransfullmakt. Som förklarades ovan under avsnitt 6.3.4.2, är det emellertid svårt att konstatera att den godkända användningen av förmyndarens användarkonto för flera mikrotransaktioner till ett sammanlagt stort belopp kan motiveras av speciella ställningsfullmakter med tanke på att konsekvenserna av mikrotransaktionerna är ett oskäligt resultat för förmyndarna.[1079]

6.3.4.5 Om underårigs befogenhetsöverskridande vid tillitsfullmakt

Distinktionen mellan behörighet och befogenhet är central i AvtL:s fullmaktslära.[1080] När det kommer till tillitsfullmakter, förefaller denna distinktion inte lika relevant. I NJA 2021 s. 1017 framförde HD att det faktum att den ena sambon hade överlämnat sin e-legitimation till den andra sambon för att betala räkningar också innebar behörighet att företa andra rättshandlingar.[1081] I övrigt förtydligade HD följande:

> ”[…]Om fullmaktshavaren med tillitsfullmakt handlar i strid med huvudmannens instruktioner, blir huvudmannen därför bunden av de rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar, under förutsättning att rättshandlingarna ligger inom ramen för den befogade tillit som fullmakten bygger på.”[1082]

[1079] Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s. 59.

[1080] Persson & Saf, Mellanmän – om kommissionärer, handelsagenter och andra representanter s. 34 f.

[1081] Se p. 35 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

[1082] Se p. 27 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

Hur ska det som anförs i p. 27 i HD:s domskäl förstås? Om detta resonemang appliceras på typfall 1-a, innebär det att en underårig som har fått behörighet att ingå vissa avtal, men ingår flera andra avtal, de facto binder förmyndaren till medkontrahenten. En förutsättning för att detta ska ske är att behörigheten inte kan sträcka sig längre än den befogade tilliten hos tredje man.[1083] Med andra ord, det som medkontrahenten ska ha hyst tillit till är att de olika avtalen har företagits av en behörig person. Ramberg har uttalat sig om detta genom att påstå att skillnaden mellan behörighet och befogenhet inte längre fyller ”någon pedagogisk funktion”.[1084]

I övrigt uttalade HD följande:

> ”[…]Tredje man har normal anledning att ha befogad tillit till att sådan användning som avser ordinära transaktioner, däribland upptagandet av mindre lån, härrör från e-legitimationens innehavare. Om e-legitimation däremot används för rättshandlingar av mera speciellt slag, såsom upptagandet av större lån, har tredje man mindre anledning att hysa befogad tillit. Det gäller i synnerhet när innehavaren är en konsument. I sådana fall kan det krävas att tredje man gör ytterligare kontroller för att få bekräftat att rättshandlingen härrör från innehavaren.”[1085]

Enligt HD:s avgörande torde en befogad tillit alltid föreligga när det gäller ”ordinära transaktioner”. Vad är det då som räknas som ”ordinära transaktioner” i den digitala miljön när det handlar om avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster? Transaktioner som företas med enkla förfaranden och med ”små belopp” torde anses som ordinära. En annan fråga är om tredje man kan hysa befogad tillit, om flera avtal ingås från ett användarkonto och det digitala innehållet eller den digitala tjänsten riktas mot barn. Det är emellertid svårt att dra en gräns för hur många avtal som är acceptabla för att tredje man ska anses kunna hysa befogad tillit. Genom att applicera HD:s resonemang i NJA 2021 s. 1017 på typfall 1-a, skulle mikrotransaktioner alltid leda till bindande avtal för tredje man på grund av att små belopp kan anses som ordinära transaktioner, oavsett om de underåriga ingår

---

[1083] Se p. 35 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

[1084] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 72.

[1085] Se p. 36 i HD:s domskäl i NJA 2021 s. 1017.

10 eller 500 mikrotransaktioner. Tillämpningen av tillitsfullmakter på underårigas avtal om digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke innebär samma typ av problem som gällande frågan huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger för att kunna bestämma om underåriga är bundna av de avtal som de ingått. Små belopp innebär i regel att förmyndarens samtycke kan presumeras.[1086]

När det gäller köp av appar eller *köp inuti appar* är det pris som betalas för det digitala innehållet ofta lågt. Dessa transaktioner borde betraktas som ordinära, vilket gör att de underåriga som företar dessa rättshandlingar kan binda sina förmyndare. Problemet ligger i stället i att underåriga brukar göra flera *köp inuti appen*, som sammanlagt har ett stort värde. Med hänsyn till hur asymmetrisk den digitala miljön är, och att de underåriga som agerar som fullmäktige kan styras av AI i sina affärsbeslut, kan vara en indikation på att avtalen inte är skäliga. Detta är dock en annan fråga.

Unnersjö har framfört att det inte är tydligt att vid analys av tillitsfullmakten i NJA 2021 s. 1017 den sambo som fått tillåtelse att använda den andra sambons e-legitimation lånade pengarna för bankdosans innehavares räkning, eftersom den sambo som fått tillåtelse att använda sin sambos e-legitimation överförde en stor del av pengarna till sitt eget bankkonto.[1087]

Om Unnersjös resonemang ovan appliceras på fallet med underåriga, kan det konstateras att underåriga både ingår olika avtal och att *det är de som konsumerar det digitala innehållet eller de digitala tjänsterna*. Detta skulle enligt Unnersjö kunna vara en indikation på att de underåriga ingår avtalen för sin egen räkning.[1088] Detta resonemang är emellertid tveksamt i fallet med underåriga som företar olika rättshandlingar, eftersom tillhandahållarna av det digitala innehållet

---

[1086] Ingvarsson, Ogiltighet och rättsföljd s. 151.

[1087] Se Unnersjö, Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 107 s. 653 f.

[1088] Grönfors har framfört att utifrån hans undersökning om kommissionsreglerna och fullmaktsläran kan i regel följande slutsatser dras: ”1) *In dubio* antas man handla i eget namn. 2) Den som handlar i eget namn är själv ensam betalningsskyldig. 3) Den som handlar i annans namn blir däremot icke själv betalningsskyldig.” Se Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s. 277.

inte kan ställa något krav gentemot de underåriga med anledning av avtalet. Det är uppenbart att de underåriga inte kan åläggas något ansvar för att betala det digitala innehåll som de har skaffat genom att använda sina föräldrars användarkonto.

Mot bakgrund av vad som anförts i NJA 2021 s. 1017 och med hänsyn till att underåriga ofta företar flera mikrotransaktioner, kan slutsatsen dras att det finns en risk att förmyndarna alltid kommer att vara bundna av de transaktioner som underåriga företar, där det pris som betalas för det digitala innehållet är lågt. Skulle det vara frågan om ett högre belopp i det enskilda avtalet, vilket det sällan är frågan om, krävs att medkontrahenten, i detta fall tillhandahållaren av den digitala tjänsten, vidtar ytterligare åtgärder för att kontrollera om avtalet företas av ”rätt” eller ”behörig” person.[1089] Utifrån det som HD anförde i NJA 2021 s. 1017, torde förmyndarna i sådana fall undgå avtalsbundenhet, eller så borde det belopp som förmyndarna är skyldiga att betala reduceras, på grund av att det inte vore rimligt att anta att tredje man hyste en befogad tillit.

Rødvei Aagaard har framhållit att konstruktionen med tillitsfullmakt kan uppfattas som ”något ansträngd” och att det är svårt att identifiera vilka aspekter av domskälet som är relaterade till fullmaktens uppkomst och vilka som hänger ihop med fullmaktens innehåll.[1090] Hennes uppfattning är riktig med hänsyn till gränserna mellan behörighet och befogenhet, vilka i relevanta delar av AvtL:s fullmaktsinstitut har suddats ut i NJA 2021 s. 1017.[1091] Det är inte möjligt att dra några säkra slutsatser huruvida ett stort antal avtal som ingås kan påverka rättsverkningarna av den befogade tillit som tredje man kan hysa vid varje enskild mikrotransaktion. Det är inte heller möjligt att konstatera huruvida underåriga alltid ska anses behöriga på grund av att tredje man kan hysa befogad tillit med hänsyn till kostnaderna för varje enskild mikrotransaktion.

Det finns en risk att den argumentation som rör förmyndarens betalningsansvar för de avtal som den underårige har ingått med stöd av tillitsfullmakt kan medföra ett betungande ekonomiskt ansvar för

---

[1089] Jfr NJA 2002 s. 244 där HD framförde att tredje man har en skyldighet att kontrollera mellanmannens behörighet om det finns skäl att ”känna beaktansvärd osäkerhet”.

[1090] Rødvei Aagaard, Låneavtalet med Svea Ekonomi s. 546.

[1091] Jfr HD:s uttalande i NJA 2002 s. 244.

förmyndaren. Detta beror på att det är möjligt att underåriga företar många mikrotransaktioner inom kort tid. Som framgått ovan, ger konstruktionen med tillitsfullmakt inte svar på alla frågor relaterade till barns företagande av digitala rättshandlingar utan förmyndarnas uttryckliga samtycke.

6.3.4.6 Föräldrars ansvar på grund av bristande tillsynsplikt

Hittills har det visats att förmyndarnas betalningsskyldighet för avtal som underåriga ingår utan deras uttryckliga samtycke i viss utsträckning kan motiveras med stöd i speciella ställningsfullmakter (toleransfullmakt och kombinationsfullmakt) samt tillitsfullmakt. Ett tredje sätt att motivera föräldrarnas betalningsansvar för avtal som underåriga ingår utan deras uttryckliga samtycke i typfall 1-a är genom att konstatera att föräldrarna brister i sin tillsynsplikt över sina barn.

Det skulle inte tyckas vara anmärkningsvärt om HD skulle ålägga föräldrarna ansvaret vad gäller den uppsikt de förväntas ha över sina barn.[1092] Vårdnadshavarna som i regel också är barnets förmyndare har ett ansvar för barnens personliga förhållanden. Av FN:s allmänna kommentar nr 25 framgår att barns förståelse och förmågor är under konstant utveckling, något som måste beaktas i den digitala miljön.[1093] Enligt allmän kommentar nr 25 förväntas föräldrarna skaffa sig digital kompetens för att kunna stödja sina barn i den digitala miljön.

Föräldrarnas bristande tillsynsplikt innebär att deras passivitet att övervaka barnens aktivitet resulterar i att deras uppträdande i egenskap av vårdnadshavare kan generera ett skadeståndsansvar, enligt det som diskuterades under avsnitt 3.2.1. Även i NJA 2021 s. 1017 diskuterar HD i sina domskäl det faktum att e-legitimationens innehavare inte övervakade sambons användning av e-legitimationen.[1094]

När det gäller typfall 1-a, skulle det kunna påstås att föräldrar som godkänner att underåriga företar vissa digitala rättshandlingar men som inte övervakar detta kan åläggas ett betalningsansvar för övriga avtal som den underårige ingår. Föräldrarna brister i sin tillsynsplikt över barnen och kan anses vara oaktsamma. Dessutom är det viktigt att

---

[1092] Se avsnitt 3.2.1 om vårdnadshavares skadeståndsansvar.

[1093] Se FN:s allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

[1094] Jfr Lundberg, Ännu något mera om tillitsfullmakt s. 229 f.

påpeka att när det kommer till liknande frågor om obehörig användning av ett betalningsinstrument, brukar tvisterna lösas genom att antingen konstatera att avtalet är bindande eller att transaktionen medför ett skadeståndsansvar för den vars betalningsinstrument har använts obehörigt.[1095]

Allmänna reklamationsnämnden har i vissa beslut framfört att föräldrarna i viss utsträckning har ett ansvar för att övervaka vad deras barn gör i den digitala miljön. Nämndens uttalande om att föräldrarna brister i deras tillsynsplikt i att övervaka barnets aktivitet i den digitala miljön är enbart ett uttryck för ett argumentationsmönster som förstärker föräldrarnas betalningsansvar och avtalsbundenhet. Det finns inte någon indikation på att nämnden ålägger föräldrar som orsakat en befogad fullmaktstillit ett utomobligatoriskt skadeståndsansvar.[1096]

I Änr 2019-12036 hade en nioåring beställt hyrfilmer från Telenors filmbutik för ett värde av 7 221 kr. Telenor sänkte beloppet på fakturan till 2 829 kr. Förmyndaren hävdade att den underårige inte hade samtycke till att ingå avtalen. Nämnden ansåg att avtalen var bindande, eftersom de användarvillkor som förmyndaren hade godkänt innebar att förmyndaren var ansvarig att betala för de köp som gjorts från hennes TV-abonnemang. Dessutom upplyste Telenor om att deras villkor innehåller information om en särskild funktion, ”barnspärr”. Det ansågs därför ingå i förmyndarens ansvar att kontrollera hur tjänsten användes.

I Änr 2021-15232 hade en tvååring genom att använda sin mormors fjärrkontroll gjort en beställning av ett TV-paket via TV-boxen. I detta fall uttalade nämnden att det inte handlade om en situation där en underårig ingår avtal på egen hand. Nämnden avslog kravet på återbetalning av summan för TV-paketet med hänsyn till att mormodern hade tecknat ett avtal och därför var ansvarig för användningen av tjänsten. ”Om tjänsten, som i det här fallet, har använts av en obehörig person är dock kunden betalningsansvarig för sådan användning endast om kunden bl.a. gett annan tillgång till tjänsten.”[1097] Mormodern ansågs

---

[1095] Rødvei Aagaard, Kreditgivarens ersättningsanspråk efter obehörig användning av bankid – Kommentar till Høyesteretts avgörande H-2020-2021-A s. 236.

[1096] Jfr Unnersjö, Skadeståndströskeln och bundenhetströskeln vid orsakande av befogad fullmaktstillit s. 325.

[1097] Änr 2021-15232 s. 2.

inte ha haft kontroll över fjärrkontrollen och var därför betalningsansvarig för beställningen. Även i Änr 2023-31766 motiverade nämnden sitt beslut med det faktum att förmyndaren inte haft kontroll över sin telefon och inte heller vidtagit säkerhetsåtgärder för att undvika underårigas avtal. Nämnden ansåg därmed förmyndaren vara betalningsskyldig.

I juli 2024 rapporterade Aftonbladet om en nioåring som under en dag ingick 87 avtal för ett belopp om 20 000 kr.[1098] Tidningen rapporterade att barnet använt sin egen telefon för att spela Brawl Stars. Förmyndaren övervakade inte barnet när han spelade. Det var först när förmyndaren var i en mataffär och skulle betala 200 kr och köpet inte kunde medges som det uppdagades att den underårige hade spenderat 20 000 kr på digitalt innehåll, pengar som hade dragits från förmyndarens bankkort.

När föräldrarna inte vägleder och övervakar sina barns aktiviteter i den digitala miljön, är det inte orimligt att föräldrarna i viss utsträckning åläggs att betala för de köp som deras barn har ingått, på samma sätt som de skulle behöva ersätta en personskada eller sakskada som små barn vållar om vårdnadshavare brister i sin tillsynsplikt. Föräldrarna har ett ansvar för att uppfostra barn enligt art. 18 i barnkonventionen. Utifrån FN:s barnrättskommittés yttrande att barnkonventionen även gäller i den digitala miljön, kan det konstateras att föräldrar har ett ansvar att uppfostra och vägleda sina barn i deras aktivitet i denna miljö, särskilt när barnen är små.

6.3.4.7 Avslutande reflektioner om typfall 1-a

Utifrån analysen av typfall 1-a råder det inte någon tvekan om att oavsett vilken rättslig argumentation som används för att motivera förmyndarnas betalningsansvar för de avtal som underåriga har ingått utan förmyndarnas uttryckliga samtycke är det mycket som talar för att förmyndarna bär ett betalningsansvar. Det föreligger en risk att förmyndarna blir betalningsskyldiga för stora summor pengar i typfall 1-a. Det som är oklart är huruvida förmyndaren kan åberopa något

[1098] Se artikeln, *Sonen handlade för 20 000 i mobilen – semestern ställs in* publicerad i Aftonbladet 9/7/2024.

rättsmedel eller rättslig grund för att antingen reducera eller undgå sitt betalningsansvar.

Skapandet av ett användarkonto samt registrering av ett betalningsmedel betraktas som ett avtalsgrundande rättsfaktum, när det handlar om avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll eller digitala tjänster. Att förmyndaren tillåter de underåriga att förfoga över deras användarkonto kan betraktas som ett fullmaktsgrundande rättsfaktum eller åtminstone som ett fullmaktsgrundande tillit.

Det råder inte någon tvekan om att förmyndarna gör de underåriga behöriga att ingå avtal för förmyndarnas räkning. Det som är oklart är hur företagandet av många frekventa mikrotransaktioner ska hanteras. Enligt vad HD gav uttryck för i NJA 2021 s. 1017, torde en mikrotransaktion ses om en ordinär transaktion. När en underårig företar mikrotransaktioner till ett sammanlagt högt belopp, kan det diskuteras om det är rimligt att förmyndarna ska betala hela summan.

Som framgått ovan, kan underårigas avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster medföra ekonomiska förluster och eventuell skuldsättning för deras förmyndare. Det bör i detta sammanhang erinras om att EU:s mål är att den digitala miljön ska vara en rättvis miljö.[1099] Med hänsyn till den digitala asymmetrin och maktobalansen mellan avtalsparterna i den digitala miljön, kan det finnas olika argument som en förmyndare kan åberopa för att antingen undgå eller reducera sitt betalningsansvar.

För det första kan det diskuteras huruvida ett avtalsvillkor, som en förmyndare godkänner där han eller hon ansvarar för alla framtida avtal som ingås från dennes användarkonto, kan anses oskäligt. Som påpekats ovan, är användarvillkoren i regel omfattande och det är inte säkert att konsumenten har tagit del av dem. Dessutom har en konsument som vill skaffa digitalt innehåll från en digital distributionsplattform i stort sett inte något annat val än att acceptera villkoren för att kunna använda tjänsten. Med hänsyn tagen till omständigheterna i samband med avtalsslutet, kan det tänkas att förmyndare skulle kunna åberopa 36 § AvtL.

I svensk rätt är 36 § AvtL ett rättsmedel som kan åberopas som grund för att rätten ska fastställa att ett avtalsvillkor eller ett avtal i sin

---

[1099] Se avsnitt 1.5.3.

helhet är oskäligt.[1100] Att ett avtalsvillkor anses vara oskäligt medför att villkoret jämkas eller åsidosätts.[1101] Ett avtalsslut för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster förutsätter ett godkännande av standardiserade villkor.[1102] Dessutom är detta avtal ett slags ramavtal som gäller tillsvidare, vilket innebär att förmyndaren inte kan förutse de ekonomiska risker som avtalet kan medföra.[1103] Ekvivalensprincipen som förutsätter balans mellan parternas avtalsförpliktelser är särskilt relevant vid varaktiga avtal.[1104]

För det andra kan det uppmärksammas att trots att förmyndarna accepterat de användarvillkor som förpliktar dem att betala för allt innehåll som skaffas från deras användarkonto har de inte godkänt att tillhandahållarna av digitalt innehåll manipulerar deras barn och presenterar beroendeframkallande innehåll som gör att underåriga konsumenter spenderar mer pengar i den digitala miljön som vissa tillhandahållare av digitala tjänster gör.[1105] Som framgick av kapitel 5, uppstår problemet med underårigas företagande av digitala rättshandlingar när de ingår ett stort antal mikrotransaktioner. När den totala summa som en förmyndare åläggs betala för mikrotransaktioner är hög, är det möjligt att argumentera att sådana avtal utgör *pacta turpia*, det vill säga att de inte kan göras gällande på grund av att de strider mot moral och god sed.[1106] I ett scenario där avtalet anses utgöra ett *pactum turpe*, skulle tillhandahållarna av det digitala innehållet inte kunna kräva förmyndarna på betalning av penningprestationen eller tvingas återbetala den summa som debiterats förmyndarens betalningsmedel.

I Änr 2023-06685 hade en 11-åring ingått över 700 avtal till ett sammanlagt värde av 140 000 kr. Förutom att det var ett barn som ingått avtalen, hade barnet också en funktionsvariation, som kan vara en bidragande faktor till att den underårige inte förstod konsekvenserna av sina handlingar, ett faktum som också i viss mån kan bidra till en ökad sårbarhet i den digitala miljön. Mot denna bakgrund kan det diskuteras

---

[1100] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 219.

[1101] A.a. s. 163 ff.

[1102] Se avsnitt 2.3.2.1.

[1103] Jfr Dotevall, Avtal s. 249.

[1104] A.a. s. 250.

[1105] Se resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043(INI), (C/2024/4164) punkt I.

[1106] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 319 ff.

om det inte strider mot moral och god sed att göra gällande dessa avtal som bygger på utnyttjande av barnet. Om inte avtalen kan anses utgöra ett *pactum turpe,* kan det diskuteras om de skulle kunna ses som ocker enligt 31 § AvtL, i de fall det konstateras att tillhandahållaren begagnar sig av barnets oförstånd för att tillgodogöra sig förmåner som står i uppenbart missförhållande till det vederlag som erlagts. Även om barnet inte är avtalspart i fallet, kan den digitala tjänsten användas av barn. När barn ingår avtal borde barnets oförstånd tillskrivas föräldrarna som de facto är avtalspart.[1107] Ytterligare en aspekt som stödjer denna uppfattning är det faktum att avtalsföremålet, det vill säga det digitala innehållet, inte kan användas utanför den digitala miljön.

Användningen av otillbörliga affärsmetoder som manipulerar barn till att företa frekventa rättshandlingar är ytterligare en aspekt som möjligen kan stödja att den penningsumma som förmyndaren förväntas betala reduceras, eller att hon eller han befrias från att betala för det digitala innehåll som underåriga har skaffat. Med beaktande av att EU:s konsumentpolitik bygger på principen om rättvisa och en rättvis digital miljö, vore det inte orimligt att de ekonomiska konsekvenserna av underårigas avtal bärs av tillhandahållarna och inte av förmyndarna, enligt vad som diskuterades under avsnitt 1.5.3. I punkt 39 i FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 rekommenderas att tillhandahållarnas användarvillkor formuleras på ett sådant sätt att föräldrar till små barn förstår dem. Barnets digitala egenmakt är en av pelarna i BIK+, vilket kan åstadkommas genom att utbilda föräldrar och andra vårdnadshavare om såväl de risker som kan uppstå som vilka rättigheter barn har i den digitala miljön.[1108] En viktig åtgärd för att skydda underåriga konsumenter och deras föräldrar liksom andra vårdnadshavare är att ge dem utbildning i digital färdighet, så att både barn och vuxna med ansvar för dem kan fatta välgrundade affärsbeslut.

Utifrån det som framförts ovan kan konstateras att det är av allra största vikt att barn och föräldrar utbildas så att de kan hjälpa sina barn att inte ingå avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll som kan medföra ekonomiska förluster och eventuell skuldsättning för föräldrarna.

[1107] Jfr HD:s domskäl i NJA 1986 s. 596.

[1108] COM(2022) 212 final s. 12 ff.

6.4 Typfall 1-b Den underårige använder olovligen förmyndarens kortuppgifter för att skaffa digitalt innehåll

6.4.1 Bakgrund

Typfall 1-b handlar om en avtalssituation där den underårige olovligen använde förmyndarens bank- eller kreditkort till sitt eget användarkonto utan att förmyndaren var medveten om det.

Typfall 1-b kan i viss utsträckning jämföras med den situation som förekommer i avtal som underåriga ingår i fysiska butiker, där de underåriga olovligen tagit föräldrarnas kontanter för att ingå avtal. När en underårig använder förmyndarens kontanter utan dennes samtycke för att ingå ett avtal i en fysisk butik, kan 9 kap. 1 och 6 §§ FB tillämpas för att lösa konflikten.

När en förmyndare inte har överfört några kontanter till den underårige, kan han eller hon i princip kräva att avtalet ogiltigförklaras. I SOU 1988:40 diskuterades att det sätt på vilket 9 kap. 1 och 6 §§ FB är konstruerad tillåter ett visst missbruk av bestämmelserna.[1109] På grund av formuleringen i dessa bestämmelser, kan en förmyndare som har överfört pengar till den underårige och som inte anser att den underårige har gjort ett ”bra köp” i princip kräva avtalets återgång. Eftersom kontanternas ursprung inte är synbara för den underåriges medkontrahent, är det möjligt att när förmyndaren går till butiken och förklarar att han eller hon inte lämnat sitt samtycke till köpet säljaren accepterar det.[1110]

När en underårig använder förmyndarens bank- eller kreditkort olovligen för att skaffa digitalt innehåll, handlar det rättsliga problemet om rättsverkningarna av obehörig användning av förmyndarens betalningsinstrument. Detta talar för att problemet inte bör lösas med utgångspunkt i bestämmelserna i 9 kap. FB.[1111]

[1109] Prop. 1993/94:251 s. 111 f.

[1110] Se avsnitt 3.4.2.3.

[1111] I Änr 2022-00694 motiverade ARN sitt beslut med 9 kap. FB i ett fall där en underårig olovligen hade använt förmyndarens bankkort.

6.4.2 Om förmyndarens ansvar vid underårigs obehöriga användning av dennes kortuppgifter

När en underårig obehörigen använder förmyndarens kortuppgifter, kan detta lösas genom tillämpning av lag (2010:751) om betaltjänster (LOB). Lag om betaltjänster är avsedd att tillämpas i förhållandet mellan en kontohavare och dennes bank, när kontohavaren inte har lämnat sitt samtycke till transaktionen.

Ansvaret för obehöriga transaktioner med betalinstrument regleradesdes tidigare i lag (2010:738) om obehöriga transaktioner med betalningsinstrument, men 2018 upphävdes lagen då ansvaret för dessa transaktioner överflyttades till 5 kap. lag (2010:751) om betaltjänster (LOB).

En användare av en betaltjänst är enligt 5 kap. 6 § LOB skyldig att:

> *1) skydda de personliga behörighetsfunktioner som är knutna till betalningsinstrument,*
> *2) vid vetskap om att betalningsinstrument har kommit bort eller obehörigen använts, snarast anmäla detta till betaltjänstleverantören, och*
> *3) i övrigt följa de villkor som enligt avtalet gäller för användning av betalningsinstrument.*

Angående en kontohavares ansvar för att skydda sina personliga behörighetsfunktioner, förklaras i propositionen om obehöriga transaktioner med betalningsinstrument att det inte får vara uppenbart för en person som hittar en anteckning om en kod att koden är kopplad till ett särskilt betalningsinstrument.[1112] En kontohavare får exempelvis inte fästa en lapp med sin personliga kod till kortet och förvara dem tillsammans eller anteckna en kod och förklara i anteckningarna att koden är kopplad till ett visst kort.[1113] Visar det sig att en obehörig transaktion var möjlig att genomföra på grund av att kontohavaren inte skyddat sin personliga behörighetsfunktion, ansvarar kontohavaren enligt 5 a kap. 2 § LOB för beloppet, dock högst 400 kronor.

[1112] Prop. 2009/10:122 s. 25.
[1113] A. prop. s. 25.

Under de omständigheter där det visas att den obehöriga transaktionen har kunnat genomföras på grund av att kontohavaren åsidosatt sina skyldigheter enligt 5 kap. 6 § LOB genom grov oaktsamhet, ansvarar kontohavaren för hela beloppet.[1114] Kontohavarens ansvar begränsas dock när den kontohavare som har varit grovt oaktsam genom åsidosättande av 5 kap. 6 § LOB är en konsument. I sådana fall stadgar 5 a kap. 3 § 2 st. LOB att kontohavaren ska betala högst 12 000 kr. Beloppet 12 000 kr gäller även om flera obehöriga transaktioner har skett.[1115] Av propositionen om obehöriga transaktioner med betalningsinstrument framgår att denna bestämmelse gäller en situation där kontohavaren inte kan bli ursäktad för sin obetänksamhet.[1116] Utöver det förklaras att ”för att en kontohavare genom grov oaktsamhet ska anses ha brutit mot en förpliktelse ska det vara fråga om ett markant avsteg från aktsamhetsnormen”.[1117] Vid en bedömning av huruvida en kontohavare har agerat med grov oaktsamhet kan hänsyn tas till personliga omständigheter såsom kontohavarens ålder.[1118]

Om konsumenten har handlat särskilt klandervärt, ansvarar konsumenten enligt samma paragraf för hela beloppet. I motiven till lagstiftningen framhålls att:

> ”[b]estämmelsen riktar in sig på situationer där kontohavaren agerat så klandervärt i förhållande till betaltjänstleverantören att det skulle vara stötande att denne behövde stå för någon del av beloppet. Det ska närmast röra sig om fall där kontohavaren genom sitt handlande får anses ha varit likgiltig till risken för obehöriga transaktioner.”[1119]

I 5 a kap. 6 § LOB stadgas att på samma sätt som när kontohavarens agerande har varit särskilt klandervärt, ansvarar kontohavaren för hela beloppet när denne inte meddelat betaltjänstleverantören att en eller flera obehöriga transaktioner skett så snart kontohavaren fått vetskap om dem.

[1114] 5 a kap. 3 § LOB.
[1115] Prop. 2009/10:122 s. 29.
[1116] A. prop. s. 27.
[1117] A. prop. s. 27.
[1118] A. prop. s. 28.
[1119] A. prop. s. 29.

Heuman har påpekat att när en kontohavare påstår att en obehörig transaktion har skett, måste banken bevisa att kontohavaren har godkänt transaktionen.[1120] Till skillnad mot bestämmelsen i 9 kap. 1 § FB som tillåter ett underförstått samtycke till en transaktion kräver 5 kap. 3 § 2 st. betaltjänstlagen att samtycket ska vara uttryckt.

I Änr 2014-10767 hade en fjortonåring använt förmyndarens kreditkort och CVC-kod för att skaffa sig digitalt innehåll. Förmyndaren begärde att ARN skulle rekommendera återbetalning av köpen, alternativt ersättning för obehöriga transaktioner, med 3 073 kr. Nämnden avslog förmyndarens krav och anförde att det i utredningen fanns stöd för att de olika avtalen hade ingåtts med förmyndarens tillåtelse och därmed för dennes räkning. Härvid lade ARN vikt vid det faktum att förmyndaren inte hade spärrat kortet eller vidtagit andra åtgärder för att förhindra fler kortköp, efter det att han hade upptäckt sonens användning av kortet. Det faktum att förmyndaren inte vidtog åtgärder för att förhindra att sonen skulle använda kortet fler gånger medförde att transaktionerna ansågs vara behöriga.

I Änr 2018-15589 ansåg ARN att de olika transaktioner som en underårig hade företagit genom att använda både förmyndarens mobiltelefon och bankkort för att ingå avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll för 67 559 kr var obehöriga. Nämnden anförde följande:

> ”Enligt nämndens praxis är beviskravet inte uppfyllt om det enda som talar för att transaktioner skett utan samtycke är anmälarens egna påståenden. Nämnden anser emellertid att förmyndarens egna uppgifter, tillsammans med transaktionsmönstret och hans försök att stoppa transaktionerna, med tillräcklig styrka talar för att det är någon annan än förmyndaren själv som genomfört köpen och att köpen skett utan hans samtycke. Transaktionerna är därför att anse som obehöriga.
>
> Banken har inte gjort gällande att förmyndaren agerat grovt oaktsamt eller särskilt klandervärt eller att han på annan grund ska ansvara för någon del av de obehöriga transaktionerna.”[1121]

[1120] Heuman, Bevisfrågor i tvister om obehörig användning av e-legitimation: Helhetsbedömningar, stegvisa prövningar och tillämpning av bevisbörderegler s. 480 f.

[1121] För att inte ange förmyndarens namn har det bytts ut mot ”förmyndaren” i citaten.

Beträffande frågor relaterade till bevisbörda och beviskrav för en kontohavares ansvar för betalning för obehöriga transaktioner med kontokort, anfördes i betänkandet att dessa frågor inte borde regleras i lag.[1122]

HD uttalade i ett fall som domstolen avgjorde, nämligen NJA 1992 s. 263, att:

> ”[a]nvändningen av kontokort är numera en masshantering. Det skulle därför med all sannolikhet medföra avsevärda problem för kontokortsföretagen om de vid varje tillfälle som en kontokortsinnehavare gör en invändning om falskt inköpsnota skulle tvingas styrka inköpsnotans äkthet.”[1123]

I ovannämnda fall fastställde HD att det var rimligt att bevisbördan vad gäller namnunderskriftens äkthet borde ligga på kontokortsinnehavaren.

I NJA 2017 s. 1105 hade ett låneavtal ingåtts genom att låneförbindelsen undertecknades med en elektronisk signatur som var likvärdig med ett BankID. Innehavaren av den elektroniska signaturen hävdade att hon inte hade ingått något låneavtal, eftersom hon inte hade skapat den elektroniska underskriften. Högsta domstolen framhöll inledningsvis att det är kreditgivaren som måste bevisa att de tekniska lösningarna uppfyller de höga säkerhetskraven. Vidare ansåg HD i fallet att bedömningen av huruvida en elektronisk underskrift binder dennes innehavare måste ske i två steg. ”Först måste prövas om det är den aktuella underskriften som har använts, därefter vem som har använt den.” Eftersom det inte ansågs att den elektroniska signaturen hade manipulerats på något sätt, fastställde HD att om innehavaren av en elektronisk signatur hävdar att någon obehörigen har använt dennes elektronisk underskrift är det innehavaren som bär bevisbördan härför. Motiveringen till detta var bland annat att det är innehavaren av den elektroniska underskriften som kan kontrollera och skydda den säkerhetslösning som ska tillämpas. Dessutom är det innehavaren som vet om koden har lämnats till någon annan. Likså är det innehavaren

---

[1122] SOU 2005:108 s. 260 f.

[1123] NJA 1992 s. 263 på s. 266.

som borde ha någon anledning att tro att den elektroniska signaturen har manipulerats.

När en tvist uppstår med anledning av en transaktion med obehörig användning av en e-legitimation, är det vanligt att problemet avgörs på endera av två sätt:

1) att innehavaren av e-legitimationen anses vara betalningsskyldig eller
2) att innehavaren av e-legitimationen inte anses vara bunden av låneavtalen, men att han eller hon blir ersättningsskyldig att betala den förlust som banken har gjort genom att lånet inte återbetalas.[1124]

I båda fallen ovan bedömde HD äktheten av en innehavares underskrift för att bestämma om ett kontokort och en elektronisk underskrift hade använts av obehörig person. Domstolen ansåg att det var innehavaren av kontokortet eller den elektroniska underskriften som bar bevisbördan för att en obehörig användning av kortet eller underskriften hade skett. När innehavarna av e-legitimationerna inte uppfyllt sin bevisbörda, ansågs de bundna av avtalen och därför betalningsskyldiga.

I Svea hovrätts dom T-3860-21 konstaterades att en man hade handlat grovt oaktsamt och särskilt klandervärt när han medvetet lånat ut sin mobiltelefon med Mobilt BankID. Han hade dessutom valt sitt personnummer som personlig kod och på det sättet brutit mot bankens användarvillkor och LOB. I NJA 2022 s. 522, hade en konsument som hade blivit utsatt för bedrägeri lämnat ut koden till sitt BankID och svarskoder från sin bankdosa. Högsta domstolen anförde att konsumenten hade uppvisat betydande vårdslöshet, men det kunde varken bevisas att han haft för avsikt att göra det eller att han hade agerat med insikt om att det fanns risk för obehöriga transaktioner. Mot bakgrund av detta var hans uppträdande inte att betrakta som särskilt klandervärt.

De obehöriga transaktioner som typfall 1-b handlar om avser inte bedrägerier såsom i T-3860-21 och NJA 2022 s. 522. Med andra ord, det är svårt att säga att de underåriga agerar med uppsåt. Det handlar

[1124] Rødvei Aagaard, Kreditgivarens ersättningsanspråk efter obehörig användning av bankid – Kommentar till Høyesteretts avgörande H-2020-2021-A s. 236.

snarare om en situation där ”barn agerar som barn”. De underårigas avsikt är förmodligen enbart att få tillgång till det digitala innehållet eller den digitala tjänsten. Det som är relevant i sådana fall är att analysera förälderns vårdslöshet i att skydda sina kortuppgifter.[1125] Idag borde det vara svårare för underåriga att ingå avtal genom att använda förälderns kortuppgifter på grund av att kortinnehavaren i regel behöver verifiera sin identitet med en e-legitimation.

När lagen om obehöriga transaktioner med betalningsinstrument tillämpas för att lösa avtal som underåriga ingår för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, aktualiseras i första hand förhållandet mellan förmyndaren och betaltjänstleverantören. Det ställs höga krav på förmyndarna att bevisa omständigheterna kring avtalsslutet och att de inte har brustit i sina förpliktelser enligt 5 kap. 6 § LOB, något som är svårt för förmyndarna att bevisa.

Allmänna reklamationsnämnden har även löst tvister som i typfall 1-b genom att tillämpa bestämmelserna i 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Detta kan tyckas anmärkningsvärt på grund av att en bank- eller kreditkortsinnehavare är identifierbar till skillnad mot fysiska avtalsslut, där underåriga betalar med kontanter.

I Änr 2022-00694 hade en underårig obehörigen använt förälderns bankkortsinformation i sin egen mobiltelefon, där den underårige hade ett vuxenkonto. Den underårige hade ingått avtal till ett värde av 2 270 kr. Nämnden rekommenderade att pengarna skulle återbetalas. I Änr 2022-13358 hade en underårig kopplat förmyndarens mobilabonnemang till ett användarkonto i sin egen mobiltelefon och genomfört 30 köp till ett värde av 2 000 kr. Nämnden ansåg att Google Sweden skulle återbetala summan till förmyndaren.

I båda fallen ansåg nämnden att, när de underåriga hade tagit initiativ till att ingå de olika avtalen genom att olovligen använda föräldrarnas bankkortsinformation och abonnemang, var transaktionerna de facto obehöriga transaktioner som föräldrarna inte samtyckt till. Föräldrarna hade inte medverkat vid avtalsslut eller, som nämnden uttryckte det i Änr 2022-00694, föräldern ”hade inte möjliggjort för sonen att använda hennes kontokort eller göra köp via sitt användarkonto vid tiden för köpen”.

[1125] Se prop. 2009/10:122 s. 25.

Utgångspunkten i 9 kap. 1 och 6 §§ FB är att förmyndarens samtycke är absolut och att avtal där samtycke saknas inte ska göras gällande. I praktiken kan förmyndarens samtycke i vissa situationer presumeras beroende på vissa omständigheter såsom varans pris. Det faktum att en underårig i typfall 1-b använder förmyndarens kortuppgifter för att ingå avtal från ett användarkonto som förmyndaren inte står för, borde vara en indikation på att samtycke inte föreligger.[1126] I detta fall när det kommer till att göra invändningar mot de avtal som de underåriga har ingått aktualiseras förmyndarnas reklamation i förhållande till tillhandahållarna av det digitala innehållet eller de digitala tjänsterna. Om tillhandahållarna av tjänsterna kan bevisa att förmyndarna agerat på ett sätt som ger underåriga behörighet, borde förmyndarna vara betalningsskyldiga.

6.4.3 Avslutande reflektioner om typfall 1-b

De rättsliga konsekvenser som kan uppstå för en förmyndare, när dennes barn använder dennes bank- eller kreditkort för att skaffa digitalt innehåll, är att om förmyndaren inte lyckas bevisa att samtycke för rättshandlingarna saknades innebär det att förmyndaren blir betalningsskyldig. Förmyndarens betalningsskyldighet motsvarar beloppet för avtalsfullgörelsen i de fall då förmyndaren måste ersätta banken eller kreditgivaren med hela beloppet, såvida inte något lagundantag kan tillämpas.[1127]

Med anledning av att det är svårt för förmyndarna att fullgöra bevisbördan, finns det en risk att de kan anses ha tillåtit användningen av sina betalningsinstrument och således är betalningsskyldiga. Oavsett om förmyndarna anses vara bundna av avtalen eller ersättningsskyldiga, har förmyndarna i regel ett betalningsansvar för de köp som underåriga ingår genom obehörig användning av förmyndarnas bank- eller kreditkort.

I jämförelse med liknande situationer, där underåriga använder förmyndarens kontanter för att ingå avtal i fysiska miljöer, kan konstateras att i den digitala miljön är sannolikheten större att förmyndarna kan drabbas av en ekonomisk förlust när underåriga ingår ett avtal

---

[1126] Jfr detta med typfall 1-c nedan.

[1127] Se avsnitt 5.4.3 om förmyndarens bevisbörda i ARN:s beslut.

utan förmyndarnas uttryckliga samtycke. Detta beror på att det är svårt för förmyndarna att bevisa att de transaktioner som de underåriga har företagit har varit obehöriga. En faktor av betydelse i detta sammanhang är att ett betalningsmedel som är registrerat på ett användarkonto är ”öronmärkt”, till skillnad från kontanter. Även om syftet med regleringen i 9 kap. FB är att skydda de underåriga på ett indirekt sätt, skyddas även förmyndarna när underåriga ingår avtal genom att olovligen använda förmyndarens kontanter vid fysiska avtalsslut.

6.5 Typfall 1-c Förmyndaren har registrerat ett eget betalningsmedel till den underåriges användarkonto

6.5.1. Bakgrund

I typfall 1-c har den underårige en egen elektronisk enhet och ett eget användarkonto. Förmyndaren har skapat ett användarkonto åt den underårige. Därtill har förmyndaren registrerat sitt betalningsmedel till den underåriges användarkonto. Däremot har förmyndaren inte lämnat ett uttryckligt samtycke till de avtal som den underårige har ingått.

Det faktum att en underårig har ett eget användarkonto är inte tillräckligt för att avgöra om den underårige är betalningsskyldig för den digitala tjänst som har köpts. Genom att godkänna tillhandahållarens användarvillkor accepterar dock konsumenten att betala alla framtida avtal som ingås från användarkontot.

Innehavet av ett användarkonto innebär att kontot är personligt. I typfall 1-c föreligger samtycke från förmyndaren, vilket gör det möjligt för den underårige att använda digitala tjänster samt inneha ett eget användarkonto på sin elektroniska enhet. Även om den underårige själv skulle skapa kontot i typfall 1-c, skulle avtalet ändå vara bindande eftersom förmyndaren uttrycker sitt samtycke genom att registrera sitt betalningsmedel till den underåriges konto.[1128]

Om barnet själv godkänner användarvillkoren, samtycker den underårige i regel till att tillhandahållarna av den digitala tjänsten får samla in dennes personuppgifter.[1129] Den underårige får dock enbart samtycka till insamlingen av sina personuppgifter enligt 2 kap. 4 §

[1128] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1129] I avsnitt 7.2 analyseras barns skydd och samtycke som rättslig grund för insamling av barns personuppgifter enligt GDPR.

dataskyddslagen, om hon eller han är 13 år eller äldre och bosatt i Sverige. Om den underårige är under tretton år, krävs enligt samma bestämmelse att föräldern eller den som har föräldraansvaret för barnet gör detta i barnets ställe. Det bör erinras om att om det är förmyndaren som skapar användarkontot åt den underårige är det viktigt att förmyndaren tar del av och godkänner tillhandahållarens behandling av den underåriges personuppgifter.[1130]

6.5.2 Två motiveringar som talar för att förmyndaren är betalningsskyldig

Problemet i typfall 1-c är att den underårige har ett eget användarkonto, samtidigt som det är förmyndarens betalningsmedel som är registrerat till kontot. I teorin kan betalningsansvaret i typfall 1-c förklaras på två olika sätt.

Det första sättet, på vilket betalningsansvaret kan motiveras när underåriga företar rättshandlingar utan ett uttryckligt samtycke från förmyndarna i typfall 1-c, är genom att identifiera vems betalningsmedel som är registrerat till användarkontot. Har en förmyndare exempelvis registrerat sitt bank- eller kreditkort till användarkontot, är det denne som är betalningsansvarig för den digitala tjänsten.[1131] Som tidigare förklarats beror detta på att registreringen av ett betalningsmedel till ett användarkonto är ett avtalsgrundande rättsfaktum.[1132] Genom att registrera ett betalningsmedel till barnets egna användarkonto skapar förmyndaren ett fullmaktsgrundande rättsfaktum eller en fullmaktsgrundad tillit, som förklarats under 6.3.4.1. I princip är det inte någon skillnad om förmyndaren lånar ut sin elektroniska enhet med tillhörande användarkonto eller om förmyndaren registrerar ett eget betalningsmedel till ett användarkonto i den underåriges elektroniska enhet. I båda fallen bemyndigar förmyndaren den underårige att ingå avtal för förmyndarens räkning.

Genom att registrera sitt betalningsmedel till den underåriges egna användarkonto, borde föräldern ha insikt om att alla genomförda köp

---

[1130] I avsnitt 7.2.2.2 diskuteras vilket ansvar som föräldrarna, eller de som har föräldraansvaret för barnet, har i samband med godkännande av avtalsvillkor som reglerar insamlingen av underårigs personuppgifter.

[1131] Se avsnitt 6.3.3.

[1132] Se avsnitt 6.3.3.

kommer att faktureras till förmyndarens kreditkort eller dras från dennes bankkonto. Det framgår av avtalsvillkor B i Användarvillkor för Apples Media Services att betalningen för framtida transaktioner kommer att debiteras konsumentens valda betalningsinstrument.

Av ARN:s beslut framgår att i typfall 1-a förefaller förmyndare som lånar ut sina elektroniska enheter med tillhörande användarkonto antingen vara omedvetna om de avtalsrisker som uppstår när de tillåter de underåriga att använda enheterna, eller så är de i någon mening vårdslösa genom att tillåta att underåriga företar vissa transaktioner. I typfall 1-c borde förmyndarna åtminstone inse denna risk när förmyndarna själva skaffar eller tillåter en underårig att skaffa en egen elektronisk enhet. Det är rimligt att anta att en underårig som har en egen elektronisk enhet också har egna inloggningsuppgifter till sitt användarkonto. Samtidigt kan det inte bortses från det faktum att många förmyndare växte upp utan elektroniska enheter och inte alls är bekanta med den digitala miljön och därför inte känner till hur avtalsmekanismen fungerar. Det kan också förekomma att när en underårig säger att han eller hon behöver registrera ett bank- eller kreditkort för att användarkontot ska ”fungera” förmyndaren inte reflekterar över konsekvenserna av att han eller hon vidtar en sådan registrering. Detta fråntar dock inte förmyndaren betalningsansvaret.

I Änr 2015-05219 nämner ARN att den förmyndare eller vuxne som skapar ett användarkonto och därmed tillåter underåriga att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster har en skyldighet att skapa rätt konto till den underårige. Rätt användarkonto är ett sub-account (underkonto) avsett för underåriga och som står under ett huvudkonto som skapas av någon som är myndig. Nämndens uppfattning är att förmyndarna alltid är betalningsansvariga för de avtal som de underåriga ingår när de anslutit sina kortuppgifter till användarkontot. Dessutom är de skyldiga att starta rätt användarkonto och att använda sig av föräldrakontrollen.

Ett annat sätt att se på typfall 1-c är med stöd av 9 kap. 1 och 6 §§ FB. En underårig som inte omfattas av undantagsbestämmelserna i 9 kap. FB får inte ingå avtal utan förmyndarens samtycke. Som redogjordes för i avsnitt 3.4.2.2, kräver förmyndarens samtycke ett faktiskt överförande av pengar till den underårige. Avtalsmekanismen när konsumenter skaffar digitalt innehåll och digitala tjänster innebär att konsumenten genom att godkänna motpartens användarvillkor och

registrera ett betalningsmedel godkänner alla framtida avtal som ingås från användarkontot. Detta innebär att när förmyndaren godkänner att dennes kort ansluts till den underåriges användarkonto, har förmyndaren i princip ännu inte överfört pengarna till den underårige. Den faktiska överföringen av pengarna som lagstiftningen implicit kräver har ännu inte ägt rum. ”Överföringen av pengarna” kommer dock att ske så fort den underårige företar själva rättshandlingen.

Även om överföringen av pengarna inte har skett före avtalsslutet, kommer pengarna att dras från förmyndarens bankkonto eller belasta det betalningsmedel som är registrerat, så fort tillhandahållandet av det digitala innehållet påbörjas.[1133] Ett sätt att motivera förmyndarens betalningsansvar för de rättshandlingar som de underåriga har företagit är att denne fullgör avtalsprestationen i den underåriges ställe, vilket diskuterades under avsnitt 3.4.2.3. Det skulle även kunna hävdas att förmyndaren i sådana fall ratihaberar rättshandlingen. Lagberedningen har anfört att förmyndarens fullgörelse av avtalsförpliktelsen också i princip innebär ett godkännande från förmyndarens sida.[1134]

I Änr 2019-20348[1135] hade en förmyndare skapat ett användarkonto till sin tioåriga dotter och registrerat sina kontokortsuppgifter till kontot. Dottern laddade ner sju appar och tecknade några prenumerationer i appen. Hon skaffade digitalt innehåll till ett värde av 13 075 kr. Apple lämnade tillbaka 5 321 kr för de köp som hade gjorts de senaste två månaderna, innan förmyndaren protesterade mot avtalen. Eftersom förmyndaren inte kunde göra sannolikt att samtycke till köpen saknats, ansågs avtalen mellan *Apple och den underårige* vara bindande.

I Änr 2022-00168 hade en åttaåring ingått 16 olika avtal till ett sammanlagt värde av 6 770 kr. Den underårige hade ett eget användarkonto, men det var förmyndarens kort som var kopplat till användarkontot. Eftersom funktionen ”ask to buy” var avaktiverat, ansågs det att förmyndarens indirekta samtycke till avtalen förelåg. Dessutom anförde nämnden att ”de köpta produkterna i sig är av sådant slag som normalt konsumeras av ett barn och värdet av köpen är inte tillräckliga

---

[1133] Ingvarsson, Fordringsrätt: En lärobok s. 149 f.

[1134] NJA II 1924 s. 341.

[1135] Detta beslut analyserades även i avsnitt 5.2.5.

skäl för att anta att samtycke saknades". Förmyndaren ansågs därför vara betalningsskyldig. I detta fall hade 16 avtal ingåtts och det handlade inte om mikrotransaktioner. Det kan också ifrågasättas om ett enskilt köp à cirka 423 kr (423 kr x 16 köp = 6768 kr) är ett vanligt eller normalt köp för en åttaåring.

På liknande sätt, i Änr 2022-09606, hade en förmyndare skapat ett användarkonto till den underårige, registrerat sina kortuppgifter till användarkontot och tagit bort funktionen "ask to buy" för att den underårige skulle kunna göra några enstaka köp. Den underårige köpte digitalt innehåll för ett värde av 5 865 kr. Förmyndaren krävde att få tillbaka den betalda summan, men nämnden ansåg att Apple inte haft skäl att anta att samtycke saknades och förmyndaren ansågs därför vara betalningsskyldig.

Till skillnad mot tidigare nämnda fall, rekommenderade nämnden i Änr 2023-05571 att Apple skulle återbetala 1 395 kr för de 3 köp som en sjuåring hade gjort genom att använda sin egen mobiltelefon. I fallet hade förmyndaren spelat in en video, där hon visade hur hon hade aktiverat spärrfunktionen. Denna funktion hade dock avaktiverats utan att förmyndaren tagit initiativ till det. Genom att tillhandahålla denna video ansågs förmyndaren har uppfyllt sin bevisbörda för att samtycke till köpen inte hade förelegat.

6.5.3 Avslutande reflektioner om typfall 1-c

Även i typfall 1-c bär förmyndarna betalningsansvaret för de avtal som de underåriga företar utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Det som är gemensamt för typfall 1-a och 1-c är att förmyndaren tar initiativ till att registrera ett betalningsmedel till användarkontot. I typfall 1-c registrerar förmyndaren ett betalningsmedel till ett användarkonto som finns i en elektronisk enhet, som den underårige äger och har fri förfoganderätt över. Förmyndarna borde ha insett vilka avtalsrisker som kan uppstå i sådana fall.

Visserligen erbjuder tekniken olika spärrfunktioner för att förmyndarna själva inte ska behöva fysiskt övervaka de underårigas aktiviteter i den digitala miljön. Det är dock oklart om dessa spärrar fungerar med hundraprocentig säkerhet. I Änr 2023-05571 lyckades förmyndaren bevisa att spärrfunktionen inte hade fungerat, varför nämnden rekommenderade att förmyndaren skulle återfå den erlagda summan.

Problemet ligger i att förmyndarna inte förstår hur avtalsslutet för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster uppstår och inte heller vet hur de ska aktivera olika spärrar/kontrollfunktioner som utvecklarna av elektroniska enheter erbjuder konsumenterna.

Olika åtgärder för att lösa detta problem kan övervägas. En lösning som framgår av FN:s allmänna kommentar nr 25 är att de företag som tillhandahåller digitalt innehåll och digitala tjänster anpassar innehållet i sina användarvillkor till både de underåriga konsumenterna och deras föräldrar.[1136] En annan åtgärd som kan förbättra situationen är att förmyndarna får kunskap om hur avtalsmekanismen för digitala distributionsplattformer fungerar och hur tekniken kan hjälpa dem att övervaka de underårigas aktiviteter i den digitala miljön.

6.6 Sammanfattande kommentarer och analys

I detta kapitel har visats att i de avtalssituationer som beskrivs i typfall 1-a, 1-b och 1-c, medför de underårigas avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster i regel en betalningsskyldighet för deras förmyndare.

I typfall 1-a och 1-c förklaras detta med det faktum att registreringen av exempelvis ett bank- eller kreditkort anses vara ett avtalsgrundande rättsfaktum för avtal där underåriga skaffar digitalt innehåll och digitala tjänster och som kräver en motprestation i form av penningvederlag. I praktiken spelar det inte någon större roll om det är ett bankkort, kreditkort eller abonnemang som står registrerat som betalningsmedel. Det som är betydelsefullt är att betalningen av ett penningvederlag som avtalsfullgörelse kommer att belasta det betalningsinstrument som förmyndaren har registrerat till användarkontot.

Att förmyndaren tillåter den underårige i typfall 1-a att använda sitt användarkonto bör innebära att den underåriges användning av kontot på ett sätt som förmyndaren egentligen inte hade förväntat sig, ska i rättslig mening ses som en behörig användning, eftersom underåriga ingår avtal för sina föräldrars räkning. Det som är svårt att uttala sig om är i vilken utsträckning förmyndarna ska anses bundna av ett stort antal mikrotransaktioner. När olika typer av fullmaktskonstruktioner används som argumentation för att bestämma förmyndarens

[1136] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 39.

bundenhet till avtal ingångna av underåriga, finns det en risk att, om hänsyn tas till det pris som betalas i varje enskild transaktion, förmyndarna alltid kommer att vara bundna av dessa avtal.

Det är inte säkert att alla åtgärder som har vidtagits på EU-nivå kommer att skydda förmyndarna från att bli betalningsskyldiga för avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster som underåriga företar utan deras uttryckliga samtycke. Det kan ta tid att exempelvis utveckla effektiva kontrollsystem för att myndigheter ska kunna utöva tillsyn över efterlevnaden av förordningen om digitala tjänster.[1137] Av skäl 67 i förordningen om digitala tjänster framgår emellertid att *mörka mönster* i online plattformarnas gränssnitt bör förbjudas. Detta gäller dock inte digitala spel. Det kommer dock att ta tid att utöva en säker tillsyn över tillhandahållarna av digitalt innehåll. Det kan tänkas att på kort sikt är säkrare verifieringskontroller av förmyndarnas godkännande av underårigas rättshandlingar viktigare än att åstadkomma någon lagändring.

Det är uppenbart att det är förmyndarna som kan försättas i ofördelaktiga situationer när underåriga ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarnas uttryckliga samtycke. Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 visade att det i regel inte är de underårigas, utan förmyndarnas, betalningsmedel som är registrerade till de användarkonton som används för att ingå avtal. Pengarna dras direkt från förmyndarens kort om det är ett bankkort, eller så får förmyndaren senare en faktura från kreditkortsföretaget med fordran avseende det digitala innehållet. Förmyndarna kan agera på två sätt när de får reda på att han eller hon är skyldig att betala för det digitala innehåll som den underårige har köpt. Det första är att förmyndaren betalar skulden, vilket innebär en automatisk minskning av förmyndarens tillgångar. Det andra sättet är att förmyndaren inte betalar fakturan, inte har råd och på det viset ådrar sig en skuld. En förmyndare som i regel inte besitter de digitala färdigheterna för att vägleda sina barn i

[1137] I SOU 2023:39 har ett förslag presenterats på kompletterande lag till förordningen om digitala tjänster, där tillsyn är en prioriterad del.

den digitala miljön är också en sårbar konsument i denna miljö och riskerar sättas i skuld.[1138]

Förmyndarens ekonomiska förlust och eventuella skuldsättning är en av konsekvenserna av att underåriga företar digitala rättshandlingar utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Här erbjuder tillhandahållarna av digitalt innehåll tekniska lösningar som innebär att en förmyndare inte själv ska behöva övervaka sitt barns aktiviteter i den elektroniska miljön. Med hänsyn till att det finns tekniska lösningar som förmyndarna kan använda för att undvika att underåriga ingår avtal, kan det hävdas att förmyndarna kan undgå skuldsättning och ekonomisk förlust genom att aktivera/inte stänga av de tekniska kontroller som mobiltelefonernas och surfplattornas tillverkare erbjuder. Detta är dock inte en effektiv åtgärd, med tanke på att många föräldrar inte känner till dessa funktioner. Dessutom har det påpekats att dessa lösningar inte alltid fungerar som det är tänkt.[1139] Det kan också hända att en förmyndare läser om eller blir uppmärksammad på funktionen med föräldrakontrollen, men inte aktiverar den på grund av bristande kunskap om hur man går till väga. Samtidigt är det oklart hur effektiv denna spärr är i praktiken.

För att EU:s vision om att skapa en rättvis digital miljö ska kunna förverkligas, krävs att såväl underåriga som deras föräldrar får kunskap om den digitala miljön. EU:s gemensamma förklaring om digitala rättigheter, liksom FN:s allmänna kommentar nr 25, framhåller betydelsen av att alla skaffar sig digitala färdigheter. Att barn och föräldrar får digital utbildning förefaller vara lika viktigt om inte viktigare än att ändra lagstiftningen. Med rätt utbildning och kunskap om de tekniska lösningar som redan idag erbjuds, kan problemet med föräldrarnas ofrivilliga avtalsbundenhet och skuldsättning minskas.

Beträffande typfall 1-b förefaller det största problemet vara att förmyndarna inte förmår att bevisa att de underåriga olovligen har använt deras betalinstrument, vilket leder till någon sorts betalningsansvar för förmyndarna, antingen i form av avtalsbundenhet eller ersättningsskyldighet. Med hänsyn till att i regel krävs att kortinnehavaren

---

[1138] Konsumentverkets rapport, Datadriven marknadsföring och konsumentsårbarhet: en kunskapsöversikt s. 32, och Ågren, Children's Enrolment in Online Consumer Culture s. 210 f.

[1139] Se ARN Änr 2023-05571.

verifierar sin identitet genom e-legitimation när avtal ingås i digital miljön, borde problemet i typfall 1-b minska över tid.

I jämförelse med avtalssituationer där underåriga företar rättshandlingar i fysiska butiker utan förmyndarnas uttryckliga samtycke, kan konstateras att förmyndarna löper en större risk att bli betalningsansvariga för avtal om tillhandahållande av digitala tjänster som underåriga ingår. I avsnitt 3.4.2.2. och 3.4.2.3 diskuterades hur förmyndarna kan kräva avtals återgång på grund av avsaknad av samtycke vid underårigas fysiska avtalsslut. Det är betydligt svårare för en förmyndare att kräva avtals återgång för avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll som underåriga har ingått. Detta beror dels på betalningsmedlet är öronmärkt i den digitala miljön, dels för att det är svårt för förmyndaren att uppfylla sin bevisbörda för att avtalet har ingåtts utan dennes samtycke.

Mot bakgrund av det anförda kan konstateras, vad gäller studiens delsyfte 1, är tydligt i typfall 1-a, 1-b och 1-c att det är förmyndarna som bär de ekonomiska konsekvenserna för de rättshandlingar som de underåriga konsumenterna har företagit för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster.

Beträffande studiens övergripande syfte och förhållandet mellan föräldrarnas ansvar och barns autonomi när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster kan slutsatsen dras att förmyndarna i regel bär ett betalningsansvar i flera avtalssituationer. Det kan också konstateras att förmyndarna löper en större risk att sättas i skuld. Som påpekades i avsnitt 1.2, kan underårigas företagande av digitala rättshandlingar medföra en ekonomisk förlust både för de underåriga själva och för deras föräldrar. I typfall 1-a, 1-b och 1-c är det förmyndarna som i regel bär de negativa konsekvenserna av underårigas företagande av digitala rättshandlingar, vilket innebär att förmyndarna ofta är i behov av skydd.

Det faktum att förmyndarna ofta bär de ekonomiska konsekvenserna av underårigas avtal har inte någon direkt koppling till vilken grad av autonomi som underåriga har i dessa avtalssituationer. Vid en första anblick skulle man kunna tycka att underåriga har autonomi för att binda sina förmyndare i vissa avtalssituationer när de ingår avtal i den digitala miljö. Emellertid är autonomi att ingå avtal kopplat till en individs egen förmåga att företa rättshandlingar med bindande

verkan.[1140] I typfall 1-a och 1-c har underåriga i viss utsträckning makt att binda sina förmyndare i de avtal som de företar. En underårig kan även i andra sammanhang agera som fullmäktig.[1141] Detta beror på att som fullmäktig binder man inte sig själv i förhållande till tredje man.[1142]

Att förmyndarna är utsatta för en risk att bära de ekonomiska konsekvenserna av underårigas avtal verkar ha en direkt koppling till deras okunskap om hur den avtalsrättsliga miljön ser ut och de mekanismer som gäller för att avtal ska kunna komma till stånd.

Som redan nämnts ovan är det inte nödvändigt att skyddet erhålls som ett rättsligt skydd utan som en säker verifieringsåtgärd för att säkerställa att förmyndarna har godkänt de digitala rättshandlingar som underåriga företar. Dessutom behöver förmyndarna få kunskap om hur ett avtalsslut för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster uppkommer. Det pågår för närvarande arbete med att inrätta en europeisk digital identitetsplånbok.[1143] På sikt kan en sådan identitetsplånbok hjälpa till att förhindra förmyndarnas ofrivilliga avtalsbundenhet.

[1140] Mattsson, Barnet och rättsprocessen: Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård s. 149 ff.

[1141] Heidbrink, Personrätt: Rättsliga aktörers rättssubjektivitet och handlingsförmåga s. 107.

[1142] Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, Avtalsrätt I s. 180.

[1143] Se Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1183 av den 11 april 2024 om ändring av förordning (EU) nr 910/2014 vad gäller inrättandet av ett europeiskt ramverk för digital identitet, i den fortsatta framställningen benämnt e-IDAS-förordningen. Se även SOU 2024:45.

7. Barns rättsliga skydd vid avtalsslut för digitala tjänster

7.1 Inledning

I kapitel 7 analyseras huruvida det rättsliga skydd som barn erhåller när de ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster är tillfredsställande. Analysen avser både när underåriga konsumenter fullgör sin avtalsprestation genom att betala ett penningvederlag och när avtal kräver insamling av sina personuppgifter för att få tillgång till den digitala tjänsten.

Som påpekades i avsnitt 2.3.2.1 ovan, måste en konsument som skaffar en elektronisk enhet för att kunna börja använda sin mobiltelefon, surfplatta eller dator godkänna ett standardavtal för det aktuella operativsystemet. Sådana avtal innehåller ofta användarvillkor som kräver samtycke till att samla in, använda och dela konsumentens personuppgifter med andra företag.

Utöver de standardiserade avtal som konsumenter måste godkänna för att kunna använda en elektronisk enhet, är det vanligt att tjänsteleverantörerna använder sig av nya affärsmodeller i den digitala miljön.[1144] Vissa digitala tjänster erbjuds i utbyte mot konsumentens personuppgifter. Med andra ord, konsumentens personuppgifter kan vara den valuta som betalas för olika tjänster i den digitala miljön. Som förklarades i avsnitt 2.4.3, behöver tjänsteleverantörer en rättslig grund för att samla in en konsuments personuppgifter. Det digitala samtycket är i regel den enda rättsliga grund som används när konsumenten av den digitala tjänsten är en underårig.

Inledningsvis analyseras huruvida det rättsliga skyddet för barns personuppgifter är tillfredsställande när deras personuppgifter krävs för att de ska få tillgång till digitala tjänster. Analysen sker mot bakgrund av de krav som lagstiftaren ställer upp i GDPR, förordningen om digitala tjänster, andra EU-rättsliga dokument, FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 samt principen om barnets bästa i den digitala miljön. En viktig del av analysen är vilka krav föräldrarna och tjänsteleverantörerna måste uppfylla för att samtycket och behandlingen av barns personuppgifter ska vara förenliga med principen om barnets bästa.

[1144] Se avsnitt 2.2.

Utöver analysen av hur barnen skyddas när avtalsfullgörelse förutsätter insamling av barnens personuppgifter analyseras även tre typfall, nämligen 2-a, 2-b och 2-c, där underårigas avtal kräver en motprestation i pengar. Typfall 2-a och 2-b relaterar till underårigas avtalsbundenhet, medan typfall 2-c handlar om underårigas ersättningsskyldighet för avtalsnytta när deras avtal inte kan göras gällande på grund av bristande behörighet. Kapitlet avslutas med en reflektion huruvida skyddet för underåriga konsumenter i samband med företagande av digitala rättshandlingar är tillfredsställande.

7.2 Det rättsliga skyddet för barns personuppgifter

7.2.1 Bakgrund

Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster kan enbart komma till stånd genom användning av en elektronisk enhet. Det faktum att en underårig äger en elektronisk enhet kan innebära att han eller hon har fått den från en förälder eller från en annan vuxen. Det är också möjligt att den underårige själv har sparat ihop pengarna för att köpa den elektroniska enheten.

Som beskrevs i 2.3.2.1 ovan, när en konsument köper en mobiltelefon eller uppdaterar en begagnad mobiltelefons operativsystem, måste konsumenten godkänna den digitala marknadsplatsens användarvillkor. Det kan tänkas att när en underårigs förälder köper en mobiltelefon som är avsedd att användas av den underårige, det är föräldern som godkänner det avtal som gäller för operativsystemet. Det är också möjligt att den underårige själv godkänner licensavtalet för operativsystemet. Som nämnts tidigare, det faktum att en underårig godkänner ett licensavtal för operativsystemet behöver inte innebära att avtalet är ogiltigt enligt 9 kap. 1 och 6 §§ FB, eftersom vid denna tidpunkt avtalet inte innebär någon ekonomisk risk för den underårige.[1145] Trots att ett sådant avtal inte medför någon ekonomisk förpliktelse för den underårige vid det aktuella tillfället, betyder det inte att avtalet är benefikt.[1146] Tillhandahållarna erbjuder digitala tjänster i utbyte mot en motprestation som inte utgör ett penningvederlag. Genom att godkänna dessa

[1145] Jfr NJA II 1924 s. 314.

[1146] Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II, 1 häftet. Särskilda avtal s. 296.

standardavtal accepterar konsumenter att tillhandahållarna av tjänsterna, t.ex. Apple, får samla in olika typer av personuppgifter om dem.

Tillhandahållarna av tjänsterna kan emellertid inte samla konsumenternas personuppgifter som de önskar, utan de måste beakta reglerna i lagstiftningen. Det stadgas i artikel 6 GDPR att en förutsättning för behandling av en individs personuppgifter kräver en rättslig grund, exempelvis ett samtycke.[1147] Det digitala samtycket behövs i regel i två olika moment. För det första, som redan nämnts, måste en konsument som köper en elektronisk enhet godkänna ett avtal för operativsystemet för att kunna använda den elektroniska enheten. Detta första avtal kräver i regel ett samtycke för att tjänstetillhandahållaren ska kunna samla in vissa personuppgifter om konsumenten och dennes elektroniska enhet.[1148] Vidare, om konsumenten önskar få tillgång till digitala tjänster via en digital distributionsplattform blir konsumenten automatiskt bunden till den digitala distributionsplattformens användarvillkor. För det andra, om en konsument önskar få tillgång till en digital tjänst från en digital distributionsplattform eller från en tjänsteleverantörs webbplats, krävs konsumentens samtycke. Konsumentens personuppgifter är därför den valuta som betalas för att få tillgång till den digitala tjänsten.

Ett problem som kan uppstå när ett barn inte är tillräckligt moget för att förstå innebörden av avtalsvillkoren är att han eller hon godkänner avtalet utan att uppmärksamma förhållandet mellan hans eller hennes samtycke och hur tillhandahållaren av den digitala tjänsten kommer att behandla de lämnade personuppgifterna. Detsamma kan förekomma när en förälder som är behörig att godkänna insamlingen av barnets personuppgifter inte uppmärksammar detta i avtalet. Ett exempel finns i Apples integritetspolicy och i deras Meddelande om familjeintegritet för barn som anger att:

> ”När du klickar på Godkänn samtycker du till att Apple samlar in, använder och delar ditt barns information i enlighet med Apples integritetspolicy och detta Meddelande.”[1149]

[1147] Se avsnitt 2.4.2.3.

[1148] Se kapitel 2.

[1149] Se meddelande om familjeintegritet för barn, https://www.apple.com/legal/privacy/se/parent-disclosure/ hämtad 29/12/2024.

De digitala distributionsplattformarna erbjuder underåriga konsumenter att använda deras tjänster. Enligt användarvillkoren får en underårig som har fyllt 13 år skapa ett användarkonto på egen hand. De som inte har fyllt 13 är inte förbjudna att använda dessa tjänster, men de kan enbart använda tjänsten, förutsatt att deras föräldrar skapar rätt konto åt dem.[1150]

Det är vanligt att leverantörer av tjänster såsom TikTok och Instagram använder sig av olika rättsliga grunder för att erbjuda i huvudsak samma tjänst till konsumenter. Det som styr vilken rättslig grund som används är huruvida konsumenter är myndiga eller inte.[1151] Det normala är att tillhandahållarna av digitala tjänster använder samtycke som rättslig grund för att behandla underåriga konsumenters personuppgifter.

Digitala tjänster har, som tidigare nämnts, ofta en gräns på 13 år för att en konsument ska kunna använda tjänsten. Det är ett känt faktum att barn som inte har kommit in i tonåren använder sådana digitala tjänster i stor eller ganska stor utsträckning.[1152] Barn ljuger ofta om sin ålder för att få tillgång till digitala tjänster.[1153] Det är vanligt att tillhandahållare av digitala tjänster upplyser användare om 13-årsgränsen och uppmuntrar dem att kontakta tillhandahållaren om de skulle få reda på att det finns yngre barn som använder deras tjänster.[1154] Det förekommer även avtal, där en näringsidkare tillhandahåller digitalt innehåll i utbyte mot personuppgifter, med möjlighet att göra *köp inuti appen* som exempelvis när affärsmodellen *freemium* används.[1155] I

[1150] Se avsnitt 2.3.2.3.

[1151] De konsumenter som är 16 år eller äldre har möjlig tillgång till vissa funktioner i TikTok som inte erbjuds omyndiga. Även Instagram som en del av Meta Platforms gör vissa avvikelser i tjänsterna beroende på ålder. Enligt Instagrams avtalsvillkor, som trädde i kraft i januari 2024, kan konsumenter välja att betala en månadsavgift för att prenumerera på tjänsten och undgå att se annonserna alternativt få tillgång till en kostnadsfri tjänst, men fortsätta att se på annonserna.

[1152] Se t.ex. EDPB:s binding decision 2/2023 on the dispute submitted by the Irish SA regarding TikTok Technology Limited (Art. 65 GDPR) (augusti 2023).

[1153] Se 5Rights Foundations rapport, But how do they know it is a child? Age Assurance in the Digital World s. 10.

[1154] Se t.ex. TikToks integritetspolicy, ”yngre användare”. https://www.tiktok.com/legal/page/eea/privacy-policy/sv. Version december 2024.

[1155] Se avsnitt 2.2.

sådana fall uppmuntrar de digitala plattformarna föräldrarna att läsa användarvillkoren tillsammans med sina barn.

Oavsett om det är barnet eller dennes förälder som samtycker till behandlingen av barnets personuppgifter, krävs enligt art. 4.11 GDPR att samtycket är frivilligt, specifikt, informerat och otvetydigt. I artikel 5 och 7 GDPR sätts ytterligare ramar för att samtycket ska vara giltigt.

Som förklarades under avsnitt 2.4.2.3 ovan, stadgas i 2 kap. 4 § dataskyddslagen att ett barn som fyllt 13 år och är bosatt i Sverige får lämna sitt samtycke på egen hand vid ett direkt erbjudande om informationssamhällets tjänster. Om ett barn är under 13 år krävs för behandlingen av barnets personuppgifter godkännande eller samtycke från den som har föräldraansvaret.[1156] I allmän kommentar nr 25 har FN:s barnrättskommitté uppmuntrat konventionsstaterna att vidta åtgärder för att säkerställa att de företag som behöver barnets personuppgifter på ett effektivt sätt kan kontrollera huruvida samtycket är informerat, meningsfullt och lämnat av rätt person.[1157]

Det som är säkert är att om ett barn som är under 13 år i Sverige lämnar ett samtycke till att ett eller flera företag får behandla hans eller hennes personuppgifter i syfte att den underårige ska få tillgång till en digital tjänst eller ett digitalt innehåll, kan detta medföra negativa konsekvenser för den underåriges medkontrahent. Konsekvensen av behandlingen av ett barns personuppgifter, när barnet inte har nått den i dataskyddslagen stipulerade åldern för att samtycka till behandlingen på egen hand, är att behandlingen är olaglig. Även barnet kan drabbas om han eller hon samtycker till behandlingen av sina personuppgifter i vissa situationer, där en felaktig behandling kan innebära intrång i barnets personliga integritet.

[1156] 2 kap. 4 § dataskyddslagen.

[1157] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 71.

7.2.2 Förfarandena kring samtycke till lämnande samt behandlingen av barns personuppgifter ska innefatta principen om barnets bästa

7.2.2.1 Om principen om barnets bästa i den digitala miljön

I artikel 3 i barnkonventionen stadgas att principen om barnets bästa ska beaktas vid alla åtgärder som gäller barn. Barnrättskommittén har förklarat i sin allmänna kommentar nr 25 att principen om barnets bästa även gäller i samband med åtgärder som rör barn i den digitala miljön.[1158] Detta innebär med andra ord att även i den process som tillhandahållarna av digitala tjänster använder för att erhålla barnets eller föräldrarnas samtycke till att samla in barns personuppgifter i samband med att de erbjuder digitala tjänster till barn, ska principen om barnets bästa iakttas.

I punkt 12 i FN:s allmänna kommentar nr 25 förklaras att den digitala miljön inte skapades för barn, men att den har stor betydelse i barnens liv och att konventionsstaterna därför bör premiera åtgärder på olika nivåer för att garantera att principen om barnets bästa efterlevs.

Schiratzki anser att barnets bästa både kan ses som en rättsregel och en rättsprincip (riktlinje).[1159] Barnrättskommittén har tidigare anfört att principen om barnets bästa har tre olika dimensioner vilka fungerar som en materiell rättighet, en grundläggande rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt.[1160] När det gäller principen om barnets bästa, torde den ses både som en materiell rättighet och som ett tillvägagångssätt i den digitala miljön. Anledningarna härtill presenteras nedan.

Att principen om barnets bästa i den digitala miljön ses som en materiell rättighet innebär att utgångspunkten är att barn förväntas agera med mer autonomi och oberoende av sina föräldrar jämfört med den

---

[1158] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12, stadgar i 2 st. följande: ”konventionsstaterna bör se till att hänsyn till varje barns bästa prioriteras i alla åtgärder som gäller tillhandahållande, reglering, utformning, hantering och användning av den digitala miljön”.

[1159] Schiratzki, Barnrättens grunder s. 37 f.

[1160] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 punkt 6. Det förefaller som att Schiratzki använder begreppet rättsprincip på ett sätt som liknar FN:s barnrättskommittés användning av tillvägagångssätt.

fysiska miljön.[1161] Detta förutsätter att föräldrarna och tillhandahållarna av digitala tjänster respekterar det faktum att barnets förmågor ständigt är under utveckling.[1162] Barnet kan dock enbart utöva denna autonomi under förutsättning att barnet har utvecklat såväl kompetens som förståelse för de olika aktiviteterna i den digitala miljön.[1163] För att barnen ska kunna utveckla dessa egenskaper krävs att föräldrarna vägleder och uppfostrar dem om de risker och rättigheter som finns i den digitala miljön men utan att överbeskydda dem.[1164] Dessutom behöver påpekas att barnen förväntas vara involverade i olika åtgärder som rör dem i den digitala miljön, till exempel att vara delaktiga vid lagstiftningsprocessen samt utformningen av digitala tjänster.[1165]

Principen om barnets bästa i samband med omständigheterna kring tillhandahållande och insamling av barnets personuppgifter torde ses som ett tillvägagångssätt. Anledningen är att denna princip kräver att alla parter inblandade i processen med att tillhandahålla och behandla barns personuppgifter, framför allt tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster, liksom barnets förälder eller den som har ansvaret för barnet, har en skyldighet att följa relevanta regelverk.[1166] När principen om barnets bästa ses som ett tillvägagångssätt, återspeglas det behov som finns att skydda barnen genom lagstiftning och även genom att tillhandahållarna av tjänster utvecklar åldersanpassade tjänster och användarvillkor.[1167]

För att säkerställa att regleringen i förordningen om digitala tjänster tillämpas på ett korrekt sätt, samt att barns integritet, säkerhet och trygghet efterlevs när underåriga konsumenter använder digitala tjänster, har EU uppmuntrat till utarbetandet av vissa standarder och uppförandekoder i artikel 45–47 i förordningen om digitala tjänster, liksom i sin nya strategi Better internet för kids+ (BIK+).[1168] Dessa

---

[1161] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19.
[1162] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19.
[1163] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 20.
[1164] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.
[1165] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 16 f.
[1166] Jfr FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12.
[1167] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 17.
[1168] Se artikel 45–47 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster och även COM(2022) 212 final, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin BIK+ s. 10. Se även avsnitt 2.7.1.

standarder syftar till att skydda minderåriga online, enligt vad som stadgas i art. 44 punkt j i förordningen om digitala tjänster. Därutöver nämns i samma förordning att målet är att undvika negativa effekter för barn angående behandlingen av deras personuppgifter, till exempel i form av tjänsteleverantörers manipulation och otillbörliga verksamhet.[1169] Även barnrättskommittén förespråkar att företag som riktar sina tjänster till barn, har barn som slutanvändare eller har inverkan på barn, ska vidta åtgärder för ”innovation med hänsyn till barnets bästa”.[1170]

Storbritannien, Irland och Frankrike har exempelvis utarbetat uppförandekoder och rekommendationer, där de standarder och principer som har antagits förväntas följas av tillhandahållarna av digitala tjänster i hela utvecklingsprocessen av deras produkter och tjänster.[1171] I uppförandekoderna *Child Rights by Design*[1172] och *UK Age appropriate design code: a code of practice for online services,* har fokus lagts på att skapa standarder och principer som är avsedda att underlätta dataskyddsregleringen. I *Child Rights by Design* framförs att:

> “[t]he ultimate purpose of the child’s best interest should be to ensure the full and effective enjoyment of the rights recognized in the Convention and the holistic development of the child.”[1173]

Även *UK Age appropriate design code: a code of practice for online services* refererar till artikel 3 i barnkonventionen. I deras standard förklaras att designers av digitalt innehåll och digitala tjänster bör beakta och stödja barns rättigheter. Som exempel på hur designers kan genomföra denna standard anför Storbritanniens Information

---

[1169] Se skäl 103 och 104 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

[1170] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19.

[1171] Se avsnitt 1.5.5.

[1172] The Child Rights by Design har utfärdats av Digital Futures for Children genom ett samarbete mellan the London School of Economics och Political Science of 5Rights Foundation. Se https://childrightsbydesign.5rightsfoundation.com/ hämtad 5/12/2024.

[1173] Se Principle 2: Best interests i https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/1-best-interests-of-the-child/ hämtad 25/12/2024.

Commissioner's Office (ICO) att designers bland annat bör skydda barnen från riskerna med kommersiellt utnyttjande.[1174]

7.2.2.2 Barnets bästa och digital uppfostran

Principen om barnets bästa kräver balans mellan barnets framväxande självständighet och föräldrarnas vägledning, vilket diskuterades i avsnitt 3.3.2 ovan.[1175] Denna balans gäller även i den digitala miljön när samtycke till behandlingen av barns personuppgifter krävs för åtkomst av en digital tjänst.

Ett krav för att samtycke i GDPR:s mening ska vara giltigt är att samtycket ska vara informerat, vilket ställer vissa krav på föräldern eller den som har föräldraansvaret.[1176] Att barnrättskommittén har förklarat i allmän kommentar nr 25 att barnkonventionen också gäller i den digitala miljön innebär bland annat att föräldrarna förväntas spela en aktiv roll i det som angår barnets liv i den digitala miljön.[1177]

Att föräldrarna förväntas vägleda barnen i deras aktiviteter i den digitala miljön är förenad med artikel 5 i barnkonventionen. Där stadgas att vårdnadshavaren och andra personer som har ett juridiskt ansvar för barnet ska ta hänsyn till ”den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga” och ge barn lämplig ledning när de utövar sina rättigheter. Dessutom ansvarar föräldrarna för barnets uppfostran och utveckling enligt artikel 18 i barnkonventionen.

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 förstärker på olika punkter behovet av att föräldrarna ska vägleda barnets aktiviteter i den digitala miljön. En av FN:s barnrättskommittés rekommendationer är att föräldrarna i barnens uppfostran ska beakta ”barns framväxande självständighet, förmågor och integritet” samt att föräldrarna bör få stöd i att skaffa digital kompetens för att kunna bistå barnen i

---

[1174] Se Standard 1 i UK Age appropriate design code. Se https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/ hämtad 5/12/2024.

[1175] Se även FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

[1176] Artikel 4 punkt 11 GDPR.

[1177] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

utövandet av deras rättigheter och skydd relaterade till den digitala miljön.[1178]

I 6 kap. 1 § FB regleras att barn har rätt till en god uppfostran. Vidare ska det påpekas att i avsnitt 4.3.3 ovan identifierades att ett av syftena med förmyndarskapsrätten är att underåriga har rätt att få utbildning och en god uppfostran. Med stöd i framför allt 6 kap. 1 § FB, barnkonventionens artikel 18 och FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 kan en typ av ansvar för föräldrar identifieras relaterat till den digitala miljön. Under 2020-talet har föräldrar i Sverige ett ansvar att vägleda barns aktiviteter i den digitala miljön, vilket kan betraktas som ett nytt inslag i den uppfostran som barn har rätt till enligt 6 kap. 1 § FB. Detta framgår inte explicit i allmän kommentar nr 25, men denna tolkning stöds av flera punkter i kommentaren, där FN:s barnrättskommitté påpekar behovet av att föräldrarna ges utbildning för att kunna vägleda sina barn i den digitala miljön.[1179] I dagens samhälle är det rimligt att denna rättighet även omfattar barnets rätt att ”bli uppfostrade” i den digitala miljön. Det förefaller som att föräldraskapet har fått en ny dimension. En förälder ska ge uppfostran både i ”det verkliga livet” och i ”det virtuella livet”.

Mot bakgrund av att föräldrarna ska vägleda och uppfostra sina barn, och att barn, enligt vad som stadgas i artikel 5, 12 och 18 i barnkonventionen, ska vara delaktiga i olika åtgärder som rör dem i den digitala miljön, är det rimligt att förvänta sig att föräldrar samtalar med barnen om frågor som angår deras aktiviteter i den digitala miljön. I ljuset av barnrättskommitténs kommentarer, skulle detta kunna ske exempelvis genom samtal mellan föräldrarna och barnen om deras personuppgifter, och hur dessa används av olika företag, för att barnen ska få ett kritiskt förhållningssätt till detta.[1180] Denna skyldighet att ha samtal kring barns rättigheter och olika risker i den digitala miljön borde inträda så fort barnet har uppnått en grad av förståelse och mognad.[1181]

[1178] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 20.

[1179] Se FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt exempelvis punkt 21, 32 och 86.

[1180] Jfr FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

[1181] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

Artikel 12 i barnkonventionen stadgar att barnen har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. Om barnet är under 13 år, är det föräldrarna som samtycker till eller godkänner insamlingen av barnens personuppgifter och även här bör principen om barnets bästa styra förälderns beslut. Med hänsyn till att föräldrarna ska vägleda och uppfostra sina barn i den digitala miljön samt att barnen förväntas vara involverade i de åtgärder som rör dem, torde det kunna ställas krav på föräldrarna att diskutera behandlingen av barnens personuppgifter med stöd i barnrättskommitténs kommentar. Med andra ord, det faktum att det är föräldrarna som ska samtycka till insamlingen av barnets personuppgifter för barn som är under 13 år borde inte utesluta barnets deltagande i diskussionen inför förälderns beslut. Att barn ska vara delaktiga är naturligt och kan förklaras med att dataskydd är ett rättsligt skydd som berör barnet och inte barnets ställföreträdare.[1182]

Om barnet är under 13 år ska föräldrarna med beaktande av barnets förmågor förklara innebörden av behandlingen av barnens personuppgifter på ett sätt som barnen kan förstå. Visserligen är det inte möjligt för en ställföreträdare att förklara och inhämta barnets åsikt om behandlingen av hans eller hennes personuppgifter när barnen är väldigt små. Så fort barnet kan ha en viss förståelse för att de enbart kan få tillgång till en viss digital tjänst förutsatt att deras personuppgifter tillhandahålls till olika företag, ska barnet få information om detta, även om barnet inte kan samtycka på egen hand. Det är uppenbart att barnets deltagande förväntas variera beroende på ålder och mognad.[1183]

En utmaning för föräldrarna i detta sammanhang är att föräldrarnas vägledning ska stå i rimlig proportion till barnets förståelse och utveckling.[1184] I allmän kommentar nr 25 anförs följande:

> ”[I] enlighet med staternas skyldighet att på lämpligt sätt bistå föräldrar och omvårdare i deras ansvar för barnets uppfostran bör konventionsstaterna främja medvetenhet bland föräldrar och omvårdare om behovet att respektera barns framväxande självständighet, förmågor och integritet. De bör stödja föräldrars och omvårdares utveckling av

[1182] Macenaite & Kosta, Consent for processing children’s personal data in the EU: following in US footsteps? s. 152.
[1183] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.
[1184] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 86.

> digital kompetens och medvetenhet om riskerna för barn, för att på så sätt hjälpa dem att bistå barn i utövandet av deras rättigheter, inklusive skydd, relaterat till den digitala miljön."[1185]

Det är viktigt att föräldrarna, eller de som har ansvar för barnen, hittar rätt balans för att ge dem vägledning, samtidigt som de respekterar barnens privata liv och personliga integritet.[1186]

Barn och föräldrar kan ha olika åsikter om vad som utgör barnets bästa i en viss situation. Om ett barn som är tillräckligt gammalt för att samtycka till behandlingen av sina personuppgifter på egen hand inte är överens med föräldrarna kring behandlingen av sina personuppgifter, bör utgångspunkten vara att barnet har företräde i frågan utan att föräldrarna kan påverka detta.[1187] Förklaringen är att föräldrarna förväntas respektera barnens ”framväxande självständighet, förmågor och integritet”.[1188]

En slutsats som kan dras av det som anförts ovan är att, i jämförelse med avtal som kräver en motprestation i pengar, har barn en större autonomi att ingå avtal om digitala tjänster utan föräldrarnas inflytande, när samtycke till insamling av deras personuppgifter är den enda avtalsprestation som krävs. Denna autonomi föreligger för barn från tretton års ålder, enligt 2 kap. 4 § dataskyddslagen. Utifrån allmän kommentar nr 25 förväntas barnen erhålla denna autonomi genom föräldrarnas vägledning. Föräldrarna har en viktig uppgift att hjälpa sina barn att skapa digital kompetens och informera dem om de risker som kan föreligga i den digitala miljön. Förväntan på föräldrarna att vägleda sina barn inträffar redan innan barnen är autonoma och kan bestämma över behandlingen av sina personuppgifter. En utmaning för föräldrarna är här att hitta rätt balans när det gäller att vägleda och övervaka barns aktiviteter i den digitala miljön.[1189] Vid vilken tidpunkt föräldrarnas skyldighet att vägleda sina barn inträffar bedöms

---

[1185] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

[1186] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 77.

[1187] Jfr FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

[1188] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

[1189] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 76.

individuellt med hänsyn till att barnets förmågor och kompetens är under utveckling.[1190]

7.2.2.3 Föräldrars digitala kompetens – en grund till barnets bästa

Principen om barnets bästa i den digitala miljön kräver som beskrevs ovan att föräldrarna vägleder sina barn om barns rättigheter och olika risker som förekommer i denna miljö. En förutsättning för att föräldrarna ska kunna vägleda sina barn är att de själva besitter digital kompetens och färdighet.

I EU:s BIK+ strategi uppmärksammas att barn behöver skaffa digitala färdigheter.[1191] För att detta ska vara möjligt är det viktigt att föräldrar och andra vårdnadshavare får kunskap om och skaffar sig digitala färdigheter för att hjälpa sina barn att fatta välgrundade beslut och uttrycka sig på ett ansvarsfullt sätt i den digitala miljön.[1192] Dessutom framgår av EU:s gemensamma förklaring om digitala rättigheter och principer i punkt 22-a att det är viktigt att barn och ungdomar skaffar sig en digital kompetens för att kunna fatta välgrundade beslut i den digitala miljön. Vidare har FN:s barnrättskommitté uttalat sig i allmän kommentar nr 25 att det är viktigt att barn får rätt vägledning av sina föräldrar om olika aktiviteter och risker i den digitala miljön. Det är nämligen genom rätt vägledning som barn skaffar sig den digitala kompetens och färdighet som är viktig att besitta i denna miljö.[1193] Behovet av föräldrars digitala färdighet har även uppmärksammats i Organisation for economic co-operation and development (OECD), som har poängterat att föräldrar har en viktig roll när det gäller att bidra till att barn skaffar sig egenmakt i den digitala miljön.[1194]

Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 visar att föräldrarna i regel saknar digital färdighet. Det föreligger ett praktiskt behov att utbilda föräldrar som ofta inte är medvetna om hur avtalsmekanismen för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster fungerar. Föräldrarna kan

---

[1190] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

[1191] COM(2022) 212 final s. 14.

[1192] COM(2022) 212 final s. 9 och 14. Se avsnitt 2.7.1 för BIK+ strategi.

[1193] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–22.

[1194] OECD:s Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment II punkt 5.

inte ge råd och vägledning till sina barn om de inte själva förstår avtalsvillkorens innebörd eller hur avtal kommer till stånd.

Utgångspunkten i allmän kommentar nr 25 är att ju mer barnets förmågor utvecklas, desto större autonomi förväntas barnen ha i den digitala miljön.[1195] Barnets ansvar för beslut tagna på egen hand utan föräldrarnas påverkan är en naturlig följd av barns mognadsutveckling. Detta bör vara utgångsläget förutsatt att det inte finns några särskilda anledningar till att föräldrarna ska fortsatt ha en större delaktighet i vägledningen av barnens beslut i den digitala miljön. Som påpekats ovan, det faktum att ett barn med stöd i 2 kap. 4 § dataskyddslagen kan samtycka till insamlingen av sina personuppgifter bör inte innebära att föräldern undgår ansvar att vägleda den underårige i att bli medveten om konsekvenserna av hans eller hennes samtycke. Vidare kan föräldrarnas roll poängteras vad gäller vägledning av barn som har någon funktionsvariation. Det kan tänkas att barn som har en funktionsvariation behöver vägledning under en längre tid än andra barn.[1196] I detta sammanhang är det viktigt att nämna att EU-kommissionen har uppmuntrat utformningen av utförandekoder, där ett av målen är att leverantörer av digitalt innehåll och digitala tjänster ska utforma och anpassa sina tjänster för personer med funktionsnedsättning.[1197]

Det faktum att föräldrarna inte vägleder sina barn innan barnen lämnar sitt samtycke till insamlingen av sina personuppgifter kan innebära att principen om barnets bästa är inskränkt. Det förefaller svårt att i praktiken upptäcka föräldrarnas avsaknad av vägledning rörande olika aktiviteter i den digitala miljön. Man kan anta att nya, säkrare sätt kommer att utvecklas för att verifiera identiteten på den som godkänner insamlingen av barnets personuppgifter i den digitala miljön. Det finns dock en risk att behandlingen av barnets personuppgifter inte kommer att ske i enlighet med principen om barnets bästa. Detta på grund av att föräldrarna antingen brister i sitt ansvar att ta del av användarvillkoren om hur behandlingen av barnets personuppgifter sker, innan de själva samtycker i barnets ställe, eller brister i sitt sätt att vägleda sina barn i deras beslut.

[1195] Se FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

[1196] Se art. 47 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster och Consumer Vulnerability in the Digital Age, OECD Digital Economy Papers s. 13.

[1197] Art. 47 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

7.2.2.4 Barnets bästa och barnvänliga användarvillkor

Godkännande av tillhandahållarens användarvillkor är en nödvändig del i att kunna få tillgång till en digital tjänst.[1198] Normalt sett är användarvillkoren för digitala tjänster så omfattande att det finns en risk att varken barnen eller föräldrarna bryr sig om att läsa dem. Även om barnen skulle ta sig tid att läsa dem är det inte säkert att de skulle förstå villkorens innebörd. I regel ”tvingas” konsumenterna acceptera avtalsvillkoren för sådana tjänster för att inte nekas åtkomst till dem.[1199] Vidare är det också vanligt att det språk som används i avtalen är svårt att förstå även för vuxna konsumenter, vilket gör att underåriga konsumenter borde ha ännu svårare att förstå vad de godkänner när de samtycker till insamlingen av sina personuppgifter.

Det har visats att en del av den avtalsrisk som underåriga konsumenter vanligtvis utsätts för i den digitala miljön är att de accepterar de användarvillkor som leverantörerna av digitalt innehåll och digitala tjänster har upprättat, utan att förstå dem.[1200] I en studie genomförd med brittiska barn i olika åldersgrupper undersöktes hur unga konsumenter relaterade till datadelning och integritet.[1201] Undersökningen visade att barn i åldersgruppen 5–7 år har kännedom om vissa regler men har svårt att följa dem. Beträffande deras digitala förmåga i förhållande till kommersiella affärsmetoder visade studien att barnen har en begränsad förståelse av den digitala miljön, har högt förtroende för det som presenteras dem i den digitala miljön och har mycket lågt risktänkande.[1202] Det är först vid 8–11 års ålder som barnen börjar förstå riskerna med att tillhandahålla information om sig själva, även om de generellt sett är godtrogna. Vad gäller barnens digitala förmåga visade undersökningen luckor i deras beslutsförmåga och förmåga att förstå marknadsföring liksom även luckor i deras förståelse av sekretessvillkor.[1203] Underåriga i åldersgruppen 12–17 påverkas av önskan om omedelbara fördelar, exempelvis tillgång till en digital tjänst, trots att de är

---

[1198] Se avsnitt 2.3.2.1.

[1199] Livingstone & Stoilova, The 4Cs: Classifying Online Risk to Children s. 7.

[1200] Livingstone, Stoilova & Nandagiri, Children’s data and privacy online: Growing up in a digital age: an evidence review s. 15.

[1201] A.a. s. 18.

[1202] A.st.

[1203] A.a. s. 15.

medvetna om integritetsriskerna. Utöver det är de medvetna om att de lämnar ”data traces” (dataspår), men de är inte oroliga för eller medvetna om framtida konsekvenser.[1204] Det som visades i den brittiska undersökningen borde också vara representativt för svenska barn.

Mot bakgrund av det som anförts ovan, kräver principen om barnets bästa att tillhandahållarna av digitala tjänster presenterar användarvillkoren för sina tjänster på ett sätt som barn kan tillgodogöra sig. Tillhandahållarna har ett ansvar för att följa det regelverk som skyddar barn i den digitala miljön och för att respektera barnens rättigheter.[1205] I skäl 71 av förordningen om digitala tjänster anförs att minderåriga är ett prioriterat politiskt mål för EU. Dessutom i skäl 71 av förordningen om digitala tjänster uppmuntras tillhandahållarna av onlineplattformar att beakta EU kommissionens BIK+ strategi.[1206] Vidare förklaras i skäl 46 att leverantörer av förmedlingstjänster ”bör göra särskilda ansträngningar” för att göra sina allmänna villkor begripliga för underåriga konsumenter.

Mot bakgrund av att underåriga konsumenter har svårt att förstå villkoren för digitala tjänster, har EU ställt krav på att leverantörer av förmedlingstjänster som riktar sig till barn ska presentera sina allmänna villkor på ett sätt som underåriga konsumenter förstår.[1207] I artikel 14, punkt 3 i förordningen om digitala tjänster stadgas följande:

> 3. *Om en förmedlingstjänst främst riktar sig till minderåriga eller till övervägande del används av dem ska leverantören av den förmedlartjänsten förklara villkoren och eventuella begränsningar för användningen av tjänsten på ett sätt som minderåriga förstå.*

Även FN:s barnrättskommitté nämner att tjänsteleverantörens användarvillkor ska förklaras på ett sätt så att både barn och föräldrar till små barn kan förstå dem.[1208] I övrigt har barnrättskommittén även

---

[1204] Livingstone, Stoilova & Nandagiri, Children’s data and privacy online: Growing up in a digital age: an evidence review s. 15.

[1205] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 35–39.

[1206] Skäl 71 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

[1207] Artikel 14 förordning (EU) 2022/2065 om digitala tjänster.

[1208] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 39.

rekommenderat att information om hur ett samtycke kan dras tillbaka ges på ett ”barnvänligt språk och i tillgängliga format”.[1209]

Både *Child Rights by Design* och *UK Age appropriate design: a code of practice for online services,* som presenterar principer eller standarder om behandling av barns personuppgifter i den digitala miljön, förespråkar en anpassning av användarvillkoren till barnen utifrån barnens mognadsnivå.[1210] Ett sätt som *UK Age appropriate design code: a code of practice for online services* föreslår för att göra informationen anpassad och barnvänlig är genom användning av tecknat, animerat innehåll och videos för att säkerställa att de underåriga konsumenterna förstår innebörden av företagets användarvillkor.[1211]

Om användarvillkoren för tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster inte är anpassade till underåriga konsumenters förståelse, finns det en risk att barnets samtycke till insamlingen av deras personuppgifter inte uppfyller lagstiftningens krav. Om användarvillkoren inte i övrigt presenteras på ett enkelt sätt, som både barn och föräldrar förstår, medför detta att tillhandahållarna av tjänsterna inskränker principen om barnets bästa.

7.2.2.5 Barnets bästa och tjänstens design

Ett annat sätt på vilket principen om barnets bästa kommer till uttryck i den digitala miljön är genom artikel 25 i GDPR. I artikeln regleras vissa skyldigheter för den personuppgiftsansvarige[1212] att ha ett inbyggt dataskydd (*privacy by design*) och dataskydd för standard eller normalläge (*privacy by default*). Artikeln stadgar att:

[1209] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 72.

[1210] Se Principle 4, ”age appropriate” i Child Rights by Design, Standard 4 “transparency” och “Annex B: Age and developmental stages” i UK Age appropriate design: a code of practice for online services.

[1211] Se Standard 4 “transparency” i UK Age appropriate design: a code of practice for online services. Se https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/4-transparency / hämtad 25/12/2024.

[1212] I artikel 4 punkt 7 GDPR definieras personuppgiftsansvarig såsom ”en fysisk eller juridisk person, offentlig myndighet, institution eller annat organ som ensamt eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen och medlen för behandlingen av personuppgifter; om ändamålen och medlen för behandlingen bestäms av unionsrätten eller medlemsstaternas nationella rätt kan den personuppgiftsansvarige eller de särskilda kriterierna för hur denne ska utses föreskrivas i unionsrätten eller i medlemsstaternas nationella rätt”.

1. *Med beaktande av den senaste utvecklingen, genomförandekostnader och behandlingens art, omfattning, sammanhang och ändamål samt riskerna, av varierande sannolikhetsgrad och allvar, för fysiska personers rättigheter och friheter ska den personuppgiftsansvarige både vid fastställandet av vilka medel behandlingen utförs med och vid själva behandlingen, genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder såsom pseudonymisering vilka är utformade för ett effektivt genomförande av dataskyddsprinciper såsom uppgiftsminimering och för integrering av de nödvändiga skyddsåtgärderna i behandlingen, så att kraven i denna förordning uppfylls och den registrerades rättigheter skyddas.*

2. *Den personuppgiftsansvarige ska genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att, i standardfallet, säkerställa att endast personuppgifter som är nödvändiga för varje specifikt ändamål med behandlingen behandlas. Den skyldigheten gäller mängden insamlade personuppgifter, behandlingens omfattning, tiden för deras lagring och deras tillgänglighet. Framför allt ska dessa åtgärder säkerställa att personuppgifter i standardfallet inte utan den enskildes medverkan görs tillgängliga för ett obegränsat antal fysiska personer.*

3. *En godkänd certifieringsmekanism i enlighet med artikel 42 får användas för att visa att kraven i punkterna 1 och 2 i den här artikeln följs.*

I regel är tillhandahållarna av digitala tjänster också personuppgiftsansvariga.[1213] Åsidosättande av de skyldigheter som regleras för den personuppgiftsansvarige kan medföra administrativa sanktionsavgifter enligt artikel 83.4 GDPR.

Inbyggt dataskydd handlar om den personuppgiftsansvariges plikt att vidta de tekniska och organisatoriska skyddsåtgärder som är

[1213] Öman, Dataskyddsförordningen (GDPR) m.m. – En kommentar s. 73 f.

nödvändiga i behandlingen av konsumentens personuppgifter.[1214] Av skäl 78 i GDPR framgår att de krav som lagstiftaren ställer upp i artikel 25 GDPR även appliceras på utvecklarna och andra aktörer som är involverade i skapandet av digitalt innehåll och digitala tjänster. Även Europeiska dataskyddsstyrelsen har uttalat sig att deras riktlinjer om tillämpningen av artikel 25 GDPR får appliceras på andra aktörer.[1215] Detta är naturligt med hänsyn till att inbyggt dataskydd förväntas vara en del av hela behandlingen.[1216] FN:s barnrättskommitté har också framfört betydelsen av att integritetsskyddet är en del av digitala tjänster som berör barn.[1217]

Av artikel 25 1 st. GDPR förstås att den personuppgiftsansvarige bör vidta effektiva åtgärder för att uppfylla regleringens rekvisit. Europeiska dataskyddstyrelsen har förklarat att vid beaktande av effektiviteten av dessa åtgärder och skyddsåtgärder, bör hänsyn tas till att de ”utformas på ett robust sätt, och den personuppgiftsansvarige bör ta till ytterligare åtgärder för att möta ökade risker”.[1218] I artikel 25 GDPR anges vilka omständigheter som den personuppgiftsansvarige ska beakta, nämligen ”den senaste utvecklingen, genomförandekostnader och behandlingens art, omfattning, sammanhang och ändamål samt riskerna, av varierande sannolikhetsgrad och allvar”. Även artikel 24, 25, 32 och 35 GDPR ställer krav på beaktande av risker.

Att dataskydd ska vara standard innebär att ”den personuppgiftsansvarige bör välja och vara ansvarig för att införa standardinställningar och alternativ på ett sådant sätt att endast sådan behandling som är absolut nödvändig för att uppnå det fastställda, lagliga ändamålet utförs som standard”.[1219] Detta återspeglas i artikel 16 i barnkonventionen, som stadgar att barn har rätt till privatliv, samt i punkt 67–78 i

---

[1214] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 6.

[1215] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 5.

[1216] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 10 f.

[1217] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 70.

[1218] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 7.

[1219] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 11 f.

FN:s barnkommittés allmänna kommentar nr 25. I *UK Age appropriate design code*: *a code of practice for digital services* uppmuntras tillhandahållarna av digitala tjänster i Standard nr. 7 att erbjuda dataskydd av hög standard.[1220]

Det förekommer att tillhandahållarna av digitala tjänster använder ett ”public setting by default” eller ett offentligt standardläge, vilket gör att barns personuppgifter kan delas med flera andra individer och företag. Även skäl 75 GDPR lyfter frågan om risken för fysiska personers rättigheter och friheter, särskilt när det gäller behandlingen av sårbara individer som barn, och där behandlingen av personuppgifter kan medföra olika typer av skador.

Att ha inbyggt dataskydd och dataskydd som standard innebär att den personuppgiftsansvarige också följer de principer som lagstiftaren ställer upp för behandlingen av personuppgifter i GDPR. I artikel 5 och i skäl 39 GDPR räknas upp vilka principer som en personuppgiftsansvarig är skyldig att beakta i samband med behandlingen av personuppgifter:

1) Laglighet
2) Rättvisa
3) Korrekthet
4) Öppenhet
5) Ändamålsbegränsning
6) Uppgiftsminimering
7) Riktighet
8) Lagringsminimering
9) Integritet och konfidentialitet
10) Ansvarsskyldighet

Europeiska dataskyddsstyrelsen har utfärdat riktlinjer om vad dessa principer kan innebära.[1221] Med hänsyn till behandlingen av barns personuppgifter är det viktigt att uppmärksamma vissa riktlinjer.

[1220] Se Standard 7 i https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/7-default-settings/ hämtad 25/12/2024.

[1221] Se Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25, Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020).

Beträffande principen om öppenhet har EDPB uttalat sig att språket ska vara klart, tydligt, kortfattat och begripligt.[1222] Vidare ska det ha en tydlig innebörd och vara lättillgängligt för den registrerade konsumenten.[1223] I övrigt uttalar EDPB följande om barn:

> ”Begriplig: de registrerade bör kunna förstå vad de kan förvänta sig vad gäller behandlingen av deras personuppgifter, i synnerhet om de registrerade är barn eller tillhör andra utsatta grupper.”[1224]

En central aspekt av principen om rättvisa är att den personuppgiftsansvarige måste ”göra en viktad avvägning mellan intressen med särskild hänsyn till maktbalansen” när det gäller behandlingen av barns personuppgifter.[1225] Den personuppgiftsansvarige ska vidta de åtgärder som krävs för att mildra eventuella negativa konsekvenser för barnet. I detta sammanhang är det viktigt att nämna att EDPB har uttalat att när vilseledande design i sociala medieplattformar, vissa appar och video games används, kan åsidosättande av artikel 25 ske, eftersom barnen inte är medvetna om hur deras personuppgifter används.[1226]

Ett annat centralt element av principerna om rättvisa och laglighet är att konsumenten ska kunna utöva sin autonomi över sina personuppgifter och ges olika val vid bestämmandet av hur hans eller hennes personuppgifter ska användas.[1227] I *Child Rights by Design* behandlas inbyggt dataskydd och dataskydd som standard i princip 7, ”privacy”.[1228] Digital Futures for Children och 5Rights Foundations rekommendation är att utvecklarna av digitala tjänster ska använda sig av

---

[1222] Se Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25, Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 15 f.

[1223] Se Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25, Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 16.

[1224] A.st.

[1225] Se Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25, Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s.17.

[1226] European Data Protection Board’s Guidelines 03/2022 on Deceptive design patterns in social media platform interfaces: how to recognize and avoid them (version 2.0) (2023) s. 10 ff.

[1227] Se Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020) s. 17 och 19.

[1228] Se Principle 7, Privacy i Child Rights by Design https://childrightsbydesign.5rightsfoundation.com / hämtad 25/12/2024.

funktioner som ger deras användare ”meningsfull kontroll” över sina personuppgifter.[1229]

Även förordningen om digitala tjänster berör dessa principer i artikel 28:

1. *Leverantörer av onlineplattformar som är tillgängliga för minderåriga ska på sina tjänster införa lämpliga och proportionella åtgärder för att säkerställa en hög nivå av integritet, säkerhet och trygghet för minderåriga.*
2. *Leverantörer av onlineplattformar får inte presentera annonser på sina gränssnitt som bygger på profilering enligt definitionen i artikel 4.4 i förordning (EU) 2016/679 med hjälp av tjänstemottagarens personuppgifter när de med rimlig säkerhet är medvetna om att tjänstemottagaren är minderårig.*
3. *Efterlevnad av de skyldigheter som fastställs i denna artikel ska inte ålägga leverantörer av onlineplattformar att behandla ytterligare personuppgifter för att bedöma om tjänstemottagaren är minderårig.*
4. *Kommissionen får efter samråd med nämnden utfärda riktlinjer för att bistå leverantörer av onlineplattformar vid tillämpningen av punkt 1.*

Regleringen i artikel 28 i förordningen om digitala tjänster förstärker också vad som framgår av Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet, där Europaparlamentet, rådet och Europeiska kommissionen åtar sig följande:

a) Att tillhandahålla möjligheter för alla barn och ungdomar att skaffa sig de färdigheter och kompetenser som behövs, inbegripet mediekunnighet och kritiskt tänkande, för att navigera och delta i den digitala miljön på ett aktivt och säkert sätt och att göra välgrundade val.
b) Att främja positiva erfarenheter för barn och ungdomar i en åldersanpassad och säker digital miljö.

[1229] Se Principle 7, Privacy i Child Rights by Design https://childrightsbydesign.5rightsfoundation.com / hämtad 25/12/2024.

c) Att skydda barn och ungdomar mot skadligt och olagligt innehåll, utnyttjande, manipulation och övergrepp online, och att förhindra att den digitala miljön används för att begå eller främja brott.
d) Att skydda alla barn och ungdomar mot olaglig spårning, profilering och riktade åtgärder särskilt för kommersiella ändamål.
e) Att involvera barn och ungdomar i utvecklingen av digitala strategier som berör dem.[1230]

I ett fall som involverade TikTok Technology Limited[1231] (TTL) och den irländska tillsynsmyndigheten (Data Protection Commission), TikTok-fallet, behövde EDPB ta ställning till huruvida TTL under perioden 31 juli 2020 till 31 december 2020 hade överträtt artikel 25.1 och 25.2 samt artikel 5.1 c GDPR.[1232] De tyska tillsynsmyndigheter som kunde göra invändningar mot det irländska utkastet till beslutet ansåg att TTL även hade åsidosatt principen om rättvis behandling enligt artikel 5.1 a GDPR och även på grund av definitionen av *mörka mönster* i EDPB:s riktlinjer 3/2022.[1233]

Under perioden i fråga hade TikTok-plattformen en inställning som gjorde att alla konton på plattformen ”var offentliga som standard, och att minderåriga användare i samband med registreringen fick ett pop-uppmeddelande där de uppmanades att aktivera privata inställningar

---

[1230] Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C23/01). Se även avsnitt 2.7.1 ovan.

[1231] TikTok Technology Limited (TTL) är personuppgiftsansvarig för behandling av personuppgifter i TikTok-plattformen.

[1232] Se artikel 65 i GDPR om tvistelösning genom styrelsen (källtexten innehåller fetstil). ”Beslutet gäller den tvist som uppstått till följd av ett utkast till beslut (**utkastet till beslut**) som utfärdats av den irländska tillsynsmyndigheten (Data Protection Commission, **den irländska tillsynsmyndigheten** eller **den ansvariga tillsynsmyndigheten**) och de invändningar som därefter framförts av **den italienska tillsynsmyndigheten** (Garante per la protezione di dati personali, den italienska tillsynsmyndigheten) och de tyska tillsynsmyndigheterna Berliner Beauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit och Landesbeauftragtefür den Datenschutz und die Informationsfreiheit Baden–Württemberg (**de tyska tillsynsmyndigheterna**).” Se europeisk dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 om den tvist som hänskjutits av den irländska tillsynsmyndigheten angående TikTok Technology Limited (artikel 65 i den allmänna dataskyddsförordningen, p. 1). Detta beslut benämns i den fortsatta framställningen Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2(2023.

[1233] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 77.

(”Go Private”) eller hoppa över det (”Skip”) (popuppmeddelande vid registreringen)”.[1234] Dessutom var alternativet (”Skip”) placerat på höger sida. Det har påpekats att en sådan placering gör att en majoritet av användarna väljer alternativet på den högra sidan.[1235]

Den irländska tillsynsmyndigheten anförde följande i utkastet till sitt beslut:

> ”Under den relevanta perioden införde TTL en standardkontoinställning för minderåriga användare som gjorde att vem som helst (på eller utanför TikTok) kunde se innehåll som minderåriga användare publicerat på sociala medier. Ovannämnda behandling av personuppgifter innebar allvarliga risker för de minderåriga användarnas rättigheter och friheter.”[1236]

Vidare påpekades följande:

> ”Popuppmeddelandet vid registreringen visas efter det att den som registrerar sig framgångsrikt har passerat åldersspärren. Följande anges i meddelandet: Med ett privat konto kan endast godkända följare se ditt innehåll på TikTok. Annars kan videoklippen ses av vem som helst. Du kan när som helst ändra dina inställningar i appen.”[1237]

Den irländska tillsynsmyndigheten ansåg att denna standardinställning vilseledde barnen. Bland de olika aspekterna av plattformens design, som den irländska tillsynsmyndigheten tog upp, var att ”språkanvändningen uppmuntrar eller till och med bagatelliserar beslutet att välja ett privat konto”.[1238] I popuppmeddelandet hade knappen (”Cancel”) en ljusgrå färg, medan knappen ”Post Now” hade en svart färg.[1239] Det förra ansågs av de tyska tillsynsmyndigheterna vara en *nudge* eller en puffning.[1240] *Nudge* är olika strategier som utvecklarna och tillhandahållarna av tjänster använder sig av för att påverka konsumentens

---

[1234] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 75.
[1235] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 76.
[1236] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 s.10 fotnot 34.
[1237] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt. 32.
[1238] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 35.
[1239] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 38.
[1240] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 76.

affärsbeslut.[1241] Därutöver fanns knapphändig information om behandlingen av konsumentens personuppgifter. Inte heller var språket klart och tydligt, som det förväntas vara när en digital tjänst vänder sig till minderåriga användare.[1242]

De tyska tillsynsmyndigheterna, som lämnade invändningar mot det irländska utkastet till beslut i fallet, ansåg att TTL även hade brutit mot artikel 5.1.1 GDPR.

Europeiska dataskyddsstyrelsen konstaterade att TTL hade åsidosatt principen om rättvis behandling enligt artikel 5.1.a GDPR inom ramen för popuppmeddelandet vid registrering och videouppladdning.[1243] Styrelsen uppmuntrade därför den irländska tillsynsmyndigheten att i sitt slutliga beslut lägga till att TTL hade överträtt principen om rättvis behandling.[1244] I sin bedömning framförde EDPB bland annat följande:

> ”En annan viktig del av principen om rättvis behandling är kopplad till maktbalans, eftersom principen om rättvis behandling enligt artikel 5.1.a i den allmänna dataskyddsförordningen ligger till grund för hela dataskyddsramen och syftar till att åtgärda maktobalanser mellan de personuppgiftsansvariga och de registrerade för att undanröja de negativa effekterna av sådana obalanser och säkerställa ett effektivt utövande av de registrerades rättigheter. Det bör erinras om att de aktuella personuppgifterna avsåg en särskilt sårbar grupp av registrerade, nämligen barn som ”förtjänar särskilt skydd, eftersom barn kan vara mindre medvetna om berörda risker, följder och skyddsåtgärder samt om sina rättigheter när det gäller behandling av personuppgifter”. […] På samma sätt kan barn betecknas som ”sårbara” registrerade, eftersom de inte kan anses vara i stånd att medvetet och med eftertanke motsätta sig eller lämna samtycke till behandling av sina uppgifter.”[1245]

> ”När det gäller popuppmeddelandet om videouppladdning håller dataskyddsstyrelsen med de tyska tillsynsmyndigheterna om att påtryckningseffekten förstärks av det faktum att alternativet att lägga ut

[1241] Forbes, Modernizing Consumer Law in the Fourth Industrial Revolution s. 208.
[1242] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 40.
[1243] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 118.
[1244] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 283.
[1245] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 107.

> videon offentligt inte bara visas på höger sida, vilket har de effekter som anges ovan, utan även visas med en mörkare text i fetstil […].”[1246]
>
> ”Mot bakgrund av ovanstående håller dataskyddsstyrelsen med de tyska tillsynsmyndigheterna om att popuppmeddelandet vid registreringen och popuppmeddelandet om videouppladdning medförde att användarna påverkades att fatta ett visst beslut och undermedvetet ledde dem till beslut som kränkte deras integritetsintressen. Det är i detta avseende relevant att beakta att det beslut som användarna uppmuntrades att fatta gäller inställningen för automatiskt offentliggörande, vilket ”verkar vara ett medvetet val från TTL:s sida för att maximera användarnas engagemang och delning på plattformen”. EDPB instämmer även med de tyska tillsynsmyndigheterna i att det utgör en otillbörlig metod och behandling att göra det svårare för registrerade att göra ett val som gynnar skyddet av deras personuppgifter i stället för ett val som riskerar att skada dem. I det aktuella fallet är detta kombinerat med omständigheten att de registrerade är barn vars personuppgifter ”förtjänar särskilt skydd” och med bristen på tydlighet när det gäller konsekvenserna av de olika alternativen, särskilt med avseende på målgruppen för det framtiden innehåller på deras konto.”[1247]

Citaten från beslutet i TikTok-fallet ovan visar att EDPB motiverar sitt beslut med att konstatera att TTL hade åsidosatt principen om rättvisvis behandling av barns personuppgifter och lägger fokus på två aspekter av behandlingen. För det första lyfter EDPB det faktum att det råder en maktobalans mellan TikTok-plattformen och barnen, där barn dessutom utgör en grupp av ”sårbara registrerade”. När barn är målgrupp för en digital tjänst ska principen om barnets bästa beaktas, i detta fall ska skyddet för deras integritet komma i första hand. För det andra innebär popuppmeddelandet vid registreringen att TTL har gjort ett medvetet val att lägga till påtryckningseffekter, som i denna kontext består av *mörka mönster* och även kan strida mot artikel 25 i förordningen om digitala tjänster.[1248] Konsumenten ska kunna fatta fria välgrundade affärsbeslut, och leverantörerna av onlineplattformar får inte använda sig av manipulation eller andra otillbörliga metoder för att på

[1246] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 114.

[1247] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 117.

[1248] Se Holtz och Ledendal, Dataskyddsförordningen – det digitala årtiondets drottning s. 392.

ett väsentligt sätt påverka konsumentens val, enligt vad som stagas i artikel 25, punkt 1 i förordningen om digitala tjänster.

Utöver frågan om åsidosättande av principen om rättvisa, som lyftes av de tyska tillsynsmyndigheterna, ansåg den irländska tillsynsmyndigheten att TTL hade åsidosatt artikel 24.1, 25.1 och 25.2 i GDPR.

Under den berörda perioden var TikTok-tjänsten annonserad som en tjänst för barn över 12 år. För att registrera sig på tjänsten krävdes att den blivande användaren angav sitt födelsedatum. De barn som var yngre än 13 år, och som registrerade sin riktiga ålder, blockerades från appen, medan de som var under 13 år, men angav ett födelsedatum som utvisade att de var äldre än 13 år, fick tillgång till den digitala tjänsten.[1249] Det krävdes inte heller att underåriga konsumenter behövde bevisa att de var tillräckligt gamla för att använda tjänsten genom att visa legitimation.[1250]

Den irländska tillsynsmyndigheten accepterade TTL:s förklaring att kravet på identifikationskontroll dels skulle vara oproportionerligt, dels skulle kunna hindra barn som var tillräckligt gamla från att använda tjänsten, om de inte hade tillgång till sådana identifikationsdokument.[1251] Den italienska tillsynsmyndigheten som hade invändningar mot det irländska utkastet till beslut ansåg att den genomförda ålderskontrollen var otillräcklig och ineffektiv.[1252] Dessutom ansåg tillsynsmyndigheten att TTL borde ha ansträngt sig för att säkerställa att riskerna med behandlingen av barns personuppgifter undanröjdes för barn som var under 13 år.[1253] Den italienska tillsynsmyndigheten ansåg med hänsyn till att ”de allvarliga risker som minderåriga användare utsätts för, och med beaktande av behandlingens art, omfattning, sammanhang (sociala nätverk) och ändamål”, TTL borde ha vidtagit strängare åtgärder.[1254]

Dataskyddsstyrelsen framförde följande:

[1249] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 124.
[1250] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 126.
[1251] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 129.
[1252] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 136.
[1253] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 143.
[1254] A.st.

> ”[…] kravet på att åtgärderna ska vara ”lämpliga” inom ramen för **artikel 25.1 i den allmänna dataskyddsförordningen** innebär att de åtgärder och nödvändiga skyddsåtgärder som genomförs av en personuppgiftsansvarig bör vara lämpliga för att uppnå det avsedda syftet, dvs. de måste genomföra dataskyddsprinciperna och säkerställa de registrerades rättigheter ”på ett effektivt sätt”. Dataskyddsstyrelsen noterar att begreppet ”effektivitet” inom ramen för dataskyddslagstiftningen härrör från syftet med den allmänna dataskyddsförordningen att säkerställa ett ”effektivt skydd av personuppgifter över hela unionen.”[1255]

Dataskyddsstyrelsen konstaterade att för att kunna uttala sig om frågan huruvida TTL hade vidtagit lämpliga åtgärder för ålderskontroll som var relaterat till kravet på effektivitet, behövde EDPB beakta de faktorer som anges i artikel 25.1 i GDPR.[1256]

Beträffande ”behandlingens art, omfattning, sammanhang och ändamål” anförde EDPB att det som avses med art var relaterat till ”behandlingens inneboende egenskaper”.[1257] I fallet konstaterades att behandlingen av personuppgifter för de barn som var under 13 år skedde både i TikToks app och webbplats, eftersom det handlade om en tjänst som riktade sig till barn.[1258] Omfattningen däremot avser behandlingens storlek och räckvidd. Dataskyddsstyrelsen konstaterade att behandlingen av personuppgifterna i fallet påverkade ”ett stort antal sårbara personer”.[1259] Det faktum att många barn som var under 13 år fick sina användarkonton borttagna från plattformen visar att det var enkelt att komma åt plattformen. Vidare misstänktes att det fortfarande var några barn under 13 år som inte hade identifierats.[1260] Dessutom konstaterade EDPB att:

> ”[…]Följderna av detta är särskilt allvarliga och vittomfattande det innehåll som publicerades av minderåriga användare, inbegripet personer under 13 år som förblivit oupptäckta, på TikTok-plattformen där kontot var offentligt som standard och inte på annat sätt begränsades

[1255] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 177.
[1256] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 180.
[1257] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 181.
[1258] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 182.
[1259] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 186.
[1260] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 184.

> genom individuella videoutställningar, kunde nås, ses och på annat sätt behandlas utanför den registrerades och TTLs kontroll.”[1261]

Dataskyddsstyrelsen har påmint om att med begreppet sammanhang avses omständigheterna vid behandlingen.[1262] Vad gäller sammanhanget refererar EDPB till artikel 3.1 i barnkonventionen, som stadgar att i alla åtgärder som rör barn ska hänsyn tas till barnets bästa och anförde att ”det särskilda skydd som garanteras barn är särskilt relevant i det aktuella ärendet, eftersom TikTok plattformen är en social medietjänst som erbjuds direkt till barn”.[1263] Europeiska dataskyddsstyrelsen framförde att med ändamålet avses syftena med behandlingen och konstaterade att ”antalet användare av TikTok-plattformen och deras engagemang i TikTok-plattformen i förhållande till behandlingen i fråga har betydelse för TTL:s kommersiella intressen”.[1264]

Dataskyddsstyrelsen behövde även ta ställning till varierande grad av sannolikhet och allvar i fråga om riskerna för fysiska personers rättigheter och friheter. Om detta har EDPB framfört följande:

> ”Dataskyddsstyrelsen anser att TTL:s underlåtenhet att specifikt bedöma riskerna för barn under 13 år som får tillgång till TikTok-plattformen har tydliga konsekvenser för TTL:s förmåga att genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder i enlighet med artikel 25 i den allmänna dataskyddsförordningen. Såsom påpekas ovan är riskbedömningen nödvändig för att kontrollera att de planerade åtgärderna och skyddsåtgärderna är effektiva och ändamålsenliga.”[1265]

> ”Dataskyddsstyrelsen instämmer i den irländska tillsynsmyndighetens anmärkning att riskerna för minderåriga användare, däribland barn under 13 år som får tillgång till TikTok-plattformen, på grund av plattformens relevanta offentliga funktioner, omfattar risken för att förlora sin självständighet och kontrollen över sina personuppgifter, att eventuellt bli måltavla för oseriösa aktörer med tanke på TikTok-plattformens offentliga karaktär […].”[1266]

[1261] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 185.
[1262] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 87.
[1263] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 188 och 189.
[1264] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 192 f.
[1265] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 201.
[1266] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 203.

Med hänsyn till det som EDPB anfört i fallet, drog styrelsen slutsatsen att ”behandlingen i fråga medför höga risker och att de risker som är förknippade med den behandling som analyseras i utkastet till beslut var höga i fråga om sannolikhet och allvar”.[1267] Dataskyddstyrelsen kunde dock inte uttala sig om kraven gällande ”den senaste utvecklingen” som anges i artikel 25 GDPR. Styrelsen ansåg sig inte ha tillräcklig information för att bedöma kravet i förhållande till den senaste utvecklingen. Beträffande kostnaden ansåg EDPB att ”ett ledande innovativt teknikföretag som TTL, som riktar sina sociala medietjänster till barn, bör kunna överväga alla tillgängliga åtgärder för att säkerställa efterlevnaden av artikel 25 i den allmänna dataskyddsförordningen på ett effektivt sätt”.[1268]

Dataskyddsstyrelsen uttryckte allvarliga tvivel angående effektiviteten av de tekniska och organisatoriska åtgärder som genomförts av TTL angående ålderskontrollen.[1269] Detta kan tyckas vara egendomligt med hänsyn till vissa aspekter som EDPB framfört i sin bedömning:

> ”Dataskyddsstyrelsen noterar att kravet på att åtgärderna ska vara ”lämpliga” enligt artikel 25.1 i den allmänna dataskyddsförordningen innebär att de åtgärder och nödvändiga skyddsåtgärder som genomförs av en personuppgiftsansvarig bör vara lämpade för att uppnå det avsedda syftet, dvs. de måste genomföra de dataskyddsprinciper som anges i artikel 5.1 i den allmänna dataskyddsförordningen ”på ett effektivt sätt.”[1270]

> ”Enligt principen om ansvarsskyldighet ska den personuppgiftsansvarige kunna ”visa effekterna av de åtgärder som vidtagits för att skydda de registrerades rättigheter och varför åtgärderna anses vara lämpliga och effektiva”, vilket innebär att fokus läggs på att visa effekterna. När det gäller skyddet av barns rättigheter enligt den allmänna dataskyddsförordningen och fastställandet av huruvida barn faktiskt påverkas måste den personuppgiftsansvarige kunna visa att det finns

[1267] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 207.
[1268] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 217 och 219.
[1269] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 243.
[1270] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 221.

effektiva åtgärder för att säkerställa att behandlingen av barnens personuppgifter är förenlig med de dataskyddsprinciper […].”[1271]

”Såsom anges ovan kunde ett mycket stort antal användare under 13 år få tillgång till TikTok-plattformen, vilket innebar att TTL behandlade en stor mängd personuppgifter om sårbara registrerade, dvs. barn under 13 år, under den relevanta perioden, trots att det inte var nödvändigt för att tillhandahålla tjänsten. Med tanke på den stora volym av personuppgifter som oavsiktligt behandlades av TTL instämmer dataskyddsstyrelsen i den italienska tillsynsmyndighetens farhågor när det gäller bristen på ett effektivt genomförande av principen om uppgiftsminimering i det aktuella ärendet.”[1272]

”[…] Dataskyddsstyrelsen noterar att åldersspärren presenterades på ett neutralt sätt, men konstaterar samtidigt att en sådan åtgärd i sig inte är tillräckligt avskräckande för att säkerställa att enskilda personer inte anger ett felaktigt födelsedatum. Såsom beskrivs ovan är födelsedatumet den enda uppgift som en användare behöver ange för att få meddelandet om att han eller hon inte är behörig. Det är därför inte otänkbart att en person som är yngre än 13 år skulle kunna dra slutsatsen att födelsedatumet är den enda faktorn för bedömningen av hans eller hennes behörighet att få tillgång till TikTok-plattformen.”[1273]

”När ett sätt att kringgå reglerna väl är känt kan denna metod dessutom, liksom med metoder som bygger på oklarhet, enkelt delas med kompisar för att göra det lättare för dem att kringgå den befintliga åtgärden. Slutligen noterar dataskyddsstyrelsen att det faktum att TikTok-appen klassificerades som 12+ i Apple Store, vilket innebär att personer som är intresserade av att få tillgång till TikTok-plattformen lätt kan dra slutsatsen att de måste ange ett födelsedatum som visar att de är äldre än 12 år.”[1274]

”Dataskyddsstyrelsen instämmer i att ett ålderskontrollsystem som lätt kan kringgås är en relevant faktor med tanke på de befintliga åtgärdernas effektivitet.”[1275]

[1271] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 223.
[1272] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 226.
[1273] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 229.
[1274] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 230.
[1275] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 228.

> ”Med beaktandet av ovanstående, när det gäller ”effektiviteten” hos de förhandsåtgärder som genomförts av TTL, uttrycker dataskyddsstyrelsen allvarliga tvivel om huruvida användarens egen försäkran (också i kombination med blockeringsmekanismen) var en tillräckligt effektiv lösning för en sådan högriskbehandling. Dessutom uttrycker dataskyddsstyrelsen allvarliga tvivel om huruvida TTL, såsom krävs enligt principen om ansvarsskyldighet har visat att de genomförda förhandsåtgärderna har en mätbar effektivitet.”[1276]

Vad gäller lämpligheten av de tekniska och organisatoriska åtgärder som genomfördes av TTL enligt artikel 25.1, framförde EDPB följande:

> ”Vid bedömningen av huruvida den personuppgiftsansvariges förhands- och efterhandsåtgärder, sammantaget och som helhet, var lämpliga för att uppnå syftet att hindra barn under 13 år från att använda TikTok-plattformen, tar dataskyddsstyrelsen hänsyn till den standard som fastställts av EU-domstolen. Även om åtgärderna inte är tillräckligt tillförlitliga för att förhindra att alla personer under den tillåtna åldern godkänns måste åtgärderna avsevärt minska sannolikheten för ett sådant godkännanden om metoden inte används. Dataskyddsstyrelsen uttrycker allvarliga tvivel om huruvida TTL tillhandahöll tillräcklig bevisning i enlighet med artikel 5.2 i den allmänna dataskyddsförordningen för att visa att de åtgärder som införts ”avsevärt minskade” sannolikheten för att barn under 13 år kunde få tillgång till och använda TikTok-plattformen.”[1277]

> ”Dataskyddsstyrelsen gör bedömningen att de ytterligare efterhandsåtgärder som införts av TTL inte i sig hindrar registrering av barn under 13 år, utan i stället minskar bristerna i förhandsåtgärder som vidtas för att identifiera och ta bort konton som tillhör barn under 13 år. I detta avseende skulle det teoretiskt sett kunna finnas en efterhandsåtgärd med en tillräckligt hög noggrannhetsnivå och tillräckligt kort tidsfördröjning i borttagningen av identifierade användare. Dataskyddsstyrelsen hyser emellertid allvarliga tvivel om huruvida de befintliga efterhandsåtgärderna i det aktuella fallet säkerställer sådan effektivitet som skulle minska de brister som anges ovan när det gäller förhandsåtgärderna.”[1278]

[1276] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 234.
[1277] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 241.
[1278] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 242.

Dataskyddsstyrelsen krävde i sitt beslut att den irländska tillsynsmyndigheten skulle ändra sitt utkast till beslut på grund av att det inte kunde slås fast att TTL hade överträtt artikel 25 i GDPR när TTL hade utfört de tekniska och organisatoriska åtgärderna för ålderskontroll.[1279] Trots att den italienska tillsynsmyndigheten visade starka indikationer på att TTL hade överträtt artikel 25 i GDPR, räckte dessa enbart till att dataskyddsstyrelsen kunde uttrycka allvarliga tvivel om huruvida TTL hade vidtagit effektiva och lämpliga åtgärder för ålderkontroll på TikTok-plattformen. TikTok-fallet visar hur svårt det kan vara för EDPB att välja måttstockar att användas vid sådana bedömningar. En anledning till detta kan vara att de metoder för att verifiera ålderskontroll på det sätt som är förenligt med GDPR är ganska nya.

Mot bakgrund av det anförda är det tydligt att principen om barnets bästa i den digitala miljön ställer högra krav på tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster att vidta åtgärder för att utforma och designa sina tjänster på ett sätt som säkerställer att barns integritet och personuppgifter skyddas när barn konsumerar digitala tjänster. Utgångspunkten är att tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster ska göra en konsekvensbedömning av den planerade behandlingens konsekvens för skyddet av personuppgifter i enlighet med artikel 35 i GDPR för att kunna uppfylla lagstiftningens krav i artikel 25 i GDPR.[1280] Dataskyddsförordningen ställer krav på att tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster ställer människan och dennes integritet i fokus.[1281] När den människa som berörs i behandlingen är ett barn, krävs ännu större försiktighet på grund av att det handlar om en sårbar konsument.

7.2.2.6 Barnets bästa kräver ett solidariskt ansvar i den digitala miljön

Utifrån vad som har anförts ovan kan konstateras att det som principen om barns bästa i den digitala miljön handlar om är att säkerställa ett solidariskt ansvar för alla inblandade, det vill säga barnen, föräldrarna eller de som har ansvar för barnet, tillhandahållarna av tjänsterna och

---

[1279] Europeiska dataskyddsstyrelsens bindande beslut 2/2023 punkt 286.

[1280] Wendleby, Skapa inbyggt dataskydd genom bra konsekvensbedömningar s. 511 f. Se även FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 75.

[1281] Wendleby, a.a. s. 509.

staten.[1282] Barnens rätt att få en rättvis behandling av sina personuppgifter är kopplat till de krav som lagstiftningen ställer på utvecklarna och tillhandahållarna av tjänsterna samt på föräldrarna eller de som har föräldraansvaret för barnen. Detta återspeglas i de principer som måste följas vid behandlingen av barns personuppgifter enligt GDPR och dataskyddslagen.

Trots att principen om barnets bästa i den digitala miljön kräver ett engagemang från alla aktörer, ligger en stor del av ansvaret hos utvecklarna av digitala tjänster. Detta stadgas i flera dokument, såsom förordningen (EU) 2022(2065) om digitala tjänster, rekommendationerna i allmän kommentar nr 25 och Europaparlamentets resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad (2023/2043(INI)). Anledningen till detta är att det är utvecklarna av digitalt innehåll och digitala tjänster som bestämmer hur den digitala miljön ser ut, vilken information som ges och hur den ges till konsumenterna samt hur barns personuppgifter behandlas. Dessutom är det utvecklarna och tillhandahållarna av digitala tjänster som kan göra den digitala miljön till en transparent miljö för konsumenter.

Dataskyddsförordningen och förordningen om digitala tjänster är viktiga instrument för att åstadkomma efterlevnad av principen om barnets bästa i den digitala miljön från utvecklarnas sida. Förordningen om digitala tjänster trädde i kraft i november 2022 och har tillämpats i sin helhet sedan februari 2024. Lag (2024:954) med kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om digitala tjänster, som trädde i kraft i december 2024 och innehåller förslag på bestämmelser om tillsyn och tjänstemottagarens klagomål, kommer att bidra till att förstärka skyddet för underåriga konsumenter i den digitala miljön.[1283]

Utöver utvecklarnas ansvar för att göra den digitala miljön till en transparent och säker miljö för barnen, ligger det även ansvar på staten att vidta åtgärder för att utbilda föräldrar om de avtalsrisker som föreligger för barnen och för dem själva i den digitala miljön. På grund av den digitala asymmetrin är föräldrarna ofta lika sårbara som

[1282] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 punkt 5.
[1283] Se prop. 2023/24:160.

underåriga i den digitala miljön. Som påpekats tidigare är det viktigt att föräldrarna får tillräcklig kunskap om den digitala miljön för att kunna vägleda sina barn i deras aktiviteter och beslut i denna miljö.

7.2.3 Samtycke som rättslig grund skyddar inte barns personuppgifter på ett tillfredsställande sätt

Analysen av regelverket och rekommendationer kring behandlingen av barns personuppgifter visar att lagstiftaren anser att det är av hög prioritet att skydda barns personuppgifter. I teorin är skyddet för barns personuppgifter och integritet tillfredsställande, men i praktiken verkar inte detta vara fallet.

I rättslig mening anses samtycke vara en acceptans av ett avtal liksom även ett sätt för en person att utöva sina rättigheter.[1284] Samtyckesgrund är i själva verket av moralisk karaktär innan den blir rättslig.[1285] Ett samtycke kan legitimera exempelvis en handling som annars skulle betraktas som förbjuden eller olaglig.[1286] I den digitala miljön är samtycke ofta grunden för parternas rättsförhållande.[1287] Samtycke är ett sätt som en individ har för att uttrycka sin autonomi.[1288] När en underårig konsument lämnar sitt samtycke till behandlingen av sina personuppgifter utövar han eller hon sin rätt att bestämma över vilken information om sig själv eller sitt privatliv som ska delas med andra.[1289]

Att samtycke ska vara en rättslig grund för behandling av underåriga konsumenters personuppgifter har kritiserats, eftersom det inte anses vara ett effektivt sätt att säkerställa att samtycket har alla de element som lagstiftaren anger i artikel 4 GDPR.[1290] Det finns en risk att samtycket inte är informerat och frivilligt i sådana situationer. Ofta klickar

---

[1284] Sartor, Lagioia & Galli, Regulating targeted and behavioural advertising in digital services: how to ensure user's informed consent s. 92 f.

[1285] Edenberg & Leta Jones, Analyzing the legal roots and moral core of digital consent s. 1810.

[1286] van Der Hof, I Agree…Or Do I? A Rights-Based Analysis of the Law on Children's Consent in the Digital World s. 419 f.

[1287] Richards & Hartzog, The Pathologies of Digital Consent s. 1463.

[1288] A.a. s.1462.

[1289] van Der Hof, I Agree…Or Do I? A Rights-Based Analysis of the Law on Children's Consent in the Digital World s. 416.

[1290] Se rapport, Regulating targeted and behavioural advertising in digital services: how to ensure user's informed consent s. 97 f.

konsumenten på en ruta, vilket innebär en accept av avtal som består av många klausuler på ett juridiskt språk, och som ofta är svår att förstå även för vuxna konsumenter.[1291] Dessutom är designen av digitalt innehåll och digitala tjänster ibland vilseledande på grund av att utvecklarna har använt sig av *mörka mönster* för att framkalla konsumentens samtycke i olika avtalssituationer.[1292] Detta medför att samtycke i sådana situationer är allt annat än frivilligt och meningsfullt.[1293]

Barn är i regel godtrogna och inte alltid kapabla att förstå hur deras personuppgifter behandlas.[1294] Unga konsumenter betraktas som extra sårbara i den digitala miljön, eftersom deras kognitiva förmågor inte är helt utvecklade, vilket gör att de inte förstår konsekvenserna av att de godkänner att olika företag samlar information om dem.[1295] Det har därför hävdats att barn i regel saknar kognitiv förmåga för att förstå rättsliga skyldigheter.[1296] På grund av detta kan barns samtycke ses som omedvetet.[1297]

Ett omedvetet samtycke kan bero på olika saker, såsom att avgivaren inte förstår det avtal som parternas rättsförhållande bygger på, att konsumenten inte förstår teknologin bakom parternas avtal eller inte förstår riskerna med och konsekvenserna av deras rättsförhållande.[1298] Det har även påpekats att underåriga konsumenter egentligen saknar förmåga att ge sitt avtalsrättsliga samtycke, eftersom det normala är att underåriga i olika rättsordningar saknar rättslig handlingsförmåga på samma sätt som i den svenska rättsordningen.[1299] Vidare har det

---

[1291] Rapport, Regulating targeted and behavioural advertising in digital services: how to ensure user's informed consent s. 97 f.

[1292] Se avsnitt 7.2.2.5.

[1293] Richards & Hartzog, a.a. s. 1486 ff. Se även 5Rights rapport, Tick to Agree: Age appropriate presentation of published terms.

[1294] Jfr Konsumentverkets rapport, Datadriven marknadsföring och konsumentsårbarhet: en kunskapsöversikt s. 27.

[1295] Se a.a. s. 15.

[1296] Daniel, Virtually Mature: Examining the Policy of Minors' Incapacity to Contract Through the Cyberscope s. 249.

[1297] Edenberg & Leta Jones, Analyzing the legal roots and moral core of digital consent s. 1813.

[1298] Richards & Hartzog, The Pathologies of Digital Consent s. 1478 ff.

[1299] Jfr Richards & Hartzog, a.a. s. 1490. Jfr Mattsson, Barns delaktighet i forskning – särskilt om informationskravet s. 332. Jfr Alexius & Hollander, Barns behov och vilja vid tvångsvård till följd av omsorgsbrist s. 26 f.

uttalats att genom att tillåta att barn får samtycka på egen hand till behandlingen av sina personuppgifter, behandlar lagstiftaren dem som vuxna.[1300]

Kritik har också framförts mot det faktum att i vissa fall kan föräldrar samtycka till behandlingen av barnets personuppgifter i barnets ställe. Det har uppmärksammats att ofta är föräldrarna lika okunniga som deras barn om vad samtycke i avtalssituationen innebär.[1301] På grund av detta har det hävdats att användningen av samtycke som verktyg för att åstadkomma skydd för personuppgifter och dataskydd enbart är en ”illusion av autonomi”.[1302]

Verifieringskontrollen för att säkerställa att rätt person samtycker till behandlingen av barnets personuppgifter är också en aspekt som visar att samtycke kan vara en svag rättslig grund. Enligt EDPB:s riktlinjer om samtycke, förväntas ett företag som önskar samla barns personuppgifter ”göra rimliga ansträngningar” för att verifiera att barnet är tillräckligt gammalt för att ge sitt samtycke.[1303] Vid vidtagandet av åtgärder för att kontrollera barnets ålder ska företaget beakta proportionen mellan behandlingens art och risker.[1304] TikTok-fallet som redogjordes för ovan under avsnitt 7.2.2.5 visar att det kan vara svårt att bedöma huruvida de personuppgiftsansvariga företar tillräckliga åtgärder för att kontrollera barnens ålder.

När en underårig konsument kommunicerar att han eller hon har rätt ålder för att lämna sitt digitala samtycke, kan ett företag som önskar samla in den underåriges personuppgifter göra ytterligare kontroll, men det framgår inte av lagstiftningen hur en sådan kontroll ska eller får göras.[1305] Detta kan bero på att det är svårt att anpassa verifieringsmetoder för ålderskontroll när det gäller skydd för personuppgifter i jämförelse med ålderskontroller för gambling, alkohol och

---

[1300] Jfr Richards & Hartzog, The Pathologies of Digital Consent s. 1490.

[1301] van Der Hof, I Agree…Or Do I? A Rights-Based Analysis of the Law on Children’s Consent in the Digital World s. 436 ff.

[1302] A.a. s. 444.

[1303] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679 (version 1.1) punkt 132 s. 29.

[1304] A.st.

[1305] Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning 2016/679 (version 1.1) punkt 133 s. 29.

tobaksprodukter.[1306] En anledning kan vara att det är oklart vad som menas med skada för personuppgiftsinnehavare, om behandlingen skulle ske på felaktigt sätt.[1307]

Utövandet av ålderskontroller ska vara förenligt med GDPR:s principer. I detta sammanhang är det relevant att uppmärksamma principen om uppgiftsminimering i artikel 5.1 c GDPR. De metoder som finns tillgängliga för åldersförsäkran (*age assurance*) varierar, eftersom de antingen kan fokusera på konsumentens verkliga ålder (ålderskontroll) eller åldersuppskattning.[1308] Ofta kontrolleras barnets ålder genom en självdeklaration, där användaren anger sitt födelsedatum eller fyller i en ruta för att ange om de är tillräckligt gamla för att använda den digitala tjänsten.[1309] Det har visats att de barn som inte är tillräckligt gamla för att ge sitt samtycke på egen hand har en tendens att ange falska uppgifter för att få tillgång till digitala tjänster.[1310]

När ett barn kommunicerar att han eller hon inte är tillräckligt gammal för att lämna sitt samtycke, måste företaget eller den personuppgiftsansvarige hämta förälderns godkännande eller samtycke enligt artikel 8.2 GDPR och 2 kap. 4 § dataskyddslagen.[1311] I artikel 8.2 GDPR anges att företaget ska göra rimliga ansträngningar för att kontrollera att det är föräldern eller den som har föräldraansvaret som lämnar sitt samtycke. Det förefaller finnas osäkerhet kring hur en

---

[1306] Macenaite & Kosta, Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps? s. 180.

[1307] A.st. I brasiliansk rätt har meningen av skada i den digitala miljön diskuterats i termer av att det inte handlar om "en faktisk inträffad skada" utan om "sannolikheten att en skada kan uppstå" (*risco de probabilidade de dano*). Se Henriques, Direitos Fundamentais da Criança no Ambiente Digital. https://www.jusbrasil.com.br/doutrina/direitos-fundamentais-da-crianca-no-ambiente-digital-ed-2023/1929470103 / hämtad 4/2/2024.

[1308] Se 5Rights Foundations rapport, But how do they know it is a child? Age Assurance in the Digital World s. 24.

[1309] Se a.a. s. 27 och 55. De vanligaste verktygen för ålderskontroll i den digitala miljön är: "self-declaration, hard identifiers, biometric estimation, profiling (AI), capacity testing, cross-account authentication, third party age assurance provider (a. digital identity, b. B2B, c. age tokens), account holder confirmation, device holder confirmation and flagging"..

[1310] Se a.a. s. 27 ff. och 55. De vanligaste verktygen för ålderskontroll i den digitala miljön är: "self-declaration, hard identifiers, biometric estimation, profiling (AI), capacity testing, cross-account authentication, third party age assurance provider (a. digital identity, b.B2B, c. age tokens), account holder confirmation, device holder confirmation and flagging".

[1311] Se avsnitt 2.12.3.

personuppgiftsansvarig ska fullgöra sin skyldighet att kontrollera att samtycke har lämnats av rätt person.

Mot bakgrund av det anförda kan konstateras att samtycke inte är en stark rättslig grund för behandling av barns personuppgifter, eftersom varken föräldrarna eller barnen är ”de facto autonoma” för att kunna lämna samtycke på grund av den digitala miljöns komplexitet.[1312]

7.3 Det rättsliga skyddet för underåriga när ett avtal kräver en motprestation i penningvederlag

7.3.1 Typfall 2-a – Underåriga som är under sexton år har registrerat ett eget bankkort till sitt användarkonto för att skaffa digitalt innehåll

7.3.1.1 Bakgrund

I typfall 2-a har en underårig under sexton år skapat ett användarkonto i sin egen elektroniska enhet och registrerat ett eget bankkort till användarkontot. Den underårige ingår avtal för att skaffa digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Den fråga som uppstår är huruvida den underåriges avtal är bindande.

I typfall 2-a behöver den underårige, som inte har fyllt 13 år, i teorin att deras förälder, eller den som har föräldraansvaret för barnet, godkänner insamlingen av barnets personuppgifter. I praktiken kan barnet använda tjänsten som vanligt, trots att kontot skapats utan föräldrarnas medverkan. Trots att tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala distributionsplattformar erbjuder olika sorters kontroll för att de som är under 13 år inte ska kunna få tillgång till dessa tjänster, är det ett känt faktum att barn under 13 år ändå har lyckats skapa ett användarkonto.[1313] Det faktum att ett barn lyckas skapa ett användarkonto utan föräldrarnas hjälp har dock konsekvenser för tillhandahållaren av tjänsten, som i ett sådant fall skulle göra sig skyldig till en olaglig

---

[1312] Macenaite & Kosta, Consent for processing children’s personal data in the EU: following in US footsteps? s. 185.

[1313] Det var t.ex. ingen tvekan om att barn som var under 13 år använde TikTok-plattformen i TikTok-fallet. Se avsnitt 7.2.2.5 ovan.

behandling av barns personuppgifter, som nämnts ovan under avsnitt 7.2.1.

Det som är i fokus i följande avsnitt är de rättsliga konsekvenserna av att underåriga ingår ett avtal som kräver en motprestation i form av penningvederlag för att han eller hon ska få tillgång till en digital tjänst.

Eftersom underåriga under sexton år inte omfattas av någon undantagsbestämmelse i 9 kap. FB, är ett avtal som ingås av en underårig enbart bindande om förmyndarens samtycke i någon form föreligger.[1314] Den trettonårsgräns som ofta anges i användarvillkoren för digitala tjänster är således inte förenlig med bestämmelserna i 9 kap. FB. Först vid sexton års ålder får en underårig självständigt ingå avtal med egna intjänade medel.[1315]

Som diskuterats i avsnitt 3.4.2.1 är utgångspunkten i FB att en underårig endast får ingå avtal där "varje ekonomisk risk för den omyndige praktiskt taget framstår såsom utesluten".[1316] Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, där avtal ingås genom användning av ett användarkonto, regleras som ett slags ramavtal.[1317] Genom sådana avtal förpliktar sig konsumenten att acceptera alla framtida avtal som ingås via användarkontot.[1318] En underårig kan dock inte självständigt ge ett sådant löfte.

Typfall 2-a är särskilt komplext, eftersom en underårig inte får ingå en sådan ekonomisk förpliktelse att fullgöra framtida avtal. Samtidigt bör det beaktas att det vid godkännandet av användarvillkoren för tjänsten inte omedelbart uppstår någon ekonomisk förpliktelse för den underårige konsumenten.[1319] Dessutom kan den underårige faktiskt endast använda kontot för att få tillgång till kostnadsfritt innehåll, vilket kan innebära att avtalet i vissa fall blir bindande.

I typfall 2-a använder den underårige sitt eget bankkort för att ingå avtal. Det har blivit allt vanligare att förmyndare ansöker om bankkort

---

[1314] 9 kap. 1 och 6 §§ FB.
[1315] Se avsnitt 3.4.4.
[1316] NJA II 1924 s. 314.
[1317] Jfr Dotevall, Avtal s. 86.
[1318] Se avsnitt 2.3.2.4.
[1319] Se avsnitt 2.3.2.4.

till sina barn.[1320] Istället för att ge veckopeng eller månadspeng kan förmyndarna sätta in pengar på barnets bankkonto.

Endast en förmyndare har rätt att öppna ett bankkonto med tillhörande bankkort för en underårig. Att en förmyndare skaffar ett bankkort till sitt barn kan betraktas som ett underförstått samtycke till att barnet ska kunna ingå avtal.[1321] I detta sammanhang finns två avgörande faktorer för den underåriges avtalsbundenhet: priset för den digitala tjänsten och den underåriges förståndsutveckling, vilket kommer att analyseras i avsnitt 7.3.1.3.[1322]

7.3.1.2 Underårig är avtalspart och kan vara ansvarig för avtalsfullgörelsen när hans eller hennes eget bankkort är anslutet till användarkontot

I typfall 2-a har den underårige ett eget bankkort kopplat till sitt användarkonto. Till skillnad från typfall 1-a och 1-c är det i detta fall den underårige som är avtalspart i relation till tjänstens tillhandahållare. Det faktum att underåriga har ett bankkort anslutet till ett eget bankkonto kan innebära att den underårige själv ansvarar för avtalsfullgörelsen.[1323]

Persson har påpekat att i vissa situationer är det inte helt enkelt att avgöra huruvida det är den underårige själv eller dennes förmyndare som ansvarar för avtalsfullgörelsen.[1324] Enligt Persson är det viktigt att beakta två aspekter för att kunna besvara frågan om vem som är betalningsskyldig. För det första måste det utredas vilken ställning förmyndaren har i avtalssituationen.[1325] För det andra är det viktigt att ta hänsyn till barnets ålder och hans eller hennes förmåga att förstå konsekvenserna av sitt agerande.[1326]

[1320] Se artikeln, *Fler barn har bankkort – åldersgränser slopas*. Publicerad i Expressen 2016/03/14.

[1321] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1322] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1323] Persson & Henrikson, Om barns skuldsättning – fler lagändringar nödvändiga? s. 571.

[1324] Persson, Vems är skulden? s. 377 f.

[1325] A.a. s. 378.

[1326] A.st.

Att förmyndarna sätter in pengar på barnets bankkonto torde ses på samma sätt som när förmyndarna ger kontanter till sina barn.[1327] Genom att överföra pengar till barnets bankkonto ger förmyndarna barnet fri förfoganderätt över pengarna. Utgångspunkten i sådana fall bör vara att barnet kan fritt disponera över de pengar som finns på bankkontot och att förmyndarens underförstådda samtycke föreligger för de olika avtalen.[1328] Det är viktigt att påminna om att förmyndarna kan bestämma över och kontrollera underårigas rättsliga handlingsförmåga genom att inte överföra för stora summor pengar till de underåriga.

I kapitel 6 diskuterades hur registreringen av ett betalningsmedel till ett användarkonto fungerar som ett avtalsgrundande rättsfaktum.[1329] Om den underåriges bankkort är registrerat till användarkontot, kommer betalningen för alla köp som ingås från användarkontot att dras därifrån.

Vidare måste det påminnas om att tredje man också kan ge underåriga en viss rättslig handlingsförmåga genom att ge dem en gåva, vilket stadgas i 9 kap. 4 § FB. Det är numera vanligt att släktingar överför pengar till underåriga via Swish-appen när de ger gåvor i form av pengar. I dessa fall har de underåriga rätt att förfoga över de pengar som överförts till deras bankkonto på det sätt de önskar.[1330] Sådana betalningar med Swish som kommer in på underårigas bankkonto kan sedan användas för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Underårigas förmyndare kan inte påverka deras bestämmanderätt när gåvorna har lämnats utan något förbehåll.[1331]

Med anledning av detta kan konstateras att innehavaren av ett betalningsmedel som är registrerat på användarkontot ansvarar för fullgörelsen av avtalsprestationen. Det är viktigt att påminna om att denna fullgörelse sker i omedelbar anslutning till avtalsslutet. Om den underårige har anslutit ett bankkort till sitt användarkonto kommer de pengar som motsvarar priset för det digitala innehållet eller den

---

[1327] Se Singer, Barns rätt s. 182.
[1328] Se RH 1988:82.
[1329] Se avsnitt 6.3.3.
[1330] Walin & Vängby, Föräldrabalken (14 juni 2024, Version 23, JUNO) kommentaren till 9 kap. 4 §.
[1331] A.st.

digitala tjänsten att dras från den underåriges bankkonto. I ett sådant fall är det den underårige själv som ansvarar för avtalsfullgörelsen.

7.3.1.3 Förhållandet mellan rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke och mikrotransaktioner

Rättsgrundsatsen om förmyndarens samtycke har en viktig roll för att bestämma underårigs avtalsbundenhet, när ett riktat samtycke från förmyndaren till en viss rättshandling saknas. En viktig aspekt av underårigs avtalsbundenhet med stöd i rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke är att, vid bedömningen av huruvida samtycke anses föreligga, bör i tveksamma och svåra fall hänsyn tas till andra faktorer. Vid denna bedömning får stor vikt tillmätas huruvida rättshandlingen var nödvändig att företagas, den underåriges ålder och varans pris.[1332] Utöver det kan ett avtal som en underårig ingått utan att ha rätt nivå av förståndsutveckling aldrig bli bindande.[1333]

Det som är problematiskt och som påpekades i kapitel 5 är att det är vanligt att underåriga konsumenter ingår flera mikrotransaktioner i den digitala miljön. Detta kan innebära att de enskilda avtalen anses bindande med hänsyn till värdet av de enskilda köpen som i regel är lågt. Dessutom anses sådana köp vara vanliga med tanke på vad underåriga i en viss ålder anses konsumera. Även om dessa avtal är vanliga bland underåriga, kan det knappast vara fråga om rättshandlingar som är nödvändiga att företa. Det kan också ifrågasättas om de underåriga har de psykiska egenskaper som krävs för att avtalsbundenhet ska kunna uppstå med hänsyn till att många digitala tjänster innehåller *mörka mönster* som i någon mening kan framkalla barnets avtal. Om hänsyn enbart tas till de enskilda avtalen, finns det en risk att dessa alltid kommer att vara bindande för de underåriga.

I Ds 2012:31, *App to date*, framförs följande:

> ”Om föräldern däremot godkänner att den underåriga skapar ett konto och knyter ett kontantkort till detta, får barnet behörighet att ingå för åldern sedvanliga avtal. Exempel på sådana köp skulle kunna vara köp

[1332] Se avsnitt 3.7.1.

[1333] Se avsnitt 3.7.1.

av appar för lägre belopp men inte virtuell valuta för flera tusentals kronor."[1334]

Trots uttalandet ovan, visar ARN:s beslut att nämnden inte brukar ta hänsyn till antalet mikrotransaktioner som de underåriga företar utan i stället lägger fokus på värdet av de enskilda mikrotransaktionerna. Problemet ligger i att lagstiftningen inte kräver att hänsyn tas till den frekvens med vilken de underåriga företar rättshandlingar i den digitala miljön. Det är naturligt att det inte föreligger några sådana krav från lagstiftarens sida, på grund av att regleringen i 9 kap. FB härrör från en tid då praxis var att avtalet ingicks i parternas fysiska närvaro och där avtalsföremålet normalt sett var en lös sak. I denna kontext är det viktigt att påminna om att det överordnade syftet med 9 kap. FB är att förmyndarna förväntas skapa ekonomisk trygghet för de underåriga och skydda dem från att ingå dåliga (ekonomiskt ofördelaktiga) avtal.[1335]

I ett ärende, Änr 2023-06685, där ARN lämnade en rekommendation, hade en underårig gjort mer än 700 köp i ett spel. Likaså hade en nioåring i Änr 2021-03293 köpt 31 spel för 8 761 kr under fyra dagar och i Änr 2021-00475 hade en annan nioåring köpt appar för ett värde av 12 500 kr under en tredagarsperiod. I Änr 2020-13160 hade ytterligare en nioåring gjort *köp inuti* Roblox appen för ett värde av 10 718 kr under en femdagarsperiod.[1336] I ett annat fall som rapporterades i Aftonbladet i juli 2024, hade en nioåring gjort 87 *köp inuti ett spel* under några timmar.[1337] I samtliga fall var det förmyndarnas bankkort som var kopplade till de användarkonton som användes för att ingå de olika

---

[1334] Ds 2012:31 s. 153.

[1335] NJA II 1924 s. 314.

[1336] Det är flera beslut utöver de som nämnts i detta kapitel som visar på problemet med den frekvens med vilken underåriga företar mikrotransaktioner. För att undvika upprepning nämns enbart vissa beslut. Se t.ex. Änr 2020-17146 (en sjuttonåring köpte digitalt innehåll genom prenumerationer under en period av fyra månader för ett värde av 12 000 kr), Änr 2020-22059 (en tolvåring köpte spel till ett värde av 15 000 kr under fyra månader), Änr 2021-08334 (en sjuåring köpte digitalt innehåll till ett värde av 5 200 kr mellan den 3 januari och 26 februari) och Änr 2023-05152 (en nio åring köpte spel via mobilapp för ett värde av 8 473 kr under en period av två månader.

[1337] Se artikeln, *Sonen handlade för 20 000 i mobilen – semestern ställs in* publicerad i Aftonbladet 2024/07/09.

avtalen. Även om dessa fall inte handlar om barns avtal, kan de belysa problemet med frekvensen av mikrotransaktioner i den digitala miljön. Om rättstillämparen tolkar lagstiftningens förarbeten utan att beakta de egenskaper som är unika för den digitala miljön, föreligger en risk att lagstiftningens ändamål till viss del åsidosätts.

De enskilda transaktionerna handla i regel om små belopp som underåriga brukar disponera över utan något som helst problem utanför den digitala miljön. Det kan jämföras med en situation där en underårig kommer till en godisbutik och handlar godis för 30 kr. Det är inte anmärkningsvärt om en underårig skulle ingå ett sådant avtal. Om samma underårig skulle återkomma till butiken 30 eller 50 gånger under en och samma eftermiddag för att köpa godis för 30 kr varje gång, skulle säljaren säkert reagera och borde inse att något var underligt. Problemet när avtal ingås i den digitala miljön är att avtalsparterna inte är i varandras närvaro och att det är väldigt enkelt och ofta lockande för de underåriga konsumenterna att ingå flera avtal under en relativt kort tid.[1338]

När parterna hamnar i en tvist, sker bedömningen av huruvida förmyndarens underförstådda samtycke har förelegat för köpen alltid i efterhand, oavsett om det handlar om fysiska eller digitala köp. I jämförelse med avtalssituationer i fysiska butiker, förefaller det som att när avtal ingås i fysiska butiker har förmyndarna en större chans att nå framgång med sin begäran att få tillbaka den summa som de underåriga har betalat. Detta gäller särskilt när denna summa inte är låg.[1339] Det förefaller inte ha någon större betydelse om förmyndaren verkligen överfört pengarna till den underårige eller inte. Det faktum att pengarna inte är öronmärkta är till fördel för både de underåriga och deras förmyndare. I den digitala miljön när betalningen sker genom användning av ett bankkort är pengarna öronmärkta på grund av att det är möjligt att identifiera kortets innehavare. Förmyndaren eller tredje man kommer alltid att ”ha tillåtit” den underårige att disponera över de pengar som finns på den underåriges bankkonto.

[1338] Se avsnitt 2.6.2.

[1339] Se avsnitt 3.4.2.2.

Om samma resonemang som fördes i RH 1988:82 (*stövel-fallet*)[1340] skulle appliceras på ett fall där en underårig använder sitt eget bankkort för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, skulle avtalen, med hänsyn till värdet av mikrotransaktionerna, anses vara bindande i och med att förmyndaren har tillåtit den underårige att förfoga över en sådan summa (eftersom den är deponerad på underårigs bankkonto).

Det har tidigare redogjorts för de strategier som leverantörerna av digitalt innehåll ofta använder för att locka barnet att konsumera digitalt innehåll.[1341] När den digitala miljön styrs av AI och användningen av *mörka mönster,* riskerar barn att ingå flera mikrotransaktioner till ett sammanlagt stort belopp. Om hänsyn enbart tas till barnets ålder och värdet av en mikrotransaktion, går rättstillämpare miste om hela bilden. En underårig som har hunnit spara en större summa pengar på sitt bankkonto riskerar att bli av med den när många små transaktioner ingås. Enligt lagberedningens kommentarer till den bestämmelse som numera finns i 9 kap. 1 § FB, kan ett avtal som underårig ingått utan att besitta de psykiska egenskaper som krävs för att förstå rättshandlingens innebörd inte vara bindande, inte ens med förmyndarens samtycke.[1342] Analysen av ARN:s beslut visar att nämnden inte beaktar de faktorerna som lagstiftaren anser bör beaktas i de tveksamma fall angående huruvida förmyndarens samtycke anses föreligga. Dessutom beaktar nämnden i regel inte den underåriges förståndsutveckling.

I FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 anförs följande i punkt 12:

> ”Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp som kräver en bedömning som lämpar sig för det specifika sammanhanget. Den digitala miljön skapades inte ursprungligen för barn, och ändå spelar den en betydande roll i barns liv. Konventionsstaterna bör se till att hänsyn till varje barns bästa prioriteras i alla åtgärder som gäller tillhandahållande, reglering, utformning, hantering och användning av den digitala miljön.”

[1340] Omständigheterna kring RH 1988:82 (*stövel-fallet*) anges i avsnitt 3.4.2.2.

[1341] Se avsnitt 2.6.

[1342] NJA II 1924 s. 342.

Principen om barnets bästa torde vara åsidosatt när tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster använder sig av AI och olika former av *mörka mönster* för att framkalla barnets avtal.[1343] Vilken förälder skulle tillåta sitt barn att ingå avtal för flera hundra tusen kronor? Till detta måste också påpekas att avtalsföremålet är digitalt innehåll. I kapitel 5 visades att ARN anser i många av sina beslut att dessa avtal trots den högra frekvensen är bindande.[1344] Det kan tänkas att sådana avtal, där underåriga har spenderat många tusen kronor för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, utgör *pacta turpia*, det vill säga att de inte kan göras gällande på grund av att de strider mot lag eller moral.[1345] Frågan om dessa avtals ogiltighet på andra grunder än underårighet har inte varit föremål för denna studie. Emellertid kan det med tanke på problematiken med mikrotransaktioner vara av betydelse att uppmärksamma detta. I ett fall som avgjordes av Patent- och marknadsöverdomstolen, PMT 4156-21 (Betsson), ansåg domstolen att avtal som en vuxen konsument med spelberoende (*gambling)* hade ingått efter det att BML Group fått kännedom om att konsumenten hade ett spelberoende, men trots detta fortsatte att på ett påträngande sätt marknadsföra spel mot konsumenten, inte kunde göras gällande med stöd i 33 § AvtL, eftersom de aktuella rättshandlingarna stred mot tro och heder. Tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke till avtal, där underåriga med hög frekvens har skaffat digitalt innehåll genom mikrotransaktioner, medför att utfallet får en annan effekt än lagstiftningens ändamål, det vill säga ett ekonomiskt ofördelaktigt avtal för den underårige. Det kan diskuteras huruvida underårigas avtal som anses bindande med stöd i rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke kan ogiltigförklaras med stöd i 33 § AvtL.[1346]

[1343] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 35.

[1344] Det är viktigt att påpeka att de flesta fall i kapitel 5 visade på problematiken där förmyndarna var avtalsparter och betalningsskyldiga för de digitala rättshandlingar som de underåriga hade företagit. Detta undanröjer dock inte problemet med att avtal kan ingås i så hög frekvens som sker idag.

[1345] Se Ingvarsson, Pengar luktar inte – eller gör det? s. 1024 ff. Se även Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 254 f.

[1346] Se Ingvarsson, Spel och osedliga avtal s. 749 ff. Denna fråga omfattas inte av studien, men det är viktigt att frågan undersöks i andra studier.

I Ds 2021:31, *App to date*, konstaterades att regleringen kring underårigas rättsliga handlingsförmåga, samt under vilka omständigheter som underåriga får förfoga över pengar eller kontantkort som de har fått från förmyndarna, kan innebära en viss utmaning för rättstillämparna. Ett förslag som tidigare framfördes för att tydliggöra när förmyndarens underförstådda samtycke ska anses föreligga var att lägga till ett andra stycke i 9 kap. 6 § FB med följande lydelse:

> ”En förmyndare, som låtit den underåriga få tillgång till kontanter eller kontantkort, får anses ha gett den underåriga behörighet att ingå avtal som är sedvanliga med hänsyn till den underårigas ålder, avtalets art och övriga omständigheter. Om den med vilken avtalet slöts insåg eller borde ha insett att den underåriga handlade mot särskilda inskränkande föreskrifter, är även ett sedvanligt avtal ogiltigt.”[1347]

Ett sådant tillägg skulle i princip vara ett sätt att undvika avtalsbundenhet vid ett stort antal mikrotransaktioner. Enligt min mening kräver problemet en större lösning med hänsyn till EU:s vision om en rättvis digital miljö, som bland annat ska bygga på transparens.[1348] Lösningen kan möjligen ligga i att förbjuda att tillhandahållarna av digitalt innehåll använder sig av *mörka mönster* i den digitala miljön, att begränsa antalet mikrotransaktioner under en viss tidsperiod och att göra affärsmodellerna mera transparanta.

I detta sammanhang är det viktigt att uppmärksamma förhållandet mellan mikrotransaktioner och underårigas skuldsättning. Ett syfte med att begränsa underårigas rättsliga handlingsförmåga, och att förmyndarna ska ansvara för förvaltningen av underårigas tillgångar, är just för att underåriga inte ska skuldsättas.[1349] Persson och Henrikson har påpekat att även om det inte funnits uppgifter om att skaffandet av bankkort har medfört att underåriga konsumenter blivit skuldsatta, kan man inte bortse från risken att ett bankkort kan vara en potentiell skuldfälla.[1350] Enligt författarna finns det risk för skuldsättning om

---

[1347] Ds 2012:31 s. 155.

[1348] Se Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01).

[1349] Se avsnitt 4.4.4.

[1350] Persson & Henrikson, Om barns skuldsättning – fler lagändringar nödvändiga? s. 571. Det ska påpekas att artikeln skrevs 2018.

underåriga skulle tappa sitt bankkort, vilket skulle möjliggöra kontaktlösa köp eller att någon annan skulle kunna använda kortet och förorsaka övertrassering.[1351] Med anledning av detta är det viktigt att uppmärksamma Apples användarvillkor, som dock förefaller öppna upp för underårigas skuldsättning. Av Apples användarvillkor framgår följande:

> ”Om din primära betalningsmetod inte kan debiteras av någon anledning (som utgångsdatum eller otillräckliga medel), godkänner du att Apple försöker debitera dina andra godkända betalningsmetoder i ordning uppifrån och ned så som de visas på din sida för betalningar i kontoinställningarna. Om vi inte kan debitera dig förblir du ansvarig för eventuella outtagna belopp, och vi kan försöka debitera dig igen eller begära att du tillhandahåller en annan betalningsmetod. Om du förbeställer innehåll kommer du att debiteras när Innehållet levereras till dig (såvida du inte avbokar innan Innehållet är tillgängligt). I enlighet med lokal lag kan Apple automatiskt uppdatera din betalningsinformation angående betalningsmetoder om sådan information tillhandahålls av betalningsnätverken eller dina finansiella institutioner.”[1352]

Det är oklart hur Apple med stöd i villkoret ovan skulle hantera en situation där en underårig enbart har registrerat ett betalningsmedel till sitt användarkonto och han eller hon vill göra ett köp där det inte finns tillräckliga medel för att täcka köpet. Om Apple tillhandahåller det digitala innehållet trots att det inte finns tillräckligt medel till det, finns en risk att Apple avvaktar med att kräva den underårige på beloppet till den dag han eller hon blir myndig. Apple skulle också kunna stoppa tillhandahållandet av det digitala innehållet, om det visar sig att det inte finns tillräckligt medel och om något annat betalningsmedel inte är registrerat. Det som är klart är att om det inte är möjligt för Apple att debitera något annat betalningsmedel, får användaren ett negativt saldo på kontot och får inte köpa, ladda ner eller uppdatera appar förrän han eller hon har uppdaterat sin betalningsmetod.[1353]

[1351] Persson & Henrikson, Om barns skuldsättning – fler lagändringar nödvändiga? s. 571.
[1352] Se https://www.apple.com/legal/internet-services/itunes/se/terms.html /hämtad 29/12/2024.
[1353] Se https://support.apple.com/sv-se/118244 /hämtad 29/12/2024.

I ljuset av det framförda är det uppenbart att rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke inte är tillfredsställande för att skydda underåriga konsumenter när de ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke i avtalssituationer, där underåriga skaffar digitalt innehåll och digitala tjänster, kan både leda till ekonomiskt ofördelaktiga avtal för underåriga och i vissa fall även att underåriga sätts i skuld.

7.3.2 Typfall 2-b Underårig som är minst sexton år har ingått avtal med egna intjänade medel

7.3.2.1 Bakgrund

Nästa typfall som analyseras i detta kapitel är typfall 2-b. Typfallet handlar om en underårig som är sexton år eller äldre och som har ett eget användarkonto. Den underårige har köpt digitalt innehåll för en stor summa pengar med medel som han eller hon har tjänat på egen hand.

Till skillnad mot underåriga som är under sexton år, behöver underåriga i typfall 2-b inte förmyndarens samtycke för att ingå avtal med bindande verkan.

En viktig fråga som kan ställas i detta sammanhang är huruvida underåriga som är mellan sexton och sjutton år skyddas på samma sätt när bestämmelsen i 9 kap. 3 § FB tillämpas på avtalssituationer i den digitala miljön som när den tillämpas på fysiska avtalssituationer med fysiska avtalsföremål.

7.3.2.2 Den underårige är avtalspart och ansvarig för avtalsfullgörelsen när avtal ingås med egna intjänade pengar

Om en sextonåring har ett bankkonto där dennes inkomst har satts in, kan den underårige ingå avtal och skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster i den omfattning han eller hon önskar i enlighet med 9 kap. 3 § FB.[1354] Detta innebär att om den underårige exempelvis har drivit en rörelse i enlighet med 9 kap. 5 § FB, som har genererat en stor summa pengar, ska den underårige kunna skaffa digitalt innehåll eller digitala

[1354] Se avsnitt 3.4.4.

tjänster med detta medel. Ett avtal som en sextonåring ingår med pengar som han eller hon har tjänat på egen hand är bindande för den underårige.

En sextonåring har dock inte en fullt utvecklad kognitiv förmåga, och risken att den underårige använder ”sin arbetsinkomst på nöjeslivet”, som lagstiftaren uttryckte i förarbetena till 1924 GFörmL, är inte utesluten.[1355] I detta sammanhang är det viktigt att återkomma till designen av digitala tjänster, exempelvis digitala spel. Användningen av AI för att driva på konsumenternas affärsbeslut samt *loot-lådor* och andra aggressiva affärsmodeller gör att det finns en risk att underåriga spenderar en stor del av det de har tjänat på digitalt innehåll. En studie från Folkhälsomyndigheten visar att 36 % av sexton- och sjuttonåringar satsar pengar på *loot-lådor* dagligen.[1356] Trots att det finns en risk att dessa underåriga spenderar en stor del eller hela sin inkomst på digitalt innehåll, särskilt vid *köp inuti appen*, kan deras förmyndare inte påverka deras beslut på något sätt, även om det handlar om avtal som många gånger kan betraktas som dåliga affärer. De underårigas avtal är i dessa fall bindande för de underåriga. Den frekvens med vilken underåriga kan ingå avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster kan leda till att dessa underåriga ingår flera mikrotransaktioner och på så sätt gör dåliga affärer. Utöver detta kan inte risken helt uteslutas att detta kan leda till underårigas skuldsättning, vilket påpekades under avsnitt 7.3.1.3 ovan.

7.3.2.3 Om tillämpningen av 9 kap. 3 § 2 st. FB när avtalsföremålet är digitalt innehåll

Det sätt på vilket 9 kap. 3 § 1 st. FB är utformad innebär att förmyndarna inte kan påverka eller hindra underåriga från att ingå avtal, då de betalar för avtalsföremålet med egna intjänade medel. I 9 kap. 3 § 2 st. FB regleras dock förmyndarens rätt att, med hänsyn till dennes rätt och skyldighet att ge den underårige en god uppfostran, omhänderta medel som den underårige har skaffat om denne exempelvis har fattat

[1355] NJA II 1924 s. 322.
[1356] SOU 2020:77 s. 276.

”dåliga” affärsbeslut. Bestämmelsen kan också appliceras på egendom som den underårige hunnit skaffa och har i sin besittning.[1357]

Under avsnitt 4.3.3 ovan förklarades att ett av syftena med regleringen av 9 kap. FB och förmynderskapsrätten är att förmyndarna ska ge underåriga utbildning och en god uppfostran. Ett sätt att säkerställa detta ändamål med lagstiftningen är förmyndarens möjlighet att omhänderta egendom som underåriga har skaffat med egna medel och som är skadlig för dem. I sin diskussion kring relationen mellan föräldraplikter och samtycke till underårigs rättshandlingar, identifierade Olsen vissa typer av avtal som borde vara otillåtna utan ett uttryckligt godkännande av föräldrarna på grund av att de kan äventyra barnets trygghet, goda uppfostran eller vars innehåll kan vara skadligt för den underårige.[1358] Bland dessa har Olsen framfört att reseavtal är ett sådant avtal som borde vara otillåtet och att ”mer diskutabla slag av rättshandlingar” kan vara köp av alkohol och tobak, där det råder förbud, men även köp av dataspel, våldsfilmer och pornografiska filmer.[1359] Mot denna bakgrund skulle det inte vara orimligt att applicera detta resonemang på situationer där underåriga har spenderat pengar som de har tjänat på exempelvis spel på grund av att utvecklarna av spelen har skapat en design som är beroendeframkallande och gör att konsumenter spenderar mer och mer pengar i spelet.

I SOU 2020:77, *Ökat skydd och stärkt reglering på den omreglerade spelmarknaden,* uttalades att det krävs mer forskning om effekterna av *loot-lådor* i spel och hur de påverkar konsumenter.[1360] Det finns dock indikationer på EU nivå att speldesigner ”i ett bredare perspektiv” kan vara skadliga för konsumenterna.[1361] Dessutom är det viktigt att påpeka att Världshälsoorganisationen (WHO) har lagt till

---

[1357] Walin & Vängby, Föräldrabalken (14 juni 2024, Version 23, JUNO) kommentaren till 9 kap. 3 §.

[1358] Jfr Olsen, Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion s. 141.

[1359] A.a. s. 141.

[1360] SOU 2020:77 s. 275 ff.

[1361] Jfr a. bet. s. 278.

”spelstörning” (*gaming disorder*[1362]) till sin internationella klassificering av sjukdomar.[1363]

Mot bakgrund av vad som anförts när underåriga har ett missbruksproblem, skulle förmyndaren i princip kunna omhänderta avtalsföremålet med stöd i 9 kap. 3 § 2 st. FB. Problemet är att avtalsföremålet inte är fysiska föremål. Det förefaller som att förmyndaren i dessa fall har två alternativ: antingen att radera det digitala innehållet från den elektroniska enheten eller omhänderta underårigas elektroniska enheter. Det faktum att förmyndaren raderar det digitala innehållet och tillåter den underårige att ha kvar den elektroniska enheten är dock inte någon garanti för att den underårige inte återanskaffar det raderade innehållet eller skaffar nytt liknande innehåll. Förmyndaren skulle även kunna ta bort barnets internetsurf.

Bestämmelsen i 9 kap. 3 § 2 st. FB förefaller dock inte fylla någon funktion när den tillämpas i relation till avtalsföremål av digital karaktär. Problemet ligger dels i att omhändertagandet av den elektroniska enheten, särskilt om det är en mobiltelefon, kan skapa praktiska problem för den underårige, dels i att det gör det omöjligt för förmyndarna att övervaka sina tonåringars aktiviteter i den digitala miljön. Enligt min mening är det uppenbart i detta fall att det inte räcker med en lagändring för att lösa problemet. Det största problemet ligger i den digitala asymmetrin, som diskuterades i avsnitt 2.6.1 ovan, särskilt designen av olika spel. Dessutom är det viktigt att påpeka att en utgångspunkt i barnkonventionen är att hänsyn tas till de förmågor som barnet har hunnit utveckla, och en sextonåring har normalt sett utvecklat vissa förmågor.[1364] Ett omhändertagande av den underåriges elektroniska enhet om den underårige har hunnit fylla sexton år, har ett eget arbete

---

[1362] WHO definierar ”gaming disorder” i 11th Revision of the International Classification of Diseases (ICD-11) som “a pattern of gaming behavior (“digital-gaming” or “video-gaming”) characterized by impaired control over gaming, increasing priority given to gaming over other activities to the extent that gaming takes precedence over other interests and daily activities, and continuation or escalation of gaming despite the occurrence of negative consequences”.

[1363] Se https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gaming-disorder / hämtad 05/01/2024.

[1364] Artikel 5 i barnkonventionen och FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 19–21.

eller driver en rörelse som möjliggör att han eller hon kan tjäna pengar kan lätt betraktas som en kränkning av den underåriges integritet.[1365]

Ett överordnat syfte med 9 kap. FB och förmynderskapsrätten är som framförts tidigare att skapa ekonomisk trygghet för de underåriga på grund av deras bristande omdöme.[1366] Det är svårt att se att detta syfte kan uppfyllas om inte designen i de digitala tjänsterna ändras för att tillåta att underåriga fattar ”egna affärsbeslut” som inte är styrda av AI på något sätt. Vidare är det viktigt att påminna om att FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 anger att alla åtgärder som berör barnen i den digitala miljön bör ske med utgångspunkt i barnets bästa.[1367] Detta gäller för alla samhällsaktörer och inkluderar både lagstiftaren och de ekonomiska aktörer som tillhandahåller digitalt innehåll och digitala tjänster.

7.3.3 Typfall 2-c Avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll har ogiltigförklarats. Kan den underårige bli ersättningsskyldig?

7.3.3.1 Bakgrund

Typfall 2-a och 2-b som diskuterats ovan handlar om frågan om underårigas avtalsbundenhet till de avtal som de har ingått utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Typfall 2-c handlar om att avtal som en underårig har ingått utan förmyndarens samtycke har ogiltigförklarats. Frågan som ställs är om den underårige kan bli ersättningsskyldig på grund av avtalsnytta, när avtalsföremålet är digitalt innehåll eller en digital tjänst.

Typfall 2-c handlar därför om en situation som berör den andra rättsverkan av avtal ingångna av obehöriga underåriga, nämligen ersättningsskyldigheten enligt 9 kap. 7 § 1 st. FB. Som redogjordes för under avsnitt 3.5.3 ovan, kan underårigs ersättningsskyldighet bli aktuell i form av en ersättning som motsvarar avtalsnyttan.

7.3.3.2 Kan digitalt innehåll medföra avtalsnytta för underåriga?

Under avsnitt 4.3.2.3 förklarades att när underårigas avtal ogiltigförklaras, skyddas de genom begränsning av deras ersättningsskyldighet i

---

[1365] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 21.

[1366] Se avsnitt 4.3 samt NJA II 1924 s. 314.

[1367] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 punkt 12.

9 kap. 7 § 1 st. FB. Det också möjligt att se denna ersättningsskyldighet utifrån den underåriges medkontrahents perspektiv. Medkontrahenten erhåller ett ekonomiskt skydd i de situationer där avtalsrättsverkan betraktas på något sätt som orimlig. Digitalt innehåll kan tillhandahållas i olika former. Barn är ofta konsumenter av digitalt innehåll i form av spel, musik, filmer etc. Frågan om avtalsnyttan relaterat till digitalt innehåll och digitala tjänster är intressant med hänsyn till det digitala innehållet som avtalsföremål.[1368]

Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 har visat att ofta när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke, anses avtalet vara bindande och förmyndarna betalningsansvariga på grund av att det var förmyndarens betalningsmedel som var kopplat till användarkontot. Nämnden har därför i få beslut behövt ta ställning till frågan om underårigs ersättningsskyldighet för avtalsnytta. Inte i något av de beslut som redogörs för nedan ansågs det digitala innehållet medföra avtalsnytta.

I ett fall som beslutades av ARN, Änr 2009-5358, hade en 11-åring registrerat sig hos habbohotel.se. Registreringen skedde utan förmyndarens tillåtelse. Den underårige ringde därefter företaget från familjens fasta telefon, och företaget debiterade 1 800 kr för telefontjänster. Nämnden konstaterade att avtalet inte var bindande på grund av avsaknad av samtycke. Vidare förklarade nämnden att, trots att den underårige fick möjlighet att nyttja företagets tjänster, kunde avtalsprestationen inte återlämnas. Nämnden kom fram till att avtalet inte heller hade medfört någon nytta för den underårige och därför hade företaget inte någon rätt till ersättning i samband med att avtalet återgick.

I ett annat fall som behandlades av ARN, Änr 2015-09012, hade en tolvåring köpt FIFA-poäng i TV-spelet FIFA 15. Under en sjumånadersperiod hade den underårige gjort mer än 200 inköp i TV-spelet till ett värde av 49 328 kr. Den underårige hade använt falska e-postadresser och förmyndarna hade därför inte fått något meddelande om transaktionerna. Under den nämnda perioden genomgick den ena förmyndaren en svår period i livet på grund av sjukdom och en släktings dödsfall.

[1368] Se avsnitt 2.4.1.

Företaget förklarade att det fanns möjlighet till föräldrakontroll av inköp genom ett underkonto.

Nämnden ansåg att avtalet var ogiltigt på grund av att det inte fanns något indicium på att förmyndarna på något sätt hade samtyckt till avtalen. Vidare konstaterade nämnden att det digitala innehåll som den underårige hade tagit emot inte kunde lämnas tillbaka. Det digitala innehållet hade inte heller medfört någon nytta för den underårige, vilket innebar att företaget skulle återbetala hela summan 49 328 kr. Trots att den underårige hade lämnat falska uppgifter, togs inte någon hänsyn till 9 kap. 7 § 2 st. FB.

Även i ett annat beslut från ARN, Änr 2011-08560,[1369] tog nämnden ställning till den underåriges ersättningsskyldighet gentemot Sony både enligt 9 kap. 7 § 1 och 2 st. FB. Nämnden konstaterade att det inte är tekniskt möjligt att lämna tillbaka digitala produkter som säljs i digital miljö (i det här fallet via PlayStation Network) eller att avlägsna dem från kundens spelkonsol. Vidare att digitalt innehåll varken använts till mottagarens underhåll eller medfört nytta för den underårige. Eftersom femtonåringen i fallet avsiktligen hade lämnat felaktiga uppgifter om sin ålder till leverantören, fanns det möjlighet att tillämpa 9 kap. 7 § 2 st. FB för att den underårige skulle ersätta sin avtalspart med ett belopp motsvarade det negativa kontraktsintresset, det vill säga den faktiska förlust som säljaren hade haft på grund av avtalet. Sony kunde dock inte bevisa att avtalet medfört sådana förluster för företaget. Nämndens beslut var att Sony rekommenderades lämna tillbaka köpeskillingen till förmyndaren.

I ett annat fall där ARN lämnade en rekommendation, Änr 2022-00694, hade en elvaåring köpt ”coins och kistor” i ett spel till ett värde av 2 770 kr utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Avtalet ansågs inte vara bindande, eftersom den underårige hade kommit över förmyndarens bankkort och lagt till kortets uppgifter till användarkontot. Nämnden tog ställning till om det var aktuellt med ersättningsskyldighet. Inledningsvis konstaterade ARN att det digitala innehållet, avtalsföremålet, var av en sådan karaktär att det inte kunde återlämnas. Nämnden förklarade att avtalsföremålet hade varken använts till den

[1369] Detta beslut omprövades senare i Änr 2013-04381, där nämnden ansåg att förmyndarens underförstådda samtycke hade förelegat för de olika avtalen.

underåriges underhåll eller medfört nytta för honom. Vidare anförde nämnden att ”i praxis har synen på vad som är att se som nytta för en underårig varit restriktiv. Rena nöjesprodukter, som spel och musikspelare, har inte ansetts vara av nytta för underåriga.”[1370] Nämnden tog även ställning till huruvida den underårige kunde bli ersättningsskyldig enligt 9 kap. 7 § 2 st. FB och anförde följande:

> ”De digitala coins och kistor som *den underårige* har köpt är en varutyp som i praktiken är oändligt duplicerbar och med försumbara distributionskostnader. Det går därför inte att, som vid köp av fysiska varor, anta att det inneburit någon faktisk förlust, exempelvis i form av återanskaffningskostnader, för Apple att *den underårige* köpt digitala coins och kistor som inte kan återlämnas. Apple har inte gett in någon utredning som redovisar vilka faktiska kostnader avtalet medfört för bolaget. Eftersom det inte är bevisat att avtalet medfört kostnader för Apple kan *den underårige* inte anses ersättningsskyldig gentemot bolaget.”[1371]

Nämnden lade fokus på motpartens förlust istället för att observera att regeln bygger på den vinst som underåriga gör på genom avtalsnytta när avtalet ogiltigförklaras.[1372]

Utifrån de granskade fallen förefaller det vara nämndens uppfattning att när ett digitalt innehåll konsumeras i form av spel eller *köp inuti,* kan detta inte medföra avtalsnytta för de underåriga.

I Ds 2012:31 *App to date* förklarades att marknadsvärde inte är detsamma som nytta.[1373]

> ”Om det räckte att barn köpt varan till marknadsvärde för att nytta skulle anses föreligga, skulle barn indirekt bli bundna av de flesta avtal. I praktiken har begreppet tolkats på så sätt att underåriga i princip aldrig behöver betala för det digitala innehållet vid ett ogiltigt avtal. Men om barnet gjort en besparing genom att förmyndaren tack vare förvärvet slipper godkänna ett nytt förvärv av en liknande vara som barnet verkligen behöver bör barnet vara skyldigt att utge ersättning

---

[1370] Änr 2022-00694 s. 2.
[1371] Änr 2022-00694 s. 2. För att skydda barnets identitet har jag i citatet använt ”den underårige”.
[1372] Se avsnitt 3.5.2.
[1373] Ds 2012:31 s.156.

för det för det mottagnas värde, om förmyndaren vägrar godkänna det gjorda förvärvet."[1374]

Enligt analysen av begreppet "nytta" i avsnitt 3.5.2 och 3.5.3, förefaller ett krav för att den underårige ska kunna tillgodogöra sig avtalsnytta att avtalsföremålet medför en praktisk fördel som på något sätt kan positivt bidra till den underåriges livssituation eller vardag. I Ds 2012:31 *App to date* framförs dessutom att det är rimligt att den underårige ersätter sin medkontrahent de gångerna där den underårige "har handlat klokt", trots att avtalet har ogiltigförklarats.[1375] Barn brukar inte handla klokt och har därför svårare att tillgodogöra sig avtalsnytta.

I Ds 2012:31 *App to date* uteslöts dock inte möjligheten för underåriga att behöva ersätta avtalsnyttan vid köp av digitalt innehåll.[1376] Med hänsyn till att förmyndarna förväntas ge god utbildning till sina barn, torde exempelvis köp av en app, där underåriga kan lära sig ett nytt språk eller öva någon färdighet, medföra nytta för en underårig.

Nuförtiden är det vanligt att AI och otillbörliga affärsmodeller används i den digitala miljön för att i någon mening framkalla underårigas avtal. Det är ett känt faktum att även beroendeframkallande metoder för att underåriga konsumenter ska spendera mer tid online används.[1377]

Med hänsyn till att det är tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster som har möjlighet att dra fördelar av underåriga konsumenters sårbarhet och bristande omdöme, kan det vara svårt att konstatera underårigas ersättningsskyldighet som baseras på principen om obehörig vinst utan koppling till avtalsnytta. Principen om obehörig vinst bygger på idén att någon, i detta fall den underårige konsumenten, gör en vinst på tillhandahållarens bekostnad.[1378] Eftersom det finns en klar maktobalans mellan den underårige konsumenten och tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster, är det inte rimligt att hävda att de underåriga gör en vinst på tillhandahållarnas

---

[1374] Ds 2012:31 s.157 f.

[1375] Ds 2012:31 s.157.

[1376] Ds 2012:31 s.157 f. Se även citatet i avsnitt 6.6.1.

[1377] Se resolution om beroendeframkallande design av onlinetjänster (2023/2043(INI)) punkt A.

[1378] Se avsnitt 3.5.2.

bekostnad med tanke på asymmetrin i den digitala miljön. Det är utvecklarna och tillhandahållarna av digitalt innehåll och digitala tjänster som genom att skapa innehåll med spännande design vilseleder barn och gör att de konsumerar alltmer digitalt innehåll.

Sammanfattningsvis kan konstateras att begreppet ”nytta” förväntas tolkas restriktivt för att säkerställa att regelns ändamål uppnås.[1379] Utifrån analysen ovan är svaret på den fråga som ställts i typfall 2-c att det faktum att avtalsföremålet är ett digitalt innehåll eller en digital tjänst utesluter inte möjligheten för underåriga att tillgodogöra sig avtalsnytta. I övrigt förefaller det generellt sett vara svårt för underåriga att kunna tillgodogöra sig nytta i avtalssituationer. Med tanke på det sparsamma material som analysen bygger på, finns det vissa begränsningar i de uttalanden som kan göras beträffande typfall 2-c.

7.4 Sammanfattande kommentarer och reflektioner

7.4.1 Om underårigas rättsliga skydd när avtal kräver ett samtycke för insamling av barns personuppgifter

I detta kapitel har visats att underåriga konsumenter har en större autonomi att ingå avtal när de skaffar digitala tjänster i utbyte mot samtycke till insamlingen av deras personuppgifter jämfört med avtal som kräver betalning av ett penningvederlag. Det faktum att underåriga har en större autonomi att ingå avtal genom att lämna sitt samtycke till insamlingen av deras personuppgifter jämfört med avtal som kräver en motprestation i form av penningvederlag beror på att underåriga kan lämna sitt samtycke på egen hand redan vid tretton års ålder. När avtalet kräver en motprestation i form av ett penningvederlag är ålderströskeln högre och dessutom villkorad, nämligen sexton år med egna intjänade pengar, för att kunna företa rättshandlingar utan förmyndarens påverkan.[1380]

Visserligen äger barnen sina personuppgifter, vilket talar för att de ska ha en större autonomi och bestämmanderätt när det gäller tillhandahållandet av deras personuppgifter. I den digitala miljön är barnens

[1379] Ds 2012:31 s.157.

[1380] En förutsättning för att kunna ingå avtal utan förmyndarens samtycke när man är sexton år är att man har tjänat pengarna på egen hand enligt 9 kap. 3 a § FB.

personuppgifter den nya valutan för att få tillgång till digitala tjänster.[1381] Det är därför viktigt att barn erhåller ett tillfredsställande skydd i dessa fall.

I teorin är det rättsliga skyddet tillfredsställande för underåriga, när ett avtal kräver samtycke för insamling av deras personuppgifter. I praktiken och i dagsläget är barnens skydd emellertid inte helt tillfredsställande. Som visats ovan i detta kapitel, ska lämnande av samtycke till insamling av barns personuppgifter och behandlingen av deras personuppgifter ske med iakttagande av principen om barnets bästa. Efterlevnaden av denna princip bygger på ett solidariskt ansvar, där tillhandahållarna av tjänsterna, föräldrarna och staten delar på ansvaret.[1382]

Förordningen om digitala tjänster började tillämpas i sin helhet under 2024. Det kommer att ta en viss tid innan det rättsliga skyddet blir en del av verkligheten. Det krävs bättre tillsyn för att identifiera problem med den digitala asymmetrin. Den digitala miljön har utvecklats och förändrats på mycket kort tid. På sikt kan den praktiska implementeringen av den reglering som är i kraft nu vara tillräcklig för att garantera ett gott rättsligt skydd åt underåriga konsumenter.

För att det rättsliga skyddet av underåriga konsumenter, när de betalar för digitala tjänster genom att ge sitt samtycke till insamling av deras personuppgifter, ska bli tillfredsställande krävs att i praktiken alla aktörer tar sin del av ansvaret. Vad gäller tillhandahållarna av digitala tjänster krävs att de förändrar asymmetrin i den digitala miljön för att göra den transparent för konsumenter. I övrigt måste tillhandahållarna av tjänsterna och de digitala distributionsplattformarna anpassa sina användarvillkor så att underåriga konsumenter och deras föräldrar lättare ska kunna förstå innebörden av villkoren.

Barns stigande autonomi i den digitala miljön förutsätter dock föräldrarnas vägledning. Föräldrarna förväntas ha en aktiv roll både när barnen kan lämna sitt samtycke på egen hand och när de samtycker till eller godkänner insamlingen av barnens personuppgifter för barn som är under 13 år.

[1381] Chamberlain & Kotsios, Data protection beyond data protection regulation s. 398.

[1382] Se avsnitt 7.2.2.6.

När ett barn är tillräckligt gammalt för att samtycka på egen hand, förväntas föräldern vägleda barnet i sitt beslut. Detta behöver inte innebära att föräldern förväntas ge vägledning varje gång barnet står inför valet att samtycka till insamling av sina personuppgifter. Det kan hävdas att barnets digitala uppfostran är en del av föräldrarnas ansvar på 2020-talet. Föräldrarna har ett ansvar att tala med sina barn om olika risker och om barns rättigheter i den digitala miljön. Om föräldrarna tar detta på allvar när barnen fortfarande är små, kan det tänkas att barnen får en bättre förståelse för den digitala miljön. När föräldrar samtycker till insamlingen av barnets personuppgifter i barnets ställe, det vill säga när barnen är under 13 år, är det viktigt att föräldrarna förstår tillhandahållarens användarvillkor för att kunna bedöma huruvida behandlingen av barnens personuppgifter bör tillåtas.

En aspekt som måste lyftas i detta sammanhang är att det är svårt eller omöjligt att kontrollera huruvida föräldrarna tar sin del av ansvaret. Ansvar går hand i hand med kunskap och information. Utifrån analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 finns en indikation på att föräldrar i regel inte är bekanta med den avtalsmekanism som gäller vid anskaffande av digitalt innehåll och digitala tjänster. Föräldrarna kan inte ta sitt ansvar när det gäller att vägleda och uppfostra barnen i den digitala miljön om de inte förstår hur den digitala miljön fungerar. Ett sätt att åtgärda detta skulle exempelvis kunna vara att ge Konsumentverket eller annan myndighet i uppdrag att sprida kunskap om avtalsrisker och om underåriga konsumenters rättigheter i den digitala miljön.

Den autonomi som barn har att ingå avtal genom att samtycka till att tillhandahållarna av digitala tjänster samlar in sina personuppgifter måste vara förenlig med tillhandahållarnas och föräldrarnas ansvar att agera i enlighet med de krav som lagstiftaren ställer i GDPR och förordningen (EU) 2022/2065 om digitala tjänster. Det är på så sätt som principen om barnets bästa kan efterlevas när barn ingår avtal i den digitala miljön.

7.4.2 Om underårigas rättsliga skydd när avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag

Det rättsliga skyddet för underåriga när ett avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag måste analyseras i två steg, nämligen det som avser avtalsbundenhet och det som hänför sig till underårigs ersättningsskyldighet.

Beträffande avtalsbundenhet är det framför allt 9 kap. 1, 3, 4 och 6 §§ FB som har betydelse i detta sammanhang. En av måttstockarna i studien för att bestämma huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande skydd när ett avtal om en digital tjänst kräver en motprestation i form av pengar identifierades i kapitel 4.[1383] Begränsningen av underårigas rättsliga handlingsförmåga syftar till att skydda underåriga från ekonomiskt ofördelaktiga avtal. Det överordnade syftet med regleringen i 9 kap. FB är att skapa ekonomisk trygghet för den underårige.[1384] Den ekonomiska tryggheten förverkligas dels genom förmyndarens förvaltning av underårigas egendom, dels genom att underåriga inte får sättas i skuld.[1385]

Vad gäller rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke i enlighet med 9 kap. 1 och 6 §§ FB, har studien visat att det finns en viss skillnad i effekten av tillämpningen av denna rättsgrundsats när en underårig ingår avtal i den digitala miljön med ett eget bankkort, i jämförelse med när han eller hon ingår avtal i fysiska butiker genom att använda kontanter. Detta är tydligt i typfall 2-a när underåriga ingår avtal genom att använda sina egna bankkort.

I typfall 2-a när underåriga använder ett eget bankkort för att ingå avtal är pengarna öronmärkta för barnen. En faktisk överföring av pengarna kommer alltid att ha ägt rum från förmyndarna eller från tredje man till barnen. I jämförelse med avtal som ingås i fysiska butiker med kontanter, kan det konstateras att i dessa avtal har förmyndaren en större chans att kräva avtalsåtergång genom att påstå att överföringen av pengarna inte har skett, eftersom kontanterna inte är öronmärkta. Om förmyndarna deponerar en större summa pengar på den underåriges konto, eller om den underårige sparar pengarna på kontot, finns en risk att, på samma sätt som hovrätten resonerade i målet RH 1988:82 (*stövel-fallet*), det faktum att en förmyndare som tillåter en underårig att disponera över en summa pengar är att likställa med att förmyndarens underförstådda samtycke till olika avtal föreligger. Det är dock viktigt att påpeka att förmyndare har två sätt att kontrollera

---

[1383] Skydd för underårigas tillgångar, skydd mot underårigs skuldsättning, skydd för underårig genom begränsning av följderna vid obehöriga avtal och skydd för underårigs utbildning och uppfostran.

[1384] Se avsnitt 4.3.1.

[1385] Se avsnitt 4.3.1 och 4.3.2.2.

detta: dels genom att inte tillåta att underåriga sparar för mycket pengar på ett bankkonto som den underårige kan disponera över med tillhörande bankkort, dels genom överföra en del av barnets pengar till ett sparkonto som den underårige inte har tillgång till. Genom att anskaffa ett bankkonto med tillhörande bankkort som underåriga får disponera över, skapar förmyndarna autonomi för underåriga att ingå avtal med bindande verkan i den digitala miljön. Detsamma gäller tredje man som överför pengar till underårigas bankkonto och där underåriga har ett bankkort för att företa ekonomiska transaktioner.

En annan slutsats som kan dras vad gäller tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke i samband med barns avtal om digitalt innehåll och digitala tjänster i typfall 2-a är att beaktandet av ”varans pris” vid det enskilda avtalet kan vara problematiskt i den digitala miljön. Anledningen är de mikrotransaktioner som underåriga konsumenter brukar ingå vid exempelvis *köp inuti appen*.[1386] När ”varans pris” är den enda måttstocken för att bestämma huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger i fallen med mikrotransaktioner, kommer utfallen i tvisterna förmodligen att stå i strid med lagstiftningens ändamål.[1387]

I den digitala miljön bör måttstocken för huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger i stället vara *den frekvens med vilken rättshandlingar företas*. Det är inte rimligt att förvänta sig att en förmyndare skulle godkänna att en underårig ingår 800 avtal under en period av trettio dagar. Att enbart ta hänsyn till det pris som erlagts vid det enskilda köpet kan leda till att underåriga konsumenter ingår avtal som är ekonomiskt ofördelaktiga för dem. Ett alternativ för att förhindra detta skulle vara att lägga en spärr efter exempelvis 10 köp eller vid någon annan gräns. Det är svårt att bestämma exakt vilken summa som anses vara en rimlig maximigräns i dessa avtal. Dessutom är det svårt att bestämma vilka tidsintervall som anses vara rimliga för att underåriga konsumenter ska kunna ingå denna typ av avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster.

Vidare kan påpekas att i de beslut som analyserades i kapitel 5 tog ARN hänsyn till den underåriges mognad endast i ett fåtal beslut. Även

---

[1386] Se avsnitt 2.6.2.

[1387] Se kapitel 4.

om förmyndarens underförstådda samtycke anses föreligga, kan ett avtal som en underårig inte förstår innebörden av inte vara bindande. Det förekommer att barn som ännu inte har kommit in i tonåren har ett eget bankkort. Detta medför en risk att, trots att förmyndarnas underförstådda samtycka kan anses föreligga i det enskilda fallet, de underåriga inte förstår konsekvensen av sina rättshandlingar. Utgångspunkten är här att ett avtal som en underårig inte förstår innebörden av inte kan göras gällande.

Utöver risken att underåriga ingår avtal som är ekonomiskt ofördelaktiga för dem, kan risken inte helt uteslutas att underåriga skuldsätts både som i typfall 2-a och 2-b. Denna risk föreligger om det sammanlagda beloppet för underårigas mikrotransaktioner överstiger summan på den underåriges bankkonto. I sådana fall är det inte helt klart hur en digital distributionsplattform skulle agera. Utifrån vissa avtalsvillkor kan det digitala innehållet ändå tillhandahållas och därigenom har den digitala distributionsplattformen en fordran mot den underårige.

Vidare kan det också påpekas att i typfall 2-b är förmyndarens möjlighet att omhänderta egendom med hänsyn till underårigas uppfostran med stöd i 9 kap. 3 § 2 st. och 4 § FB försämrad jämfört med de avtal där underåriga köper lösa saker. Det faktum att förmyndaren inte kan omhänderta det digitala innehållet eller den digitala tjänsten innebär att förmyndaren enbart kan omhänderta den elektroniska enhet som ger tillgång till det digitala innehållet eller den digitala tjänsten. I praktiken kan detta leda till praktiska problem i underårigas dagliga liv. Med hänsyn till detta kan konstateras att underåriga därmed utöver ett sämre ekonomiskt skydd också kan erhålla ett sämre skydd vad gäller dennes rätt till god uppfostran, vilket är ett av syftena med regleringen i 9 kap. FB.[1388]

Beträffande typfall 2-c har analysen visat att teoretiskt sett kan underåriga bli ersättningsskyldiga på grund av avtalsnytta, när avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster ogiltigförklaras. Det faktum att avtalsföremålet är digitalt innehåll utesluter inte underårigas ersättningsskyldighet på grund av avtalsnytta. I praktiken är det dock svårt för underåriga att tillgodogöra sig avtalsnytta både i den digitala miljön och vid fysiska köp. Förklaringen är att, för att ett

[1388] Se avsnitt 4.3.3.

avtal ska kunna medföra avtalsnytta, krävs i regel en viss ”klokhet” från de underårigas sida. På grund av deras bristande omdöme torde barn ha svårare att tillgodogöra sig avtalsnytta än vuxna. Det svar som ges i avhandlingen på denna fråga är begränsat beroende på det sparsamma material som utgjorde underlag för analysen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att underåriga erhåller ett sämre skydd när bestämmelserna i 9 kap. 1, 3, 4 och 6 §§ FB tillämpas på avtalssituationer i den digitala miljön, och där avtalsföremålet är ett digitalt innehåll eller en digital tjänst, jämfört med skyddet vid fysiska avtalsslut. Det rättsliga skydd som underåriga konsumenter erhåller när de ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster är inte helt tillfredsställande, särskilt när deras avtalsprestation kräver betalning av ett penningvederlag. Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 har dock visat att föräldrarna ofta hamnar i ett mer ofördelaktigt läge än de underåriga på grund av att det vanligtvis är föräldrarnas betalningsmedel som registreras till användarkonton som underåriga kan disponera över.

Beträffande frågan om avtalsnytta relaterad till digitalt innehåll, förefaller 9 kap. 7 § 1 st. FB skydda underåriga konsumenter på samma sätt som vid köp av lösa saker. I ett större perspektiv när underårigas obehöriga vinst i samband med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster diskuteras, är det svårt att tala om underårigas obehöriga vinst, trots ”förfogandet” över det digitala innehållet. Detta med hänsyn till den digitala asymmetri som råder i den digitala miljön. Dessutom har denna fråga inte varit ett problem i praktiken. Problemet ligger i stället i hur avtalsbundenhet kan uppstå när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke.

8. Avslutning

8.1 Från analogt till digitalt avtalsslut

Temat för avhandlingen är förhållandet mellan barn och föräldrar vad gäller barns företagande av rättshandlingar för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster utan föräldrarnas uttryckliga samtycke.

Digitaliseringen har inneburit nya möjligheter och utmaningar på alla nivåer i dagens samhälle. När underåriga konsumenter skiftar från analoga till digitala avtalsslut (dvs. från att vara konsumenter i fysiska butiker där de handlar lösa saker såsom lördagsgodis och leksaker till att vara konsumenter av digitala spel, appar, musik och sociala medier) genom att använda exempelvis mobiltelefoner och surfplattor, innebär detta vissa utmaningar för familjen.

En underårig som önskar skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster måste få tillträde till den digitala miljön. För att få tillgång till denna miljö behöver den underårige en elektronisk enhet, exempelvis en mobiltelefon eller surfplatta.[1389] Dessutom krävs internetanslutning för att avtal ska kunna komma till stånd. Vidare krävs i regel att konsumenten har ett användarkonto för att kunna handla från en viss webbplats eller från en digital distributionsplattform.[1390] Avtalet ingås inte i parternas fysiska närvaro utan på distans. Avtalsföremålet är inte en lös sak utan ett digitalt innehåll eller en digital tjänst. Det handlar inte heller om något köpeavtal utan om ett licensavtal.[1391] En annan skillnad mellan fysiska och digitala avtalsslut är att betalningen för avtalsföremålet inte kan ske genom kontanter utan sker vanligtvis genom användning av bank- eller kreditkort, mobilabonnemang, tjänstabonnemang eller presentkort. Det förekommer också att underåriga konsumenter får tillgång till digitala tjänster i utbyte mot samtycke till insamling av deras personuppgifter. Dessutom kännetecknas den digitala miljön av digital asymmetri, där maktobalansen mellan parterna är tydlig och möjligen större än i den fysiska miljön.

Underåriga betraktas i regel som sårbara konsumenter och de är extra sårbara i den digitala miljön. Trots att principen om barnets bästa ska gälla vid alla åtgärder som rör barn i den digitala miljön, bygger

---

[1389] Se avsnitt 2.3.1.

[1390] Se avsnitt 2.3.2 och 2.3.3.

[1391] Se avsnitt 2.4.2.

många affärsmodeller på utnyttjande av barns omognad.[1392] Den digitala miljön kan därför vara en farlig miljö för underåriga konsumenter.

Den digitala miljön är en naturlig miljö för barn som föddes på 2000- och 2010-talet. Trots att barnen i regel är bekväma i denna miljö, förstår de inte alltid konsekvenserna av sitt agerande. Ofta är underåriga konsumenter enbart fokuserade på den upplevelse som de får när de får tillgång till det digitala innehållet och de digitala tjänsterna. Det kan vara svårt för underåriga att förstå att det kostar pengar när de exempelvis gör ett *köp inuti appen* för att skaffa ett virtuellt föremål och att deras personuppgifter monetariseras när de samtycker till att tillhandahållarna av digitala tjänster samlar in olika uppgifter om dem. Föräldrarna har ofta inte kännedom om hur tekniken relaterat till denna miljö fungerar och vilka avtalsrisker som den digitala miljön kan medföra för deras barn och dem själva genom deras barns handlande.

8.2 Avhandlingens syften och utvärderingen av angreppssättet

Avhandlingens övergripande syfte har varit att analysera dels förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi, när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, dels det rättsliga skydd som barn erhåller vid avtals ingående.[1393]

För att det övergripande syftet med avhandlingen skulle kunna uppnås har syftet brutits ned i två olika delsyften. *Avhandlingens första delsyfte har varit att analysera de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för föräldrarna och de underåriga själva när underåriga ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster utan föräldrarnas uttryckliga samtycke.* För att identifiera de rättsliga konsekvenserna av avtal ingångna av underåriga, har sex olika typfall skapats. Det första delsyftet besvarades i kapitel sex och sju. I kapitel sex analyserades typfall 1-a, 1-b och 1-c, som alla handlar om avtalssituationer där underåriga konsumenter ingår avtal men där förmyndarna kan bli betalningsskyldiga för det digitala innehållet eller den digitala tjänsten. Analysen av de rättsliga konsekvenser som kan uppstå för de underåriga själva när de ingår avtal för att få tillgång till

[1392] Se avsnitt 2.6.2.

[1393] Se avsnitt 1.3.

digitalt innehåll och digitala tjänster genomfördes i avsnitt 7.3, där typfall 2-a, 2-b och 2-c analyserades.

Avhandlingens andra delsyfte har varit att analysera huruvida underåriga erhåller ett tillfredsställande rättsligt skydd när de ingår avtal för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster. I delsyftet ingick även att analysera förhållandet mellan principen om barnets bästa och barns digitala avtalsslut. Detta delsyfte behandlas i den första delen av kapitel sju. Det som avses med rättsligt skydd när underåriga fullgör sin avtalsprestation genom att betala ett penningvederlag för att få tillgång till digitalt innehåll eller en digital tjänst är den möjlighet som förmyndaren har att kräva att avtal som obehörig underårig har ingått ogiltigförklaras. Vidare avser det även underårigs begränsade ersättningsskyldighet på grund av avtalsnytta när ett obehörigt avtal ingåtts.

Det skydd som underåriga konsumenter erhåller när de samtycker till insamling av deras personuppgifter för att få tillgång till digitalt innehåll eller digitala tjänster beror på hur informationen om behandlingen meddelas samt designen av webbplatsen eller plattformen där samtycket lämnas. Detta skydd ska säkerställa att barn och deras föräldrar lämnar ett medvetet samtycke till insamling av barns personuppgifter. Således är det rättsliga skydd som underåriga konsumenter erhåller i denna kontext varken av avtalsrättslig eller konsumenträttslig karaktär utan handlar om skydd av barns personuppgifter och skydd för barnets integritet.

Mot bakgrund av det som anförts ovan har det rättsliga skyddet för underåriga i samband med avtalssituationer för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster uppdelats i två delar. För det första har det analyserats hur skyddet ser ut när ett barn eller barnets föräldrar samtycker till insamling av barnets personuppgifter för att få tillgång till avtalsföremålet i avsnitt 7.2. Det rättsliga skydd som underåriga konsumenter erhåller när de ingår avtal för att få tillgång till digitalt innehåll eller digitala tjänster i utbyte mot ett penningvederlag analyserades i avsnitt 7.3. Analysen i avsnittet 7.3 har både givit svar på vilka rättsliga konsekvenser som kan uppstå för underåriga när de ingår avtal för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster och huruvida regleringen i 9 kap. FB fungerar tillfredsställande för att skydda underåriga konsumenter vid ingående av dessa avtal.

För att kunna uttala sig om huruvida det rättsliga skydd som underåriga erhåller genom bestämmelserna i 9 kap. FB när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster är tillfredsställande, har utfallen i typfall 2-a, 2-b och 2-c ställts mot de syften och skyddsintressen som ligger till grund för regleringen i 9 kap. FB och som identifierats i kapitel 4.

Avhandlingen innehåller även en studie av ARN:s rekommendationer, där nämnden tillämpade rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke för att lösa tvister där underåriga konsumenter hade ingått avtal för att få tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster utan förmyndarens uttryckliga samtycke.[1394] Jag har ansett det vara viktigt att visa hur en svensk myndighet som i princip fungerar som en domstol lämnar rekommendationer om lösningar av verkliga tvister, där underåriga har ingått avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster utan föräldrarnas kännedom. Dessutom bör det erinras om att det finns en tydlig maktobalans mellan konsumenter och näringsidkare i de tvister som denna avhandling fokuserar på. Det finns en viktig ekonomisk aspekt, som jag anser motivera analysen av ARN:s beslut i avhandlingen, nämligen det faktum att om dessa tvister skulle avgöras i en domstol och konsumenten skulle förlora, skulle denne åläggas betala en hög summa i rättegångskostnader, vilket diskuterades ovan.[1395]

8.3 Om tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke på avtalssituationer om tillhandahållande av digitalt innehåll i ARN:s beslut

Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 visar att i de rekommendationer där nämnden ansåg att förmyndarna var betalningsskyldiga, uttryckte nämnden att förmyndarens underförstådda eller indirekta samtycke till avtalen förelåg i de avtal som de underåriga hade ingått.

Det faktum att förmyndarens underförstådda samtycke anses föreligga kräver att förmyndaren har överfört medel till den underårige konsumenten innan avtalsslutet, vilket inte hade gjorts i något av de

[1394] Se kapitel 5.

[1395] Se avsnitt 1.5.5.3.

beslut som analyserades.[1396] I majoriteten av dessa rekommendationer hänvisade nämnden dessutom till 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Vidare uttryckte nämnden i andra beslut att avtal hade kommit till stånd mellan den underårige och tillhandahållaren av det digitala innehållet, trots att förmyndarna var betalningsskyldiga.[1397] När underåriga ingår avtal med förmyndarens underförstådda samtycke i enlighet med 9 kap. 1 och 6 §§ FB, är det de underåriga som binder sig i förhållande till sina motparter.[1398]

Mot bakgrund av det ovan anförda har analysen av ARN:s beslut visat en brist på exakthet angående vad nämnden avser med förmyndarens indirekta samtycke till underårigas avtal.

Allmänna reklamationsnämnden använder sig av en kombination av olika faktorer, som tillsammans motiverar förmyndarnas betalningsskyldighet för underårigas avtal. Dessa faktorer är:

1. Förmyndaren var inblandad i skapandet av användarkontot
2. Förmyndaren har anslutit ett eget betalningsmedel till användarkontot
3. Förmyndaren har godkänt liknande köp som den underårige gjort tidigare
4. Förmyndaren har inte uppfyllt sin bevisbörda när det gäller att visa att avtalet ingåtts med avvikelser från den normala inköpsproceduren
5. Förmyndarens underförstådda samtycke föreligger med beaktande av värdet av det enskilda köpet
6. Förmyndare som har godkänt tillhandahållarens användarvillkor ska aktivera den tekniska funktionen föräldrakontrollen
7. Förmyndare som har godkänt tillhandahållarens användarvillkor får inte stänga av funktionen föräldrakontroll
8. Förmyndaren har skapat fel typ av användarkonto för den underårige
9. Förmyndaren lånar ut sin elektroniska enhet till den underårige

[1396] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1397] Se kapitel 5.

[1398] Se avsnitt 3.4.2.2 och 3.4.2.3.

Endast i ett fåtal beslut rekommenderade ARN att förmyndarna skulle få tillbaka den summa som hade betalats när underåriga ingick avtal utan förmyndarnas uttryckliga samtycke.[1399] Det är därför svårt att dra några slutsatser om vilka omständigheter som måste föreligga för att förmyndaren ska undgå betalningsansvar. De faktorer som ARN anser inte medför betalningsskyldighet för förmyndarna är följande:[1400]

1) Förmyndarens grad av aktivitet i samband med snabb reklamation
2) För korta tidsintervaller mellan köp gjorda av små barn i relation till avtalsprestationens värde
3) Köpets totala värde indikerar att förmyndarens samtycke inte förelåg
4) Den tekniska föräldrakontrollen har inte fungerat vid köpen

Två viktiga resultat från analysen av ARN:s beslut är att förmyndarna har svårt att undgå betalningsskyldighet på grund av att de inte förmår att bevisa att samtycke till avtalen inte förelåg.[1401] Det är ARN:s uppfattning att förmyndaren måste ”i vart fall göra sannolikt att samtycke till köpen saknats”, vilket är en svår uppgift när avtal har ingåtts i den digitala miljön.[1402] Allmänna reklamationsnämnden ålägger, i sin roll som rättstillämpare, föräldrar ett ansvar som saknar lagstadgad grund, nämligen att ha kunskap om olika typer av tekniska kontrollfunktioner för att undvika betalningsskyldighet. Dessutom ställs krav på att förmyndarna ska kunna använda föräldrakontrollen på ett korrekt sätt.[1403] Detta är problematiskt eftersom många föräldrar varken läser avtalsvillkoren för tjänsterna, känner till olika inställningar på elektroniska enheterna eller har insikt i hur den digitala avtalsmiljön fungerar.

[1399] Se avsnitt 5.3.
[1400] Se avsnitt 5.3.
[1401] Se avsnitt 5.4.3.
[1402] ARN anförde beviskravet i Ärn 2019-20348. Se avsnitt 5.4.3.
[1403] Se avsnitt 5.4.5.

8.4 Om de rättsliga konsekvenserna av underårigas avtal för förmyndarna

8.4.1 Om behörig och obehörig användning av förmyndarens elektroniska enhet

I kapitel 6 analyserades tre olika typfall som kan medföra betalningsskyldighet för förmyndarna när underåriga ingår avtal utan förmyndarnas uttryckliga samtycke. De typfall som analyserades i kapitel sex är följande:

Typfall 1-a
Förmyndaren har skapat ett användarkonto i sin elektroniska enhet, registrerat ett betalningsmedel kopplat till användarkontot och lånat ut sin elektroniska enhet till den underårige så att denne kan köpa digitalt innehåll för en viss summa pengar. Den underårige köper dock digitalt innehåll för en större summa än vad förmyndaren har tillåtit.

Typfall 1-b
Den underårige har kommit åt förmyndarens kortuppgifter och genom olovlig användning köpt digitalt innehåll utan förmyndarens kännedom.

Typfall 1-c
Den underårige har ett eget användarkonto i sin elektroniska enhet. Förmyndaren har registrerat ett eget betalningsmedel kopplat till den underåriges användarkonto. Den underårige köper digitalt innehåll för en större summa pengar än vad förmyndaren tillåtit.

Det som är gemensamt i typfall 1-a och 1-c är att förmyndaren har registrerat ett eget betalningsmedel till ett användarkonto som den underårige i viss utsträckning har fått använda. Analysen av avtalsmekanismen i typfall 1-a och typfall 1-c visar att det inte är möjligt att svara på frågan vem som blir bunden av avtal som underårig har ingått genom att tillämpa AvtL:s anbud–accept-modell.[1404] Av användarvillkoren för Apples medietjänster framgår att varje enskild transaktion som

[1404] Se avsnitt 2.3.2, 2.3.3 och 6.3.

företas genom användning av ett användarkonto är ett enskilt avtal.[1405] När förmyndaren skapar ett användarkonto och registrerar ett eget betalningsmedel till kontot, binder förmyndaren sig till alla framtida avtal som ingås genom användning av just det kontot. Skapandet av ett användarkonto och registreringen av ett betalningsmedel kan ses som ett föravtal.[1406] När förmyndaren skapar ett användarkonto och registrerar ett eget betalningsmedel till sitt användarkonto, kan detta ses som ett avtalsgrundande rättsfaktum.[1407]

En viktig fråga i typfall 1-a är vilken roll den underårige har när han eller hon ingår avtal utan förmyndarens uttryckliga samtycke. Förmyndaren har i någon utsträckning tillåtit att den underårige använder den elektroniska enheten och förfogar över användarkontot. När förmyndaren ger den underårige möjlighet att ingå avtal för en viss summa pengar och den underårige köper digitalt innehåll för en högre summa, anser förmyndaren att avtalet har ingått utan dennes samtycke. Den rättsliga frågan i denna kontext är huruvida underårigs användning av användarkontot med tillhörande betalningsmedel är behörig i rättslig mening.[1408] Vid obehörig användning av exempelvis ett BankID, kan problemet hanteras genom att rätten undersöker om BankID-innehavaren kan bli bunden av de transaktioner som en annan person än BankID-innehavaren företar, eller om denne kan åläggas ett skadeståndsansvar för de obehöriga transaktionerna.[1409]

Det faktum att förmyndaren lånar ut sin elektroniska enhet till den underårige för att göra några enstaka köp kan likställas med att förmyndaren ger den underårige någon slags fullmakt[1410], vilket därmed kan ses som fullmaktsgrundande rättsfaktum eller fullmaktsgrundande tillit.[1411]

Föräldrars och barns roller i typfall 1-a kan förklaras med utgångspunkt i speciella ställningsfullmaktstyper, nämligen toleransfullmakt, kombinationsfullmakt och tillitsfullmakt.

Om typfall 1-a löses genom att tillämpa resonemanget om tillitsfullmakt, såsom HD har framfört i fallet NJA 2021 s. 1017, kan konstateras

---

[1405] Se avsnitt 2.3.2.4.
[1406] Se avsnitt 2.3.2.4.
[1407] Se avsnitt 6.3.3.
[1408] Se avsnitt 6.3.4.
[1409] Se avsnitt 6.1.
[1410] Se avsnitt 6.3.4.2 och 6.3.4.3.
[1411] Se avsnitt 6.3.4.1.

att distinktionen mellan behörighet och befogenhet när det handlar om tillitsfullmakter inte har samma betydelse som i det fullmaktsinstitut som regleras i AvtL. Med hänsyn till att de enskilda transaktioner som underåriga brukar företa för att skaffa digitalt innehåll brukar bestå av små belopp, finns det en risk att dessa transaktioner anses som ordinära.[1412] Detta betyder att när underåriga ingår avtal om ordinära transaktioner utan förmyndarens uttryckliga samtycke, finns det en risk att förmyndarna alltid blir bundna av de avtal som underåriga ingår.[1413] Det förefaller dock inte rimligt att motivera förmyndarens betalningsskyldighet genom att argumentera att den underårige har företagit ordinära transaktioner, om det totala belopp som underåriga handlat för är högt eller mycket högt.

Beträffande typfall 1-c har det inte visats ha någon betydelse om det är den underårige som står som innehavare av användarkontot.[1414] Om den underårige står som innehavare av användarkontot men det är förmyndarens betalningsmedel som är registrerat på kontot, är det förmyndaren som ansvarar för betalningen av det digitala innehåll som den underårige köper.[1415]

När en underårig använder förmyndarens kortuppgifter olovligen för att köpa digitalt innehåll som i typfall 1-b, kan situationen likställas med det fall där en underårig tar kontanter från förmyndaren för att ingå avtal i en fysisk butik. I det senare fallet råder det inte någon tvekan om att det avtal som den underårige har ingått inte kan göras gällande på grund av att samtycke inte förelegat enligt 9 kap. 6 § FB. I den digitala miljön är det dock svårare att tillämpa bestämmelsen i 9 kap. 6 § FB på grund av att kortuppgifterna är kopplade till kortinnehavaren, i fall 1-b förmyndaren.

I typfall 1-b företar den underårige en obehörig transaktion med förmyndarens kortuppgifter. Eftersom det är förmyndaren som står som kortinnehavare bör problemet kunna lösas med lag (2010:751) om betaltjänster.

Omständigheterna kring användningen av förmyndarens kortuppgifter har betydelse för förmyndarens betalningsskyldighet. Om förmyndaren åsidosätter sina skyldigheter att exempelvis skydda de

---

[1412] Se avsnitt 6.3.4.5.

[1413] Se avsnitt 6.3.4.5.

[1414] Se avsnitt 6.5.

[1415] Se avsnitt 6.5.2.

personliga behörighetsfunktionerna genom grov oaktsamhet, ansvarar förmyndaren för ett maximibelopp på 12 000 kr i stället för hela beloppet enligt 5 a kap. 3 § 2 st. LOB på grund av att förmyndaren är en konsument.[1416] En förmyndare kan dock åläggas att betala hela beloppet om denne agerat särskilt klandervärt som gjort att den underårige kommit åt förmyndarens kortuppgifter. Detsamma gäller om förmyndaren inte informerar betaltjänsteleverantörerna om de obehöriga transaktionerna så snart detta kan ske enligt 5 a kap. 6 § LOB.[1417]

Det som är gemensamt i typfall 1-a, 1-b och 1-c är att avtalsparterna inte har en gemensam partsavsikt.[1418] Det problem som kan uppstå för förmyndaren i typfall 1-b är att det kan vara svårt att uppfylla sin bevisbörda av att det handlade om en obehörig transaktion och att förmyndaren inte varit oaktsam vid hanteringen av sina kortuppgifter. Vidare, när de underåriga använder uppgifter tillhörande ett kreditkort, kan det dröja innan förmyndaren får fakturan och därmed upptäcker de transaktioner som den underårige har företagit. Det finns en risk att förmyndarens reklamation inte sker i rätt tid.[1419]

8.4.2 Förmyndarna löper en stor risk att drabbas av ekonomisk förlust och skuldsättning

Ett viktigt resultat av studien är att förmyndarna löper en större risk att drabbas av en ekonomisk förlust och, i vissa fall även att skuldsättas som en konsekvens av underårigas företagande av rättshandlingar för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, jämfört med när underåriga ingår avtal i den fysiska miljön.[1420]

När underåriga handlar *offline*, det vill säga i fysiska butiker, där de betalar för ett fysiskt avtalsföremål med kontanter som de olovligen har tagit från förmyndaren, har förmyndaren i regel en större chans att kräva avtalets återgång och att få tillbaka sina kontanter. Utgångspunkter i 9 kap. 1 och 6 §§ FB är att samtycket är absolut, men i vissa fall kan samtycke presumeras när priset för den köpta varan är lågt eller normalt och det handlar om varor som jämnåriga brukar

---

[1416] Se avsnitt 6.4.

[1417] Se avsnitt 6.4.2 och 6.4.3.

[1418] Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 180.

[1419] Jfr ange avsnitt i kapitel 5.

[1420] Se avsnitt 6.6.

konsumera.[1421] I många av de ARN-beslut som analyserades i kapitel 5 handlade de underåriga digitalt innehåll och digitala tjänster för tusentals kronor. Att en underårig handlar för tusentals kronor i en fysisk butik skulle förmodligen betraktas som utanför ramen för det som anses normalt.

Problemet i den digitala miljön är att små transaktioner, mikrotransaktioner, kan genomföras frekvent och med stor lätthet, vilket kan leda till betydande skulder för förmyndarna. Även om tillhandahållarna av digitala distributionsplattformar erbjuder tekniska lösningar för att föräldrar ska kunna kontrollera barnens köp, är det, som påpekats, ovan, vanligt att föräldrarna inte känner till hur dessa funktioner fungerar. Dessutom har det förekommit fall där föräldrakontrollen inte har fungerat som avsett i vissa avtalssituationer.[1422]

En slutsats som kan dras av denna del av studien är att när underårigas avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag, är förmyndarna ofta i större behov av ett rättsligt skydd än de underåriga. Om en underårig skulle ingå ett stort antal avtal i en och samma fysiska butik under en eftermiddag, skulle säljaren troligtvis reagera på frekvensen med vilken den underårige handlade. I den digitala miljön är det enkelt för underåriga att ingå flera avtal under kort tid. Visserligen kan det argumenteras att de förmyndare som delar sina inloggningsuppgifter till sitt användarkonto med sina barn är vårdslösa eller att de brister i sin tillsynsplikt över barnen, och att det därför är rimligt att de blir betalningsskyldiga. Problemet är att i vissa fall handlar det inte nödvändigtvis om vårdslöshet. Det kan i stället handla om förmyndarens okunskap om hur den digitala avtalsmiljön fungerar. Dessutom måste det också beaktas att många digitala tjänster är dator- och AI-drivna, vilket gör att underåriga konsumenter kan bli manipulerade till att företa mikrotransaktioner.[1423] Det är inte säkert att förmyndaren skulle lyckas undvika genomförandet av vissa avtalstransaktioner ens om denne själv skulle övervaka de underårigas handlande i den digitala avtalsmiljön.

[1421] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1422] Se avsnitt 5.3.5.

[1423] Se avsnitt 2.6.2.

8.5 Om det rättsliga skyddet för underåriga när de ingår avtal om digitala tjänster

8.5.1 När barns avtal kräver insamling av deras personuppgifter

8.5.1.1 Bra skydd i teorin, men sämre i praktiken!

I avhandlingen har det rättsliga skydd analyserats som underåriga erhåller när avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster kräver samtycke till insamling av barns personuppgifter som en motprestation.[1424] Det som menas med det rättsliga skyddet i den delen av studien är det skydd som erhålls i samband med avtalsslutet. Det som har varit i fokus är barnets och föräldrarnas möjlighet att fatta ett välgrundat beslut i den digitala miljön, när de bestämmer sig för att tillhandahålla barnets personuppgifter.

Studien har visat att när digitalt innehåll och digitala tjänster erbjuds direkt till barn, får barn som bor i Sverige och har fyllt 13 år på egen hand samtycka till att deras personuppgifter tillhandahålls och behandlas.[1425] Om barnet är under 13 år krävs att den som har föräldraansvaret för barnet samtycker eller godkänner att barnets personuppgifter lämnas.[1426]

Studien har visat att *i teorin* är det rättsliga skydd som barn erhåller i denna kontext tillfredsställande, men att *i verkligheten* är skyddet inte helt optimalt. Det finns olika anledningar till att det verkliga skyddet inte är tillfredsställande.[1427] Den viktigaste anledningen är att den digitala miljön är ganska ny. Dessutom är det svårt för tillsynsmyndigheten att utvärdera och konstatera att tillhandahållarna av digitala tjänster har vidtagit alla rättsliga åtgärder för att säkerställa att behandlingen av barns personuppgifter och skyddet för deras integritet sker i enlighet med GDPR, förordningen (EU) 2022/2065 om digitala

[1424] Se avsnitt 7.2.
[1425] Se avsnitt 2.4.2.3.
[1426] Se avsnitt 2.4.2.3.
[1427] Se avsnitt 7.2.3.

tjänster och alla *soft law*-dokument, något som TikTok-fallet visade.[1428]

Förenta nationernas barnrättskommitté har framfört att principen om barnets bästa gäller även i den digitala miljön.[1429] Det är viktigt att tillhandahållarna av tjänsterna, staten och föräldrarna vidtar olika åtgärder för att garantera att principen om barnets bästa efterlevs i den digitala miljön.[1430] Principen om barnets bästa kräver nämligen ett solidariskt ansvar från föräldrarna, tillhandahållarna av digitala tjänster och staten.[1431]

Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 ger en indikation på att en del föräldrar har dålig kunskap om hur den digitala miljön fungerar. Det är därför svårt för föräldrar att ge den lämpliga ledning och rådgivning som barn har rätt till enligt artikel 5 i barnkonventionen, när det kommer till avtalssituationer i den digitala miljön. När föräldrarna dessutom godkänner eller samtycker till insamling av deras barns personuppgifter, finns det en risk att de bidrar till ett lägre skydd av barnens personuppgifter och integritet på grund av deras bristande kunskaper om den digitala miljön och hur barnens personuppgifter kommer att behandlas.

8.5.1.2 Principen om barnets bästa kräver att barn skyddas genom tjänstens design

Ett viktigt resultat som analysen av det rättsliga skydd som barn erhåller när ett avtal kräver att de samtycker till behandlingen av deras personuppgifter är att tillhandahållarna måste utforma sina tjänster på ett sådant sätt att barn erhåller en hög konsumentskyddsnivå och att deras personuppgifter skyddas på ett korrekt sätt.[1432] Tillhandahållarna av digitala tjänster har därför ett ansvar att utveckla den digitala miljön på ett sätt som gör att miljön blir både rättvis och barnvänlig.[1433]

[1428] FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 samt Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01) är relevanta *soft law*-dokument att beakta här. Se avsnitt 2.7.

[1429] Se avsnitt 7.2.2.1.

[1430] Se avsnitt 7.2.2.6.

[1431] Se avsnitt 7.2.2.6.

[1432] Se avsnitt 7.2.2.4 och 7.2.2.5.

[1433] Se avsnitt 7.2.2.4 och 7.2.2.5.

Skyddet genom design innebär även att tjänsterna bör vara åldersanpassade.[1434]

En hög konsumentskyddsnivå kan åstadkommas genom att den digitala miljön förändras till att bli en rättvis miljö, som möjliggör att barn kan göra självständiga och välgrundade val.[1435] En viktig del i att skapa en rättvis miljö är att minska på den digitala asymmetrin och den maktobalans som präglar den digitala miljön. Tillhandahållarna av den digitala tjänsten har en skyldighet att beakta principen om barnets bästa och därför får de inte använda sig av manipulativa och beroendeframkallande strategier i den digitala miljön för att maximera deras vinst.[1436]

Det är viktigt att betona att ansvaret för att anpassa designen av digitala tjänster för att göra dem mer barnvänliga vilar både på utvecklarna och tillhandahållarna av dessa tjänster.

Viktiga förutsättningar för att det rättsliga skydd som barn erhåller när de och deras föräldrar samtycker till insamlingen av barns personuppgifter eller när barn ingår avtal som kräver betalning av ett penningvederlag för att få tillgång till en digital tjänst är följande:

1. Tillhandahållarna av tjänster ändrar designen i deras tjänster och tillhandahåller konsumentvänliga användarvillkor för både barn och deras föräldrar
2. Myndigheter övervakar hur tjänstens användarvillkor presenteras och det förfarande som tillhandahållarna av digitala tjänster använder för att samla in barns personuppgifter.

8.5.1.3 Principen om barnets bästa kräver digitala färdigheter hos föräldrar

Ett annat viktigt resultat av analysen av det rättsliga skydd som barn erhåller när avtalsprestationen kräver samtycke till insamling av barns personuppgifter är att föräldrarna förväntas ge sina barn en digital uppfostran.[1437]

[1434] Se avsnitt 7.2.2.4.

[1435] Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01) punkt 10 och 11.

[1436] Se avsnitt 2.6.2 och 7.2.2.4.

[1437] Se avsnitt 7.2.2.

Barns ställföreträdare har olika typer av ansvar gentemot de underåriga, enligt vad som stadgas i FB.[1438] Både vårdnadshavare och förmyndare har skyldigheter att ge barn utbildning och uppfostran.[1439] Föräldrarnas skyldighet att ge lämplig ledning och rådgivning samt ansvara för barnets uppfostran och utveckling regleras även i barnkonventionens artikel 5 och 18. Barnkonventionen reglerar även i artikel 12 barnets rätt att vara delaktig i olika beslut och åtgärder som rör barnet. Det är naturligt att ju självständigare barnet blir, desto mer autonomi bör barnet få. En viktig utgångspunkt i barnkonventionen är barns gradvisa utveckling mot självständighet.[1440] Detta kan enbart uppnås om föräldrarna vägleder och ge barnen god uppfostran.[1441]

Föräldraskapet på 2020-talet ställer nya krav på föräldrarna. Utöver skyldigheterna att ta hand om barnet, ge uppfostran, mat och kläder i det verkliga livet, krävs även att de ska fostra sina barn i den digitala miljön.[1442] Problemet är att många av dagens föräldrar inte själva har fostrats i denna miljö. Det förefaller som att vissa föräldrar inte har tillräcklig digital färdighet för att kunna ge sina barn digital uppfostran. Att föräldrarna bör skaffa sig digital färdighet är något som framgår av olika *soft law*-dokument.[1443] Den samlade analysen av FB:s bestämmelser, barnkonventionen, FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 samt EU:s förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet visar att det är viktigt att föräldrar skaffar sig digital färdighet som en nödvändig del för att kunna uppfylla kravet på att ge digital uppfostran till sina barn.

Det är här viktigt att påpeka att det faktum att föräldrar skaffar sig digitala färdigheter är också en nödvändig del för att de ska kunna fatta välgrundade beslut när de ansvarar för att ge samtycke till eller godkänna insamlingen av barns personuppgifter i barnets ställe. Bristande kunskaper om den digitala miljön samt avsaknad av digitala färdigheter kan vara en indikation på att de kriterier som anges i GDPR för

---

[1438] Se avsnitt 3.2.1.
[1439] Se avsnitt 4.3.3.
[1440] Se avsnitt 7.2.2.2.
[1441] Se avsnitt 7.2.2.2.
[1442] Se avsnitt 7.2.2.2.
[1443] Se avsnitt 2.7 och 7.2.2.2.

att ett samtycke till insamling av barns personuppgifter ska vara giltigt inte uppfylls av barn och barnens föräldrar.[1444]

8.5.2 När underårigas avtal kräver en motprestation i form av penningvederlag

8.5.2.1 När de underåriga själva blir betalningsskyldiga för de avtal som de har ingått

I kapitel sju analyserades två typfall, typfall 2-a och 2-b, där underåriga själva ansvarar för fullgörelse av avtalsförpliktelsen, det vill säga blir betalningsskyldiga i dessa avtalssituationer. Typfallen avser följande:

Typfall 2-a
En underårig som är under sexton år har skapat ett eget användarkonto och registrerat ett eget bankkort kopplat till sitt användarkonto. Den underårige köper digitalt innehåll utan förmyndarens uttryckliga samtycke.

Typfall 2-b
En underårig som är sexton år eller äldre har ett eget användarkonto. Den underårige har köpt digitalt innehåll för en stor summa pengar med medel som han eller hon har tjänat på egen hand.

I typfall 2-a har den underårige registrerat ett eget bankkort till sitt användarkonto. Som förklarats tidigare, med hänsyn till den avtalsmekanism som gäller för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, är registreringen av ett bankkort ett avtalsgrundande rättsfaktum.[1445] Att en underårig är innehavare av ett bankkort som är kopplat till ett eget bankkonto innebär att förmyndaren har tillåtit den underårige att skaffa kortet och därför får den underårige en viss autonomi att ingå avtal. Det faktum att förmyndaren deponerar pengar på barnets bankkonto kan betraktas som ett underförstått samtycke till att barnet får företa vissa rättshandlingar.

Trots att överförande av pengar är en nödvändig del för att förmyndarens underförstådda samtycke ska anses föreligga, kan detta inte ses

---

[1444] Se avsnitt 2.5.1.
[1445] Se avsnitt 7.3.1.2.

som ett isolerat faktum för att avgöra den underåriges eventuella avtalsbundenhet.[1446] En förutsättning för att ett avtal som en underårig ingår ska kunna bli bindande är att han eller hon har den förståndsutveckling som krävs för att förstå konsekvenserna av sitt handlande.[1447] Med hänsyn till partsbindningskonstruktionen är det tydligt i sådana situationer att förmyndarna inte är betalningsansvariga när de underåriga använder sina egna bankkort för att betala för det digitala innehållet eller den digitala tjänsten.

I typfall 2-b råder det inte någon tvekan om att underåriga som använder medel som de har skaffat på egen hand för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster själva är betalningsskyldiga.[1448] Förmyndarna kan varken påverka eller hindra att underåriga som har fyllt sexton år, och som använder egna intjänade medel, ingår avtal om tilhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster.

Analysen av typfall 2-b visar dock att en förmyndare som vill omhänderta egendom som den underårige har hunnit skaffa med egna medel kan, med hänsyn till den underåriges goda uppfostran enligt vad som stadgas i 9 kap. 3 § 2 st. FB, stöta på vissa svårigheter när avtalsföremålet är digitalt innehåll eller en digital tjänst.[1449] Om den underårige exempelvis skulle ha utvecklat ett beroende- eller hälsoproblem på grund av den digitala tjänstens design, kan förmyndaren inte omhänderta innehållet eller tjänsten, eftersom det inte handlar om ett fysiskt föremål. Förmyndaren kan visserligen frånta den underåriga internetsurf eller omhänderta den elektroniska enheten för att undvika att den underårige har tillgång till det digitala innehållet, men en sådan åtgärd kan leda till praktiska problem för den underårige eller kanske till och med vara fråga om en kränkning. Den underårige kanske använder sin mobiltelefon för att betala bussresor eller för att legitimera sig i 1177-appen. Det kan därför konstateras att förmyndarens möjlighet att påverka den underåriges uppfostran enligt 9 kap. 3 § 2 st. FB i denna kontext är försämrad när den underårige har använt egna intjänade pengar för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster.[1450]

[1446] Se avsnitt 3.4.2.2. och 7.3.1.
[1447] Se avsnitt 3.4.2 och 7.3.2.2
[1448] Se avsnitt 3.4.4. och 7.3.2.2.
[1449] Se avsnitt 7.3.2.3.
[1450] Se avsnitt 7.3.2.3.

8.5.2.2 Risken för frekventa mikrotransaktioner

Ett viktigt resultat i avhandlingen är att underåriga riskerar att ingå flera avtal inom kort tid i den digitala miljön. En anledning till detta är att underåriga kan göra *köp inuti appen* och även existensen av *lootlådor* i olika digitala spel.[1451] Ett avtalsmönster i den digitala miljön är att underåriga ingår flera avtal om små belopp för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. I detta sammanhang är det viktigt att framhålla undersökningens resultat vad gäller tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke.[1452]

Det är betydelsefullt att påminna om innebörden av förmyndarens underförstådda samtycke i detta sammanhang. Förmyndaren kan lämna ett riktat samtycke för att den underårige ska kunna ingå avtal, men samtycket kan också vara underförstått. Vid bedömningen av huruvida förmyndarens underförstådda samtycke föreligger, bör hänsyn tas till andra faktorer såsom ”arten och nödvändigheten av den rättshandling, varom fråga är, samt om den omyndige förfogat över egendom, dennas beskaffenhet”.[1453]

Problemet med tillämpningen av förmyndarens underförstådda samtycke på avtal vid tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster ligger i det faktum att varje enskild transaktion anses vara ett avtal. Sannolikheten är därför stor att varje enskilt avtal anses vara normalt inom ramen för det som barn i en viss ålder anses konsumera. Med andra ord, förmyndarens underförstådda samtycke anses föreligga för enskilda transaktioner. I kapitel 3 visades att varans pris kan ha stor betydelse för att konstatera att samtycke förelegat.[1454] I den digitala miljön handlar det ofta om mikrotransaktioner, det vill säga transaktioner där det betalda priset för att få tillgång till det digitala innehållet är lågt. Om rättstillämparen inte tar hänsyn till den frekvens med vilken olika avtal ingås och det sammanlagda belopp som underåriga handlar för inom en viss period, löper den underårige en risk att göra dåliga affärer.[1455] Risken för underårigas ekonomiskt ofördelaktiga avtal kan till viss del förklaras med att tillämpningen av

---

[1451] Se avsnitt 2.6.2 och 7.3.1.3.

[1452] Se avsnitt 7.3.1.3.

[1453] NJA II 1924 s. 316 f. och avsnitt 3.4.2.2.

[1454] Se avsnitt 3.4.2.2.

[1455] Se avsnitt 7.3.1.3.

rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke kopplat till digitalt innehåll och digitala tjänster bör innebära att förmyndarnas rätt att kräva avtalsåtergång i den digitala miljön försvinner när underåriga använder ett eget bankkort för att betala för de olika transaktionerna, eftersom pengarna är öronmärkta. Utifrån analysen i denna studie, bör förmyndaren inte heller kunna hindra underårigas avtalsbundenhet i avtal där tredje man har satt in pengar på en underårigs bankkonto och den underårige använder tillhörande bankkort för att ingå avtal.

Problemet med mikrotransaktioner är också relevant för underåriga som har fyllt sexton år och som betalar för det digitala innehållet med egna intjänade medel, eftersom även äldre barn riskerar att företa flera mikrotransaktioner.[1456]

En annan aspekt som är viktig att uppmärksamma i detta sammanhang är att, även om förmyndarens underförstådda samtycke anses föreligga för avtalen, kan underåriga enbart bli bundna av ett avtal om de har en viss förståndsutveckling. Vissa barn som både använder digitala tjänster och ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll är små, och det kan därför ifrågasättas om de förstår att de ingår ekonomiska transaktioner som kostar riktiga pengar. Ofta ingår underåriga avtal i digitala spel, där det beroende på barnets ålder kan vara svårt att uppfatta att det kostar pengar.

8.5.2.3 Om underårigs avtalsnytta i samband med avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster

I kapitel sex analyserades ytterligare ett typfall, typfall 2-c. Med detta typfall avses följande:

Ett avtal som en underårig har ingått utan förmyndarens samtycke har ogiltigförklarats. Frågan är då, kan den underårige bli ersättningsskyldig på grund av avtalsnytta, när avtalsföremålet är ett digitalt innehåll eller en digital tjänst?

[1456] Se avsnitt 7.3.2.

Avhandlingen ger ett begränsat svar på typfall 2-c.[1457] Det finns endast ett fåtal fall från ARN som rör denna fråga. Likaså finns det få avgöranden som behandlar frågan om avtalsnytta i barnavtal. Utifrån analysen av de rättskällor som har utgjort underlag i avhandlingen, kan det inte uteslutas att underåriga kan bli ersättningsskyldiga för avtalsnytta, trots att avtalsföremålet är ett digitalt innehåll eller en digital tjänst.[1458] Det som är möjligt att framföra beträffande underårigas ersättningsskyldighet för avtalsnytta är att underåriga har svårt att tillgodogöra sig nyttan i avtalssituationer på grund av att det för att ingå nyttiga avtal krävs en viss grad av klokhet hos de underåriga.[1459] På grund av att underåriga inte har samma grad av förståndsutveckling som vuxna, är det vanligt att de inte handlar med klokhet.

8.5.2.4 Frekventa mikrotransaktioner riskerar underminera barns skydd under 9 kap. FB

I kapitel 4 analyserades vilka syften som ligger till grund för regleringen kring underårigas begränsade rättshandlingsförmåga och förmyndarförvaltningen av underårigas tillgångar. Det övergripande syftet med den delen av regelverket är att förmyndaren förväntas skapa ekonomisk trygghet för underåriga.[1460] Analysen i kapitel 4 visade att regleringen kring underårigas rättshandlingsförmåga och förvaltningen av deras tillgångar utgörs av tre olika kategorier av rättsligt skydd. De olika kategorier av rättsligt skydd som lagstiftaren önskat få till stånd för underåriga är:

1) Skydd för underårigas tillgångar;
2) Skydd mot underårigas bristande omdöme i samband med avtal;
3) och
4) Skydd för underårigas utbildning och uppfostran[1461]

Skyddet mot underårigas bristande omdöme konkretiseras genom att underåriga dels inte blir bundna av avtal där förmyndarens samtycke

---

[1457] Se avsnitt 7.3.3.
[1458] Se avsnitt 7.3.3.2.
[1459] Se avsnitt 3.5.3. och 7.3.2.2.
[1460] Se avsnitt 4.3.
[1461] Se avsnitt 4.3.

saknas, dels skyddas mot skuldsättning och genom att det finns begränsningar beträffande underårigs ersättning gentemot sin motpart när ett obehörigt avtal ogiltigförklaras.[1462]

Analysen av typfall 2-a och 2-b visar att när regleringen i 9 kap. FB tillämpas på avtalssituationer där underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, kan denna tillämpning medföra en motsatt effekt än den som lagstiftaren önskade åstadkomma. Det finns två faktorer som kan leda till ”dåliga ekonomiska affärer” för underåriga konsumenter av digitala tjänster.

Den första faktorn som bidrar till att underåriga löper en risk att ingå ekonomiskt ofördelaktiga avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster är möjligheten att företa mikrotransaktioner. Detta är en konsekvens av hur denna avtalsmiljö är uppbyggd och att det är enkelt för barnen att ingå mer frekventa mikroavtal genom att exempelvis *göra köp inuti appar* eller *spel*. Barn riskerar att förlora alla sparade medel på grund av att designen av många digitala spel är lockande och manipulativa i syfte att få barn att spendera pengar. Både små barn och tonåringar riskerar att göra dåliga affärer när de företar frekventa mikrotransaktioner i denna miljö.

Den andra faktorn som kan påverka underårigas risk för att ingå dåliga avtal är när de ingår avtal med ett eget bankkort, där betalningen för de digitala tjänsterna sker genom att pengarna dras från underårigs bankkonto, är att man ser detta som att förmyndarna har tillåtit de underåriga att förfoga över dessa pengar och därför föreligger förmyndarens underförstådda samtycke till avtalen. Med anledning av detta visar analysen av typfall 2-a att förmyndarens möjlighet att få framgång med sitt krav på köpets återgång sannolikt är liten. Detta beror på att när avtal ingås i den digitala miljön med den underåriges egna bankkort, där medlet således är öronmärkt, har pengarna antingen överförts till den underåriges bankkonto av förmyndaren själv eller av tredje man, som har gett pengarna i gåva till den underårige.[1463]

[1462] Se avsnitt 4.3.2.2 och 4.3.2.3.

[1463] Se avsnitt 7.3.1.2.

Resultatet av analysen i typfall 2-a och 2-b ger inte något tydligt svar på frågan huruvida underåriga kan sättas i skuld när de ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster.[1464]

8.6 Förhållandet mellan barns autonomi och föräldrarnas ansvar när underåriga ingår avtal om digitala tjänster

Som redan nämnts ovan under 8.2 har avhandlingens *övergripande syfte varit att analysera dels förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi, när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster, dels det rättsliga skydd som barn erhåller vid avtals ingående.*

Min nyfikenhet för forsningsproblemet har drivits av en önskan att förstå hur den digitala avtalsmiljön påverkar det sätt på vilket barns autonomi och föräldrarnas ansvar framträder i jämförelse med fysiska avtalsslut och avtalssituationer *offline*.

Avhandlingen har visat att barnets ställföreträdare ofta behöver vara inblandade när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Det finns dock vissa skillnader mellan fysiska och digitala avtalsslut. I den digitala miljön avgör motprestationens natur ofta vilken typ av ställföreträdare som bör vara involverad i avtalsprocessen för underåriga.[1465]

När avtal ingås i fysiska butiker, förutsatt att den underårige inte omfattas av undantagsbestämmelserna i 9 kap. FB, krävs samtycke från förmyndaren enligt 9 kap. 1 och 6 §§ FB. Ett undantag från denna huvudregel gäller vid anställningsavtal eller annat arbete för underåriga under sexton år, där samtycke från vårdnadshavaren krävs enligt 6 kap. 12 § FB.

I den digitala miljön, när avtal kräver samtycke till behandlingen av barnets personuppgifter enligt 2 kap 4 § dataskyddslagen, ligger ansvaret i stället på den som har föräldraansvaret för barnet, vilket oftast är vårdnadshavaren.

För att besvara frågan om förhållandet mellan barns autonomi och föräldrarnas ansvar i den digitala avtalsmiljön när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster, är det därför

---

[1464] Se avsnitt 7.3.1.3 och 7.4.2.

[1465] Se avsnitt 7.4.

viktigt att skilja mellan de avtal där en motprestation krävs i form av penningvederlag och de avtal som kräver samtycke till insamling av barns personuppgifter.

När ett avtal kräver betalning av ett penningvederlag, har barn samma begränsade rättsliga autonomi som de har för att ingå avtal *off-line*. Detta beror på att det är ett och samma regelverk som reglerar underårigas förmåga att ingå avtal, oavsett om avtalsslutet är fysiskt eller digitalt. Det faktum att underåriga ingår avtal i den digitala miljön innebär nya avtalssituationer som påverkar hur reglerna tillämpas i praktiken.

Regleringen i 9 kap. 1 och 6 §§ FB innebär att det är förmyndaren som har makt att bestämma och begränsa underårigas rättsliga handlingsförmåga genom att tillhandahålla pengar till barnen. Denna princip gäller självfallet även i den digitala miljön. En viktig skillnad mellan fysiska och digitala avtalsslut som påverkar underårigas autonomi är när föräldrarna skaffar bankkort till underåriga.

En förmyndare som tillåter att en underårig skaffar ett bankkort som är kopplat till barnets bankkonto ger ett stort mått av autonomi till den underårige att rättshandla i den digitala avtalsmiljön. Det faktum att en förälder tillåter ett barn att använda ett bankkort kan tolkas som att den underårige har förfogande rätt till hela banksaldot. Mot bakgrund av vad som anförts i lagens förarbeten, bör förmyndarens underförstådda samtycke kunna presumeras när det gäller mikrotransaktioner. Föräldrarnas chans att ingripa och kräva avtalsåtergång i sådana fall är små.

I dagens alltmer kontantfria samhälle kan det vara svårt att fatta beslutet att inte skaffa bankkort till sina barn. Det är viktigt att förmyndarna för att skydda underårigas ekonomi är uppmärksamma på hur stort tillgodohavandet på barnens bankkonto är. När underåriga har sparat en betydande summa pengar kan en del av det överföras exempelvis till ett sparkonto.

En slutsats som kan dras av studien är att förmyndare inte bör skaffa bankkort till sina barn som ger dem behörighet att ingå avtal online. Ett annat sätt att förebygga att barn förlorar pengar, om den underårige har ett bankkort som kan användas för köp online, är att förmyndare uppmärksammar hur mycket pengar som finns på barnets bankkonto och inte tillåter att stora summor samlas på kontot. Om förmyndare önskar ge sina barn autonomi att ingå avtal i den digitala miljön på

egen hand, bör de ge barnen presentkort i stället, för då kan de ingå avtal för en begränsad summa pengar.

Beträffande föräldrarnas rättsliga ansvar för avtal som underåriga ingår för att köpa digitalt innehåll och digitala tjänster, kan konstateras att förmyndare kan bära ett ekonomiskt ansvar för barns handlande på ett sätt som inte brukar förekomma när underåriga ingår avtal *offline*.

Genom att tillåta att underåriga förfogar över föräldrarnas användarkonto, som är anslutet till digitala distributionsplattformar och även till deras elektroniska enhet, samt genom att registrera sina betalningsmedel till den underåriges användarkonto, ger förmyndaren barn en makt att ingå avtal för förmyndarens räkning. I majoriteten av de ARN-rekommendationer som analyserades i kapitel 5 blev förmyndarna betalningsskyldiga för de avtal som de underåriga hade ingått utan att förmyndarna hade kännedom om dem. I inget av de ARN-beslut som analyserades i kapitel 5 hade de underåriga ingått avtal med egna bankkort. Avhandlingen har visat att när det kommer till tjänster som underåriga skaffar mot betalning av ett penningvederlag, har förmyndaren ett ansvar att antingen fysiskt övervaka deras barns aktiviteter i den digitala miljön eller att lära sig använda de tekniska inställningar som utvecklarna av elektroniska enheter erbjuder för att underåriga konsumenter inte ska kunna ingå avtal utan ett uttryckligt samtycke från föräldrarna.

Vad gäller avtal där tillgång till digitalt innehåll och digitala tjänster förutsätter insamling av barns personuppgifter, har studien visat att barn har en större autonomi att ingå sådana avtal än att ingå avtal som kräver en motprestation i form av penningvederlag. Anledningen till detta är att minimiåldern för att lämna ett samtycke på egen hand till behandlingen av sina personuppgifter är 13 år, enligt vad som stadgas i 2 kap. 4 § dataskyddslagen. Föräldrarna kan således inte hindra barn som har fyllt 13 år från att ingå avtal. I övrigt har studien visat att, trots att föräldrarna inte alltid kan påverka barnets val att ingå avtal, har de ett ansvar att vägleda och uppfostra barnen i den digitala miljön.[1466]

Ett problem som uppstår när underåriga skaffar digitalt innehåll och digitala tjänster är att språket i tjänsternas användarvillkor brukar vara svårt att förstå och dessutom är avtalen vanligtvis långa. Studien

[1466] Se avsnitt 7.2.2.3.

har visat att på grund av den digitala asymmetrin finns en risk att barn samtycker till insamlingen av sina personuppgifter utan att ha gjort ett medvetet och välgrundat val.[1467] Här har föräldrarna en viktig roll i att ge digital uppfostran till underåriga konsumenter för att de på ett medvetet sätt ska kunna upprätthålla den autonomi som 2 kap. 4 § dataskyddslagen ger barn som har fyllt 13 år.

Sammanfattningsvis kan konstateras att föräldrarna har ett större ansvar när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster i jämförelse med de avtalssituationer där underåriga ingår avtal i fysiska butiker och köper ett fysiskt föremål.

Föräldrarnas rättsliga ansvar kan avse betalningsskyldighet för avtal som underåriga ingår utan föräldrarnas uttryckliga samtycke i de fall där föräldrarna har registrerat ett eget betalningsmedel till ett användarkonto som de underåriga kan förfoga över. Dessutom har föräldrarna en skyldighet att uppfostra sina barn i den digitala miljön.

Barnets autonomi att ingå avtal, där det krävs en motprestation i form av penningvederlag, förändras inte i den digitala miljön. Barnet har dock en större autonomi att ingå avtal där deras personuppgifter måste samlas in för att få tillgång till en digital tjänst. Den underårige har inte samma autonomi i den fysiska miljön på grund av att det inte är möjligt att köpa en vara eller en tjänst i en fysisk butik och betala med sina personuppgifter. En viktig aspekt att betona när det gäller barns autonomi att ingå avtal där personuppgifter används som betalning, är att den digitala asymmetrin kan begränsa deras självbestämmande.

8.7 Reflektioner *de lege ferenda*

8.7.1 Om familjens sårbarhet i den digitala miljön – kan vissa avtal vara oskäliga eller ogiltiga?

I avhandlingen har underåriga och vuxna konsumenters sårbarhet i den digitala miljön diskuterats.[1468] Analysen av ARN:s beslut i kapitel 5 har visat att i praktiken är det föräldrarna som drabbas mest ekonomiskt av barns handlande i samband med avtal om tillhandhållande av

[1467] Se avsnitt 2.6.2 och 7.2.3.

[1468] Se avsnitt 1.5.3, 2.6, 6.3.4.7 och 7.4.2.

digitalt innehåll och digitala tjänster. Det faktum att föräldrarna (vårdnadshavarna) har en tillsynsplikt över sina barn kan motivera föräldrarnas betalningsansvar för avtal som deras barn ingår utan deras uttryckliga samtycke. Problemet är att data- och AI-drivna tjänster kan göra att föräldrarna inte alltid kommer att kunna förhindra vissa transaktioner, även om de sitter bredvid sina barn när de använder olika digitala tjänster. Vidare är föräldrars okunskap om hur den digitala miljön fungerar en av anledningarna till att vissa avtal ingås. Föräldrar kan vara naiva när de tillåter att deras barn lånar deras mobiltelefoner eller surfplattor för att göra några enstaka köp i ett digitalt spel.[1469] Det kan spekuleras huruvida någon förälder skulle tillåta sitt barn att ingå avtal för tusentals kronor eller dela sina personuppgifter på ett sätt som strider mot barnets bästa, om de fullt ut förstod de faror som den digitala miljön medför.

Mot bakgrund av det som anförts ovan kan konstateras att dagens digitala miljö inte är rättvis på det sätt som EU-rätten förutsätter att den ska vara. Det är därför möjligt att ifrågasätta giltigheten av de avtal som underåriga ingår och som ofta binder deras föräldrar. I denna kontext är några alternativa motiveringar tänkbara för att föräldrarnas betalningsskyldighet ska kunna begränsas.

Det ena alternativet är att diskutera avtalsvillkorens skälighet med stöd av 36 § AvtL. Ett annat alternativ kan vara att diskutera om dessa avtal kan ogiltigförklaras antingen på grund av ocker (31 § AvtL) eller på grund av att avtalet strider mot tro och heder (33 § AvtL). Ett tredje alternativ som kan tänkas, för att hantera de ekonomiska konsekvenser som kan uppstå för föräldrarna i vissa avtal, är att analysera om de kan utgöra *pacta turpia* och därför inte borde göras gällande.[1470]

Denna avhandling har inte syftat till att besvara frågan hur konsekvenserna av avtal ingångna av underåriga bör eller ska hanteras.[1471] Ambitionen har varit att visa vilka rättsliga konsekvenser som kan uppstå för de underåriga själva och deras föräldrar när underåriga ingår avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Det är viktigt att uppmärksamma rättviseaspekten och att i framtida studier

---

[1469] Se avsnitt 7.2.2.3.

[1470] Se avsnitt 6.3.4.7.

[1471] Se avsnitt 1.5.3.

analysera vilka rättsmedel som kan motivera ogiltigförklaring eller jämkning av avtal som leder till betydande ekonomiska förluster för konsumenter i den digitala miljön.

8.7.2 Vilka åtgärder bör införas?

8.7.2.1 Förslag till tillägg till 9 kap. FB

Studien har visat att tillämpningen av rättsgrundsatsen om förmyndarens underförstådda samtycke på avtalssituationer i den digitala miljön, där de underåriga har ingått ett antal mikrotransaktioner, kan medföra en motsatt effekt mot vad lagstiftaren ville uppnå, det vill säga att underåriga blir bundna till flera avtal som sammantaget innebär ekonomisk förlust för de underåriga. Även underårigas behörighet att rättshandla på egen hand med stöd i 9 kap. 3 och 4 §§ FB kan medföra ekonomiska förluster i fall då underåriga har sparat en större summa pengar.

Frågor om underårigas avtalsbundenhet finns ännu inte på EU:s agenda. Om all EU-lagstiftning efterlevs kommer visserligen den digitala miljön att bli en rättvis miljö för den underårige konsumenten, men detta kan dröja. För att skydda underåriga från avtalsbundenhet vid avtal om tillhandhållande av digitalt innehåll och digitala tjänster som kräver en motprestation i form av ett penningvederlag behövs en lagändring på svensk nivå.

Ett förslag på hur denna lagändring skulle kunna se ut är att lägga till en paragraf till 9 kap. FB, som skulle gälla för underårigas avtal för att skaffa digitalt innehåll och digitala tjänster. Genom ett sådant tillägg skulle lagstiftaren åstadkomma att underårigas avtalsbundenhet begränsas i den digitala miljön. Det är viktigt att denna begränsning inte enbart förekommer som ett andra stycke i 9 kap. 1 § FB, eftersom risken för mikrotransaktioner kan finnas även när underåriga har fyllt sexton år och har ingått avtal med egna intjänade pengar samt när underåriga oavsett ålder ingår avtal med pengar som de har fått i gåva från tredje man.

Den föreslagna lagändringen kan antingen ske genom en begräsning av det antal mikrotransaktioner som en underårig får ingå under en bestämd period eller genom att bestämma ett maximitak för belopp som underåriga får handla för under en begränsad period. Det är dock svårt att bestämma exakta rimliga summor och exakt avtalsperiod.

8.7.2.2 Barn och deras föräldrar måste skaffa digitala färdigheter

Avhandlingen har visat att föräldrarna kan vara lika sårbara konsumenter som deras barn i den digitala miljön. Barn och föräldrar känner ofta inte till de olika typer av risker som den digitala miljön innebär. Lösningen på problemet ligger inte i att förbjuda användningen av mobiltelefoner och datorer eller att ta bort barnens surf. Förenta nationernas barnrättskommitté har framfört att inga barn ska diskrimineras och att alla ska ha förutsättningar att vara delaktiga i den digitala miljön.[1472]

Det är viktigt att föräldrar och barn får möjlighet att lära sig hur den digitala miljön fungerar. Avsaknad av digital kompetens och digital färdighet i denna miljö utgör en fara och kan leda till ekonomiska förluster och eventuell skuldsättning för både föräldrar och barn. Familjer behöver hjälp för att lära sig den digitala färdigheten, vilket är ett av målen i EU:s gemensamma förklaring om digitala rättigheter och principer. Det är viktigt att staten organiserar exempelvis olika kampanjer för att sprida kunskap till familjer om barns digitala rättigheter i den digitala miljön och om de olika risker som denna miljö medför för underåriga konsumenter av digitala tjänster.

Även om ett tillägg skulle göras till 9 kap. 1 § FB enligt förslaget ovan i 8.7.2.1, krävs att barn och föräldrar utbildas om de risker, skyldigheter och rättigheter som gäller för barn och vuxna i den digitala miljön. Enligt min mening är en del av lösningen på de problem som har identifierats i denna studie att underåriga konsumenter och deras föräldrar skaffar digitala färdigheter för att bli kompetenta och få egenmakt i den digitala miljön.

8.7.2.3 Digitala tjänsters utformning ska vara en nödvändig prioritet

Principen om barnets bästa är en rättslig standard som uttrycks i den digitala miljön som ett solidariskt ansvar som kräver att lagstiftaren ändrar och stiftar nya lagar, att föräldrar vägleder barnen i deras val i den digitala miljön och framför allt att utvecklarna och tillhandahållarna av digitala tjänster arbetar i förebyggande syfte genom att ändra designen på sina tjänster.

Förordningen (EU) 2022/2065 om digitala tjänster samt GDPR reglerar redan olika skyldigheter för utvecklarna och tillhandahållarna av

---

[1472] Se FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25.

digitala tjänster och bidrar därmed till en rättvis digital miljö. Det är viktigt att dessa utvecklare och tillhandahållare tar sitt ansvar för att ändra designen på sina tjänster. Integritetsskyddsmyndigheten och andra tillsynsmyndigheter i Europa måste säkerställa att lagstiftningen efterlevs. Så länge som den asymmetri som präglar den digitala miljön kvarstår, är det inte möjligt att skapa en rättvis digital miljö.

8.7.3 Framtidsblick

Denna avhandling har visat att den digitala avtalsmiljön har betydelse för hur förhållandet mellan föräldrars ansvar och barns autonomi kommer till uttryck. Digitaliseringen och nya affärsmodeller har inneburit förändringar i relationen mellan föräldrar och deras barn. Den digitala avtalsmiljön ställer också nya krav på föräldraskapet på 2020-talet. Avhandlingens resultat är aktuella och viktiga med hänsyn till att denna miljö är i ständig förändring.

Det som är avgörande är att åtgärder vidtas för att säkerställa skyddet för både föräldrar och barn, som båda är extremt sårbara i denna miljö. Som en del av detta krävs att tillhandahållarna av de digitala tjänsterna tar sitt ansvar när det gäller att förändra tjänsternas design så att den digitala miljön blir bättre anpassad till barnen. Härigenom kommer den digitala asymmetrin att minska och det är först då som en mer rättvis digital miljö kan skapas.

Summary

From Analog to Digital Contracting

Digitalization has brought new opportunities and challenges at all levels in today's society. When children transition from analog to digital contracting (i.e., from being consumers in physical stores where they purchase tangible items such as candy and toys to being consumers of digital games, apps, music, and social media) by using, for example, mobile phones and tablets, it poses certain challenges for families.

The theme of the thesis has been the relationship between children and parents regarding children's undertaking of legal actions to acquire digital content and services without the explicit consent of their parents.

A minor wishing to acquire digital content and services must gain access to the digital environment. To access this environment, the minor needs an electronic device, such as a mobile phone or tablet. Additionally, an internet connection is required for agreements to be formed. Furthermore, it is usually necessary for the consumer to have a user account in order to shop from a specific website or digital distribution platform. The agreement is not entered into in the physical presence of the parties but remotely. The subject matter of the agreement is not a tangible item but digital content or a digital service. Moreover, the agreement is not a purchase agreement but a license agreement. Another difference between physical and digital contracting is that payment for the subject matter cannot be made in cash. It is common for payments for digital services to be made using debit or credit cards, mobile subscriptions, service subscriptions, or gift cards. It also occurs that minor consumers gain access to digital services in exchange for their personal data. Additionally, the digital environment is characterized by digital asymmetry, where the power imbalance between the parties is evident and possibly greater than in the physical environment.

Children are generally regarded as vulnerable consumers, and they are particularly vulnerable in the digital environment. Despite the principle of the best interests of the child being applicable to all measures involving children in the digital environment, many business models are built on exploiting the immaturity of children. Therefore, the digital environment can be a dangerous environment for minor consumers.

The digital environment is a natural setting for children born in the 2000s and 2010s. Despite children generally feeling comfortable in this environment, they do not always understand the consequences of their actions. Often, children are solely focused on the experience they gain when they access digital content and services. They may struggle to understand that when they, for example, make an in-app purchase to acquire a virtual item by providing their personal data to various companies in the digital environment, their personal data is thereby monetized and holds monetary value. Parents often lack knowledge about how technology related to this environment works and what contractual risks the digital environment can entail for their children and themselves through their children's actions.

The Aims of the Study and The Evaluation Approach

The overall aim of the study is to analyze the relationship between parental responsibility and children's autonomy when children enter into contracts for the provision of digital content and digital services, as well as the legal protection children receive when entering into such agreements. To achieve the overall aim of the thesis, the aim has been divided into two sub-objectives.

The first sub-objective of the thesis is to analyze the legal consequences that may arise for parents and children themselves when children enter into contracts for the provision of digital content and services without the explicit consent of the parents. In examining the legal and contractual obligations involving minors and digital transactions, several scenarios highlight the complexities of such agreements. Six typical scenarios were developed to explore the legal consequences of agreements entered into by minors. The six scenarios below outline various situations involving minors, guardians, and digital transactions:

Scenario 1-a The guardian creates a user account on their electronic device, registers a linked payment method, and lends the device to the minor for purchasing digital content within a specified budget. However, the minor exceeds the permitted amount.

Scenario 1-b The minor obtains the guardian's card details and, without authorization, uses them to purchase digital content without the guardian's knowledge.

Scenario 1-c The minor has their own user account on their electronic device, while the guardian registers their payment method linked to the minor's account. The minor exceeds the spending limit set by the guardian for purchasing digital content.

Scenario 2-a A minor under 16 creates their own user account and links their personal payment card to it. They purchase digital content without the explicit consent of their guardian. Can the guardian demand that the agreement be invalidated?

Scenario 2-b A minor aged 16 or older has a personal user account and uses their independently earned funds to purchase digital content for a large sum. Can the guardian affect the contractual obligations of the minor in such a case?

Scenario 2-c A minor enters into a contract for digital content or services without the guardian's consent. The agreement is later invalidated. Can the minor be held liable for benefits derived from the digital content or service?

The first sub-objective is addressed in Chapters 6 and 7. Chapter 6 analyzes three scenarios (1-a, 1-b, and 1-c), which involve agreement situations where minor consumers enter into agreements, but where the guardians can be held financially responsible for the digital content or digital service. The analysis of the legal consequences that may arise for the children themselves when they enter into agreements to gain access to digital content and services is conducted in Section 7.3, where three additional scenarios (2-a, 2-b, and 2-c) are analyzed.

The second sub-objective of the thesis is to analyze whether minors receive satisfactory legal protection under General Data Protection Regulation (GDPR) and the Swedish Children and Parents Code (*föräldrabalk*) when entering into agreements to gain access to digital content and services. This sub-purpose, which is addressed in the first part of Chapter 7, also includes analyzing the relationship between the principle of the best interests of the child and children's digital contracting.

Minors are legally protected when fulfilling contractual obligations through monetary payments for access to digital content or services. This protection enables guardians to request the invalidation of agreements made without their consent. Additionally, minors benefit from

limited liability for compensation, based on the value derived from unauthorized agreements.

The legal protection granted to minors when providing personal data for access to digital content or services ensures among other things that information about the processing of the data is communicated transparently. It also emphasizes the importance of user-friendly website of platform designs where consent is given. This aims to ensure that children and their parents can provide informed consent regarding the collection of children's personal data. Thus, these legal safeguards are not contractual or consumer-law-based but focus on protecting children's personal data and privacy.

Based on the above, the legal protection for minors in agreement situations to acquire digital content and services has been divided into two parts. First, Section 7.2 begins by analyzing the protection in cases where a child, or their parents, provide the child's personal data to gain access to the subject matter of an agreement. The legal protection minors receive when entering into agreements for digital content or services in exchange for monetary compensation is analyzed in Section 7.3. The analysis in Section 7.3 provides answers to both the legal consequences that may arise for minors when entering into agreements to purchase digital content and services and whether the regulation in Chapter 9 of the Children and Parents Code adequately protects minors in agreement situations in the digital environment, where the subject matter of the agreements is digital content or services.

To assess whether the legal protection minors receive through the provisions in Chapter 9 of the Children and Parents Code when minors enter into agreements to acquire digital content and services is satisfactory, the outcomes in scenarios 2-a, 2-b, and 2-c were compared to the purposes behind the regulations in Chapter 9 of the Children and Parents Code as well as the regulations regarding guardians' management of minor's assets analyzed in Chapter 4.

The thesis also includes a study of the recommendations of the National Board for Consumer Disputes (*Allmänna reklamationsnämnden* – ARN), where the board applies the legal principle of the guardian's implied consent to resolve disputes where minor consumers enter into agreements for digital content and services without the explicit consent of the guardian. It is deemed important to demonstrate how a Swedish authority, essentially functioning as a court, issues recommendations for resolving real disputes where minors enter into agreements to acquire digital content and services without the

parents' knowledge. Furthermore, it should be noted that there is a clear power imbalance between consumers and businesses in the disputes focused on in this thesis. There is an important economic aspect that justifies the analysis of ARN's decisions in the thesis: namely, that if these disputes were decided in court and the consumer lost, they would be required to pay significant court costs, as discussed above.

The Structure of the Thesis

The thesis contains eight chapters. Chapter One introduces the background to the research problem, along with the objectives and methodological framework of the study.

As previously mentioned, agreements for the provision of digital content and services may require either monetary payment or the provision of children's personal data. This thesis could have been structured in one of two ways: either based on the type of contractual performance, or organized around the parties responsible for fulfilling the obligations. The latter approach was chosen, structuring the chapters around the responsibilities of parents and children in fulfilling contractual obligations. This choice aligns with both the overall aim and the first sub-objective of the thesis. Given that children generally lack the autonomy to enter into contracts independently, it is natural to address parental responsibility for agreements made by children, particularly when children bear responsibility for contractual obligations. This is explored in Chapter Seven, which examines children's contractual responsibilities and their legal protection when entering agreements for digital content and services.

Chapter Two outlines key aspects of the digital contractual environment that are essential for understanding the study's main questions. It discusses the business models and contractual mechanisms used by providers of digital content and services, the obligations of both consumers and providers, and relevant rules and recommendations for protecting children in the digital environment.

In Chapter Three the relationship between parental responsibility, children's need for protection, and their autonomy in conducting legal acts outside the digital sphere are examined. It focuses on minors' legal contractual capacity to enter into agreements, as regulated in Chapter 9 of the Children and Parents Code, and their overall legal competence. It also highlights key articles from the UN Convention on the Rights of

the Child relevant to the study and discusses the legal implications of unauthorized agreements made by minors.

Chapter Four analyzes the purposes of Chapter 9 of the Children and Parents Code and the regulations governing guardians' management of minors' assets. This chapter identifies analytical tools used to assess whether children receive adequate protection when entering agreements involving monetary payment for digital content and services.

In Chapter Five the empirical study, which evaluates decisions from the Swedish National Board for Consumer Disputes (ARN) concerning minors who entered agreements for digital content and services without explicit guardian consent is presented. The chapter analyzes cases where ARN attributed the guardian's payment liability to their implicit consent.

Chapter Six addresses the first sub-objective, analyzing the legal consequences for guardians when minors enter agreements without explicit consent. It focuses on case types 1-a, 1-b, and 1-c.

Chapter Seven revolves around case types 2-a, 2-b, and 2-c. It also analyzes the legal protection available to children when entering agreements for digital content and services, whether through monetary payment or the provision of personal data.

Finally, Chapter Eight summarizes the sub-objectives and presents the research findings in relation to the thesis's overarching aim.

The Findings of the Study

The thesis has demonstrated that the relationship between parental responsibility and children's autonomy differs when children enter into agreements for the provision of digital content and digital services compared to agreements made in a physical environment. It's important to distinguish between agreements where children's counter-performance involves monetary compensation and those where it involves their personal data.

At first glance, children appear to have greater autonomy to enter into agreements in the digital environment compared to offline agreements, where the subject matter of the agreement is tangible goods, and children pay monetary compensation. To some extent, children do enjoy more autonomy in entering into agreements to acquire digital content and services. This is due to the fact that children often have their own bank card or gift card, making it easier for them to enter into agreements. The possession of a bank card or gift card by a minor

indicates that an adult has provided the means for them to enter into agreements. The adults enabling minors to pay for digital content and services using monetary compensation are either the child's legal guardians or other adults who deposit money into the child's bank account or send a payment via a digital platform, such as Swish payment to the minor.

When it comes to agreements requiring counter-performance in the form of providing children's personal data, children generally have more autonomy to enter into such agreements without parental involvement. This is due to the provision in Chapter 2, Section 4 of the General Data Protection Act, which states that children can consent to the collection of their personal data independently. Often, providing personal data is the sole currency required for access to digital content or services under Chapter 2, Section 4 of the General Data Protection Act.

Although, legally speaking, children have greater autonomy to independently enter into agreements in the digital environment involving digital content, they do in fact lose some of their autonomy due to a clear power imbalance between digital service providers and minor consumers. Today, the digital environment is characterized by digital asymmetry, where service providers determine what information about digital services is shared with consumers and design the services accordingly. It is worth noting that digital services are often data- and AI-driven. The technology used may be designed to manipulate children into entering agreements. All of this contributes to a power imbalance, rendering minor consumers more vulnerable in digital agreements compared to physical ones.

The thesis has shown that the principle of the child's best interests in relation to agreement situations in the digital environment imposes certain requirements on parents. First, parents are responsible for providing their children with appropriate guidance and digital education. Providing digital education to their children is part of parenting in the 2020s and is partly based on the provisions of the Convention on the Rights of the Child and the UN Committee on the Rights of the Child's General Comment No. 25. Secondly, it can be concluded that parents have a duty to monitor their children's activities in the digital environment. Neglecting to supervise children's activities may result in financial liability for agreements entered into by minors. This supervision does not necessarily need to be physical but can also be achieved through the use of various parental control tools.

Regarding the legal protection offered to minor consumers when entering agreements for the provision of digital content and services, it can be stated that this protection is not entirely satisfactory. For agreements requiring monetary compensation, there is a risk of minors engaging in multiple economic microtransactions, which may result in unfavorable transactions for them. This is inconsistent with the purpose of the regulation concerning minors' limited contractual capacity and the management of minors' assets by guardians. The ease with which minors can engage in frequent microtransactions poses a risk of financial loss, which does not occur to the same extent in physical agreements.

While the protection for children in agreements involving digital content and service, where their personal data is provided as counter-performance seems strong on paper, its practical implementation often falls short.

In relation to the protection granted to children in agreements for digital content and services where their personal data serves as counter-performance, the safeguards appear robust in theory, but are inadequate in practice. This is because, despite various laws protecting minors in such agreements, many companies have yet to adapt the design of their services and contractual mechanisms to the legal requirements. In the long term, this protection could become satisfactory in this regard.

An important outcome of the thesis is that both parents and children need to learn digital skills, partly to avoid agreements that result in financial losses for them and partly to ensure that the principle of the best interests of the child is upheld in agreement situations within the digital environment.

Källförteckning

Svenskt offentligt tryck

Propositioner
Prop. 1924:53 med förslag till lag om förmynderskap m.m.
Prop. 1949:93 med förslag till föräldrabalk, m.m.
Prop. 1974:44 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken m.m.
Prop. 1987/88:124 om god man och förvaltare
Prop. 1993/94:251 Förmynderskapslagstiftningen
Prop. 2005/06:117 Skydd för barn genom registrering av förmyndare i vägtrafikregistret, m.m.
Prop. 2007/08:150 Förmynderskapsrättsliga frågor
Prop. 2008/09:88 Ny kommissionslag
Prop. 2009/10:122 Obehöriga transaktioner med betalningsinstrument
Prop. 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare
Prop. 2017/18:105 Ny dataskyddslag
Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter
Prop. 2021/22:85 En ny konsumentköplag
Prop. 2021/2022:242 En förstärkt spelreglering
Prop. 2023/24:160 Kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om digitala tjänster

Statens offentliga utredningar
Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken III. Förslag till lag om barn utom äktenskap m.m. Stockholm 1915
SOU 1925:43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II. Förslag till lag om arv m.m.
SOU 1937:14 Betänkandet med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket
SOU 1978:40 Tvistlösning på konsumentområdet – Betänkande av reklamationsutredningen
SOU 1979:63 Barnets rätt 2 Om föräldraansvar m.m.
SOU 1988:40 Föräldrar som förmyndare
SOU 2004:112 Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna

SOU 2005:108 Betalningsansvar vid obehörig användning av kontokort m.m.
SOU 2009:29 Fritid på egna villkor
SOU 2013:78 Överskuldsättning i kreditsamhället?
SOU 2014:47 Förbättrad tvistlösning på konsumentområdet – ny EU-lagstiftning och en översyn av det svenska systemet
SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag
SOU 2017:39 Ny dataskyddslag – Kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning
SOU 2018:1 Ett reklamlandskap i förändring – konsumentskydd och tillsyn i en digitaliserad värld
SOU 2020:77 Ökat skydd och stärkt reglering på den omreglerade spelmarknaden
SOU 2023:39 En inre marknad för digitala tjänster – kompletteringar och ändringar i svensk rätt
SOU 2023:40 Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen
SOU 2024:25 Kompletterande bestämmelser till EU:s reviderade förordning om elektronisk identifiering

Departementsserien
Ds 2007:29 Musik och film på Internet – hot eller möjlighet?
Ds 2008:55 Bör konsumenttjänstlagen utvidgas? En diskussionspromemoria
Ds 2009:13 Konsumenttjänster m.m.
Ds 2012:31 App to date – Konsumenternas rättsliga ställning när varor eller tjänster betalas via telefonräkningen, m.m.
Ds 2019:23 Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter

Förarbetssamlingar
NJA II 1915
NJA II 1924
NJA II 1969

Regeringskansliet
Regeringskansliets faktapromemoria 2021/22:FPM65

Regeringskansliets promemoria ”Sveriges strategi för arbetet i OECD”, UE2022/03044

EU:s offentligt tryck
Direktiv och förordningar

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2015/1535 om ett informationsförfarande beträffande tekniska föreskrifter och föreskrifter för informationssamhällets tjänster (kodifiering)

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning)

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1808 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/770 om vissa aspekter på avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll och digitala tjänster

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/2161 om ändring av rådets direktiv 93/13 EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 98/6/EG, 2005/29/EG och 2011/83/ EU

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/1925 om öppna och rättvisa marknader inom den digitala sektorn och om ändring av direktiv (EU) 2019/1937 och (EU) 2020/1828

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2022/2065 om en inre marknad för digitala tjänster och om ändring av direktiv 2000/31/EG benämns i den fortsatta framställningen förordningen om digitala tjänster.

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1183 av den 11 april 2024 om ändring av förordning (EU) nr 910/2014 vad gäller inrättandet av ett europeiskt ramverk för digital identitet

Meddelande från EU-kommissionen

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Strategy for a Better Internet for Children, COM(2012) 196 final

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, En strategi för en inre digital marknad i Europa, COM(2015) 192 final

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Handlingsplan för digital utbildning 2021–2027 Ställa om utbildningen till den digitala tidsåldern, COM(2020) 624 final

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet och Rådet, Ny strategi för konsumentpolitiken: En hållbar återhämtning genom stärkt konsumentresiliens, COM(2020) 696 final

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, COM(2021) 118 final

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén; EU:s strategi för barnets rättigheter, COM(2021) 142 final

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending the Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing a framework for a European Digital Identity, COM(2021) 281 final

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén, Ett digitalt decennium för barn och ungdomar: den nya europeiska strategin för ett bättre internet för barn (BIK+), COM(2022) 212 final

Övrigt

Europaparlamentets och rådets beslut (EU) 2022/2481 av den 14 december 2022 om inrättande av policyprogrammet för det digitala decenniet 2030

Europaparlamentets resolution av den 12 december 2023 om beroendeframkallande design av onlinetjänster och konsumentskydd på EU:s inre marknad (2023/2043(INI)), C/2024/4164

Europeisk förklaring om digitala rättigheter och principer för det digitala decenniet (2023/C 23/01)

Commission Staff Working Document Fitness Check of EU consumer law on digital fairness{SEC(2024)245 final)} – {SWD(2024) 231 final}

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 (2009) Barnets rätt att bli hörd

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 (2013) Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa

FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 25 (2021) om barnets rättigheter i relation till den digitala miljön

Europeiska dataskyddsstyrelsens dokument

Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 2/2019 om behandling av personuppgifter enligt 6.1 b i dataskyddsförordningen i samband med tillhandahållandet av onlinetjänster till registrerade, version 2.0 av 8 oktober 2019

Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer 05/2020 om samtycke enligt förordning (EU) 2016/679 version 1.1 antagna den 4 maj 2020

Europeiska dataskyddsstyrelsens riktlinjer om artikel 25 Inbyggt dataskydd och dataskydd som standard, version 2 (2020)

EDPB:s Guidelines 03/2022 on Deceptive design patterns in social media platform interfaces: how to recognize and avoid them (version 2.0) (2023)

EDPB:s bindande beslut 2/2023 om den tvist som hänskjutits av den irländska tillsynsmyndigheten angående TikTok Technology Limited (artikel 65 i den allmänna dataskyddsförordningen) (augusti 2023)

Article 29-arbetsgruppens dokument

Article 29 Data Protection Working Party Opinion 15/2011 on the definition of consent (WP187) adopted on 13 July 2011

Artikel 29-arbetsgruppen för skydd av personuppgifter, yttrande 6/2014 om begreppet den registeransvariges berättigade intressen i artikel 7 i direktiv 95/46/EG antaget den 9 april 2014

Article 29 Data Protection Working Party's Guidelines on Consent under Regulation 2016/679 (WP259) adopted on 28 November 2017

Litteratur

Adlercreutz, A & Gorton, L (2011) Avtalsrätt I, 13 uppl., Juristförlaget i Lund

Adlercreutz, A, Gorton, L & Lindell-Frantz, E (2016) Avtalsrätt I, 14. uppl. Juristförlaget i Lund

Alexius, K & Hollander, A (2014) Barns behov och vilja vid tvångsvård till följd av omsorgsbrist i Barnrätt en antologi (red. Cederborg, A-C & Warnling-Nerep, W, Norstedts Juridik

Allison, E (2017) The High Cost of Free-To-Play Games: Consumer Protection in the New Digital Playground i SMU Law Review, volume 70, nr. 2 s. 449–473

Arnerstål, S & Tonell, M (2019) Licensavtalets anatomi, Norstedts Juridik

Atiyah, P & Smith, S (2006) Atiyah's Introduction to the Law of Contract, Oxford University Press

Bergman, M, Felländer, A & Åsbrink, E (2017) Handelns betydelse då, nu och i framtiden (Rapport från Handelns ekonomiska råd) https://handelsradet.se/app/uploads/2021/06/Handelns-betydelse-da-nu-och-i-framtiden_HER-rapport-2017.pdf

Bernitz, U, m.fl. (2023) Finna rätt, 16 uppl., Norstedts Juridik

Bernitz, U (2018) Standardavtalsrätt, 9 uppl., Norstedts Juridik

Bernitz, U (2013) Marknadsföring och försäljning till underåriga över internet, JT nr 2 2013/14 s. 373–379

Berg, J (2023) Fullmakten och dess uppkomst – Särskilt om huvudmannens viljeförklaring och tredje mans befogade tillit, Örebro universitet

Birks, P (2005) Unjust Enrichment, 2 nd. ed., Oxford University Press

Björkdahl, E (2007) Lojalitet och kontraktsliknande förhållanden: En civilrättslig studie av förutsättningarna för ansvar vid förhandlingar eller andra kontakter mellan avtalsmässigt obundna parter, Iustus Förlag

Blomstedt, Y (1982) Rättsvetenskap och lagstiftning i Norden – Festskrift tillägnad Erik Anners, Stiftelsen juristförlaget vid Stockholms universitet

Brattström, M (2011) Effektivt skydd för underårigas egendom i samband med fastighetsbestämning? I JT nr 3 2011/12 s. 610–622

Brignull, H (2023) Deceptive patterns: exposing the tricks tech companies use to control you, Testimonium Ltd

Bryde Andersen, M (2005) IT-retten, 2 utg. Gads

Bunkholdt, V (1995) Från födsel till pubertet: om barns psykiska utveckling, Studentlitteratur

Bärlund, J (2023) Obehörig användning av e-legitimation och avtalsbundenhet i finsk rätt, SvJT 2023 s. 523–540

Chamberlain, J & Kotsios, A (2023) Data protection beyond data protection regulation, Dataskyddet 50 år: Historia, aktuella problem och framtid, Eddie.se s. 397–423

Dahlstrand, L (2008) Barn som ekonomiska aktörer i Barn som aktörer – en slutpunkt, (red. Olsen, L, & Saldeen, Å), Iustus Förlag s. 13–63

Daniel, J L (2007) Virtually Mature: Examining the Policy of Minors' Incapacity to Contract Through the Cyberscope, Gonzaga Law Review, Volume 23 s. 239–268

Dotevall, R (2002) Ekvivalensprincipen och jämkning av långvariga avtal, SvJT 2002 s. 441–462

Dotevall, R (2017) Avtal, Studentlitteratur

Dotevall, R (2013) Fullmakt och immateriella tjänster, Norstedts Juridik

Dunkels, E (2011) Unga på nätet – om nätkulturer och ungas strategier i Unga konsumenter – utsatta och kapabla (red. Ekström, K.M.), Rapport från Konsumentverket, 2011 s. 53–75

Edenberg, E & Leta Jones, M (2019) Analyzing the Legal Roots and Moral Core of Digital Consent, New Media & Society, volume 21, nr 8 s. 1804–1823

Edvardsson, T, Johnsséen, G & Vall, M (2021) It-avtal och utkontraktering av it I Rättsinformatik: Juridiken i det digitala informationssamhället (red. Cecilia Magnusson Sjöberg), 4 uppl., Studentlitteratur s. 445–538

Eklund, H (2019) Sysslar Allmänna reklamationsnämnden (ARN) med rättsskipning? I Vänbok till Lena Olsen (red. Samuelsson, J & Zackariasson, L), Iustus Förlag s. 111–126

Flodgren, B (2023) Joel Samuelsson, Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran, Iustus Förlag 2023, 222 s, JT nr 4 2022/23 s. 966–986

Forbes, L (2021) Modernizing Consumer Law in the Fourth Industrial Revolution. Columbia Journal of European Law, vol. 27, no. 2 s. 203–222

Fridström Montoya, T (2015) Leva som andra genom ställföreträdare – en rättslig och faktisk paradox, Iustus Förlag

Fridström Montoya, T (2017) Homo Juridicus – Den kapabla människan i rätten, Iustus Förlag

Gelin, M & Pettersson, M (2018) Internet är trasigt: Silicon Valley och demokratins kris, Natur & Kultur

Giertz, L, Mattsson, T & Thelin, A (2021) Nedsatt beslutsförmåga – rätt, riktlinjer och praktik, Studentlitteratur

Grahn-Farley, M (2019) Barnkonventionen – En kommentar, Studentlitteratur

Granmar, C (2017) Economic Globalisation and the Rule of Law, Europarättslig tidskrift (2017), nr 3 s. 480–523

Grauers, P H (2022)Person och avtal – en kortfattad inledning till person- och avtalsrätten, 5 uppl., Liber

Grönfors, K (1961) Ställningsfullmakt och bulvanskap, Norstedt

Grönfors, K (1993) Avtalsgrundande rättsfakta, 1 uppl., Nerenius & Santérus

Grönfors, K & Dotevall, R (2023) Avtalslagen – en kommentar (Version 6, JUNO)

Gustafsson, H (2013) Persona non grata? Skisser till rättssubjektets upplösning i Oikeuden Avantgard. Festskrift till *Juha Karhu*, Talentum

Gustafsson, H (2021) Dissens: om det rättsliga vetandet, Iustus Förlag

Haidt, J (2024) The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood is Causing an Epidemic of Mental Illness, Penguin Press

Hanson, K & Peleg, N (2020) Children's Rights Theory i International Journal of Children's Rights, volume 28, nr 1 s. 15–35

Hartung, P, (2020) The children's rights-by-design standard for data use by tech companies, Issue brief no. 5 (November 2020) Good Governance of Children's Data project, Office of Global Insight and Policy https://www.unicef.org/innocenti/media/1096/file/%20UNICEF-Global-Insight-DataGov-data-use-brief-2020.pdf

Heidbrink, J (2022) Kontraktsbrottspåföljder: Lärobok i den allmänna kontraktsrättens metod och påföljdslära, Studentlitteratur

Heidbrink, J (2023) Personrätt: Rättsliga aktörers rättssubjektivitet och handlingsförmåga, Studentlitteratur.

Hellner, J (1950) Om obehörig vinst särskilt utanför kontraktsförhållanden: ett civilrättsligt problem i komparativ belysning, Almqvist & Wiksell

Hellner, J, Hager, R & Persson, A H (2023) Speciell avtalsrätt II –Kontraktsrätt Första häftet. Särskilda avtal, 8 uppl., Norstedts Juridik

Hellner, J, Hager, R & Persson, A H (2024) Speciell avtalsrätt II –Kontraktsrätt Andra häftet. Allmänna ämnen, 8 uppl., Norstedts Juridik

Henrikson, A-S (2016) Överskuldsatt och skyldig: En rättsvetenskaplig analys av konsumentskyddet mot överskuldsättning, Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå universitet / Nr 34

Henrikson, A-S & Ingvarsson, T (2019) Överskuldsättning och skuldrådgivning i socialtjänsten, Norstedts Juridik

Henriques, I (2023) Direitos Fundamentais da Criança no Ambiente Digital, Revista dos Tribunais
https://www.jusbrasil.com.br/doutrina/direitos-fundamentais-da-crianca-no-ambiente-digital-ed-2023/1929470103 / hämtad 2024/02/04

Heuman, L (2023) Bevisfrågor i tvister om obehörig användning av e-legitimation: Helhetsbedömningar, stegvisa prövningar och tillämpning av bevisbörderegler, SvJT 2023 s. 470–498

Hollander, A, Nygren, R & Olsen, L (red) (2004) Barn och rätt: bidrag från forskarkolleger tillägnade Åse Saldeen), Iustus Förlag

Hollander, A (2017), Har ”barnets bästa” något innehåll som rättslig tolkningsprincip? i För barns bästa: Vänbok till Anna Singer (Red. Brattström, M & Jänterä-Jareborg), Iustus Förlag s. 139–172

Holtz , H M & Ledendal, J (2023) Dataskyddsförordningen – det digitala årtiondets drottning, Dataskyddet 50 år: Historia, aktuella problem och framtid, Eddie.se s. 379–396

Håstad, T (2020) Befogad och obefogad tillit i fullmaktsläran, SvJT 2020 s. 323–332

Hägerström, A (1961) Begreppet viljeförklaring på privaträttens område (tidigare publicerade i Theoria 1935) i Rätten och vilja, två uppsatser av Axel Hägerström, ånyo utgivna av Karl Oliverkrona, Gleerup

Ighe, A (2007) I faderns ställe – genus, ekonomisk förändring och den svenska förmyndarinstitutionen ca 1700–1860, Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet

Ingvarsson, T (2004) Spel och osedliga avtal, SvJT 2004 s. 739–758

Ingvarsson, T (2011) Pengar luktar inte – eller gör det?, SvJT 2011 s. 1019–1035

Ingvarsson, T (2012) Ogiltighet och rättsföljd, Norstedts Juridik

Ingvarsson, T (2021) Fordringsrätt – En lärobok, 2 uppl., Wolters Kluwer

Ingvarsson, T (2024) Obehörig vinst, TMG Sthlm AB

Johansson, B (2005) Barn i konsumtionssamhället, Norstedts akademiska förlag

Johnstone, T (2021) Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU: Dilemman mellan autonomi och sårbarhet, Norstedts Juridik

Jansen, S & Bloemendal, E (2013) Defining App Stores: The Role of Curated Marketplaces in Software Ecosystems i Software Business: From Physical Products to Software Services and Solutions, Springer 2013. Harvad ICSOB. Software business: from physical products to software services and solutions: 4th International Conference, ICSOB 2013, Potsdam, Germany, June 11–14, 2013: proceedings, Berlin 2013

Kankaanpää Thell, E (2023) Från föräldrars ansvar till ansvarsfrihet för föräldrar, Juridiska institutionen, Stockholms universitet

Karlgren, H (1954) Avtalsrättsliga spörsmål, 2 uppl., Norstedt

Karlgren, H (1962) Ställningsfullmakt och bulvanskap, SvJT 1962 s. 257–270

Karlgren, H (1969) Några reflektioner om den privaträttsliga viljeförklaringen i dess egenskap av rättsfaktum, SvJT 1969 s. 199–206

Karlgren, H (av Fritjof Lejman översedd utgåva) (1982) Obehörig vinst och värdeersättning, PA Norstedts & Sönders förlag

Kotsios, A (2022) Paying with Data: A Study on EU Consumer Law and the Protection of Personal Data, Uppsala universitet

Kuttenkeuler, A (2022) Lagen om distansavtal och avtal utanför affärslokaler – En kommentar (Version 1E, JUNO)

Larsson, M (1991) En svensk ekonomisk historia 1850–1985, SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle)

Lavin, R (1990) Om förvaltningsrättslig forskning – en replik i Förvaltningsrättslig tidskrift nr 3 s. 71–74

Leahy, D (2022), Rocking the Boat: Loot Boxes in Online Digital Games, the Regulatory Challenge, and the EU's Unfair Commercial Practices Directive *i* Journal of Consumer Policy, volume 45 s. 561–592

Lehrberg, E (under medverkan av Bert Lehrberg) (2008) Elektronisk fullgörelse, Institutet för bank- och affärsjuridik

Leidö, J (2014) Realizing the Single Software Market – Cross-National Validity of Software License Agreements, Iustus Förlag

Leviner, P (2019) Barnrätt som ämne, tema eller perskpektiv? I Festskrift till Wiweka Warnling Conradson (red. Arvidsson, R, Leviner, P, Reichel, J, Zamboni, M & Åhman, K), Jure

Lindskog, S (2005) Oskälighetsbegreppet i 36 § avtalslagen – synpunkter på en doktorsavhandling, JT nr 2 2005/06 s. 275–302

Lindskog, S (2020) Tillitsfullmakten – en replik, SvJT 2020 s. 785–797

Livingstone, S, & Stoilova, M (2021) The 4Cs: Classifying Online Risk to Children. (CO:RE Short Report Series on Key Topics). Hamburg: Leibniz-Institut für Medienforschung | Hans-Bredow-Institut (HBI); CO:RE - Children Online:
Research and Evidence. https://doi.org/10.21241/ssoar.71817

Livingstone, S, Stoilova, M & Nandagiri, R (2019) Children's data and privacy online: Growing up in a digital age: an evidence review. London School of Economics and Political Science, Department of Media and Communications, London, UK
https://core.ac.uk/download/pdf/224770675.pdf

Luft, J (1977) Konsumentköp av personbilar: En studie i formulärutvecklingen inom Göteborgsområdet 1971–76, Norstedt

Lundberg, K (2023) Ännu något mera om tillitsfullmakter, JT nr 1 2023/24 s. 227–235

Macenaite, M & Kosta, E (2017) Consent for processing children's personal data in the EU: following in US footsteps? i Information & Communications Technology Law,(2017), 26:2 s. 146–197

Malmström, A & Saldeen, A (1991) Förmynderskapsrätt, 19 uppl., Iustus Förlag

Mattsson, T (2002) Barnet och rättsprocessen: Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård, Juristförlaget i Lund

Mattsson, T (2006) Barnet som subjekt och aktör: En rättslig studie om barn i familjehem, Iustus Förlag

Mattsson, T (2018) Ålderns betydelse i socialrätten i Socialrätt under omvandling om solidaritetens och välfärdsstatens gränser i Socialrätt under omvandling – om solidaritetens och välfärdsstatens gränser (red. Erhag, T, Leviner, P & Lind, A-S), Liber s. 132–152

Mattsson, T (2019) Barn och myndighetskontakt i en tid av inkorporering: Bakgrund, utveckling och nya utmaningar med rätten i fokus i Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik (red. Ponnert, L & Sonander, A), Studentlitteratur

Mossberg, O (2023) Rättshandlingsbegreppet: kriterierna, JT nr 1 2023/2024 s. 72–118

Munukka, J (2009) Är obehörig vinst en svensk rättsprincip? Ny Juridik 2009:3 s. 26–34

Munukka, J (2024) Harmonizing Digital Contract Law in Sweden i Stockholm Centre for Commercial Law Årsbok XV (red. Elgebrant, E, Larsson, H & Sapa, P) Juridiska fakulteten, Stockholms universitet

Myrdal, J & Morell, M (2001) Det svenska jordbrukets historia Bd 4 Jordbruket i industrisamhället 1870–1945, Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg

Nial, H (1940) Omyndigsskydd och godtrosskydd i Festskrift tillägnad professor, juris och filosofie doktor Nils Stjernberg vid hans avgång från professorsämbetet den 1 september 1940 av Stockholms högskolas juridiska och humanistiska fakulteter

Norlén, A (2004) Oskälighet och 36 § avtalslagen, Avdelningen för rätt och rättsfilosofi, Linköpings universitet

Nuth, M S (2010) E-commerce Contracting: The Effective Formation of Online Contracts, Series of dissertations submited to the Faculty of Law, University of Oslo

Odlöw, T (2005) Ställföreträdare för vuxna – Kamrer eller handledare?, Jure

Odlöw, T (2018) Skylle sig själv, som sig ej bättre föreså̊g? – om framtidsfullmakter, anhöriga ställföreträdare och tillsynen över ekonomisk förvaltning i Socialrätt under omvandling – om solidaritetens och välfärdsstatens gränser (red. Erhag, T, Leviner, P & Lind, A-S), Liber s. 240–271

Odlöw, T (2024) Ekon från det förflutna i En liten vital 100-åring: festskrift till 1924 års lag om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning (red Fridström Montoya, T), Iustus Förlag s. 249–269

Olsen, L (2004) Rättshandlingsförmågan och barns konsumtion i Barn och rätt: Bidrag från forskarkolleger tillägnade Åse Saldeen (red. Hollander, A, Nygren, R., & Olsen, L), Iustus Förlag s. 127–147

Olsen, L (red) (2004) Barns makt, Iustus Förlag

Olsen, L (2006) Barnet, marknadsföringen och rätten: Interdisciplinära perspektiv, Norstedts akademiska förlag

Olsen, L & Saldeen, Å (red) (2008) Barn som aktörer – en slutpunkt, Iustus Förlag

Olsen, L (2010) Konsumenters förvärv digitala audiovisuella medieprodukter – några synpunkter i Festskrift till Torgny Håstad (red. Lambertz, G, Lindskog, S & Möller M), Iustus Förlag s. 653–670

Oulis, M (2021) Värdeersättning vid återgång, Iustus förlag

Peczenik, A (1995) Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation, Fritze

Persson, A H (2008) Vems är skulden? Festskrift till Lars Heuman, (Red. Kleineman, J, Westberg, P & Carlsson, S), Jure s. 371–382

Persson, A H & Henrikson, A-S (2018) Om barns skuldsättning – fler lagändringar nödvändiga? i Festskrift till Stefan Lindskog (red. Edlund, L.), Jure s. 568–589

Persson, A H & Saf, C (2015) Mellanmän – om kommissionärer, handelsagenter och andra representanter, Liber

Pessers, L (2013) Educating the Regulator. I Digital Consumers and the Law – Towards a Cohesive European Framework (red. Helberger, N.), Alpen aan den Rijn

Posner, R (2014) Economic Analysis of Law, 9 th edition, Wolters Kluwer Law & Business

Ramberg, C (2013) HD:s moderna fullmaktslära, JT nr 2 2013/14 s. 406–413.

Ramberg, J, & Ramberg, C (2022) Allmän avtalsrätt, 12 uppl., Norstedts Juridik

Richards, N & Hartzog, W (2019) The Pathologies of Digital Consent, Washington University Law Review, volume 96 s. 1461–1503

Rødvel Aagaard, M (2021) Kreditgivarens ersättningsanspråk efter obehörig användning av bank-id – Kommentar till Høyesteretts avgörande H-2020-2021-A, SvJT 2021 s. 235–250

Rødvel Aagaard, M (2023) Låneavtalet med Svea Ekonomi, SvJT 2023 s. 541–561

Saldeen, Å (2013) Barn- och föräldrarätt, 7 uppl., Iustus Förlag

Samuelsson, J (2023), Svensk avtalsrätt: Fullmaktsläran, Iustus Förlag

Sandgren, C (2009) Om empiri och rättsvetenskap. Del I Vad är rättsvetenskap? Jure s. 9–38

Sandgren, C (1992) En social avtalsrätt – Del, JT nr 3 1992/93 s. 456–482

Sandström, T (2018) Mönster i förmögenhetsrätten: En lärobok, Norstedts Juridik

Schiratzki, J (2019) Barnrättens grunder, 7 uppl., Studentlitteratur

Schiratzki, J (2023) Relationsrätt: Barn och föräldrar, Norstedts Juridik

Schultz, M (2009) Nya argumentationslinjer i förmögenhetsrätten – Obehörig vinst rediviva , SvJT 2009 s. 946–959.

Schultz, M (2012) Obehörig vinst-motiveringar , SvJT 2012 s. 372–383.

Schultz, M (2021) Hur skapas en allmän princip? Exemplet obehörig vinst, Festskrift till Jan Kleineman s. 737–760

Schultz, M (2017) Ett fall av ”restitution” från norska Høyesterett, SvJT 2017 s. 474–477.

Seufert, E B (2014) Freemium Economics: Freemium Economics: Leveraging Analytics and User Segmentation to Drive Revenue, Elsevier/Morgan Kaufmann

Sinander, E (2021) Gör Allmänna reklamationsnämnden till en riktig domstol i EU-rättens namn, Europarättslig tidskrift nr 4 s. 591–594

Singer, A (2000) Föräldraskap i rättslig belysning, Iustus Förlag

Singer, A (2024) Barnets bästa – om barns rättsliga ställning i familj och samhälle, 8 uppl., Norstedts Juridik

Singer, A (2022) Barns rätt, 3 uppl., Iustus Förlag

Singer & Brattström (2019) Barn som rättsliga aktörer – finns de? Särskilt om rätt för unga att förbli gifta, i Vänbok till Lena Olsen, (red. Samuelsson, J & Zackariasson, L), Iustus Förlag s. 227–245

Spaak, T (1994) The Concept of Legal Competence: An Essay in Conceptual Analysis, Uppsala universitet

Stoilova, M, Rahali, M & Livingstone, S (2023) Classifying and responding to online risk children: Good practice guide: London: Insafe helpines and the London School of Economics and Political Science (LSE)
https://www.lse.ac.uk/business/consulting/assets/documents/Classifying-and-responding-to-online-risk-to-children-Good-practice-guide.pdf

Stridsberg, C (2014) Tillitsfullmakter – nytt klargörande om befogad tillit som behörighetsgrund, JT nr 3 2014/15 s. 619–629

Sund, L G (1989) Tillsyn över barn: En studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt, Iustus Förlag

Svensson, O (1996) Viljeförklaringen och dess innehåll: om avtalsrättslig begreppsbildning och systematik, Nerenius & Santérus

Svensson, O (2023) Kollapsar skillnaden mellan fullmakt grundat på viljeförklaring och fullmakt grundat på tillit?, SvJT 2023 s. 812–843

Unnersjö, A (2021) Regressrätt – Begreppet regressrätt och solidarregress, Jure

Unnersjö, A (2022) Kriterierna för tillitsfullmakt. Låneavtal med Svea Ekonomi NJA 2021 s. 1017, JT nr 3 2022/23 s. 647–663

Unnersjö, A (2024) Skadeståndströskeln och bundenhetströskeln vid orsakande av befogad tillitsfullmakt i Stockholm Centre for Commercial Law Årsbok XV (red. Elgebrant, E, Larsson, H & Sapa, P) Juridiska fakulteten, Stockholms universitet s. 319–339

van Der Hof, S (2016) I Agree, or Do I: A Rights-Based Analysis of the Law on Children's Consent in the Digital World, Wisconsin International Law Journal, Vol. 34, Issue 2 s. 409–445.

von Schéele, E (2018) Barnets egendom – En vägledning om förvaltning av barns egendom, Norstedts Juridik

Votinius, S (2004) Varandra som vänner och fiender – En idékritisk undersökning om kontraktet och dess grund, B. Östlings bokförlag Symposion

Walin, G, Vänbgy, S, Singer, A & Jänterä-Jareborg, M (2024) Föräldrabalken (Version 23 JUNO)

Wardle, H (2019) The Same or Different? Convergence of Skin Gambling and Other Gambling Among Children. *Journal of Gambling Studies* 35, 1109–1125
https://link.springer.com/article/10.1007/s10899-019-09840-5

Wendleby, M (2023) Skapa inbyggt dataskydd genom bra konsekvensbedömningar, Dataskyddet 50 år: Historia, aktuella problem och framtid, Eddie.se s. 507–525

Westman, P (2017) Förmynderskap, 3 uppl., Wolters Kluwer

Westman, P (2024) Nytta, underhåll eller både och? Reparationsmodellen vid ersättning enligt 1924 års lag och kopplingen till FB 9:6 och 9:7 i En liten vital 100-åring: festskrift till 1924 års lag om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning (Red Fridström Montoya, T), Iustus förlag s. 239–248

Westerberg, P (1992) Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet i Festskrift till Per Olof Bolding (Red. Heuman, L & Boldning, P O), Juristförlag

Winroth, A (1903) Svensk civilrätt IV – Förmynderskap och kuratel, Norstedt

Wolk, S (2016) Datorprogramalster i upphovsrätten – Skyddet för datorprogram, datorspel, bildskärmsuttryck, design, filformat och algoritmer, m.m., Iustus Förlag

Zuboff, S (2024) Övervakningskapitalismen vid maktens nya frontlinjer, Ordfront

Zweigert, K & Kötz, H (1998) An Introduction to Comparative Law, 3 uppl., Oxford University Press

Ågren, Y (2020) Children's Enrolment in Online Consumer Culture I The Routledge Companion to Digital Media and Children (Eds. Green, L, Holloway, D, Stevenson, K, Leaver, T & Haddon, L) s. 207–216

Öman, S (2019) Dataskyddsförordningen (GDPR) m.m. – En kommentar, 1 uppl., Norstedts Juridik

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1935 s. 563
NJA 1951 s. 1
NJA 1964 s. 139
NJA 1981 s. 323
NJA 1986 s. 596.
NJA 1992 s. 263

NJA 2001 s. 177
NJA 2002 s. 244
NJA 2011 s. 436
NJA 2011 s. 600
NJA 2013 s. 659
NJA 2014 s. 684
NJA 2017 s. 1105
NJA 2018 s. 266
NJA 2022 s. 522

Hovrätterna
Svea hovrätt RH 1988:82
Svea hovrätt FT 5076-11
Svea hovrätt T-2755-12
Svea hovrätt T-3860-21
Hovrätten för Övre Norrland B 208-13
Hovrätten för Övre Norrland RH 2023:5

Marknadsdomstolen
MD 1986:4
MD 2012:14
MD 2013:9

Patent- och marknadsöverdomstolen
PMT 4156-21

Beslut från Allmänna reklamationsnämnden

ARN88/r1611
Änr 2000-5109
Änr 2001-2570
Änr 2001-3945
Änr 2001-4939
Änr 2004-3677
Änr 2007-7155
Änr 2008-7049
Änr 2009-5358
Änr 2011-1967
Änr 2011-4727
Änr 2011-08560

Änr 2011-08574
Änr 2012-00657
Änr 2012-05778
Änr 2012-11647
Änr 2012-11706
Änr 2013-04381
Änr 2013-06218
Änr 2013-06330
Änr 2013-08236
Änr 2014-07198
Änr 2014-10767
Änr 2014-11542
Änr 2015-05219
Änr 2015-09012
Änr 2017-04935
Änr 2018-15589
Änr 2019-07138
Änr 2019-12036
Änr 2019-19185
Änr 2019-20348
Änr 2020-01851
Änr 2020-10166
Änr 2020-13160
Änr 2020-17146
Änr 2020-22059
Änr 2020-24974
Änr 2020-25605
Änr 2021-00475
Änr 2021-03293
Änr 2021-08334
Änr 2021-15232
Änr 2021-17848
Änr 2022-00168
Änr 2022-00694
Änr 2022-04606
Änr 2022-09606
Änr 2022-10336
Änr 2022-13358
Änr 2022-15892
Änr 2022-18769
Änr 2023-05152
Änr 2023-05571
Änr 2023-06685
Änr 2023-31766

USA
Case C-4790 United States of America before the Federal Trade Commission

Forskningsrapporter från EU
Helberger, N, Lynskey, O, Micklitz, H-W, Rott, P, Sax, M & Strycharz, J (2021)
EU Consumer Protection 2.0 Structural asymmetries in digital consumer markets (2021), (BEUC) The European Consumer Organisation (hämtad 2025/04/30)
https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2021-018_eu_consumer_protection_2.0.pdf

EU Consumer Protection 2.0: Protecting fairness and consumer choice in a digital economy (2022), (BEUC) The European Consumer Organisation (hämtad 2025/04/30)
https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2022-015_protecting_fairness_and_consumer_choice_in_a_digital_economy.pdf

"Dark Patterns" and the EU Consumer Law Acquis: recommendations for better enforcement and reform (2022), (BEUC) The European Consumer Organisation (hämtad 2025/04/30)
https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2022-013_dark_patters_paper.pdf

Sartor, G, Lagioia, F & Galli, F (2021), Regulating targeted and behavioural advertising in digital services: how to ensure user's informed consent" (2021) (hämtad 2025/04/30)
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694680/IPOL_STU(2021)694680_EN.pdf

Consumer vulnerability across key markets in the European Union: executive summary (2016) Europeiska kommissionen, Genomförandeorganet för konsument-, hälso, jordbruks- och livsmedelsfrågor, Ipsos Mori consortium, London Economics och VVA Consulting, , Publications Office (hämtad 2025/04/30)
https://data.europa.eu/doi/10.2818/165625

Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers (Europaparlamentets kommitté för den inre marknaden och konsumentskydd (IMCO)) (hämtad 2025/04/30)
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652727/IPOL_STU(2020)652727_EN.pdf

Rapporter från 5Rights Foundation

5Rights Foundations (2021), Pathways: How digital design puts children at risk (hämtad 2025/04/30)
https://5rightsfoundation.com/wp-content/uploads/2021/09/Pathways-how-digital-design-puts-children-at-risk.pdf

5Rights Foundations (2021) But how do they know it is a child? Age Assurance in the Digital World (hämtad 2025/04/30)
https://5rightsfoundation.com/wp-content/uploads/2024/09/But_How_Do_They_Know_It_is_a_Child-1.pdf

5Rights (2021) Tick to Agree: Age appropriate presentation of published terms (hämtad 2025/04/30)
https://5rightsfoundation.com/resource/tick-to-agree-age-appropriate-presentation-of-published-terms/

OECD dokument

OECD (2020) Combating COVID-19's effect on children, OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), OECD Publishing, Paris (hämtad 2025/05/01)
https://doi.org/10.1787/2e1f3b2f-en

OECD (2021) Recommendation of the Council on Children in the Digital Environment (hämtad 2025/05/01)
https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0389

OECD (2023) Consumer Vulnerability in the Digital Age, OECD Digital Economy Papers (June 2023) No. 355 (hämtad 2025/05/01)

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/06/consumer-vulnerability-in-the-digital-age_85b498eb/4d013cc5-en.pdf

OECD Guidelines for Digital Service Providers (hämtad 2025/05/01)
https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/272/5803627d-b49b-4894-8dbe-35f67fd10007.pdf

Uppförandekoder

Age appropriate design: a code of practices for online services, även kallad Children's code (hämtad 2025/04/30)
https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/childrens-information/childrens-code-guidance-and-resources/age-appropriate-design-a-code-of-practice-for-online-services/code-standards/

Child Rights by Design: Guidance for Innovators of Digital Products and Services Used by Children (hämtad 2025/04/30)
https://digitalfuturescommission.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/CRbD_report-FINAL-Online.pdf

Children Front and Centre: Fundamentals for a Child-Oriented Approach to Data Processing (hämtad 2025/04/30)
ttps://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2021-12/Fundamentals%20for%20a%20Child-Oriented%20Approach%20to%20Data%20Processing_FINAL_EN.pdf

Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (hämtad 2025/04/30)
https://www.cnil.fr/en/digital-rights-children

Special Group on the EU Code of Conduct on Age-Appropriate Design, Terms of Reference från 7/12/2022
https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/group-age-appropriate-design

Andra myndighetsdokument

Unga konsumenter – utsatta och kapabla (Konsumentverket 2011) (hämtad 2025/04/30)
https://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:883898/FULLTEXT01

Digitalisering och konsumentintresset: en litteraturöversikt (Konsumentverket Rapport 2016:12) (hämtad 2025/04/30)
https://publikationer.konsumentverket.se/produkter-och-tjanster/gemensamt-for-alla-produkter-och-tjanster/rapport-2016-12-digitalisering-och-konsumentintresset

Datadriven marknadsföring och konsumentsårbarhet: en kunskapsöversikt
(Konsumentverket Rapport 2022) (hämtad 2025/04/30)
https://stpubshop.blob.core.windows.net/publikationer/datadriven-marknadsforing-och-konsumentsarbarhet-en-kunskapsoversikt-konsumentverket.pdf

Folkhälsomyndighetens rapport, Unga och spel om pengar: Resultat från en undersökning om spel om pengar bland ungar 16-19 år och föräldrar 2021 (hämtad 2025/04/30)
https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/u/unga-och-spel-och-om-pengar-resultat-fran-en-undersokning-om-spel-om-pengar-bland-unga-16-19-ar-och-foraldrar-2021/

Forbrukerrådets rapport, Insert Coin: How the gaming industry exploits consumers using loot boxes (2022) (hämtad 2025/04/30)
https://storage02.forbrukerradet.no/media/2022/05/2022-05-31-insert-coin-publish.pdf

Mediemyndighetens rapport, Mediekonsumtion – Medieutveckling 2024 (hämtad 2025/04/30)
https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/medieutveckling/mediekonsumtion/mediekonsumtion-2024.pdf

Statens medieråds rapport, Unga och medier 2023 (hämtad 2025/04/30)
https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/ungar-och-medier/ungar--medier-2023_anpassad.pdf

Statens medieråds rapport, Småungar och medier 2023 (hämtad 2025/04/30)
https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/ungar-och-medier/smaungar-och-medier-2023_anpassad.pdf

WHO Spelstörning (hämtad 2025/04/30)
https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gaming-disorder

Internetkällor

5Rights Foundation webbplats (hämtad 2025/04/29)
https://5rightsfoundation.com/european-union/

Användarvillkoren för iOS18 och iPadOS18 (hämtad 2024/12/01)
https://www.apple.com/legal/sla/docs/iOS18_iPadOS18.pdf

Apples integritetspolicy (hämtad 2025/01/01)
https://www.apple.com/legal/privacy/se/

Apples meddelande om familjeintegritet för barn (2024/12/12)
https://www.apple.com/se/legal/privacy/se/parent-disclosure/

Apple Support (hämtad 2024/12/12)
https://support.apple.com/sv-se/105055

Candy Crush Saga webbplats (hämtad 2025/05/01)
https://www.king.com/sv/game/candycrush

COPPA (hämtad 2025/04/20)
https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid%3AUSC-prelim-title15-section6501&edition=prelim

Digital Futures Commission webbplats (hämtad 2025/04/29)
https://digitalfuturescommission.org.uk

Instagrams användarvillkor (hämtad 2025/01/01)
https://help.instagram.com/581066165581870

Konsumenternas webbplats (information om Swish) (hämtad 2024/11/26)
https://www.konsumenternas.se/lan--betalningar/betalningar/mobilbetalningar/swish

Mediemyndighetens webbplats (hämtad 2025/05/04)
https://mediemyndigheten.se
Roblox användarvillkor (hämtad 2025/02/04)
https://en.help.roblox.com/hc/en-us/articles/115004647846-Roblox-Terms-of-Use hämtad 2/02/2025

Sveriges konsumenter (2019), App, App, App. 240 barnappar granskade – fulspel, lotteri och tveksam etik (hämtad 2025/04/30)
https://www.sverigeskonsumenter.se/media/04jd5hfe/app-app-app.pdf

TikToks användarvillkor (2024/11/02)
https://www.tiktok.com/legal/page/eea/terms-of-service/sv
Villkor för Apple Media Services (hämtad 2025/02/01)
https://www.apple.com/legal/internet-services/itunes/se/terms.html

Viviane Reding, ”Vice President of the European Commission, EU Justice Commissioner – The EU Data Protection Reform 2012: Making Europe the Standard Setter for Modern Data Protection Rules in the Digital Age Innovation Conference, Digital, Life” (European Commission, 22 January, 2012) (hämtad 2025/04/30)
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_12_26

Nyhetsartiklar

Familjen Attviks nota för barnens nätspel: *50 000*. Publicerad i Expressen 2011/04/07 (hämtad 2025/05/01)
2011 https://www.expressen.se/nyheter/familjen-attviks-nota-for-barnens-natspel-50-000/

Fler barn har bankkort – åldersgränser slopas. Publicerad i Expressen 2016/03/14 (hämtad 2025/05/01)
https://www.expressen.se/ekonomi/fler-barn-har-bankkort--aldersgranser-slopas/

Fortnite-tillverkare döms till rekordböter. Publicerade i SVT Nyheter 20/12/2022. (hämtad 2025/05/08)
https://www.svt.se/kultur/fortnite-tillverkare-doms-till-rekordboter

Sonen handlade för 20 000 i mobilen – semestern ställs in. Publicerad i Aftonbladet 2024/07/09) (hämtad 2025/05/01)
https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/zAEjr5/appstore-kopsparren-fungerade-ej-sonen-handlade-for-20000

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke

I ett digitalt samhälle använder barn smartphones och surfplattor för att spela spel, streama innehåll och interagera på sociala plattformar såsom TikTok och Instagram. Vissa digitala tjänster erbjuds i utbyte mot ett penningvederlag, medan andra tillhandahålls ”kostnadsfritt”, där konsumenterna i stället betalar med sina personuppgifter. Konsumentens personuppgifter är den nya valutan online.

Barns förmåga att ingå avtal för egen räkning är begränsad. Vad händer när barn ingår avtal för att skaffa digitala tjänster som kräver betalning av ett penningvederlag utan föräldrarnas kännedom? Är föräldrarna eller barnen betalningsskyldiga i sådana fall?

I denna civilrättsliga avhandling analyseras förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll. I avhandlingen analyseras sex olika typfall där barn ingår avtal utan föräldrarnas uttryckliga samtycke. Dessutom behandlas frågan om regelverket i GDPR och i nionde kapitlet föräldrabalken ger barn ett tillfredsställande skydd vid digitala avtalsslut.

ISBN 978-91-7867-580-7 (tryck)

ISBN 978-91-7867-581-4 (pdf)

ISSN 1403-8099

DOKTORSAVHANDLING | Karlstad University Studies | 2025:23

Barn som ingår avtal om digitala tjänster utan föräldrars uttryckliga samtycke

I ett digitalt samhälle använder barn smartphones och surfplattor för att spela spel, streama innehåll och interagera på sociala plattformar såsom TikTok och Instagram. Vissa digitala tjänster erbjuds i utbyte mot ett penningvederlag, medan andra tillhandahålls ”kostnadsfritt”, där konsumenterna i stället betalar med sina personuppgifter. Konsumentens personuppgifter är den nya valutan online.

Barns förmåga att ingå avtal för egen räkning är begränsad. Vad händer när barn ingår avtal för att skaffa digitala tjänster som kräver betalning av ett penningvederlag utan föräldrarnas kännedom? Är föräldrarna eller barnen betalningsskyldiga i sådana fall?

I denna civilrättsliga avhandling analyseras förhållandet mellan föräldrars rättsliga ansvar och barns autonomi när barn ingår avtal om tillhandahållande av digitalt innehåll. I avhandlingen analyseras sex olika typfall där barn ingår avtal utan föräldrarnas uttryckliga samtycke. Dessutom behandlas frågan om regelverket i GDPR och i nionde kapitlet föräldrabalken ger barn ett tillfredsställande skydd vid digitala avtalsslut.

Rättsvetenskapliga studier vid Karlstads universitet | **NR 7**

Doktorsavhandling, Karlstad University Studies, 2025:23
ISBN 978-91-7867-580-7 (tryck)
IISBN 978-91-7867-581-4 (pdf)
ISSN 1403-8099